DALLOS MIKLÓS

GYŐRI PÜSPÖKNEK

POLITIKAI ÉS DIPLOMATIAI

IRATAI.

(1618—1626.)

FŐMÉLTÓSÁGÚ SIMOR JÁNOS,

MAGYARORSZÁG HERCZEG-PRIMÁSÁNAK MEGHAGYASÁBÓL

KÖZREBOCSÁTJÁK

DR. FRANKL VILMOS

ÉS

RÁTH KÁROLY

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA LEV. TAG

Esztergom.

1867.

DALLOS MIKLÓS

GYŐRI PÜSPÖKNEK

POLITIKAI ÉS DIPLOMATIAI

IRATAI.

(1618—1626.)

FŐMÉLTÓSÁGÚ SIMOR JÁNOS,

MAGYARORSZÁG HERCEG-PRIMÁSÁNAK MEGHAGYÁSÁBÓL

KÖZREBOCSÁTJÁK

DR. FRANKL VILMOS

ÉS

RÁTH KÁROLY,

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA LEV. TAG.

Esztergom.

1867.

Főméltóságú És Főtisztelendő

SIMOR JÁNOS

Úrnak,

Esztergomi Érsoknek, Magyarország Herceg-Primásának, Fő És Titkos Korlátnokának, Az Apostoli Szent Szék Született Követének, Ő Cs. Ap. Kir. Felsége V. B. T. Tanácsosának, Esztergom Vármegye Örökös Főispánjának, A M. T. Akadomia Igazgató Tagjának, A Szent Hittan Tudórának s a t.

A Primási Szék Elfoglalásának Ünnepélyes Alkalmával

Legmélyebb Tisztelettel.

Főméltóságú és Főtisztelendő Herceg-Primás!

Kegyelmes Úr!

Meghagyni méltóztatott, hogy közrebocsássuk a győri püspöki széken Főméltóságod kitünő elődjének, Dallos Miklósnak politikai és diplomatiai iratait, melyek a győri káptalan levéltárában eddig ismeretlenül lappangtak.

Főméltóságod midőn ezáltal a hazai történelem egyik eseménydús időszakának fölvilágositását előmozditani kivánta; egyuttal Dallos politikai tevékenységének földeritésével megvilágitani ohajtotta azon történeti igazságot: hogy a magyar hierarchia, melyet szent István az ország politikai szervezésében első renddé emelt, ezen kiváló állására, politikai hatása által is, érdemessé tette magát; képességei, műveltsége és helyzetéből származó előnyeit a haza és trón javára dúsan értékesité minden időkben.

De Főméltóságod, kinek közvetlen elődei iránti kegyeletét, a győri főegyházban azoknak hamvai fölé helyezett, művészi becsű emlék hirdeti; ezen iratok közrebocsátásában is a kegyelet művét kivánta végrehajtani; kijelölvén Dallos részére hazai történelmünkben azon helyet, mely megilleti, s melyet eddig is, csak történeti iro-

dalmunk mostoha viszonyai gátolták elfoglalni; biztositván nevének a diesteljes emlékezetet, buzgó tevékenységének egyik jutalmát; oda állitván a győri püspökök tiszteletet keltő sorába, melyben oly sokan vannak, kik az egyház és vallás apostolai, a haza és trón támaszai tudtak lenni egyidőben; s mig kitünő államférfiak voltak, mint jeles főpapokat dicsőiti az egyháztörténelem.

Ily férfiakban a győri püspöki szék története ritka mérvben gazdag. Már a legrégibb időkben Desiderius volt az, ki 1064-ben Salamon királyt unoka testvérei, Gejza és László herceggekkel kibékité. Harduint Kálmán király 1097-ben mint követét Siciliába küldé Roger normann királyhoz. II. Gerváz II. Gejza megbizásából Regensburgban I. Fridrik császárral alkudozott. Bedrichma János 1389-ben, István nádor és Miklós tárnok közreműködésével, Zsigmond magyar király és Albert ausztriai herceg között kiegyenlitést hozott létre. Ágoston tevékeny részt vett 1447-ben a rackelsburgi fegyverszünet megkötésében; 1452-ben tagja és szónoka volt azon követségnek, melyet az országgyülés III. Fridrik császárhoz küldött, hogy V. László király és a magyar korona kia-

dását sürgesse; ugyanő Vince váci püspökkel Mátyás királyt képviselte Podiebrad cseh király koronázása alkalmával. Dóczy Orbán k. kincstárnok, később nádori helytartóról ismeretes a nagy Mátyásnak mondata: „talem virum Hungaria fortasso centum annis non genuit.“ Bakács Tamás főkorlátnokról is köztudomású, hogy hosszú időn át az ország kormányát ő vezeté. Ujlaki Ferencet I. Ferdinand magyar k. helytartójává nevezé. Gregorianecz Pál nagybecsű jogtudományi munkának, a „Quadripartitum“ szerzője. Listhi János és Draskovich György k. korlátnokok voltak; az utóbbi a trienti zsinaton I. Ferdinandot képviselte. Kuthassy István k. korlátnok 1595-ben II. Rudolf és Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem között fontos szövetséget hozott létre. Pethe Márton II. Rudolf alatt k. korlátnok és helytartó volt. Napragy Demeter 1614-ben a linci birodalmi gyülésre küldött országos követsége tagja volt. Leépes Bálint, Dallos közvetlen elődje, súlyos körülmények között viselte a korlátnoki tisztet.

Hogy Dallos Miklós ezeknek méltó utódja, e munka fogja kimutatni.

Engedje meg Főméltóságod, hogy midőn e nagy férfiak szelleme által megszentelt püspöki megyét, egy évtizeden át áldásban gazdag kormányának szinhelyét, elhagyván, az Ország Primási székét elfogl. ja; ezen ünnepélyes alkalommal nyujthassuk át Főméltoságodnak Dallos szellemi örökségét.

És bizonyára, kik elismerik, hogy hazai történelmünk fölvilágositása nemzeti kötelesség és hazai közérdek, velünk együtt ezen munka közrebocsátásának eszközléseért hálával fognak tartozni Főméltóságodnak. Kinek magas kegyeibe ajánlottan, legmélyebb tisztelettel maradunk

Főméltóságú és Főtisztelendő Herceg-Primásnak

Esztergomban 1867, május 1-én

legalázatosabb szolgái

a kiadók.

DALLOS MIKLÓS ÉLETE.

FRÁNKL VILMOSTÓL.

I.

Dallos Miklós származása. — Egri, majd esztergomi kanonok. — Pécsi püspökké, k. tanácsossá neveztetik. — Első diplomatiai iratai. — Beszédei a titkos tanácsban.

Dallos Miklós Győrött született. Atyja, örkényi Dallos János, a város előkelőbb és vagyonosabb lakói közé tartozott. Az 1582 és 1587-ik években a város birája volt. S az utóbbi évben Grebecsi Ilona, Győrmegye alispányának leányától, már négy gyermeknek atyja [1]. Ezek között Miklós volt az első szülött [2].

Születési évét nem ismerjük. Ifjuságáról, tanulmányairól, első alkalmaztatásáról nem tudunk semmit. Az ismeretes adatokban már mint egri kanonok-kal találkozunk vele [3], a mely javadalmat korán szerezték meg neki képességei és érdemei. 1609 september havában Bécsbe küldé őt káptalanja. A káptalan bizonyos idegen kézre jutott tizedeinek és egyéb jövedelmeinek vissza-

[1]) Miklósunk testvérei voltak János, Erzsébet és Veronika. János is érdemes hazafi volt. 1611-ben megyei esküdtté, 1613-ban főbiróvá lett. 1626-ik julius 30 — 1637-ik május 8-ig Győrmegye alispánya volt. S az 1630 és 1634-iki országgyüléseken megyéjét képviselte.

[2]) Ráth Károly közleményei alapján.

[3]) Memoria Consecrationis Basilicae Strigoniensis. 149. lap.

szerzése érdekében a király s a kormányférfiak támogatását kellett kieszközölnie. Igyekezetei lehettek buzgók, sikeresek — úgy látszik — nem voltak [1].

Később az esztergomi főkáptalanba helyeztetett át. Itt rövid idő alatt zólyomi főesperessé és olvasó kanonokká lett [2]. Mint lectort küldé őt a káptalan 1616 october havában Prágába Pázmány Péterhez, az uj Primáshoz. Kétségkivül avégből, hogy a főpapot káptalana nevében üdvözölje [3].

Pázmány Dallost bizalmával tisztelte meg. Midőn 1617-ben közte és Körmöcz városa között a malom és

[1] Bécsből september 19-én levelet ir egyik kanonok-társának. „Institeram — ugymond többi között — ut ad Comitatus Zempliniensem, Abaujuariensem et Unguariensem mandata expedirentur, quatenus ipsi Comitatus quasdam personas priuatas, quae mandato S. Mtis et liberae decimationi nostrae resistunt, compescant. Nolebam enim patefacere resistentiam Comitatuum, metuebam enim ne forte metu tumultus futuri S. Mtas. mutaret voluntatem. Nihilominus illi domini Consiliarii, qui nunc sunt praesentes ad informationem, ut audio, ad sollicitationem D. Hoffmann, quod protestationes et contradictiones coram se per Comitatus factas, et tumultum inde secuturum, si decimae nobis permitterentur, scripsit, ac etiam respectu Gabrielis Báthori, quod confinia sua perlustrabat et aliquid tentaturus putabatur, eo deduxerant S. Mtem, ut decimas nostras denegandas, negotium hoc ad diaetam differendum censeret, se etiam decerneret ordinatione aliqua parte ... singulis personis interim pro subsidio facienda, sed quid et quantum dari debuisset pro ordinatione sustentationis decretum non erat, et sic nulla spes aliquid recipiendi fuisset. Nunc insisto per libellum, ut D. Hoffmann S. Mtas. serio committat, ut nemine curato acervos compositos nobis committat, et ab usurpatione decimationis in posterum desistat ... Ill. D. Nuntius Ap. cras vel perendie audientiam habiturus, nostrum negotium proponet et S. Mti commendabit.“ Eredeti fogalmazat. Győri káptalan országos levt.

[2] Memoria Cons. Bas. i. h.

[3] Pázmány említést tesz Dallos látogatásáról Thurzó nádorhoz irt levelében. 1616-ik november 6-án. Eredeti. M. K. Kamarai levt.

vásár-jog kérdésében surlódások támadtak s azok kiegyenlitése végett királyi biztosok küldettek ki: az érsek saját személyének és az érsekség érdekeinek képviselésével Dallost bizta meg. Ki is a reábizott ügyben lelkiismeretesen járt el [1]).

A következő 1618-iki évben tartott királyválasztó országgyülésen Lósy Imrével, mint káptalanának küldötte jelent meg. Élénk figyelemmel kisérte a tanácskozásokat, és azokat érdekes naplóba jegyezte föl; s küldőit is az országgyülés mozzanatairól szorgalmasan tudósitotta [2]). Dallosnak következetes szokása volt ily naplók vezetése. Minden fontosabb eseménynek — melyben része volt — részleteit pontosan s híven szokta papirra tenni.

Dallost a király 1619-ik május 23-án pécsi püspökké nevezé. Ezen egyház-megyének azonban csak cimét viselé. Területének legnagyobb részét a törökök tartották elfoglalva. Jövedelmei alig haladták meg a 200—300 magyar forintot [3]). Hihetőleg ezért s ugyanakkor neveztetett királyi tanácsossá [4]). Ekkor midőn Bethlen első támadása a királyi trónt, a katholika egyházat és az országot végső romlással fenyegeté, a király hivei fokozott ragaszkodással csoportosultak a király körébe. Hogy őt

[1]) Dallos eljárásáról s az ügy menetéről tudósitja Pázmányt 1617-ik september 4-én. Eredeti. Primási világi levt.

[2]) 1618 mártius 25 és april 3-án kelt közös tudósitó leveleik eredetiben az esztergomi káptalan mag. levt. A napló töredéket közöljük az I. szám alatt.

[3]) Koller Hist. Epp. Quinqueecl. VI. 373 l.

[4]) Nem ok nélkül sürgeté Dallos 1621-ik jun. 17-én k. tanácsosi fizetését. Pray Specimen. I. 257. l.

tanácsaikkal támogassák a súlyos viszonyok közepette. Kivált azon magyar főpapok, kik a közelgő vész elől menekültek Bécsbe. A magyar emigratió egyik tagja Dallos is volt.

S ezen időpontnál veszi kezdetét Dallos nyilvános politikai tevékenysége. Ekkor kezd jelentékenyebb mérvben részt venni a közügyekben. Kikérik véleményét a fontosabb kérdések iránt. Avatott, jeles opiniókat szerkeszt. Fontos megbizatásokat nyer. Meghivatik a titkos tanács üléseibe is, midőn magyar ügyek tárgyaltatnak.

Mint jó katholikus és igaz hazafinak elborúlt lelke, midőn azon nyomort és sokoldalú szerencsétlen következményeket szemlélé, melyeket az elhatalmasodó fölkelés maga után vont. S a melyeket egy iratában éles vonásokkal, élénk szinekkel rajzolt [1].

De tulajdonképen első — általunk ismert — állami irata azon indokolt vélemény, melyet 1620 elején szerkesztett, midőn tanácsát kikérték azIránt, mily magatartást kelljen a királynak követni a Bethlen által Beszterczebányára összehivott országgyüléssel szemben: mit kelljen előterjeszteni az ott összegyülekezendő rendeknek; s mikép eljárni a sérelmek orvosolásában és a király által elfogadott koronázási föltételek teljesitésében [2].

Hihetőleg szintén a beszterczei országgyüléshez intézte ő azon emlékiratát, melyben hazai törvényekből kimutatja a magyar egyházi rend jogainak, hatóságának és birtokainak történeti jogosultságát. És inté a rendeket,

[1]) Közöljük a II. szám alatt.
[2]) Közöljük a III. szám alatt.

hogy ezen a törvény és százados gyakorlat által szentesített intézményeket inkább biztosítani és föntartani, mint sérteni és megtámadni igyekezzenek [1].

Ezen országgyűlés tartama alatt Dallos részt vett a titkos tanács június 19-én tartott ülésében. Mely a Bethlennel kezdendő béke tárgyalásokról, valamint azon jelentésről tanácskozott, melyet a fejedelemtől visszaérkezett k. küldött, Lamminger tett; végre Bethlen leveléről, melyet a királynak irt.

Pázmány és Pyber váradi püspök után Dallos hosszabb beszédet mondott. Éles logikával kiemelte azon hamis állításokat és rágalmakat, melyek Bethlen levelében foglaltattak. Ajánlotta, hogy Beszterczebányára k. biztosok küldessenek. De ezek biztositása végett szükségesnek itélte, hogy Bethlen kezeseket küldjön. Egyébiránt Pázmány nézeteit pártolta [2].

[1] Közöljük a IV. szám alatt.

[2] Ezen titkos tanácsi ülés alkalmával papirra tett jegyzetek találtatnak a m. k. udvari Cancellária levéltárában. Dallos beszédét a következő jegyzetek jelölik:

Episcopus Quinqueecclesiensis Dallos.

Excusat se Bethlen — 3 calumnias pouit — De mittendis Commissariis — Intentio sua, quod iuuabit in posterum etiam Bohemos — Excusat est causa quod tardauerit Lamminger, quod tarde rediit ex Transyluania Péchi — non stat ntrumque — 1°. nou, quia potuit sufficienter expedire Lammingerum — Et nou solnm habuit Lammingerum sed alios. — Arguit hoc quod astute agat et fraudes, cum referat Lammingerum, quod debuisset si misisset. — Calumniae: 1°. quod non obseruauerit inducias S. Mtas; 2°. quod se ingessisset in compositiones contra Electores, hoc adscribit S. Mti. — quod ad 1. nou violanit S. Mtas. Nam stat ibi aequis iustis conditionibus. Nullis propositis, nullum de iis iudicium S. Mtis. potuit esse. — quod ad 2. quod ipse Bethlen vult cognoscere num aequas propposituri sunt conditiones Putat scriptum Archiepiscopo — quoad obsides pro

Másnap is megjelent a titkos tanácsban. És ajánlá Lammingernek a k. biztosok előtt ujból való küldetését Beszterczebányára. Inditványa elfogadtatott [1]).

II.

A haimburgi értekezletek előzményei. — Dallos k. biztossá neveztetik.

Az 1620-ik év végén Bethlen békés hajlamokat s készséget nyilvánított ujabb tárgyalások kezdésére. Ettől a király sem volt idegen. Az ellenséges felek között a bécsi udvarnál levő francia követek vállalták magukra a közvetitői szerepet.

Bethlen december 1-én megegyezését adta a békealkudozások megujitásához és fegyverszünetet ajánlott. Ezen ajánlatot de Preux, egyik tagja a francia követségnek, megvitte a királynak, ki azt elfogadta. De két föltételt kötött ki. Hogy egyedül a magyar rendekkel és a fejedelemmel fog alkudozni, nem pedig szövetségeseikkel. És a magyarokat úgy tekintendi, mint alattvalóit. Az alkudozások helyéül a franciáknak Bécsujhely és Bruck között engedett választást. A megnyitás idejét meghatározni Bethlenre bizta.

Ez Bruckot választá az alkudozások helyévé, melyeknek megnyitását 1621. január 4-ére tűzte ki. De ki-

securitate Commissariorum. Si in vicinia miserunt obsides licet... — Instrumentalibus saltem literis instructi esse debent. Licet fallat ipse fidem et fidendum sit illi. —

[1]) Szintén a m. k. udv. Cancell. lvtból.

vánta, hogy Ferdinand biztosai között magyar ne legyen, kezeseket küldjön Pozsonyba és fegyverszünetet engedjen. A király a két első föltételt elvetette.

Biztosaivá magyarokat is nevezett. Kezeseket pedig vonakodott küldeni, ezt méltatlannak állítván. Fegyverszünetet is csak olyast volt hajlandó engedni, mely az alkudozások helyének környezetére szoritkozzék.

Miután ezen kérdésekre nézve hosszas alkudozások után megállapodás jött létre, az értekezletek megnyitásáig még több nap mult el. Bruckban pestis kezdett uralkodni. Ennek folytán az alkudozások helyéül előbb Bécsujhelyet tűzték ki, majd Haimburgot fogadták el véglegesen [1].

Mialatt pedig a franczia követek az összejövetel létrehozása és a fölmerülő akadályok elháritása körül fáradoztak: mindkét részen sürüen tartattak tanácskozások a biztosaik által követendő magatartás megállapitása végett. Nevezetesen Bécsben a titkos tanács ezen időtájban többször jött össze. Beható tanácskozások tárgyát képezte kivált a k. biztosok részére szerkesztendő utasitás. Igy 1621 január 5-én Eckenberg titkos tanácsosnál a királynak személyes elnöklete alatt összejöttek Meggau, Harrach, Trautmansdorf grófok, Preiner, Pázmány, Lépes kalocsai érsek, Pyber és Dallos. Az utóbbi már ekkor kijelölve volt a k. biztosi tisztre [2].

Bethlen is átlátta a haimburgi értekezlet fontosságát. Nem akart azért ily nagy horderejü ügy eldöntésé-

---

[1] Eszterházy Miklós élete. I. 169 s kk. ll. Hurter Ferdinand II. VIII. 397 s kk. ll.

[2] Ezen ülés jegyzőkönyve szintén a m. k. udv. Cancell. levt.

ben önkényesen eljárni. Szükségesnek tartotta eljárásához párthiveinek beleegyezését. Ezért Nagyszombatba 1621 január első napjára gyülést hirdetett. A megyéket és városokat följhivta, hogy követeket küldjenek [1]. A gyülés csakugyan létrejött és eredménytelen tanácskozásai mártiusig huzódtak el [2].

A k. biztosok, névszerint Salm Fridrik, Meggau Lénárd grófok, Preiner Siegfried az udvari kamara elnöke, Dallos Miklós pécsi püspök és Eszterházy Miklós, január 19-én Haimburgba érkeztek. Ugyanekkor Pozsonyban együtt voltak Bethlennek és a magyar rendeknek biztosai: Forgách Zsigmond nádor, Battyányi Ferenc soproni főispán, Pécsi Simon erdélyi cancellár, Jakusith Endre kincstárnok, Sándor János tanácsos és Apponyi Pál tanácsos, az utóbbi mint póttag. Midőn ezek értesültek, hogy a király biztosai közé két magyart is nevezett, tiltakozva kijelenték, hogy ők alkudozásokba bocsátkozni nem fognak senkivel azon magyar urak közöl, kik az országgyülés által elmarasztaltattak. Mindazáltal néhány nap mulva Bethlen a franciák közbenjárására megnyugodott [3]. S így elhárítva valának a végső nehézségek is.

A haimburgi békealkudozások folyamáról történeti munkáinkban a legujabb időkig alig találtunk néhány jelentéktelen adatot. Míg Szalay Eszterházy Miklós életé-

[1]) Ily meghivó leveleket találtam Pozsony, Kassa és Nagyszombat városok levéltáraiban.

[2]) Ezen gyülésről számos tudósitásai vannak Pozsony város követeinek. A város levt.

[3]) Eszterházy I. 172. l.

nek történetében fölhasználta azon jelentéseket, melyeket a francia közbenjárók küldöttek királyuknak [1] s közzétette a kismartoni levéltárnak némely idevonatkozó érdekes okmányait [2]. Mindazonáltal ezen becses közlemények dacára az alkudozások történetében számos hézag és tévedés maradott. Ezeket kiegésziteni és kiigazitani azon nagybecsű napló fogja, melyet Dallos Miklós a király számára pontosan vezetett [3].

III.

A haimburgi értekezletek megnyitása. — Előleges kérdések tárgyalása. — A k. biztosok ujabb utasítása.

Január 25-én együtt voltak Haimburgban mindkét rész biztosai és a francia közbenjárók is. És most kezdetüket vették az élénk diplomatiai munkálatok a franciák közvetitése mellett. Mert a két rész biztosai, a származható surlódások elkerülése végett, közvetlenül nem érintkeztek egymással.

A nevezett napon a k. biztosok megjelentek a francia követeknél. Szónokuk Dallos volt. Előadá, hogy a király Bethlentől visszakivánja Magyarországot. Es pedig minden föltétel nélkül; legfölebb amnestiát kész adni, s

[1] A melyek 1667-ben Párisban nyomtatásban is közzététettek, ily cim alatt: „Ambassade extraordinaire des messieurs les duc d'Angoulême, comte de Bethnne, et de Preux-Chateauneuf, envoyés par le Roi Louis XIII vers l'Empreur Ferdinand II et les princes et potentats d'Allemagne en l'année 1620.

[2] Eszterházy l. i. h.

[3] A melyet közlünk egész terjedelmében az V. sz. a.

ebből is kizáratnának a zavarok szerzői. A király ugyanis nem alkudozhatik Bethlennel az ország birtokáról, mint kinek arra semmi joga nincs.

A franciák engedékenységre inték a k. biztosokat, s oly föltételek előterjesztésére, melyek Bethlen biztosai által elfogadhatók lennének. Mire azok válaszolák, hogy a királynak nincs mit inditványoznia; de kész meghallgatni és fontolóra venni, mit tőle kivánni fognak, s megadni, a mi méltányos. Hangsúlyozták azt is, hogy a királynak, ha kivánná, módja lenne fegyveres erővel visszahóditani az országot [1].

Másnap Bethlen biztosai tudakozódtak a franciáknál, mikép szándékoznak cimezni a k. biztosok királyukat. Feleletül nyerték, hogy „Római császári, Magyar- és Csehország királyi felség" cimmel fognak élni. Bethlen biztosai ez ellen kifogást emeltek. Valamint az ellen is, hogy őket a k. biztosok egyedül a fejedelem, s nem egyuttal a rendek képviselőinek is kivánják tekinteni. Végre panaszt emeltek a király által közzétett azon okmány miatt is, melyben a besztercezei végzéseket megsemmisité. A k. biztosok viszonozták, hogy Bethlen biztosait a rendek képviselőinek el nem ismerhetik, miután nem országgyülés által küldettek, és soraikban az ország első rende, a clérus nincs képviselve. A megsemmisitő okmány pedig még akkor adatott ki, midőn nem lehetett tudni, vajjon a békealkudozások létre jönnek-e vagy nem.

Január 27-én arról vitatkoztak, melyik rész tegye meg az első lépést kivánatainak, s illetőleg ajánlatainak

[1]) A francia követek jelentése.

előterjesztésében. Egyik fél sem akart kezdeményezni. Bethlen biztosai végre kérdést tettek: ha uruk lemond az ország birtokáról és a rendek visszatérnek a király hűségére, mikép fogná a király jutalmazni Bethlent, mily engedményeket tenne a rendeknek? De a k. biztosok fölismerték az ezen kérdés mögött lappangó titkos célzatokat. A k. biztosokat ugyanis ilyképen reávenni kívánták, hogy ajánlataikat terjeszszék elő. Ezért ezek vonakodtak egyenes választ adni. Hanem fölszólíták Bethlen biztosait: nyilatkoztassák ki határozottan, vajjon Bethlen kész-e lemondani az ország birtokáról, a rendek szándékoznak-e visszatérni a király hűségére? Ha igen, adják elő föltételeiket [1].

Január utolsó napjáig ily előleges kérdések tárgyalása foglalta el az időt, minden kilátás nélkül positiv eredményre. Sőt Bethlen biztosai már elhatározva voltak óvást tenni és megszakítani az alkudozásokat [2]. Ekkor Pécsi Nagyszombatba, Meggau és Eszterházy Bécsbe utaztak, uj utasitásokért.

Bécsben február 2-án a király elnöklete alatt titkos tanácsi ülés tartatott [3]. S itt megállapittatott a k. biztosok részére uj részletes utasitás. A k. biztosoknak meghagyatott, óvakodjanak oly engedményektől, melyek a kath. vallásra, vagy a véghelyek biztosságára hátrányosak lehetnének. Általános amnestiát ne igérjenek. Arról mégis biztositást adhatnak, hogy a király az országot

[1] Dallos naplója.

[2] Pozsony város követeinek jelentése a nagyszombati gyülésről. 1621. febr. 2. Pozsony város levt.

[3] A magy. k. udv. Canc. levt.

visszafogadja kegyelmébe és szabadságaiban megtartja. Igyekezzenek Bethlennek és a rendeknek kivánatait egymástól elkülönözve tárgyalni. Ez utóbbiak kielégitését későbbi időkre halasztani.

A Bethlennek teendő ajánlatokban fokonként kell haladni. Ki kell emelni, hogy bár sok kárt okozott a királynak, ez kész őt Erdély birtokában békében hagyni, s a nagyszombati egyességet megujitani. De hagyja el az országot és a k. cimet, adja vissza a koronát. Okmányilag igérje, hogy a k. cimmel élni, az országra jogot tartani nem fog. Mire egykor maga ajánlkozott, néhányat az előkelőbb cseh és magyar lázadók közöl (különösen a két Thurzó grófot) szolgáltassa kezeibe. A véghelyeket, az egyháziak és világiak lefoglalt birtokait, valamint a protestánsoknak átadott kath. templomokat adja vissza. A király ellen kötött szövetségeket bontsa föl.

Ha a fejedelem ezeket teljesiti, a király viszont minden történteket feledni fog; 2—300,000 forint értékű javakkal Magyarországban, Oppeln és Ratibor herczegségekkel Sileziában, s a „Princeps“ cimmel fogja kárpótolni. A Tiszán túli megyéket csak végső esetben lehet átengedni. Ekkor is azon föltétel alatt, ha az országgyülés ezen átengedéshez megegyezését adja. Az ország rendeit biztositani lehet, hogy a király minden szabadságaikat tiszteletben tartandja. A mielőbb megtartandó országgyülésen sérelmeiket orvosolni fogja. Végre Pécsivel titkos alkudozásokat kell kezdeni. Neki egyéb igéreteken kivül kilátást lehet nyujtani az erdélyi fejedelemségre, Bethlen halála után [1]).

[1]) Eredeti fogalmazat. A m. k. udv. Canc. levt.

Ezalatt Pécsi Nagyszombatban volt. Itt urát alig találta nagy engedékenységre hajlandónak. Több közbejött esemény fölemelé csüggedő lelkét. Angliából, Svéd- és Dánországból a háború folytatására buzditották. A portáról is biztató hireket vett [1]). A nagyszombati rendekkel ezért többet tanácskozott hadainak szaporitása, mint a béke létrehozásáról [2]).

IV.

A haimburgi értekezletek folytatása.

Meggau és Eszterházy február 3-án már Haimburgban voltak. S most a k. biztosok uj utasitásuk szellemében vették föl az alkudozások elejtett fonalát.

Február 4-én a franciák által értesiték Bethlen biztosait, hogy a király kész Bethlennek feledést biztositani a történtekért, őt Erdélyben békében hagyni, s neki 200,000 forintot készpénzben vagy fekvő javakban adni. A franciák azon kérdésére, nem lehetne-e nehány megyét is átengedni Bethlennek, tagadólag válaszoltak. A rendeknek megnyugtatására pedig kijelentették, hogy a király tiszteletben fogja tartani az ország szabadságait, orvosolni országgyülésen a rendek sérelmeit.

A franciák ezeket azonnal közlék Pécsivel. S még az nap meghozták válaszát. Bethlennek — mondá ő —

[1]) Hurter VIII. 407. És a pozsonyi követek tudósitása jan. 26. Pozsony város levt.

[2]) Pozsonyi követek tudósitása Nagyszombatból jan. 30. Ugyanott.

pénzre nincs szüksége, az ország kormánya után nem vágyodik. A k. cimet használni nem fogja, de arról le nem mond. Ajánlja egyébiránt hűséges szolgálatait. És mindenekelőtt a fejedelem személyét kell kielégiteni, ez a fődolog.

Másnap Pécsi fölkereste Meggaut és Preinert. Kijelenté, hogy ura megelégszik: „A római sz. birodalom, Magyarország és Erdély fejedelme“ cimével. De alattvalói által királynak fogja magát cimeztetni. A két német úr elfogadhatlannak itélte ezt. Ha a fejedelem békét akar, le kell mondania végkép a k. cimről és az országról, viszszaadni a lefoglalt javakat és végholyeket. Pécsi eleinte nehézségeket támasztott. De csakhamar engedékenyebbé tette őt a szentmartoni birtok adományozásának igérete. Azon szándékkal sietett ismét a fejedelemhez, hogy őt békére hajlitsa. Ugyanakkor Preiner is Bécsbe utazott [1]).

Pécsi nem érte el célját. Jelentései meghiusitották a béke minden reményeit. A fejedelem nem szándékozott engedni. S a rendek nem igyekeztek őt eltántoritani határozatától [2]).

Pécsi február 10-én visszaérkezvén előadása nyomán a közbenjárók tudomására hozták a k. biztosoknak Bethlen határozatait. A k. cimről semmi áron sem mond le, de nem is fogja azt használni. Az országnak legalább egy része maradjon élethossziglan kormánya alatt. A k. biztosok határozottan visszautasiták ezen ajánlatokat. Nem marad egyéb hátra, mint hogy Bethlen biz-

[1]) Dallos naplója.

[2]) Pozsonyi követek jelentése február 7., 8.

tosai az ő nevében örökre és föltétlenül letegyék a k. cimet s az ország kormányát. A franciák erre a lemondás kijelentésének három módját jelölték ki. Ugyanis Pécsi vagy biztostársai, a franciák és a k. biztosok előtt; vagy csak a franciák és a k. biztosok előtt; vagy végre csak a franciák előtt nyilatkoztassa ki, hogy ura leteszi a k. cimet és az ország kormányát [1]).

A k. biztosok megnyugodtak az utolsó módozaton is. És Pécsi kész volt megtenni a franciák előtt a kivánt nyilatkozatot. Dallos püspök, ki ügyes tollával maga szokta szerkeszteni a tárgyalások okmányait, már elkészitette volt azon nyilatkozatot, melyet Pécsinek a francia követek előtt tenni, s illetőleg azon okmányt, melyben a franciáknak Pécsi nyilatkozatáról tanuságot tenni kellett volna [2]). De ugyanakkor levél érkezett a fejedelemtől, melyben előbbi engedményeit visszavonta. Pécsi ekkor harmadszor utazott Nagyszombatba [3]).

Ugyanő már február 14-én Jakusith és Sándor biztostársainak kiséretében megjelent a közbenjárók előtt. Általuk előadatni kivánták a k. biztosoknak, hogy az ország rendeinek is óhajtásuk biztosittatni alkotmányos jogaikról és vallási szabadságaikról. Egyuttal átnyujtották irásba foglalt sérelmeiket és kivánataikat [4]). A k. biztosok átvették ezen pontokat. De vonakodtak azoknak tár-

[1]) Dallos naplója.

[2]) Közöljük a VI. szám alatt.

[3]) Dallos naplójából.

[4]) Az egész irat 33 pontból áll. Az 1—12. pont vallási dolgokat tartalmaz. Ezen pontok majdnem szószerinti ismétlései a besztercze-bányai I—VIII. törvénycikkekben foglalt határozatoknak. Az irat egykorú másolata Dallos iratai között a győri kápt. levt.

gyalásába bocsátkozni. Miután előlegesen abban történt megállapodás, hogy előbb Bethlen személyének kielégítése fog elintéztetni, s a rendek sérelmeire azután jő a sor. Utóbb Bethlen biztosai azt kezdették sürgetni, hogy legalább párhuzamosan, egy időben tárgyaltassanak Bethlennek és a rendeknek kivánatai. De ezen módozatot sem fogadták el. Kézzelfogható volt ugyanis, mit akartak azzal elérni. Bethlen most, előbbi kivánataival ellenkezőleg, azért sürgette a rendek kivánatainak tárgyalását, hogy azon esetre, ha a békealkudozások eredménytelenül fölbomlanának, azok ne az ő igényein akadjanak föl, hanem a rendek érdekein. S azon esetre ezeknek ragaszkodására és támogatására számitani annál inkább legyen joga.

Igy állottak a dolgok, midőn a másodszor tizenkét napra engedett fegyverszünet végefelé közeledett. És Bethlen biztosai, midőn a rendek kivánatainak tárgyalását hiába sürgették, már hazautazni készültek. Ekkor a franciák fölhivták a k. biztosokat, hogy ajánljanak Bethlennek annyit, mennyit csak lehet. Azok engedtek a fölhivásnak. Ők is irásba foglalták azt, mit kiván a király a fejedelemtől, és mit igér neki [1]). Ezen pontokat Pécsi azonnal fölterjeszté a fejedelemnek.

A válasz február 20-án megjött. Ő kész elfogadni az elébe terjesztett föltételeket. Kettő kivételével. Először a rendektől el nem szakadhat. Másodszor nem hagyhatja el azonnal az országot. Mert ha visszavezetné hadait Er-

[1]) Ezen irat nem ismeretes előttünk. Egyébiránt annak foglalatára következtethetünk a következő elbeszélésből.

délybe, a török kényszeritené, hogy a Lengyelország elleni hadjáratában hozzá csatlakozzék. A mi kivánatait részletesen illeti, ragaszkodik azon ajánlatokhoz, melyeket a mult évben tettek neki. A „Serenissimus" cimet kéri. A Tiszán túli négy megyét korlátlan hatalommal kivánja birni, a többit mint hűbért, a nádor hatósága alatt.

A k. biztosok előbbi álláspontjukhoz ragaszkodtak. Az első pontra vonatkozólag meghallgatják a rendek kivánatait általánosságban, de a részletes tárgyalást az országgyülésre kell halasztani. A második pontban foglalt mentségnek hiuságát kimutatták. A tavali ajánlatokat a fejedelem maga visszautasitotta, miután az azokhoz kötött föltételeket nem teljesité. A király biztositja őt pártfogásáról. Oppelnt és Ratibort élethossziglan, 300,000 forint értékü javakat örökbirtokul ajánl. De a cimet s a megyéket meg nem adhatja; tiltja koronázási esküje.

Bethlen nem volt megelégedve. Biztosai február 23-án ismét utasitást vettek, hogy Haimburgból távozzanak. Egyébiránt még egy utolsó közvetitő ajánlattal léptek föl. A megyék, melyeket Bethlen kiván, mind a nádor hatósága alatt maradhatnak. A véghelyek hadait ő fogja fizetni, kapitányai a királynak esküsznek hűséget. A közbenjárók kivánták, hogy ezen ajánlatot a k. biztosok küldjék föl Bécsbe. Ezt vonakodtak megtenni. Hanem Bethlen végelhatározását kivánták tudni. S ez már másnap tudomásukra hozatott [1].

---

[1]) Dallos ekkortájt február 27-én elkészité azon okmány két fogalmazatát, melyben a király a rendeknek amnestiát igér és azokat szabadságaik föntartásáról biztositja. Közöljük a VII. s VIII. számok alatt.

Bethlen kéri azon 13 megyét, melyek Bocskainak engedtettek. Azonkivül Oppelnt és Ratibort, Munkácsot és székhelyül Kassát. A k. biztosok ezen kivánatokat túlzottaknak tekintették. Hanem mégis megjegyezték, hogy azon esetre, ha Bethlen megyéket nyerne, külön ingatlan javak nem fognának neki adományoztatni. Választania kell tehát a kettő közöl. Megyét pedig legfölebb hármat voltak hajlandók igérni. A franciák azt kérték erre vonatkozólag, hogy legalább négy megyét igérjenek. Pécsi mártius 1-én kijelenté, hogy a fejedelemtől vett utasitás szerint azonnal megszakitania kell az alkudozásokat, ha a 13 megye meg nem adatik; de igérte, hogy ha négy megye ajánltatnék, maga megy Nagyszombatba, annak elfogadására birandó a fejedelmet. A négy megye megajánltatott. És Pécsi elutazott [1].

Bethlen most uj nehézségeket alkotott. Ha — mondá — a porta tudta s megegyezése nélkül szerződik a királylyal, a legnagyobb veszélynek teszi ki magát és Erdélyt. Azután csekély értéküeknek tartotta a király által ajánlott javakat is [2]. Pécsi által iratott tehát biztosainak, hogy ragaszkodjanak azon ajánlatokhoz, melyeket mult évben a pozsonyi országgyülés alatt tettek neki. S ha nevezetesen a 13 megyét meg nem adják, azonnal utazzanak el. Ezt Bethlen biztosai mártius 8-án közölték a francia követekkel. De azonnal kitünt, hogy ez nem ultimatum. Mert ugyanakkor Jakusith azon bizalmas fölszólitással fordult hozzájuk, eszközöljenek ki Bethlen

[1] Dallos naplójából.
[2] Eszterházy I. 188. l.

részére legalább hét megyét. A k. biztosok Bécsből kértek utasitást [1]).

Ezen ügy a titkos tanács mártius 10-én tartott ülésében vétetett tanácskozás alá. Pázmány szavai, melyek az engedékenységet veszélyesnek mondák, viszhangra találtak. Ajánlatai, mely szerént az előbbi határozatokhoz való ragaszkodást, s a háború megindítására előkészülést sürgetett, azalatt pedig időnyerés végett az alkudozások folytatását jónak látá, a tanácskozmány s az elnöklő király által elfogadtattak [2]). Ily szellemben vették a k. biztosok ujabb utasitásaikat.

Mártius 12-én fölajánlották ugyan ismét a négy megyét, de egyéb javak és pénz nélkül, bizonyos föltételek alatt. S egyáltalán határozottan léptek föl. A fejedelem biztosai most engedtek valamiben. De még mindig 11 megyét s Kassát kivánták. S az ellentétes álláspontokat most sem lehetett áthidalni. Ismétlődött tehát az annyiszor előadott jelenet. Pécsi kijelenti, hogy megszakitja az alkudozásokat. És a franciák reábeszélései maradásra birják [3]).

A k. biztosok ekkor mártius 15-én kivánataikat és ajánlataikat ujra, némi lényegtelen módositásokkal, terjesztették elő [4]). A melyeket Pécsi másnap a fejedelemhez vitt [5]). A bécsi tanácsosok helyeselték a k. biztosok ezen

[1]) Dallos naplójából.

[2]) A titkos tanácsülés kivonatos jegyzőkönyve a magyar k. udv. Canc. levt.

[3]) Dallos naplójából.

[4]) Eszterházy I. 190—194. ll.

[5]) Dallos naplójából.

eljárását. De miután előrelátták, hogy Bethlen azzal megelégedve nem lesz, legcélszerűbbnek tartották, ha a császári tábornok, Buquoy azonnal megkezdi a hadműveleteket [1].

A k. biztosoknak határozott föllépése nem maradt hatás nélkül. Pécsi március 19-én visszaérkezvén kijelentette, hogy a fejedelem nem vonakodik engedni az általa kért megyék számából, Kassáról is lemond. Reményét fejezvén ki, hogy a királytól annál többet fog nyerni pénzben és javakban. Bethlen tehát lényegesen közeledett a királyhoz. De az egyesség létrejöttét most a rendek kivánataira vonatkozólag fölmerült nehézségek gátolták meg [2].

Ekkortájt oly esemény adta elő magát a biztosok körében, mely nagy hatást okozott az egész országban. Március 20-ka körül [3]) Forgách Zsigmond nádor biztostársainak, Jakusith és Apponyinak kiséretében megjelent a francia követek előtt és óvás alakjában kijelenté, hogy miután Bethlen makacssága és önzése által akadályozza a békealkudozások sikeres befejezését, őt közbenjárói tiszte készteti, hogy Bécsbe menjen és itt a királylyal közvetlenül tanácskozzék azon eszközökről, melyek az ország nyugalmát visszaállitanák. A franciák ezen nyilatkozatról bizonyitványt állitottak ki, melyet Dallos szer-

---

[1]) A március 18-án tartott titkos tanácsi ülés jegyzőkönyve a m. k. udv. Caucell. levt.

[2]) Dallos naplójából.

[3]) Forgách azon óvásban az alkudozásokról úgy szól, mint a melyek nyolc hét óta folynak. Már pedig ezek január 24-én vették kezdetüket. Ehez 8 hetet hozzáadva, kijő a szövegben említett nap.

kesztett [1]). Forgách ezen fontos nyilatkozata által elvált Bethlentől. Példáját csakhamar követték számosan [2]).

V.

Bécsi tanácskozmányok. — A haimburgi értekezletek megszakitása. — A fejedelem és a király manifestumai.

Az alkudozások célhoz vezetése végett március 28-án az angoulesmi herceg, monsieur de Preux, valamint Meggau, Preiner és Eszterházy Bécsbe utaztak. Itt sürüen tartattak értekezletek a nehézségek eloszlatása, a Bethlen által elvállalandó alkupontok s a részére teendő engedmények végleges megállapitása tárgyában. Sőt már azon okmányok fogalmazásával is foglalkoztak, melyeket az egyesség létrejötte után a király Bethlen és a magyar rendek részére, Bethlen pedig a király részére kiállitandó volt [3]).

A március 30 és 31-én, az april 4 és 6-án tartott titkos tanácsi ülésekben, valamint az april 5 és 6-án a francia uraknál tartott értekezletekben a békére vonatkozó minden kérdések tisztába hozattak. És a bécsi kormány s a franciák között tökéletes egyetértés jött létre. A melybe Pécsi is — ki titkon megnyeretett a király részére — beavatva volt [4]).

---

[1]) Közöljük a IX. szám alatt.

[2]) Horváth M. Magy. Tört. III. 563. lap.

[3]) Dallos naplójából.

[4]) Ezen ülések s értekezletek kivonatos jegyzőkönyvei a m. k. udv. Cancell. levt.

April 8-án megujíttattak Haimburgban az alkudozások. Ezek menetéből kedvező eredményt lehete reméleni. A tanácskozmányoknak alapját a kölcsönösen kiállitandó okmányok képezték. Pécsi april 9-én ismét a fejedelemhez utazott. Előbb urának némi észrevételeit közölvén a k. biztosokkal [1].

Bethlen nem látta most tanácsosnak a király ajánlatait visszautasitani egyenesen. Önző politikája már különben is sokakat elidegenitett tőle. Még legbuzgóbb hive, az ifju Thurzó Imre gróf is april első felében érintkezésbe lépett Dallos püspökkel, s vele tárgyalásokat kezdett a király hűségére való visszatérésének ügyében. Ezen tárgyalások kedvező sikerrel folytak. Mert Dallos april 11-én már elkészité fogalmazatát azon hódolati nyilatkozatnak, melyet Thurzó a királynak adni és azon kegyelemlevélnek, melyet a királytól venni fogott volna [2]. Ily s hasonló események ovatosságra intették Bethlent. De mégis előnyösebb föltételek alatt szerette volna megkötni a békét, s bevárni a viszonyok kedvezőbb alakulását. Elhalasztani tehát az alkudozások befejezését, azok megszakitása nélkül, volt most terve. Ezért, mint Pécsi a k. biztosoknak bejelenté, az egyesség megerősitését az országgyülésre kivánta halasztani, mely sz. Mihály napjára lett volna összehivandó, a mikorra a töröknek

---

[1] Dallos naplójából. Melynek följegyzései, sajnos, ezen nappal megszakadnak. „Caetera — ezek végszavai — usque ad rupturam tractatus, quae facta est die 22. Aprilis, leges in actis dicti tractatus." De ezen „acta"-k eddig teljesen ismeretlenek.

[2] Közöljük a X. szám alatt.

megegyezését is kieszközölni igérte a békéhez. Addig a „status quo“ alapján fegyverszünetet kért [1]).

A k. biztosok april 15-én küldöttek a fejedelem ezen ujabb kivánatairól tudósitást Bécsbe. A király fölhivta a magyar tanácsosokat, hogy azokat érett megfontolás alá vegyék és véleményüket előterjeszszék. A magyar tanácsosok april 17-én összejöttek Pázmány lakásán s annak elnöklete alatt értekezletet tartottak [2]). Másnap már átnyujtották a királynak véleményüket. Erkölcsileg bizonyos — irják többi között — hogy békés alkudozások utján semmit sem lehet végezni Bethlennel. Csak időt akar nyerni. Már pedig a halasztás és idővesztés a királyra nézve hátrányos és veszélyes. Miután a portáról érkezett tudósitásokból kitünik, hogy a török nem fogja elhagyni Bethlent. „Kérjük azért felségedet — igy végzik iratukat — és esedezünk, méltóztassék komolyan meghagyni az illetőknek, ne engedjék tétlenség közepette fölbomlásnak indulni fényes hadseregét, ne engedjék elmulni annyi kedvező alkalmat, nehogy ezen halasztás a legsulyosabb veszélyeket hozza az országra. Hanem miután a kereszténységnek üdve, annak a török elleni megvédelmeztetése, egyedül gyors és erélyes cselekvésből, nem pedig alkudozásoktól várható, induljanak meg a jó Isten nevében, kinek segitsége és támogatása, bizton reméllik, velök lesz, mert el nem hagyja az igaz ügyet.“ [3])

---

[1]) Eszterházy 195. l.

[2]) Ezen értekezlet kivonatos jegyzőkönyve a m. k. udv. Cancellária levt.

[3]) Eredeti fogalmazata a m. k. udv. Cancell. levt.

Bethlen nem engedett. A király is hajthatatlan volt. És igy a haimburgi békealkudozások, miután annyiszor megakadtak, most végre teljesen fölbomlottak. Mindkét rész biztosai, a francia közbenjárókkal együtt april 22-én Haimburgból elutaztak [1]).

Bethlen, ki időközben Szent-Keresztig vonult hadaival, négy nappal utóbb köriratot intézett a hatóságokhoz és egyéb hiveihez. Indokolá eljárását; a felelősséget az alkudozások megszakitásáért a királyra háritá. Hiveit állhatatosságra, bátor bizalomra buzditá [2]).

A király pedig május 2-án manifestumot bocsátott ki. Ebben amnestiát biztositott mindazoknak, kik e mozgalmak alatt Bethlenhez állván 1619. sept. 1-től fogva bármily bűnt követtek el a király ellen. Azon esetre, ha magukat a nádornál, vagy annak albiztosainál, vagy Eszterházynál és Szécsynél jelentvén, legkésőbb május 30-ig hűséget fogadnak a királynak; minden ellenségeskedésektől tartózkodnak; az elfoglalt városokat, véghelyeket és jószágokat visszaadják. Ugyanezen okmányban biztositá a király az országot, hogy azt régi törvényes jogaiban és szabadságaiban megtartani fogja [3]).

[1]) Dallos naplójának végszavai. És Eszterházy I. 195. l.

[2]) A Pozsony városához intézett irat eredetije azon város levt.

[3]) Eszterházy I. 201. l. Ezen manifestum eredeti fogalmazatban Dallos actái között találtatik a győri kápt. levt.

VI.

Dallos két emlékirata. — Váci, majd győri püspökké neveztetése. — Ujabb alkudozások Bethlennel. — Dallos a beszterczebányai értekezletre k. biztossá neveztetik.

A haimburgi béketárgyalások befejezése után Dallos ismét visszatért Bécsbe s itt folytatta jó szolgálatait. Midőn 1621 második felében Bethlen ujra késznek mutatkozott békealkudozásokat kezdeni, s a biztosok találkozási helyéül Rabensberg jelöltetett ki; Dallos is fölhivatott előterjeszteni véleményét azon kérdés iránt, mily utasitásokkal kelljen ellátni a k. biztosokat. A fölhivásnak sietett eleget tenni [1]. Ugyanő résztvett a titkos tanács azon üléseiben, melyek a nikolsburgi béketárgyalások alatt a k. biztosok által beküldött jelentéseket tárgyalták. Irásban beadott véleményei és szóbeli nyilatkozatai úgy tüntetik elénk Dallost, mint ki a fönforgó ügyekben teljesen avatott, a jog iránti tiszteletet a körülmények által parancsolt engedékenységgel kellő egyensúlyba hozni tudta [2].

---

[1] Közöljük a XI. szám alatt.

[2] Igy p. o. az 1621. december 27-iki titkos tanácsi ülésben Dallos erélyesen ellenzé Liszka és Kisfalud átengedését Bethlennek. Ugyanakkor a rendeknek követelése a templomok kérdésében képezvén a tanácskozások tárgyát, Dallos — az ülés kivonatos jegyzőkönyve nyomán — igy nyilatkozott: „Si jam S. Mtas. confirmauit, templa in

Nikolsburgban az 1621. év utolsó napján a király és Bethlen között létrejött a béke. Ennek pontjait a következő év elején kelle foganatosítani. Nevezetesen átadni a Bethlennek átengedett megyéket és helyeket, valamint visszacsatolni az országhoz a többieket. A békeokmányok kicserélésének és a béke végrehajtásának módozatairól Dallos avatott véleményt nyujtott be a kormánynak [1]).

Dallos ugyanezen évben (június 17. és october 11. közötti időben) a pécsi püspökségről a vácira helyeztetett át [2]). És nemsokára — az azon időben jövedelmezőbb, mert a töröktől ment — győri egyházmegye püspöki székére emeltetett 1623. május 5-én [3]). S egyuttal Győrmegye főispányává neveztetett [4]).

De még el sem foglalhatta püspöki székét, már is ujra a diplomatiai térre hivta őt, az országot fenyegető veszélyek közepette, a királyi bizalom.

Ugyanis Bethlent nem elégitették ki nikolsburgi vívmányai. A protestáns uralkodók buzditó fölhivásai, valamint saját nagyratörő tervei összemunkáltak; és csak a

---

pacif. intacta maneant. Emlékezzünk mint annak előtte sub his disturbiis megadjanak etiam tempore occupationis Bethlenianae. Aliud est pro nobis Ecclesiasticis, quos ritus habeamus quam Calninistae in pajta. Qnos aedificarunt ipsi, maradjanak. De quos nos, ne occupentur, nec potuerunt." Más alkalommal erélyesen fölszólalt bizonyos egyházi javak elidegenitése ellen. Mindamellett mindenkor határozottan a mellett volt, hogy a béke létre jöjön. A m. k. udv. Cancell. levt.

[1]) Közöljük a XII. szám alatt.

[2]) Pray Specimen Hierarchiae H. I. 257. l. És Koller Hist. Ep. Quinqueeccl. VI. 375. l.

[3]) 1843-ik évi győri Schematismus 28. l.

[4]) Győrmegye protocollumából a Syllabus Epp. Jauriensium 61. l.

kedvező alkalmat várta, hogy ujra fegyvert fogjon II. Ferdinand ellen. Bethlen ha támadásaira elégséges okkal nem birt, ürügyet könnyen tudott találni. Igy 1623 elején panaszt emelt a királynál az iránt, hogy a nikolsburgi egyességben tett több igéret nem teljesíttetett, s annak több pontja a király kormánya által megsértetett [1]). A király ezen ügyben kikéré tanácsosainak véleményét. Dallos is szerkesztett emlékiratot, melyben kimutatá, hogy sem a király, sem a rendek a nikolsburgi béke ellen nem vétettek [2]).

A király május havában Szentkereszty Jakab m. k. kamarai tanácsost és Izdenczy Andrást küldé a fejedelemhez. Ezeknek föladatuk volt a fejedelemmel tárgyalásokat kezdeni a nikolsburgi szerződés azon pontjainak végrehajtása iránt, melyeknek végrehajtásában a király eddig gátolva volt. Továbbá ajánlatot kelle tenniök, hogy a fönmaradt és időközben is fölmerült nehézségek, mindkét fél biztosai által Nagyszombatban tartandó értekezleten, kiegyenlíttessenek [3]).

Ugyanezen időben, hasonló célból Eszterházy Miklós is Gál Pétert, udvari kapitányát küldé Erdélybe [4]). Bethlen ezt békés hajlamainak contestatióival bocsátá haza [5]). A k. küldöttek pedig maguk irják: „midőn júnins utolsó

---

[1]) Horváth M. Magy. Tört. III. 576. l.

[2]) Közöljük a XIII. szám alatt.

[3]) A k. küldötteknek adott k. utasítást, s egy ahoz csatolt iratot, mint eddig kiadatlant és Dallos beszterczebányai actáihoz tartozót, közöljük a XIV. és XV. számok alatt.

[4]) Eszterházy Miklós II. 19. l.

[5]) Ugyanott II. 29. l.

napjaiban második kihallgatásunk volt a fejedelemnél, megegyezett, hogy bizottság által vizsgálat történjék (azoknak t. i. kielégitése iránt, kik Bethlennek pénzt kölcsönöztek, s erre magánosok, vagy egyházak jószágait nyerték zálogban, vagy beiratás utján; mert ezen pontra Bethlen nagy súlyt fektetett); de ne Nagyszombatban, hanem Eperjesen, vagy Lőcsén, még pedig augustus 15-én, mikorra ő Kassán lesz.“ [1])

A király augustus 3-án kijelenté a fejedelemnek, hogy az értekezlet megtartása ellen nincs kifogása. Értesité egyuttal, hogy maga részéről Dallos Miklós győri püspököt, Ostrosith István k. tanácsost, Pákai Benedek k. személynököt és Sándor János alnádort fogja k. biztosokul kiküldeni. Az értekezletek helyévé azonban Beszterczebányát jelölé ki, mint mely mindkét részre nézve egyaránt alkalmas. És biztosainak meghagyta, hogy augustus 24-én a kitüzött helyen együtt legyenek s készek azonnal megkezdeni a tárgyalásokat [2]).

Dallos tehát a k. biztosok fejévé és vezérévé rendeltetett. Mint ilyen buzgalommal gondoskodott mindenről, mi azon értekezletre vonatkozott, és sikeresitésére szükségesnek látszott. Ismételve fölkérte a királyt, hogy a megkivántató költségeket utalványozza, s őt a szükséges iratokkal és okmányokkal ellássa. Fölhivta a nádort is, tüzzön ki napot, melyen a k. biztosok nála összejövén, utasitásukat átvegyék és vele értekezhessenek [3]).

[1]) Eszterházy Miklós II. 38. l.
[2]) Ugyanott.
[3]) Dallosnak aug. 15-én Győrött kelt levelét közöljük a XVI. sz. a.

Dallos augustus 22-én indult ki püspöki székvárosából. Másnap Pozsonyban Pázmány Péter érsektől átvette, a k. biztosok költségeinek födözésére rendelt, 2000 magyar forintnyi összeget. Augustus 24-én Ostrosith és Pákaival találkozott, a pőstyéni fürdőben mulató, gróf Thurzó Szaniszló nádornál. Kitől az utasitást egyéb szükséges iratokkal átvették [1]). Innen intézte első levelét a királyhoz, melyben a föllhatalmazási okmány és utasitás némely helyeire vonatkozó észrevételeit közlé, s ezek alapján módositásukat kérte [2]). Augustus 28-án Beszterczebányára érkeztek. És itt hosszu ideig kelle várakozni Bethlen biztosaira. Addig Dallos elnöklete alatt ismételve tanácskoztak az értekezletekkel összefüggésben levő ügyekről, s élénk összeköttetésben állottak a királylyal s a magyar kormányférfiakkal [3]).

---

[1]) Dallos naplójából.

[2]) Közöljük a XVII. szám alatt.

[3]) Dallos naplójából. A melyet a XVIII. szám alatt közlünk. Ezen napló sok tekintetben nagy érdekkel bir. Miután nem csak az alkudozások és Dallos tevékenységének történetét foglalja magában, hanem Bethlen ezen hadjáratáról is sok érdekes, ismeretlen adatot tartalmaz. A győri káptalan levéltárában találtunk ezen beszterczei értekezletről még egy napló-töredéket september 2-tól october 2-ig folyót. Ennek szerzőjét határozottan megnevezni nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy Dallosnak vagy a k. biztosoknak titkára volt. Miután ugyanazon kéz, mely a naplót irta, a k. biztosok több más iratát fogalmazá, illetőleg másolá. Ráth Károly ezen napló töredékben Széchény Györgynek, a későbbi győri püspök, majd esztergomi érseknek kezeirását véli fölismerhetni. És nem lehetetlen, hogy az ekkoron fiatal pap Dallos kiséretében volt. De valószinübb, hogy ezen naplót Nagouich vezeté, a kit Dallos több izben emlit naplójában, mint a k. biztosok titkárát. Ezen napló-töredék, bár nem tartalmaz fontosabb részleteket, melyek Dallos naplójában nem lennének föltalálhatók, de egy körülménynél

VII.

A beszterczebányai értekezlet 1623-ban.

Midőn Dallos és társai Beszterczebányára érkeztek, Bethlen már nyiltan föllépett ellenséges szándékaival. A fölmerült nehézségek békés megoldását elmellőzvén, megkezdé második hadjáratát II. Ferdinand ellen. Nehéz lenne szabatosan kimutatni, mi határozta őt véglegesen a háboru megindítására. Komoly, alapos oka nem volt, mely őt ellenséges érzületek táplálására indíthatá a király ellen, s annál kevésbbé oly oka, mely háborura följogosithatá. Mert ily oknak nem lehet tekinteni azt, hogy ajánlatát, mely szerint egy ausztriai főhercegnőt kivánt nőül venni, a bécsi udvar visszautasította. Vagy azt, hogy némely magyar főurak a soproni országgyülésen sértőleg nyilatkoztak felőle. Végre nem tarthatjuk elégséges oknak a nikolsburgi békéből származó nehézségeket sem; annál kevésbbé, mert ezeknek elhárítását a beszterczebányai tractatusoktól kell vala várnia.

fogva nagy érdekkel bir reánk nézve. A szerény Dallos, midőn naplójában a k. biztosok és Bethlen biztosainak értekezleteiről szól, magáról névszerint soha sem, hanem mindig csak „k. biztosok"-ról collective tesz említést. Az említett napló-töredékből látjuk, hogy Dallos volt mindenkor a szóvivő, s hogy ő vezette a tárgyalásokat tényleg is. S ezért közöljük a XIX. szám alatt.

De Bethlen nem volt scrupulosus. A politikai becsületességről sajátságos fogalmakat alkotott magának az ő nagy szolleme. Sőt az ildomosság s az ugynevezett politikai illem sem volt előtte mérvadó tekintet, midőn erejében bízhatott. S igy mielőtt a beszterczei értekezletek megnyittattak, s mielőtt sejteni sem lehetett, hogy azok eredményre vezetni nem fognak: megindítá hadait Magyarország felé. September 3-án már Debreczen alatt állott ellenséges seregeivel. De ennek daczára a beszterczei alkudozások megkezdését kivánta. Az emlitett napon értesíté a k. biztosokat, hogy az ő biztosai is már utnak indulni készülnek az értekezletek helye felé [1]). És tiz nappal később Kamuthi Farkas és Kassai István, mint a fejedelem által nevezett biztosok, Rimaszombatból kelt levelük által, Dallosnak és társainak tudtul adták, hogy már néhány nap mulva közöttük lesznek [2]).

Ezen fejedelmi biztosokat Rimaszombatig nagyobb számu hadak kisérték. A k. biztosoknak ez aggodalmakat okozott. Levélben fölvilágositást kértek a hadak rendeltetése iránt s őket ezeknek elbocsátására fölkérték [3]). Kamuthi és Kassai Dévény alatt september 16-án vették ezen levelet, s siettek válaszukban megnyugtatni a k. biztosokat. Kinyilatkoztatván, hogy velök „semmi had nem leszen, hanem csak kisérésnek okáért hoztak volt el valami kétszáz lovast, melyeket a havasokon túl mindjárt visszabocsátanak." [4])

[1]) Győri tört. füz. II. 265. lap.
[2]) Eszterházy II. 63. l.
[3]) Dallos naplójából.
[4]) Közöljük a XX. szám alatt.

Úgy történt. A fejedelem biztosai csak mintegy harminc lovas kiséretében tartották september 17-én bevonulásukat Beszterczebányára, melyet a k. biztosok mindenképen ünnepélyessé tenni igyekeztek.

September 19-én tartották az első értekezletet a két rész biztosai. Kölcsönös üdvözlések után a k. biztosok átvették azon menvédet és biztositó okmányt, melyet a fejedelem részükre kiállitott. Ezután Dallos fölkérte Bethlen biztosait, adjanak fölvilágositást aziránt, miért támadta meg a fejedelem az országot? — Kamuthi indokolni igyekezett Bethlen ellenséges föllépését és azt kimenteni. A fejedelem — mondá — a nikolsburgi egyességben kötelezé magát, hogy a királylyal együtt az országot megvédeni fogja szabadságaiban. Ezek pedig megsértettek és veszélyeztetve vannak a német hadak bevezetése által az ország véghelyeibe. Fölhivatott tehát a német hadaknak bevezetését megakadályozni. És ez a hadjáratnak egyedüli célja. Hadvezérei utasitást is nyertek, hogy minden pusztitástól tartózkodjanak.

Dallos nehézség nélkül cáfolhatá meg ezen sophismákat. A nikolsburgi szerződés — válaszolá — egyáltalában nem kötelezi a fejedelmet arra, hogy az ország szabadságait védelmezze. Sőt ellenkezőleg eltiltja őt az ország kormányába való minden avatkozástól. Előadá azután azon károkat, melyek Bethlen ellenséges föllépéséből az országra, azon sérelmeket, melyek a királyra nézve származtak. Mindenekelőtt tehát szüntesse meg ezeket a fejedelem, s vezesse ki hadait az országból.

Kamuthi erre azon meglepő elvet állította föl, hogy az ország kormányzása a közjövedelmeknek élvezetében

áll, s így tehát a fejedelem nem avatkozott az ország kormányába, miután hadait egyedül a német őrseregek bevezetésének megakadályozása végett hozta az országba. Egyébiránt nekiök nem áll hatalmukban a fejedelem hadainak eltávolitását eszközölni. Inkább tárgyalás alá kell venni azon sérelmeket, melyeket a fejedelem szenvedett a nikolsburgi szerződés ellenére. S ha ezen kérdések tisztába hozatnak, könnyü lesz a fejedelmet hadainak visszavezetésére birni.

Dallos tudja, hogy a biztosoknak nem áll hatalmukban rendelkezni a fejedelem hadaival. De irhatnak uruknak és őt erre fölkérhetik. Azután ő nem látja át, mikép lehet tárgyalásokat kezdeni, mialatt a fejedelem hadai az országban állanak és dúlnak.

Végre hosszú, meddő viták után abban történt megállapodás, hogy a k. biztosok a királynak, a fejedelmi biztosok Bethlennek fognak irni [1]).

Másnap Kamuthihoz és Kassaihoz csatlakozott két biztostársuk Monoki Miklós és Lónyay Zsigmond. Ezek september 21-én értekezletet kivántak tartani. De a k. biztosok vonakodtak, miután azon napra szent Máté ünnepe esett. S azt a következő napra kérték halasztatni, miben a fejedelem biztosai is megegyeztek.

Kamuthi ezen második összejövetelen figyelmezteté a k. biztosokat, hogy a viszonyok sietést parancsolnak. Kijelenté hogy a fejedelem magát jogaiban és becsületében sértve érezi. A nikolsburgi egyességben ugyanis

[1]) Dallos naplója. Összevetve a másik napló töredékkel.

igérte a király, hogy azok kielégíttetni fognak, kik a fejedelemnek pénzt kölcsönöztek, s ezért a világi uraktól s egyháziaktól lefoglalt javakat nyertek [1]). A soproni országgyülésen oly nyilatkozatok történtek, melyek becsületét sértik. Kivánja tehát, hogy terjeszszék elő a k. biztosok azon módokat, mikép fognak a hitelezők kielégíttetni, s a fejedelem sértett becsületeért mily elégtételt fog nyerni.

Dallos azon észrevételt tevé, hogy ezen értekezletnek tárgyát a nikolsburgi szerződés képezi. Már pedig ez ellen legujabban vétett a fejedelem, midőn igérete ellenére ellenségesen föllépett a király ellen. Mindenekelőtt tehát szüntesse meg ezen sérelmet, és vonja vissza hadait.

Kamuthi nem akarta megengedni, hogy a fejedelem hadainak kivezetése szőnyegre hozassék.

Dallos csakugyan mellőzte most ezen pontot és fölhivta a fejedelem biztosait, hogy küldőjük kívánatait irásba foglalva terjeszszék elő.

De ezek csak szóval adták elő, hogy Bethlen kivánja, miszerint a nádor, ki a fejedelmet nyilván megsértette, halállal büntettessék. Azoknak, kiktől kárpótlás nélkül elvették azon jószágokat, melyeket a Bethlennek kölcsönözött pénzösszegekért nyertek, ily jószágok adassanak vissza azonnal, vagy pedig fizettessék le a

[1]) Ekkor összeállították sorozatát azon magyarországi, legnagyobb részt egyházi, javaknak melyeket Bethlen az 1619—1621 években különféle cimek alatt elidegenített. Ezen értekes lajstromot Dallos iratai között találtuk s közöljük a XXI. szám alatt.

kölcsönzött összeg. A király által a véghelyek föntartására igért, de meg nem fizettett, évi 50,000 forint mind a két évre fizettessék meg. A romlásnak induló véghelyek kijavitására rendeljen a király biztost és kellő költséget. Kik a király alattvalói közöl a fejedelem szolgálatába lépni akarnak, ne akadályoztassanak. Végre adassék meg a fejedelemnek azon 20,000 forint, mely a tatárok kielégitésére rendeltetett [1]).

Ezen kivánatok előadatván, Kassai fölhivta a k. biztosokat, nyilatkoztassák ki egyenesen és határozottan, vajjon készek-e a tényleg fönálló viszonyok között, azaz anélkül, hogy Bethlen hadainak kivonulását előleges föltételül sürgetnék, az előadott kivánatokat teljesiteni, vagy nem?

Dallos azonban nem adott egyenes választ. Nehogy a tagadó válasz következtében az alkudozások fölbomoljanak. A fejedelem kivánatainak teljesitését — mondá — alkudozásoknak kell megelőzni; ez föladata a beszterczei értekezletnek.

A tárgyalásokat september 23-án folytatták. A k. biztosok ismét az erdélyi hadak kivezetését, Bethlen biztosai a megkárosult hitelezők azonnali kielégitését sürgették. Dallos ekkor azon kérdést tevé: vajjon tulajdonképen kitől követelik a kielégitést, a királytól vagy a rendektől? A nikolsburgi szerződés szerint az nem a királyhoz, hanem a rendekhez tartozik; ez utóbbiak pedig azt csak országgyülésen eszközölhetik.

---

[1]) Eszterházy M. II. 65. l.

A fejedelem biztosai ellenben hivatkoztak a királynak azon igéretére, mely szerint ajánlkozott, hogy a károsult hitelezők kielégitését maga és pedig az országgyülés előtt fogja végrehajtani.

Dallos végre kijelenté, hogy habár a király nem köteles ezen kielégitést magára vállalni, mégis nagylelküségből, s a keresztény vér további ontásának meggátlása végett, a fejedelemnek 30,000 forintot ajánl, a melyből azután ő elégitse ki azokat, kik neki pénzt kölcsönöztek jószágokra.

Miután pedig a fejedelem biztosai ezen ajánlatot elfogadni határozottan vonakodtak [1]; Dallos a megajánlott összeget 50,000-re emelte föl. Sikertelenül [2].

September 27-én némi etiquette-kérdések merültek föl; a fejedelem biztosai panaszt emeltek a k. biztosok előtt a miatt, hogy ezek irányukban nem tanusitják azon külső tiszteletet, mely hasonló alkalmakkor divatozik. Miután a k. biztosok magukat erre nézve igazolák, átvették Bethlen biztosaitól irásba foglalt kivánataikat és panaszaikat. Ugyanakkor szóval is kijelentették, hogy a fejedelem ellenséges föllépésének egyik indokát képezi az, hogy őt a király főemberei szóval és irásban sértegették. Többi között az esztergomi érsek a soproni országgyülésen állitólag igy nyilatkozott felőle: „Istennek

---

[1]) Dallosnak a királyhoz sept. 24-én intézett levelét közöljük a XXII. szám alatt.

[2]) Dallosnak a királyhoz intézett sept. 25-iki levelét közöljük a XXIII. szám alatt.

hála, a rendek két törvénykönyvét (a pozsonyit és beszterczeit) megsemmisítettük. Remélem, hogy tovább is haladunk, és némelyeket igánk alá hajtunk." És ugyanaz Eszterházynak irta volna: „Nem ugyan Bécsből, hanem máshonnan értesítenek, hogy a halberstadti herceg megveretett; ha ez valósul, az erdélyi fejedelemnek is kijut a maga része." Mások hasonló nyilatkozatait is idézték, melyek a fejedelmet mélyen sértették és kényszerítették, hogy fegyvert fogjon. Fölvilágositást kértek a k. biztosoktól, kik a fölhozott nyilatkozatoknak részint hitelességét kétségbe vonták, részint fontosságát tagadták. S egyáltalában magán egyének szavait háború megindítására elégtelen oknak állították [1]).

A k. biztosok azonnal elkészitették válasziratukat. Dallos már előbb szerkesztett részletes javaslatot, mit kelljen, Bethlen biztosainak igényeivel szemben, a király érdekeinek megóvására előterjeszteni [2]). Ennek alapján készült el a k. biztosok válasza, a fejedelem biztosai által előadott kivánatokra.

Mindenekelőtt a nádor ellen emelt vádat alaptalannak állitják, s indokolatlannak azon követelést, hogy halállal büntettessék. Azután kifejtik, hogy a károsult hitelezők kielégitése nem kötelessége a királynak. És ez csak határtalan kegyelmessége által indíttatva, kész a fejedelemnek e célra 100,000 forintot adni. Kérik, elégedjék meg ezen összeggel s tartózkodjék az ország további pusztitásától.

---

[1]) Dallos levele sept. 28-ról a XXIV. szám alatt.

[2]) Közöljük a XXV. szám alatt.

A véghelyekre rendelt évi 50,000 forintot a király eddig azért nem fizette meg, mert ezen összegnek a birodalmi adóból kellett volna befolyni, a mi meg nem történt.

A véghelyekről kellően gondoskodik a király, s fog gondoskodni a jövőben is.

A k. biztosoknak nincs tudomásuk arról, hogy valaki gátoltatott volna a fejedelem szolgálatjába lépni.

Arról sem volt eddig tudomásuk, hogy a király a tatárok kielégitésére 20,000 forintot igért a fejedelemnek. Ha ezen összeget csakugyan igérte, eleget teend kötelezettségének.

Végre reményüket fejezik ki, hogy a fejedelem ezen ajánlaton, s illetőleg válaszon megnyugodni fog [1]).

A fejedelem biztosai ezen iratot átvevén, átküldötték uruknak, s bevárni kivánták annak további utasitásait.

Időközben a k. biztosok összeállították azon pontokat, melyeket Bethlen a nikolsburgi egyességben tett igéretei ellenére, végrehajtani elmulasztott.

Az erdélyi rendeknek okmányilag biztosítani kellett volna a királyt, hogy a fejedelem részére átengedett 7 vármegyére és Kassára örökös jogot igényelni, s azok területén a király engedélye nélkül hadat fogadni nem fog. Az erről szóló okmány még a fejedelem kezei között van, azt tehát adja át.

---

[1]) Közöljuk a XXVI. szám alatt.

Miután a hét vármegyéből Szathmár és Szendrő erősségek kivétettek, az azon erősségekhez tartozó javakat is úgy kell tekinteni, mint melyekre a fejedelemnek nincs joga.

A fejedelemnek a hét megye területén a kath. vallás jogait tiszteletben kell tartani.

A harmincadok szedésére vonatkozólag számos panaszok érkeznek a fejedelem emberei ellen.

Sokan, kik jószágaiktól a zavarok alatt megfosztattak, azokat nem nyerték vissza. Ezek egyenként fölsoroltatnak.

A véghelyek és hajdúk kapitányai, valamint a kassai biró és tanács tartoznak, midőn tisztüket elfoglalják, a királynak is hűséget esküdni.

A fejedelem a folyó évben veretett pénzein, valamint a török basákhoz intézett leveleiben királyi cimmel élt. Erről végkép lemondania kell.

A nikolsburgi egyesség tiltja a fejedelmet az ország kormányába való avatkozástól, s minden ellenséges föllépéstől. Szükséges tehát, hogy a fejedelem ezentúl az ország kormányába ne avatkozzék, és hadait az országból azonnal kivezesse.

A király kívánja, hogy a fejedelem ezen, a nikolsburgi egyesség ellen elkövetett, sérelmeket orvosolja [1].

A fejedelem válasza s határozata a k. biztosok előterjesztésére october 2-án érkezett meg. Még az nap dél-

[1]) Közöljük a XXVII. szám alatt.

után összejöttek a biztosok. Bethlen biztosai kijelenték, hogy uruk nem tér el a nikolsburgi egyességtől semmi áron, még ha ötszázezer forintot is igérnének. Azzal nem gondol, akár a király, akár a rendek eszközlik a kielégitést, csakhogy ez megtörténjék. Nincs megelégedve azzal, hogy a nádort kimenteni igyekeznek; miután a kielégitést ő akadályozta meg. Az esztergomi érsek, Eszterházy és mások is mint a békesség megzavarói büntetést érdemelnek. A fejedelem ugyanis kénytelen volt hadaival megindulni, nehogy őt megelőzzék. Már azzal fenyegették, hogy Erdélyben fogják megtámadni. Ezzel kapcsolatban a fejedelem biztosai fölhivták a k. biztosokat, hogy ha utasitásukban még valami foglaltatnék a kielégitésről, adják elő. De ezek kijelenték, hogy miután ők kimeritették minden ajánlataikat, melyekre utasitásuk által följogositva voltak, s azokat a fejedelem visszautasítja: nem marad egyéb hátra, mint megszakítani az alkudozásokat és bucsut venni.

A fejedelem biztosai most arra kérték a k. biztosokat, hogy csak két napig várakozzanak, míg a fejedelemtől ujabb utasítást nyernek. De ez utóbbiak hajthatatlanak voltak. Amazok szivesen folytatták volna az értekezleteket. S óhajtásukat fejezték ki, hogy más helyen, például Pozsonyban, mielőbb folytattassanak. Ugyanazon napon a királytól is jött utasitás biztosaihoz, oly értelmű, hogy ha Bethlen vonakodik hadait visszavezetni, azonnal térjenek vissza.

Octóber 3-án történt az utolsó összejövetel. Bethlen biztosai itt óvás alakjában kijelentették, hogy nem uruk

oka a keletkezett zavaroknak és az alkudozások eredménytelenségének, hanem a király azon tanácsosai, kik őt tévutra vezetik; Pázmány, a nádor, Eszterházy és mások, kik gyalázó beszédeik és fenyegetéseik által kényszeríték a fejedelmet önvédelmére. A fejedelem ugyanis eddig nem viseltethetett bizalommal a király iránt. Igyekezni kell, hogy a kölcsönös bizalom létre jöjön. Ez úgy történhetik meg legbiztosabban, ha a király átengedi Bethlennek a Tátráig terjedő országrészt.

Viszont Dallos is szóval és irásban óvást tett, melyben a zavarokért, s az alkudozások fölbomlásáért a felelősséget Bethlenre háritja [1]).

Másnap Dallos és biztostársai, a fejedelem biztosaitól fegyveres kisérettel és menvéddel elláttatván, elhagyták Beszterczebányát. Október 7-én Bécsbe érkeztek, hol Dallos október 9-én átnyujtá a királynak kimeritő jelentését az alkudozások folyamáról [2]).

VIII.

Dallos Bécsben. — 1625-ben a slavoniai bizottság elnökévé neveztetik. — Dallos mint győri püspök. — Halála. Jellemzése.

Dallos a beszterczebányai értekezlet után több hónapig tartózkodott Bécsben. Sulyos betegség lepte meg

[1]) Közöljük a XXVIII. szám alatt.
[2]) Közöljük a XXIX. szám alatt.

s tette lehetetlenné elutazását. Midőn december elején egészségét visszanyerte, első gondja volt praeconisátióját a győri püspökségre sürgetni, hogy magát mielőbb püspökké fölszenteltetvén, a megye kormányát átvehesse [1]).

De úgy látszik, Dallosnak nem sikerült terve. Az 1624-ik év első hónapjaiban Bécsben volt, hol ismét élénk részt vett azon békealkudozásokban, melyek Bethlen biztosaival a császári székvárosban megujíttattak. Ekkor tájt két emlékiratot szerkesztett. Az egyik azon kérdésekkel foglalkozik, vajjon Bethlent fegyverrel kell-e visszaszoritani? s ha igen, mikép? vagy békealkudozások által kiegyenliteni a viszályokat? Véleményét határozottan békés szellem lengi át [2]). Egy másik irata azon kérdést igyekezik megoldani: mily magatartást kelljen a királyi kormány részéről tanusitani Bethlen biztosai irányában? [3])

[1]) 1623. dec. 9. Bécsből egy római főpaphoz intézett levelében Dallos többi között igy ir: „Ego in aegritudine fui constitntus a tempore, quo redii Nouizolio Viennam, nunc autem Jaurinum redire cogito, solam expecto viae securitatem, num indnciis fidere possimns. Rogo Rmam. D. V., nt me de statu processns mei et num praeconisatio peracta sit, informare velit, aut potius Rmum. D. Vaciensem Stephanum Seunyey qni Viennae continuus est et apud quem pecunias deposui, idemque (prout mihi dixit) tractauit cum R. P. Regente, ut taxam R. P. Castorins Romae exponat. Vellem pro seruitio Ecclesiae, et priusquam denuo ineunte vere arma snmantur peragere consecrationem, si S. Sedis gratiam et bullam S. Sanctitatis cito habere possem. In qno Rma. D. V. pro sno erga me affectu, laboret. Erdeti fogalmazata a győri kápt. levt.

[2]) Közöljük a XXX. szám alatt.

[3]) Közöljük a XXXI. szám alatt.

Midőn Kamuthi Farkas és Kassai István Bécsbe érkeztek s velök a tárgyalások megkezdettek, Dallos megjelenni szokott azon tanácskozmányokban, melyek a nádornál tartattak. S itt az erdélyi ügyekben szerzett tapasztalásait alkalma nyilt hasznosan értékesiteni [1]. 1625-ben pedig a király ismét őt nevezte azon országos bizottság elnökévé, melynek a slavoniai rendek és az oláhok viszonyait kelle rendezni. Dallos ezen bizottság összejövetelének helyéül Kőröst, s idejét 1626 sz. Bertalan ünnepére (augustus 24,) tüzte ki. Ezen határidő később Trautmansdorff Frigyes gróf, az egyik biztos kérelmére elhalasztatott. A halasztásban Dallos annál inkább egyezett meg, mert ez időtájban ujra súlyos betegség lepte meg. A mely őt arra inditá, hogy a királyt kérje, miszerint őt a bizottság elnöki tisztétől fölmentse [2].

A béke helyreállván, a hazának közügyei nélkülözheték Dallosnak nagyobb mérvű részvétét és közreműködését, azoknak tárgyalásában s vezetésében. Most végre gondoskodását az egyház ügyeinek szentelhető, törekvéseit a katholikus érdekeknek megyéje határai között való lenditésére irányozhatá.

Pázmánynak szellemi rokona, iskolák és papnevelő intézetek alapitásában s fölvirágoztatásában találta ő is az egyházi állapotok jobbrafordulásának föltételét és garantiáját. És ezen célból tűzte ki igyekezeteinek cél-

---

[1]) Az 1621. február 12. és mártius 14-iki értekezletekről érdekes jegyzeteket tett magának. Közöljük a XXXII. és XXXIII. szám alatt.

[2]) Közöljük Dallosnak ezen bizottság tárgyában folytatott levelezéseit a XXXIV—XL. szám alatt.

jául: Győrött meghonosítani a Jézus-társaságot s annak vezetésére bizni a tanintézetet és papneveldét, melyet megalapitani célozott. De törekvéseinek sikerét soká akadályozá a győri káptalan, mely a jezsuiták bevezetése ügyében számos nehézségeket emelt. Ennek következtében a püspök és káptalan között kellemetlen súrlódások támadtak. Ezeket teljesen megszüntetni sem Pázmánynak beavatkozása, sem Dallosnak engesztelékeny szelleme, ildomos magaviselete és kiegyenlitési kisérletei nem voltak képesek [1]).

Ezen súrlódások nem kevéssé keserítették el Dallos végső éveit. Miután 1629-ben 25,000 forinttal a győri papnöveldének első alapjait megveté, 1630 mártius 24-én meghalálozott [2]).

Dallosról eddig keveset tudtunk. Az mit róla történeti műveinkben följegyezve találtunk, nem volt több annál, hogy nevét a haimburgi és beszterezei értekezle-

[1]) A győri káptalan levéltárában ezen ügyre vonatkozó számos nagyérdekü levél találtatik Pázmánytól, Losytól, Lammormaintól stb. Valamint Dallosnak 1627, sept. 30—nov. 9. terjedő naplója, melyet a győri káptalannal folytatott alkudozásokról vezetett. Tartózkodnunk kell ezen ügynek részletesebb elbeszélésétől, úgy az arra vonatkozó okmányok közlésétől. Ez jelen mü föladatának és cimének keretébe nem illenék. Föntartjuk magunknak ezt más alkalomra és helyre.

[2]) Dallos actái között találtunk a győri káptalan levéltárában két tollából folyt emlékiratot, melyeknek keletét nem ismerjük. Közöljük a XLI. és XLII. szám alatt.

tekre küldött k. biztosok közé igtaták. Hogy ezen értekezleteket szellemével és tollával ő igazgatá, arról nem volt tudomásunk. Hogy Dallos egyike volt a XVII-ik század kitünőbb államférfiainak, diplomatáinak, azt senki sem sejtheté.

De erről meggyőződni fog mindenki, ki Dallos tevékenységét figyelemmel kiséri. S még inkább, ki áttekintésre méltatja azon iratokat, melyek tollából származtak.

Dallos az ügyes diplomata minden előnyös tulajdonaival birt. Rapid fölfogása képesíté őt megérteni egy pillanat alatt a helyzetet és annak igényeit, az eseményeket és azok következményeit, a tett ajánlatok vagy ellenvetések horderejét. Az elfoglalandó magatartás, az adandó válasz iránt tisztába jönni, szintén egy pillanat müve volt. És könnyű nyelve habozás nélkül megtalálta a kellő kifejezéseket.

A tollat is nehézség nélkül kezelte. Az általa szerkesztett okmányokban és javaslatokban különösen a világosság és szabatosság szembetünő. Tiszteletet érdemel a lelkiismeretesség, melylyel dolgozott, s melyet kiolvashatunk a fogalmazataiban sürüen található javitásokból. Fontosságot tudott helyezni az egyes kifejezésekre is.

Tevékeny volt, szeretett dolgozni. Titkárára ritkán bizta iratainak fogalmazását. A beszterezei értekezletekről vezetett naplóban ötvennél több levélről tesz említést, melyeket öt hét alatt irt.

Iratai tanuságot tesznek, hogy jogi és történeti ismeretei nem voltak mindennapiak.

Szilárd, következetes jellemű férfiu volt. Hive azon politikának, melyet Pázmány követett. A ki Dallos iránt, nem ok nélkül, nagy tiszteletet és rokonszenvet bizonyított [1]). Kétségkivül, mert Dallos öntudatosan és buzgón közreműködött a lángeszü Primással azon nagyszerü eszméinek valósitásában, melyeknek célja volt: a király s nemzet kiegyenlitése által állandó békét biztosítani az országnak; és a katholicismus aegise alatt az üdv, haladás és jólét révpartjaira vezetni a soká zaklatott nemzetet.

[1]) „Adja az Úr Isten — irja 1628. jan. 14. Pázmány Dallosnak — hogy kegyelmedet jó egésségben lássam és halljak a kegyelmed egéssége felől örvendetes hireket. A kegyelmeddel való szembelételt semmi oly külső dologért nem kivántam, hanem csak ex puro amore fraterno. Melyben Isten tartson meg bennünket.“ Eredetije a győri kápt. levt.

Dallos Miklós diplomatiai iratai.[1]

(1618–1626).

I.

(1618 május 16–27.)

Dallos Miklós által az 1618-dik évi országgyülésen vezetett napló töredéke.

16. Maji 1618 primum acceptis et perlectis Asseccuratoriis litteris Ferdinandi ac etiam Caesaris (II. Mátyás), clausis litteris praesentatis per Ferdinandum in quibus continebantur nomina Candidatorum Palatinorum. Idem electus et proclamatus est in Regem in hospitio Domini Sigismundi Forgách. Mox itum ad hospitium Ferdinandi, qui venit in palatium praesentibus Cardinale Kleselio, Molard et Ulm Commissariis. Illustrissimus Archi-Episcopus Strigoniensis Petrus Pázmány significanit electionem Ferdinando. Ab Ulm nomine Suae Maiestatis Cae-

[1] Ezen iratok eredeti példányai, illetőleg egykorú másolatai a győri káptalan országos levéltárában találtatnak. Megjegyezzük, hogy a latin darabokat a mainap divatozó, a magyarokat az eredeti helyesirás szerint közöljük. A szövegben előforduló — jegy oly kihagyásokat jelez, melyeket némely szavaknak az eredeti példányokban olvashatlansága okozott. Ellenben, hol .... jegyet használunk, jónak láttuk hely kimélés tekintetéből a fölösleges hosszú cimezéseket kihagyni.

sareae egit gratias, postea ipse Ferdinandus. Dum manus iungeret Rex Electus Regnicolis, guardia regis, qui in foro erat, explosit bombardas, unus globus per fenestram, ubi steterunt Rex et Cardinalis intranit, et haesit in contignatione palatii. Inde in templum Parochiale itum; peracto sacro, redierunt Regnicolae ad domum dicti Sigismundi Forgách Judicis Curiae. Perlectae sunt litterae Caesaris, in quibus nomina Candidatorum in Palatinnm continebantur: dicti Forgách, Thomae Erdődy, Francisci Battyáni, et Stephani Török. Ex quibus omninm votis (demptis duobus pro parte Battyáni, cui nomine Thomae Nádasdy et Comitatus Castriferrei sunt data vota); electus est eodem die Sigismuudus Forgách in Palatinum.

17. Maji. Rex propositiones extradedit, quae perlectae sunt; post prandium vero descriptae.

18. et 19. Maji. Grauamina sunt compilata.

20. Maji. Erat Dominica.

21. Maji. Sunt perlecta grauamina, primo Ultradanubianarum partium. Secundo: Cisdanubianarum et superiorum partium simul; inter quorum grauamina primum locum habuerunt, qui de religione erant, de erectione tribunalis Superintendentum, de ablationibus templorum, de Jesuitis etc. Tertio: Status Ecclesiastici et Catholici, inter quorum grauamina erant de Jurisdictione, bonis, prouentibus et Jure patronatus. Displicuit Euangelicis, quod aculeata posita fuerint grauamina. Clamores utrinque habiti usque ad horam quartam vespertinam.

22. Maji. Variae differentiae de eadem re habitae. Tandem dilata res ad diem sequentem, ut media quaererentur, per quae eiusmodi differentiae sopirentur.

23. Maji. Grauamina tam a parte Catholicorum quam Euangelicorum, qui utrinque in negotio religionis, templorum, census Cathedratici et Jurisdictionis Ecclesiasticae fuerant conscripta, sunt coram Regnicolis lacerata, et sola granamina publica rectificata. Nihilominus perlectis grauaminibus sicut antea ita post instituerunt contra Sedem spiritualem et Jesuitas, atque ut Superintendentes habeant Cathedraticum censum, unde

hactenus perceperunt. Protestatus est Catholicus Status se iuribus suis inhaerere. Tandem definita res est Declinatoriis in suo vigore relictis, et nt cessent Judicia Ecclesiastica, cessantibus inribns saecularibus. Etiam tunc sopita differentia inter D. Homonnai et Eszterházy ab una, et certos Comitatus ab altera, propter Transylnanica facta, mota.

24. Maji. In festo Ascensionis denuo institerunt de Patribus et Sede spirituali, primo: ut omnes causae praeter testamentarias transmittantur; secundo: nt cessent iudicia in messe; tertio: ne ob leues causas citentur; quarto: ne Concionatores compareant in nostra Sede spirituali. Tandem omissa ista omnia, et de duobus prioribns volunt facere articulos.

25. Maji perlecta denuo granamina; postea snnt deputatae personae ex omni statu, sicque Dominis praesentata. Quibus coram Deputatis perlectis, quaedam sunt correcta.

26. Maji correctiones eaedem sunt reassumptae coram Regnicolis, et quaedam correcta, sed panca. Post prandium coram Dominis rursus relecta, et iussum, ut describant.

27. Maji. Consecratus est Renerendissimus D. Ladislaus Maytheni in Episcopum Sirmiensem per Illustrissimnm D. Archiepiscopnm Strigoniensem praesente Serenissimo Ferdinando Electo Rege in templo S. Martini, qui cnm Baronibus Germanis et Hungaris prandit eodem die, incidente in Dominicam infra Ascensionem, apud dictnm Archiepiscopum. Regi ad latus sedit Cardinalis Klesel. Versus fenestram ad eandem mensam Palatinus et Archiepiscopus. Mensa regis erat ab aliis mensis per modum tabulae longae, separata.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját írása.)

II.

(1619 végén.)

Dallos Miklós által összeállitott pontok, melyekben a Bethlen által támasztott zavarok szerencsétlen következményeit előadja.

Absurda et incommoda tumultus praesentis, seu fructus Euangelicorum.

In communi Regni vastitas, expilatio, destructio, eneruatio, profusio et combustio.

Ecclesiasticorum persecutio, martyrium, exilium, eliminatio.

Eorundem bonorum occupatio, inundinatio, templorum profanatio.

Cultus diuini, cum pernicie plurimarum animarum, multis in locis cassatio.

Summorum virorum captiuitas, intoxicatio, ab officiis amotio, bonorum eorundem depraedatio.

Multorum patriae ciuium et militum nex.

Celebris famae Ungaricae obscuratio, abolitio.

Legum patriarum a d. Regibus sancitarum antiquatio et euersio.

Contra diuina et humana iura legum sanctio.

Legitimi, naturalis, coronatique Regis abdicatio, illegitimi, obscurique electio, introductio.

Totius Regni in notam infidelitatis et rebellionis inductio, Vacii amissio.

Plurimorum pagorum noua Turcis deditio.

Crebra personalis et particularis cum grauibus expensis insurrectio.

Maximae, insolitae, inauditaeque Dicae impositio. Liberorum votorum in Diaeta et alibi abolitio.

Diuinae veritatis prohibitio, falsitatis in publicum divulgatio.

Expensarum ad varias longasque Diaetas, diuersarumque contributionum accumulatio.

Multorum, maxime plaebeorum mendicitas, et quod in praedones conuersi sunt.

Gratuita militum crebro — missitatio.

Caritas annonae et mercium. Vilis pecuniae valor immodicatus.

Virginum et matronarum temeratio, nefandaque alia scelera iram Dei prouocantia.

Prauorum morum introductio et indicatio. Studii et profectus iuuentutis cessatio.

Vicinorum Regnorum et Prouinciarum ex hac occasione vastitas, et augmentatio Rebellionis.

Insoliti metus, fatigii et terroris contra pristinam quietem incussio et procuratio.

Administrationis Regni ac rerum gerendarum confusio.

Constitutionum propriarum contemptus, violatio.

Viennensis pacificationis, tot Diaetarum sanctionibus, prouinciarum — fideiussionibus firmatae, in negotio potissimum Religionis, infractio.

Diplomatis Caesarei, conditionumque super libertatibus Regni obseruandarum, abolitio et inualidatio.

Confiniorum status et munitionum imminutio.

Ad extremam in desperationem salutis et conseruationis Regni denentio.

Hostium Turcarum in subsidium, ad excidium Regni, iacturamque innumerabilium animarum Christianarum, advocatio.

Et ista, ut inseruirent quorundam paucorum administrationi, libidini, furori, odio, inuidiae, auaritiae, ac Catholicae Religionis exstirpationi, euenerunt.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

III.

(1620 elején.)

Dallos Miklós véleménye, mit kelljen előterjeszteni a Beszterczebányára összehivott országgyülésnek; és a sérelmek orvoslásának s a föltételek teljesitésének módjáról.

Quaestio, quid debeat proponere S. Mtas. Statibus et Ordinibus Regni Novizolium pro Dominica Exaudi congregandis ad tractandum et concludendum.

Opinio de celebratione Diaetae Novizoliensis.

Priusquam ad propositam quaestionem respondeam, quamquam deliberatio sit futurorum non praeteritorum, tamen praemittendam esse censui opinionem meam tenuem, quid de Diaeta Novizoliensi sentiam.

Ex potestate Bethlenio concessa — atque ex modo promulgationis Diaetae coniicio successus Diaetae Novizoliensis.

Bethlenium in omnes Comitatus Regni totius ins et potestatem praetendere, colligo tripliciter. Primo ex Constitutionibus Connentus Posoniensis, quae posteriores sunt conclusionibus inducialibus, quaeque per Bethlenium typis promulgatae et confirmatae existunt. Nam de forma gubernationis Bethlenii decernit, ut quae in iurisdictione Bethlenii reperiuntur, ac Posonii in Conuentu ex omnibus Hungariae partibus Superioribus et Cis- ac Ultradanubianis siue personaliter, siue per Nuntios comparuerunt in eiusdem iurisdictione et administratione maneant. Certum autem est praeter Comitatus Jauriensem, Mosoniensem et Wesprimiensem omnium aliorum Comitatuum, forsitan omnium etiam Dominorum absentium (paucis exceptis) Nuntios comparuisse, ac consequenter ius in eosdem praetendere. Secundo, haec eadem eiusdem praetensio colligitur ex inscriptionibus et arendationibus, prouentuumque perceptionibus bonorum Ecclesiasticorum, quae Cisdanubium sunt,

usque adeo, ut etiam ad bona Episcopatus Quinqueecclesiensis, quae sub ditione Turcica in Comitatu Somogyiensi et de Baranya existunt, suam potestatem extenderit. Tertio, eadem praetensio eiusdem manifesta redditur ex litteris ad omnes Comitatus, nullo excepto datis, quibus committit partim exactionem contributionum, in Conuentu Posoniensi decretarum, partim vero insinuat insurrectionem, si haec necessaria fore videbitur, ad secundam eiusdem requisitionem. Quibus sic stantibus praeter sola confinia, quae sumptibus S. Mtis conseruantur, nihil in potestate S Mtis est relictum.

Praesupposita hac Bethlenii potestate, praetensa Diaeta Novizoliensis non minus erit armata, quam fuit Conuentus Posoniensis, ex cuius constitutionibus coniecturam facere possum de conclusionibus futurae Diaetae, quae erunt fructus priorum constitutionum. Eiusmodi sunt: communis usus templorum, campanarum ac sepulturarum rusticis et Dominis terrestribus promiscue, ad quem communem usum obseruandum per praxim soli Catholici adigentur, sub amissione bonorum. Item Catholicorum templorum quorundam abalienationes, quae per longam seriem in Posoniensibus articulis recensentur, qualia sunt in bonis Dominorum ibidem expressorum, in liberis vero Civitatibus Posoniense, in quo Capitulum Posoniense habuit exercitium; item Tirnaviae S. Joannis, in quo Patres Societatis fuerunt; Semproniense, in quo sunt fundati Rectoratus Altarium, usque nunc per Catholicum Clerum possessi, una cum domo et prouentibus Parochiae eiusdem; Szakolcense, cuius usus communis decretus est, una cum partitione prouentuum. Item totalis exclusio Jesuitarum ex Regno sub poena notae infidelitatis recipientibus comminata. Item fidelium S. Mtis: Illmorum Archiepiscopi Strigoniensis et Homonnai ac Thomae Balásfy proscriptiones. Episcopi Nitriensis propter receptos Germanos, Domini autem Eszterházy non assignata causa comparitio. Juramentalis obligatio Capitaneorum Regi et Regno Consiliariorum. Auxiliariumque copiarum confoederatis provinciis vigore confoederationis suppeditatio. Quae omnia in conclusionibus Po-

soniensibus contiuentur. Neque existimandum est aduersarios a similibus postulatis recessuros, qui hactenus prospera fortuna usi, nullisque armis humiliati sunt, quin potius ad plura postulata animum adiicient, Statumque Ecclesiasticum, prout ex conditionibus Bethleno exhibitis liquet, labefactari; potestatemqne, dignitatem, inrisdictionemque Ecclesiasticam, praerogatiuas, bona et prouentus si non euertere et abolere, saltem mutilare et diminuere ita contendent, ut par sit abolitioni, ac in posterum per leuem tumultum aboliri queat.

Aderunt Nuntii cum Instructionibus — — — Confoederationis corroborationem urgebuut, neque ab illa recedent, donec obtineant, regalemque potestatem legibus circumscribent, ac uisi sanctiones ac coustitutiones accepteutur et confirmentur per S. Mtem, eandem contra statuta anni 1608 agere pronuntiabnut, et sic ansam quaerent, se merito a S. Mte defecisse, caputque sibi aliud et Regem elegisse. Intelligentes etiam S. Mtem magnam partem Regni ad tempus et 4 Comitatus Principatui adiunxisse, antequam patiantur Regnum disturbari per talem divisionem, omnes —. Et quis scit, utrnm non ideo dilata sit antea electio Bethlenii, ut de illa omues Comitatus Instructionem hoc fine darent. Quis scit, utrum non ideo pro loco celebrandae Diactae Novizolium sit deputatum, ut et coronatio pacifice in loco a S. Mte remotiori peragi et Corona alio hac occasione possit commode transferri. Huc respexerunt, quando inducias ultra Diaetae terminum protruderuut, ut peragerent quiete quae proxime instant — et superesset tempus, ad paranda arma, utque auxilia Turcarum —

De modo.

Modus quoque indictionis Diaetae nouus est et antea inauditus, Regiaeque dignitati praeiudiciosus. Dico esse nouum et inauditum, quia vetus et usitatus modus publicandae Diaetae fuit obseruatus per conuocationem Statuum et Ordinum Regiis litteris (unde et Regales litterae vocari consueuerunt) mediantibus. Praeterea Diaeta celebrari solet per frequentem conuentum omnium Statuum Regni, incluso Statu Ecclesiastico.

In Conuentu autem Posouiensi decreueruut, quid per Status intelligant; nimirum D. Palatinum, Magnates et Nuntios Comitatuum ac liberarum Ciuitatunm, nulla mentione Status Ecclesiastici habita. Noua item poena antea inusitata sub amissione bonorum in eos Magnates, qui personaliter non comparerent, sancita est, pro hac vice duntaxat deseruiens, periculorum futurae Diaetae praemoneat. Item hoc quoque nouum est, nouisque machiuatiouibus accomodatum, atque ut omnes Coufoederati — — — — noñosque nexus ineant, sicut — — in Confoederatione Posoniensi.

Dico Regiae dignitati praeiudiciosum hunc modum. Primo quia cum celebratio Diaetae, eiusque terminus et locus sola auctoritate Regis decernantur; huius Diaetae promulgatio per pactum cum Principe aduersario initum et non ex mera auctoritate Regia procedit. Hoc significant verba articuli quinti litterarum Induoialium, quomodo ex praesenti S. Mtis confirmatione Diaeta promulgetur. In articulis quoque Posoniensis Conuentus scribunt, generalem Diaetam esse conclusam, hoc est non sola auctoritate Regia; uti et subuectunt haec verba: „quaeue pro nunc solemniter et pnblice promulgatur, illamque Status et Ordines praesenti eorum statuto ratificant et corroborant.“ Quae verba et promulgationem et corroborationem celebrationis Diaetae Novizoliensis non Regiae anctoritati, sed promulgationi et statuto Posonii factis tribuunt. Quia iam in despectum auctoritatis S. Mtis Bethlen ac D. Palatinus publicauit Diaetam, verendum est, ne ipse non modo intersit, verum et praesit Comitiis, seque iudicem constituat in difficultatibus ex sublationo grauaminum, in effectuatione conditionum emergendis.

Secundo admittit, consentit S. Mtas, ut Bethlen caput Rebellium suorum in Diaeta, nulla habita mentione Regalis comparitionis, per se vel per Commissarios —. Cum tamen Diaetis Reges praesidere, atque in absentia Palatinis consueuerint praesidentiam per deputationem concedere. Sicque Regium munus committitur aduersario.

Tertio, quod cum et terminus et locus Diaetis praefixus ex causis considerabilibus prorogari et commutari possint per Reges; S. Mtas tam stricte termino et loco obseruandis sit obligata sub vinculo bonae fidei per pactum indnoialem, ut quae in litteris inducialibus continentur, variari non possint.

De modo tollendorum grauaminum et effectuandarum conditionum.

Cum in articulo sexto litterarum indncialium expressum sit, ut in illis Comitiis Diaetalibus cônditiones S. Mtis penitus effectnentur, atque grauamina, quae inter Statum Ecclesiasticum, reliqnosque Status et S. Mtem intercedunt, penitus tollantur, modis quibuslibet salutiferis; qnos adnersarii modos censuerint salutiferos, illos proponant S. Mti adimplendos nomino Regni. Repetendae hic sunt conditiones S. Mtis, ex quibus constabit, quid a. S. Mte de facto penitus effectuandum petituri sint. Granamina vero eadem repetentur omnia, quae proposita fuerunt anno elapso 1619, illisque plûra addentur, maxime ad Statum Ecclesiasticum suis praerogatiuis deiiciendum, qnod si fiat Suaque Mtas acceptet, putatiua grauamina tollendo, ipso facto vera grauamina inferet Statui Ecclesiastico, cum tamen etiam eius grauamina sint tollenda.

Ex praemissis — pericula futurae Diaetae et quales successus sint expeotandi ac expectatione facta, atque quod nullos hostes occupatis — Domini Homonnai, Bethlenius post se reliquerit, quos metuat, totumque se ad has partes conferret (?); ac proinde valdo consultum fuisset ante celebrationem Diaetae (quandoqnidem pax concludi non potuit, sed in suspenso relicta est) humiliare aduersarios, quo facto et ipsi metu futuri periculi ad obsequium et fidelitatem citius induoti, et fideles promptiores animosioresqne ad resistendum iniquis postulatis redditi fuissent.

Verum haec praemissa ratificatis litteris induoialibus, offensiones sunt periculorum, non remedia illorum. Omnia enim quae promissa S. Mtis sub vinculo bonae fidei sancte seruanda, neque in aliquo puncto violanda sunt, nisi aduersa pars prius

violauerit et occasionem dederit recedendum a promissis, in quo casu obligatio pro S. Mte facta cessabit.

Porro examinanda pacta induciarum; consideret S. Mtas, an per partem aduersam induciae violatae sint, vel non. In primo articulo conclusum fuit, ut suspensio armorum fieret etiam in partibus Poloniae et induciae durarent usque ad festum S. Michaelis. Bethlen non expectato termino praedicto in partibus Poloniae existentes arces D. Homonnai occupauit. In eodem puncto habetur, ut S. Mtas inducias dare dignetur Bohemis et aliis Confoederatis post requisitionem, aequis conditionibus, studioque suo promisit Bethlen promouendi praesentem tractatum inter Caesarem et Bohemos, ut armis depositis motus isti pace optata, secundum utriusque partis aequitatem terminentur. Cum autem requisita non sit S. Mtas per Bohemos, multo minus aequae conditiones propositae, non studia sua sed minas interponit Bethlen, se adjuturum Bohemos contra Caesarem, nisi concesserit inducias iisdem. Per tertium punctum Regni gubernatio et administratio, quae non alia nisi legalis intelligebatur, in eo statu manere debuit, in quo fuit tempore induciarum. Contra quem punctum bifariam impegit Bethlen. Primo potestatem suam in ea loca extendendo, in quibus nullam habuit ante inducias, ad bona Episcopatus Quinqueecclesiensis. Secundo inscribendo et arendando bona, prouentus et decimas bonorum Ecclesiasticorum, quae legali administrationi concessae contrariantur. Neque enim per pacta induciarum a S. Mte aliam obtinuit, quam legalem gubernationem. Bona autem, prouentus et decimas Ecclesiarum neque Rex abalienare potest in praeiudicium Ecclesiasticarum personarum. Contra quartum quoque occupare nititur Comitatus Cisdanubianos, quorum aliqui nullos ad Posoniensem Conuentum miserunt Nuntios, alii autem ex permissu S. Mtis miserunt quidem, sed non aliter, nisi ut cognoscerent tractatus aliorum, non ut cum iisdem concluderent. In iisdem autem Comitatibus S. Mtis milites Nádas — continuo fuerunt, adeoque S. Mtas ab illis Comitatibus excludi non potest, quod ta-

men facit Bethlen, dicas et — exigendo. Contra septimum articulum, liberum passum — — — et negotiationes impedit, non permittendo frumentum, pro necessitate confinii Jauriensis a Magnif. Emerico Czobor emptum, deduci Jaurinum. Contra nonum peccauit generaliter contra milites eiusdem excursiones faciendo in bona Munkachiana, occultas inimicitias ostendit, sollicitando arcis Munkach deditionem, idemque in bonis Homonnaianis factum. Quibus sic stantibus S. Mtas habet occasionem recedendi a pactis induciarum per Bethlenium iam violatis, armaque capessendi, ut terreat hostes, et animet fideles; praemissa prius declaratione ad Comitatus transmissa, per aduersam partem violatas esse inducias, seque non ut hostem, sed uti Regem Regni gubernacula apprehendere et iuxta leges gubernare, priuilegiaque singulorum obseruare velle; neque dubium multos, imo maiorem Regni partem in obsequium S. Mtis venturam, si prinsquam per moram longiorem in defectione confirmentur, arma conspexerint.

Si autem S. Mtas his non obstantibus pacta obseruare et Diaetam celebrare voluerit, haec obseruanda censeo, quae in alio scripto continentur.

Primo, ut obseruet Regiam auctoritatem, propositionesque transmittat per suos Commissarios, quas per eosdem exhiberi faciet Regnicolis.

Commissarios eligat priores, quibus addat D. Eszterházy, loco defuncti Thomae Nádasdi, ad exhibendum propositiones, ad audiendum et tractandum, quae de grauaminibus et conditionibus producta fuerint, non ad concludendum.

Propositiones pro praesenti statu temporis et dispositionem Regnicolarum non contineant multas materias, neque diversas fiscales, ne de illis fiant conclusiones noxiae, quae postea corrigi non possint.

Contineant autem commemorationem legitimae electionis, et inculpatae administrationis Regni, obseruatis iisdem verbis, quibus Regnicolae in articulis annorum 1618 et 1619 testificati sunt. Item commemoratione beneficiorum domus Austria-

cae, quae ex priorum annorum constitutionibus petenda et recensenda.

Contineant dolorem de tot damnis, quae Regnum per insurrectionem praedictam accepit, et acceptnrum metuitur, nisi motus isti opportune sedentur, maxime a Turcis.

Paterna cura Regis, ut componerentur, adeo ut Commissarios miserit, sibique praeindiciosas inducias fecerit.

Admonitio ad concordiam.

Admonitio ad fidelitatem.

Admonitio de rumpenda confoederatione noxia.

Commendatio gratiae et clementiae.

Insinuare oportet, quid pro bono publico promiserit Bethleno, si accesserit consensus. Et qualiter iterum redeant ad Coronam.

Admonitio de sectanda iustitia.

Ut iustitia dictante bona et damna restituautnr.

Ut Status Ecclesiasticus in suo vigore maneat, a diuis Regibus ordinato, neque studeant oppressioni eiusdem.

De seruanda pace cum Turcis. Si seruari non potest, qualiter assistant.

De poena eorum qui dissensiones fecerunt. Ipsimet petierunt hoc 473. (?)

De dica, de contributione, de confiniorum prouisione et laboribus.

(Eredeti fogalmazat. Dallos püspök saját írása.)

IV.

(1620.)

Dallos Miklós emlékirata, melyet a magyar egyházi rend törvényes jogainak fõntartása érdekében, a beszterczei országgyülés alkalmával szerkesztett.

Pro Statu Ecclesiastico.

Publicae constitutiones Regnicolarum testantur, Archiepiscopum Strigoniensem ab ipsis Christianae Religionis in Hun-

garia primordiis caput in Regno omnium Ecclesiarum fuisse, ex quo Religionis, cultusque diuini tuendi ratio semper dependebat. (Anno 1550. art. 15) Ideo vero nemini mirum videatur, quod Illmus Dominus tanquam Caput Ecclesiarum Hungaricarum, eorundem curam et sollicitudinem assumens, ad Regnicolas litteras expediat.

Intimari poterit, quam anxius fuerit Geisa, genitor S. Stephani, ut Christi fidem animis Hungarorum insereret, templa et sacerdotum collegia institueret, ipsumque oraculo angelico praemonitum, ea quae animo voluebat, per filium suum, quem nasciturum Angelus praedixit, fore perficienda. Haec fuit origo non a homine inuenta, sed coelibus delapsa, ut S. Protorex templa extrueret, Ecclesias dotaret praediis, bonis et decimis, Praelaturas maiores et minores, Capitula, Conuentus, Ordines Religiosos, beneficia diversa, una cum dogmatibus fidei Christianae in Regno plantaret, constitueret et conseruaret, ad honorem Dei omnipotentis et Religionis Christianae incrementum [1]. Quibus rite ordinatis, quid Sanctus ille Protorex de personis Ecclesiasticis senserit, obnium cuiquo fit, qui illius decreta legerit. Ille Episcopos ornamento esse Regio solio, custodiendos ut pupillarum oculos, custodes esse generis humani, speculatores animarum, diuini Sacramenti dispensatores, potestatem ligandi et soluendi a peccatis habentes, segregatos ab hominibus, Episcoporum obseruatione exaltari Coronam, per illorum interuentum deleri delicta hominum, ipsosque amando Regnum honorifice gubernari, Sacerdotum laborem grauem esse, ipsos pro omnibus laborare; e conuerso animas caeterarum pro ipsis ponendas esse testatus est Rex pius, aequi et gratitudinis monitor [2].

De Jurisdictione. Jurisdictionem quoque Ecclesiasticam non siluit. Decrevit enim ut Episcopi potestatem habeant

Oldaljegyzetek:

[1]) Jndicium S. Stephani de Clero, quo ad personas Cleri.

[2]) Decreto primo S. Stephani Regis passim.

Ecclesiasticas res prouidendi, ut regant, ut gubernent atque dispensent secundum Canonum auctoritatem, utque laici eorum ministerio obediant, in regendis Ecclesiis. Idem postea diuersis temporibus cautum fuit, per diuersos Reges iurisdictionem Ecclesiasticam stabilientes [1]).

De bonis. Possessiones autem Ecclesiis datas, idem S. Stephanus Deo esse consecratas, atque ad honorem Dei sub Regia immunitatis defensione constitutas esse protulit, monnitque filium, ut assensum non praebeat improuide asserentibus, non debere esse res Dominicas, id est Domino Dominantium traditas, atque sicuti propriae suae haereditati, magisque adnertat, et si quis ipsum a recto proposito auertere tentauerit, illum etiamsi obseqniis transitoriis sit necessarins, à se removeat. Bona autem Ecclesiis in perpetuas elemosinas data esse, neque ab Ecclesiis etiam per Reges coronatos auferri aut sequestrari debere, leges domesticae docent. Tantum vero cautelae S. Ladislaus conseruationi bonorum Ecclesiasticorum adhibuit, ut praedia per aliquem uni Ecclesiae data, nulla interueniente causa ab illa auferre, et alteri dare non permiserit, quanto minus ad profanos usus converti permisisset? Legibus etiam cautum est, quod personae Ecclesiasticae propter suos excessus et bona et jura possessionaria Ecclesiarum amittere, et ab Ecclesia abalienare non possunt. Tanta enim stabilitate firmata sunt bona Ecclesiastica praesidio legum bonarum, ut licet quispiam Ecclesiasticus crimen laesae Maiestatis commiserit, aut notam infidelitatis incurrerit, suppliciоque, praeuia degradatione, affectus fuerit et patrimonia amiserit, bona tamen Ecclesiae non amittit [2]).

Multis praeterea statutis prohibitum est, ne officiales Regii aut alii in dignitatibus constituti, Ecclesias earumque

[1]) Decreto secundo S. Steph. cap. 2 Colom. Decr. 1. cap. 65. Eiusdem Decr. 2. cap. 11. Ferd. 1557. art. 10. Eiusdem 1559 art. 44.

[2]) 1. pars tit. 84. — 1. pars tit. 10. — Lad. Decr. 1. cap. 23. — Ulad. Decret. 7. art. 27. et 2. partis tit. 51. — 2. pars tit. 44.

pertinentias, possessiones, decimas et prouentus occupent, saeculares beneficia Ecclesiastica non occupent, bona Ecclesiarum pro se non usurpent, neque se in illa aliquo pacto intromittant. Inscriptiones bonorum Ecclesiasticorum vetitas esse antecessores nostri his verbis declararunt: Regia Maiestas Ecclesias Dei, quae in manibus laicorum habentur, mature liberare dignetur, et ne aliqua earum in futurum cuipiam inscribat. De aliorum quoque inscriptionibus haec habentur: Bona Ecclesiastica per Capitaneos et Ecclesiasticos etiam quibuspiam impignorata Mtas S. dignetur Ecclesiis suis restitui facere, ut qui pro eis pecuniam mutuarunt, quaerant ab eo, cui mutuum dederunt. Ibidem grauiter conqueruntur Regnicolae propterea, quod Praepositurae et Abbatiae in manibus Saecularium exstiterunt. Quibus (inquiunt) abusibus Ordo Ecclesiasticus sensim abolescit, quo confuso necesse erit etiam alios Ordines confundi. Animaduerterunt Patres nostri, quantum intersit Regno, ut Ordo Ecclesiasticus conseruetur. Idcirco saepe ipsimet supplicarunt, ut beneficia vacantia Reges conferrent et vacare non sinerent. Exempla ex Decretis sunt obuia [1]).

Non minori sollicitudine de occupatis, per temporis iniuriam, bonis, ut illa restituerentur, constitutiones sanxerunt diuersis vicibus, salutaresque restitutionis modos et efficaces decreuerunt [2]).

Quandoquidem autem concordia parvae res crescunt, discordia autem dilabuntur, maiores nostri sub Ferdinando Imperatore odia exstirpare et animarum unionem conciliare volentes, communi iustitia dictante, tanquam medium necessarium censuerunt ius suum cuique reddere, bonaque ablata et prouen-

[1]) Sigism. Decr. 6. art. 21. et Math. Decr. 6. art. 37. — Albertus A. 1439. art. 21. — Ulad. Decr. 3. art. 55. — Ferd. A. 1537. art. 19. — Max. A. 1567. art. 31.

[2]) Max A. 1567. art. 31. et 32. A. 1446. art. 2. et A. 1550. art 17. — A. 1542. art. 3. Ulad. Decr. 7. art. 49. A. 1574. art. 11. et A. 1458. art. 1.

tus restituere. Hoc nostra memoria factum, hoc leges diuinae et humanae requirunt, ut spoliati in integrum restituantur.

Imitanda sunt etiam nunc vestigia maiorum, ut Ecclesiae, ut bona, ut prouentus Ecclesiastici integre, de facto, una cum fructibus et emolumentis restituantur, ut iurisdictio Ecclesiastica in omni sua parte illaesa et inuiolata maneat, ut functiones Ecclesiasticae liberae sint et securae, ut quilibet Ordo Religiosorum, et omnia beneficia in suum priorem statum redintegrentur.

Meminerint Regnicolae, quanta cum diligentia domi forisque Status Ecclesiasticus commodis Regni studuerit, onera Regni aequaliter tulerit, legationes, executiones diuersas, pericula et labores subiuerit, communes libertates defenderit, de patria bene meritus sit, bona conuersatione fraternum animum coluerit, eiusdem sanguinis, idiomatis, nationis, libertatis et nobilitatis sit, iisdemque legibus ac iuribus gaudeat. Certe haec similitudo amorem, animorumque coniunctionem, dissimilitudo vero habitus, status, ordinis et conditionis obseruationem excitare deberet, magisque conueniret his respectibus unionem et concordiam fouere, quam respectu diuersae professionis auiticae odia et dissensiones nutrire.

Cogitent Christi oraculo verificatum esse, quod omne Regnum in se diuisum desolationi sit expositum. Erit autem diuisum si saeculares a Statu Ecclesiastico secessionem fecerint. Regnum enim repraesentatiuum constat ex Dominis Praelatis, Baronibus, Magnatibus, Regniqne Nobilibus, prout ex praeambulo Decreti sexti Sigismundi Imperatoris, atque tam ex praeambulo, quam ex conclusione Decreti sexti Mathiae Regis constat. Tripartitum quoque declarat Praelatos, Magnates et Nobiles includi sub nomine populi, ad cuius vel consensum, vel petitionem constitutiones decernuntur per Reges coronatos.

His et communi aequitate postpositis, si praeiudiciosas constitutiones Statui Ecclesiastico fecerint, qualitercumque et quomodocumque siue personarum, siue iurisdictionis, bonorum, prouentuum, dignitatis, auctoritatis, praerogatinae, libertatis,

priuilegiorum vel laudabilium censuetudinum respectibus, illisque Statum Ecclesiasticum aggrauare voluerint, praedictus Status Ecclesiasticus protestatur et coutradicit omni meliori modo et ratione, quibus potest.

Terrendi infamia, quam coram omnibus nationibus incurrerent, si quid in praeiudicium Status Ecclesiastici sanxerint.

Terrendi etiam metu diuini iudicii, si aliena et maxime Ecclesiastica reddere uoluerint.

(Eredeti fogalmazat. Dallos saját irása.)

V.

(1621. jan. 24. — april 22.)

Dallos Miklós naplója, melyet a haimburgi békealkudozások folyama alatt vezetett.

Compendium actorum Haimburgensis Commissionis, inter S. Mtem, Bethlenium et Status eidem adhaerentes, mediantibus Legatis Gallicis tractatorum.

Acta primae Induciae.

24. Januarii. Sequenti die habitis cum Legatis Regis Christianissimi mutuis consalutationibus proposuimus, quod cum insperato et sine causa factiosi Bethlenium in suum caput illegitime elegerint, et ab obedientia et fidelitate debita defecerint, modum et media non defuisse neque deesse V. Mti, ut reducerentur ad obsequium, tamen ex ingenita sua clementia, amore Ungarorum et ob interuentum Legatorum maluerit pacis studia praeponere armis, missosque nos esse, ut audiamus et excipiamus postulata et expositiones Bethlenii eidemque adhaerentium; ita tamen, ut a praeiudiciosis titulis abstineant, et V. Mti non praeiudicent. Monitosque esse voluimus, ut maturent tractatum propter discessum V. Mtis, priusquam exercitus, qui in promptu est, in viscera Regni irrumpat. Videbantur Legati inoliuari ad id, quod cum Mtas V. indebite sit

spoliata Regno, conditiones pacis Usurpatori proponere ad eandem spectet, ut Regnum suum recuperet. Finem huius tractatus esse, ut Usurpator cedat Regno, et Ordines ad obedientiam redeant. Media autem debere praemitti, per quae finis obtineri possit. Illa media esse satisfactionem Bethlenii et Ordinum, sine quibus cessio speranda non esset. Verum nos reposuimus, quod postulata audire velimus, S. Mti non defore modum, ut Regnum etiam vi armorum recuperet, nisi a subditis recognoscatur.

26. Januarii. Aduenientibus Haimburgum die 25. Januarii circa vesperam, altero die Commissarii Bethlenii per Legatos sciscitati sunt, quo nos Mtem V. nomine in congressu appellare velimus, quibus significauimus: „S. Rom. Imp. ac Germ. Hung. Boh. Regem“ dicturos, si quando autem breuitatis causa „S. Caes. Reg. Mtem“ diceremus, nos mente repetere omnia Regna praedicta. Ponebant difficultatem etiam in Ordinibus, si ipsorum nomine agere non possent, conquerebantur de promulgatione Edictalis Cassationis. Sed quia Commissarii Bethlenii non ex Diaeta missi fuerint, neque inter ipsos Clerus, id est primus Status fuit, iudicauimus eosdem nomine Ordinum Regni agere non posse. Cassationem vero impressam fuisse, priusquam certitudo haberetur, an ad tractatum venire vellent; deinde debuisse praemitti talem Cassationem, priusquam exercitum S. Mtas in Regnum destinauit. Deinde Bethlenium quoque, sub hoc tempus usque ad initium tractatus, non cessasse promittere Confoederatis auxilia, inuadere ditiones S. Mtis, animare Morauos.

27. Januarii. Eadem sunt repetita per Commissarios Bethlenii, et propter titulum nobiscum conuenire non posse significabant, utque per Legatos Gallos postulata nostra proponeremus, quia ipsi in possessione Regni essent. E contra nos admisimus, ut proponant sua per dictos Legatos. Quae enim sit V. Mtis mens ex Cassatione perspectum esse, neque Bethlenium pacificam, sed violentam Regni possessionem habuisse. Tandem interrogationem proposuerunt, quod si Bethlen Regno cesserit, et Ordines ad obedientiam redierint, quae erit remuneratio Bethlenii,

qnae concessiones et priuilegia Ordinum. Antea multa fuisse promissa Bethleno, neque modo dedecere. Nos vero animaduertentes, nullam categoricam resolntionem proponi, sed indirecte nos ad propositionem trahere velle, institimus, ut cathegorice respondeant, velitne cedere Bethlen Regno et titulo, Ordinesque obedire S. Mti, utque sua postulata proponant, habita prius resolutione de titulo et Regno. Sine conditionibus alias prouincias rediisse, hoc et Ungaros facere debere. E contra proponebant etiam in Edictali Cassatione mentionem fieri obseruationis priuilegiornm et generalis condonationis, qnod procul dubio singulos concerneret, qnae amnistia ibidem nullo pacto continebatur in paragrapho quem citabant.

28. Januarii. Significarunt nobis Commissarii Bethlenii per Legatos, Bethlenium per Ordines libere esse electum, qni ins eligendi habent, in quorum praeiudicium vergeret, si recederet a titulo. Proinde se velle titulum reseruare, Regno vero cedere cum conditionibus et titulis. Utebanturque exemplo Joannis Scepusiensis. Ut autem de his S. Mtas informari possit, et Bethleniani ipsum informare possent, postulabant terminum triduanum. Responsum est de hoc puncto non esse requirendam S. Mtem, cuius mens nobis constaret, quod neque ad tituli Regis, neque ad Regni usurpationem Bethlenium admittere vellet. Esse exemplum dispar Scepusiensis, qui prius electus fuit, quam Ferdinandus I. E contra non esse indecorum Bethleno renuntiare titulo et Regno, enm Maximilianus Archidux propter bonum publicum cesserit titulo legitimo Regis Poloniae, qui fuit filius, nepos et frater Imperatoris.

29. Januarii. Péchi adiit D. Comitem a Meggau et D. Preiner, qui praemissis nouis expiscari voluit mentem eorundem, et indirecte pertrahere ad oblationes Bethlenio faciendas, qnodque ignominiosum foret Domino suo titulum et Regnum deponere.

30. Januarii. Quae omnia sequenti die retulimus Legatis.

31. Januarii. Relatum nobis per Legatos Péchinm fuisse apud D. Preux et significasse, qnod cum nos proponere

uolimus, cogeretur ad Dominum snnm cum uno socio secum proficisci die martis. Dixisse Péchium, quod Dominus suus relinquet titulum et cedet Regno, Statusque ad obedientiam redibunt. Quid autem praemii S. Mtas dare velit Bethleno? Num in Diaeta de concessionibus Ordinum et priuilegiis S. Mtas agere posset, a quibus Bethlen separari non posset; et an contenti simus hac declaratione Péchii. Interrogauimus, nobis sensum verborum non constare, velitne Bethlen renuntiare titulo et Regno? Responsum est, non dixisse de renuntiatione, sed quod dimittat titulum et Regnum; nolit uti illo. Renuntiare propter honorem suum nou posset, quia accepisset ab Ordinibus. Diximus nos haec relaturos S. Mti. Interim pro lumine dando, significarunt quae postularet Bethlen. Monuimus etiam, quod cnm Péchius retractare soleat, quae semel protulit, propter Gallos bonum esse, si ipsi scriptum ab eo postulareut. Hoc aegre ferebant Galli, petebantque prolongationem Induciarum.

Eadem nocte D. Meggan et D. Eszterházy Viennam profecti, qui

3. Februarii redierunt, et induciales litteras attulerunt.

Acta secundarum Induciarum.

4. Februarii. Proposuimus Legatis, quod cum Bethlen de tituli et Regni desertione per Péchinm suam mentem explicauerit, superfuisse, nt quae postularet, proponeret. S. Mtem autem licet multa damna accepit, illa condonare et offerre, quod in Transylnania ipsum non impetet. Legatis videbatur nihil noui per eum allatum Vienna, ideo se non posse cum tali resolutione Bethlenianos accedere; haec praesupponenda potius, quam offerenda. Cumque male contentos esse Legatos conspiceremus, explicata damnorum magnitudine, quae V. Mtas ab illo accepit, Bethleniique securitate, quam habiturus est, indicauimus V. Mtem ducenta millia fl. hung. in paratis vel in bonis ipsi daturam. Interrogarunt, an non Comitatus concedi possent, sicut antea sunt concessi. Denegatum est. Péchio vero promissa est gratia S. Mtis. Sciscitabant et Legati, quid Ordinibus promit-

teremus, quia in suis priuilegiis et religionis libertatibus se esse dicerent; an modernae libertates permitterentur. Responsum, non esse mouendam quaestionem religionis, quia certo certius tractatus rumpetur. Satis sit, quod S. Mtas antiquorum priuilegiorum obseruationem promisit in Edictali Cassatione; deinde in Diaeta complanabit differentias, et exercitum non mittet in Regnum, ne destruatur. In generalibus autem terminis esse manendum. Inducialesque litterae sunt datae Legatis, quae postea corrigi debuerunt, propterea, quod in illis cautio explicata non erat de Posonio et Tyrnauia non obsidendis.

Eodem die altera vice Legati nobis significarunt Péchium dixisse: Bethlenium pecuniis non egere, gubernationem vel administrationem Regni non optare, titulo in Diplomate non usurum, sed non renuntiaturum, obsequia sua deferre et fidelitatem. Adfuisse tunc, quando haec proponebantur per Péchium, etiam caeteros Commissarios Bethlenii, qui omnes sentiebant primum et ante omnia de contentatione personae Bethlenii agendum esse. Palatinum dixisse, licet administratio Regni post S. Mtem se conceruat, se tamen non curare, modo fiat pax. Deinde accedendum esse ad contentationem Ordinum, quae priuilegia sibi aquisiuerunt et articulos Nouizolii constituerunt per S. Mtem obseruandos, a quibus recedere Ordinibus inhonestum esset. Scire etiam optabant, quid per antiqua priuilegia intelligendum esset. Demum coniunctim nomine Bethlen et Ordinum optabant, ut subsidia antea ex Bohemia, Austria, Morauia et Silesia praestari solita, praestentur pro solutione militum Ungarorum. Addebant Legati Péchium sequenti die ad D. Meggau et Preiner venire velle, quod et factum est.

5. Februarii adiit Péchi D. Meggau et D. Preiner, quibus indicauit, passurum Bethlenium, ut ex aula sic intituletur: „Serenissimo D. Gabrieli Bethlen Principi S. R. Imperii, Hung. et Trans. etc.“ a suis tamen quod Rex appellari velit. Denegatum est, quod quia V. Mtas neque Florentiae Duci, qui affinis est, titulum hunc permittere voluerit. Si pacem cupit, necesse

esse, ut deponat titulum Regium et Regnum, eiusdemque administrationem, ut omnia bona fidelium Ecclesiasticorum et secularium restituantur, et coufinia ad manus S. Mtis dentur. Péchius difficilem se praebuit, donec etiam ipsi bona S. Martini, quae Palatini sunt, promitterentur per V. Mtem coemenda, et sic a prandio Péchius ad Bethlenium mouit Haimburgo.

6. Februarii. D. Preiner Viennam venit, ut informaret V. Mtem de his, quae acta sunt, non solum cum Péchio et Commissariis Bethlenianis, verum etiam ad partem cum Palatino, quale obsequium ipse praestaret, si ad rupturam tractatus veniret, utque idem Assecurationes acciperet.

10. Februarii. Redeuntibus Péchio Tyrnauia et D. Preiner Vienna, indicauimus, quod cum Péchi rediuerit, tractatum ibi esse inchoandum, ubi cessauit. Cessasse autem in eo, ut Péchi exploret mentem Bethlenii, velitne renuntiare titulo et Regno, ut de contentatione personae eiusdem agatur. Responderunt Legati, Péchium dixisse: I. Quod Bethlen nullo modo velit, neque possit renuntiare titulo, malleque mori, quam publice vel tacite renuntiare. Non optare, ut S. Mtas ipsum Regem intitulet, neque se illo usurum in diplomatibus suis. II. Bethlenium si non generalem, saltem particularem administrationem partis Regni optare. Fuisse ante iure perpetuo quaedam Comitatus Principibus Transyluaniae concessos; nunc se non iure perpetuo, sed vita durante quosdam optare Comitatus. Antea solo Confoederationis titulo erat obligatus Regno, quando eidem Comitatus aliquot promittebantur; nunc accessisse electionem. Proinde V. Mtas significet quamprimum, quam administrationem velit ipsi concedere, tanquam Gubernatori vel Administratori. Diximus nos in extremis versari, multoties significauimus S. Mtem uolle ullam tituli vel Regni participationem admittere, hoc denuo per D. Preiner nos in Instructione nostra accepisse. Per renuntiationem se nullum ius transferre in S. Mtem, quia electio nulla et illegitima est. Ideo ab ipso scriptotenus renuntiationem peti. Repetebant Legati, se dixisse antea, quod nolit Bethlen renuntiationem tituli scripto vel verbo

facere, quia titulum a Statibus acceperit, sed se in diplomate, et litteris ad aulam mittendis uti nolle Regio titulo, S. autem Mtem uti posse. Referebant antea dictum fuisse per D. Meggau, quod si diploma dare nollet Bethlen tituli, saltem litteras reuersales dari posse, quod Bethlen velit dimittere titulum, nunc peti renuntiationem in scriptis. Se super hoc Bethlenianis testimonium dare posse. Respondimus, neque nos, neque S. Mtem mutare nostram sententiam, sed aut Legati nostram mentem non intellexerunt, aut uos illorum. Multa inconstanter egisse Bethlenium, ideo securitati esse consulendum. Super simplex verbum ipsius nihil posse fundare, sed necesse esse, ut Commissarii Bethlenii vigore Plenipotentialium litterarum, si quas habent, deponant in perpetuum titulum et Regni administrationem sine ulla reseruatione. Dicebant Legati, Plenipotentiales non nunc esse necessarias, sed quando conclusio fit. Tres modos ostendebant Galli securitatis promissionis, nimirum: si Péchi coram aliis Commissariis Bethlenianis nobis et Legatis, aut coram nobis et Legatis, aut coram solis Legatis fateatur depositionem tituli et Regni.

11. Februarii. Péchi venit ad D. Meggau et Preiner, quibus indicauit, quod licet ipse a Bethleno resolutionem verbalem attulisset, tamen hac die accepisse contrarium ex litteris eiusdem Bethlenii; seque dolere. Nihilominus Bethlenium videre, quod V. Mtas de successione sit sollicita, Bethlenium promittere per Diploma suum, et per Palatini Diploma, quod si decederet V. Mtas, ipsum omnem daturum operam, ut haeredes V. Mtis succedant in Regno. Responsum V. Mtem successionem non postulare a Bethlenio, sed de praesenti tempore se resoluat. Dixit Péchi, quod Bethlen velit esse prout nunc. Quae cum extrema essent, Péchi se adhuc unas litteras Bethlenio scripturum dixit. Eadem dixerat Péchius etiam Legatis, quod contrarium scripserit Bethlen, quam se resoluisset antea. Responsum hoc expectandum erat, usque ad 13. Februarii.

14. Februarii. Péchi, Jakusith et Sándor fuerunt apud Legatos, et per eos proposuerunt nobis, quod cum Ordines ve

lint esse securi de ipsorum priuilegiis et concessionibus ac Religionis libertate, se postulata et granamina quaedam in scriptis exhibere, et licet tres porrexerint, omnes tamen alios Concommissarios consensisse, et ex mente Bethlenii. Respondimus nunc intempestiuo scriptum porrigi, quia conuentum esset inter nos, ut prius tractarentur, quae personam Bethlenii concernant; titulum et Regnum relinquat etc. Ibi tractatum esse inchoandum, ubi desiit. Velle quidem S. Mtem antiqua priuilegia conseruare, sed de his modo non agendum, priusquam de titulo et Regno fiat resolutio Bethlenii et S. Mtas Rex agnoscatur. Si autem Regnicolae a Bethlenio ipso nolente recedere voluerint, eius rei argumenta si declarauerint, V. Mtem etiam ipsorum postulata velle reuidere et gratiam sua declarare.

15. Februarii. Per D. Bethune rursum institerunt Commissarii Bethlenii praesente Palatino apud D. Meggau et Preiner, ut simul et pari passu tractetur negotium Bethlenii et Ordinum; sed retulimus ea, quae conclusa erant. D. Palatinus eodem vespere idem ursit apud D. Meggau et D. Preiner. Item proposuit, quod si S. Mtas Diploma obseruationis Conditionum dederit, sine sanguine et expensis Regno potietur. Germanos in confinia non esse introducendos et amnistiam dandam a parte V. Mtis, sicut tempore Bochkai. Se esse Plenipotentiarium Ordinum, sibi hoc ex officio quoque incumbere, ut partes Ordinum tueatur. Responsum est, ut procedant eo cursu, quo inceperunt tractatum de persona Bethlen. Quod semel placuit etc.

16. Februarii. Aduerterunt et significarunt Legati Bethlenium arte quadam velle praemittere pro scuto Ordines, ut ad fauorem ipsorum sibi conciliandum in his rumpatur tractatus, non in se. Monuerant, ut si quid possemus adhuc promittere Bethlenio, ne omitteremus. Optare honores non pro se solum, sed etiam pro nepote, bona non esse specificanda, quae offeruntur pro 300,000. Imminebat finis Induciarum et abire volebant sequenti die Commissarii Bethlenii, ideo visum est ea, quae offerri possunt, offerre. Adnotauimus itaque in scriptis, quae

a Bethlemo requirantur, et quid V. Mtas offerat ipsi, si primum requisitis satisfecerit, et illud scriptum 17. Februarii exhibuimus Legatis pro eorum duntaxat informatione.

17. Februarii. Eadem die Apponyi et Sándor bis apud Legatos urserunt, ut reuideantur Ordinum postulata et grauamina. Si Bethlen suum negotium non componit, se non posse suae securitati deesse. Sed praecedere debuit agnitio Regis et renuntiatio illegitimi Electi, neque prius grauaminum complanatio peti debuit, quam possessio Regni haberetur. Ordine naturae praecedere debere, quae ad caput spectant. Ipsos Commissarios Bethlenii consensisse iam, ut tractatus de personae Bethlenii satisfactione fiat. Péchi hac die denuo pro finali resolutione misit ad Bethlenium.

Acta tertiarum Induciarum.

18. et 19. Februarii, siluimus propter resolutionem, quam expectabat Péchi a Bethlenio.

20. Februarii significarunt Legati Péchium accepisse responsum a Domino suo, quod conditiones eidem positas obseruare velit, praeter duas. Primo, quod ipse ab Ordinibus se non possit (t. i. separare) et illos deserere. Esse pro parte S. Mtis ut grauamina et postulata nunc assumantur resoluenda, quam in Diaeta. Particularia quoque posse dirimi, non tantum generalia. Daturum se operam, ut complanentur negotia tam Ecclesiastica, quam saecularia. Non probare Bethlenium vel Péchium, quae de Clero sancita sunt. Secundo ex Ungaria recedere non posse. Nam si in Transiluaniam se receperit, Turca contra Polonos moturus, ipsum cogeret ad summendum arma contra eos, seque excusare non posse, quod si faceret, Turca inuaderet Transyluaniam. Deinde mansionem prohiberi non posse, cum promittantur bona valoris 300,000.

Oblationes vero, illas petere, quae antea facta sunt. Item „Serenissimi" titulum et insignia Regni, adminus unam crucem. Pacta de Turcis in secreto sint. Non solum gratiam, sed et protectionem petebat. Se non posse recedere in Transyluaniam propter dictas causas. Quatuor Comitatus Ultra Tibiscanos vita

comite petebat, cum absoluta administratione, alios nonnisi iure feudi, ut subsint potestati Palatini.

Respondimus, nos acceptare ea, quae in conditionibus posita sunt eo sensu et tenore, quo nos in scriptis dedimus Legatis. Diximus ad I., nos non respuere audire postulata Ordinum in generalibus, sed ad particularia descendere non posse, multumque temporis id requireret. Grauamina vero in Diaetis tollenda esse. Neque enim haec quae proponentur omnium Ordinum esse, habere Catholicos sua grauamina. Ad II., cum Comitatus possessurus, non sit dedecori eum si Princeps existens sub aliena iurisdictione deget in bonis, quae Regni legibus subiecta esse debebunt. Vanam esse excusationem, quae affertur de Turcis. Nam ubicumque is sit, semper in eum Turca ius praetendit, imo citius inuadet Transyluaniam, si manebit extra illam. Deinde etiam ratione bonorum Ungariae peteret ab eo Turca auxilium.

Oblationes S. Mtis ex mera liberalitate offerunt, non ex vi promissionis prioris, quae ruit et dissoluta est Bethlenii culpa, quia ea non adimpleuit, quae promiserat, imo contrarium egit. Protectionem, quam peteret pro persona eiusdem, S. Mtas promisit, pro Opoliae et Ratiboriae vita durante oblationem, ubi a Turcis — — erit. Bona etiam ad haeredes valoris 300,000, sed non determinari Munkách. Serenissimi et Principis Ungariae titulus negatus est, similiter insignia, tractum quoque dari non posse, propter iuramentum Regium. Feudi usum non esse in Ungaria.

21. Februarii. Repetebat eadem Péchi apud D. Meggau et Preiner.

22. Februarii. Nihil actum.

23. Februarii. Legati significabant iussisse Bethlenium, ut sui Commissarii domum se reciperent. Ipsum paratum fuisse Regnum et titulum nunquam resumpturum. Fidelia seruitia offerre. Comitatus petere eo modo, ut subsint iurisdictioni Palatini, se soluturum — — eorundem locorum, permissurum ut Capitanei iurent S. Mti. Postulabant Legati suo et Bethlenianorum

nominibus, ut mitteremus aliquem ad S. Mtem cum hac propositione. Respondimus nondum esse materiam bene praeparatam. Non solum propositiones, verum etiam vota nostra optare S. Mtem, esse quasi dimidium Regni, quod petitur, nos ea proponere et consulere non posse, sed ut rescirent mentem eiusdem a Péchio, paratos nos postea Viennam mittere.

24. Februarii. Legati dicebant, quod cum Bethlen nullum ius vellet habere, reseruare, vel praetendere in titulo, electione et Regno, eidem dandum esse tractum, sicut Bochkaio datum est, et praeterea Opoliam, Ratibor et Munkách, pro Residentia Cassouiam. Postulabat autem semper 13 Comitatus. Diximus Cassouiam esse locum Residentiae Generalis, et fieri non posse. De 13 Comitatibus proponi non posse S. Mti, quia non — — bene praeparata. Si tamen tractus dabitur (quod promittere non possumus) bona denegabuntur. Ideo resoluat se, quid postulet. Ante prandium denuo accesserunt Gallos et significarunt ex mente Péchii et non Bethlenii Cassouiam peti, non posse, se Plenipotentiam non habere, scripturum ad Bethlen. Interim insinuabant Galli, 4 Comitatus si darentur Bethleno, prout Bochkaio, quae si dabuntur debet esse contentus Bethlen. Postulabat Péchi, ut Dux Bauariae et Saxoniae sint fideiussores pro Caesare, deutque Assecuratorias. Iuerunt Viennam D. Preiner et D. Eszterházy. Siluimus, usque ad 1. Martii.

1. Martii, adiuimus Gallos, interrogantes an resolutio venerit a Bethleno, quod velit recedere a postulatis 13 Comitatuum. Negatiue responderunt. Indicauimus S. Mtem ad praecauendam ruinam tres Comitatus Ugocha, Szathmár et Szabolch, cum conditionibus, quas postea — — in scriptis, concessuram. Praetendebat Péchi, scripsisse Bethleninm, ut re infecta rediret, si 13 Comitatus non darent. Metum etiam Turcicum obiiciebat, si concludent sine Turcis. Non audebat Péchi accedere Bethlenium cum oblatione 3 Comitatuum. Intimabant Gallis, si quartus adhuc Comitatus daretur, iturum Péchium ad Bethlen. Iuit Péchi ad Bethlen.

2. Martii. siluimus.

Induciae IV.

3. Martii allatae induciales. Iuerunt D. Meggau et Salm Viennam.

7. Martii D. Bouquoy egit cum D. Palatino.

8. Martii. Palatinus, Apponyi et Jakusith fuerunt apud Legatos, quibus Péchi scripserat, inhaerere Bethlenum promissis Posoniensibus. Securitati Bethlenii consulendum, quod non posset ire in Transyluaniam, quia cogeretur arma summere contra Polonos. Si 13 Comitatus non dabuntur ut redeant caeteri Commissarii. Ipsum non metuere ab exercitibus S. Mtis. Haec scribebat Péchi. Jakusith vero insinuabat Gallis 7 Comitatus si darentur. De Tartaris spargebant, quod Cassouienses misissent ad Passam Agriensem, cui tributarii esse mallent, quam se subdere Caesari. A prandio proposuimus Legatis indignitatem tractandi, quod contra promissum non rediret Péchi, nos scripturos ad S. Mtem de substantia tractatus, interim patienter ferant.

10. Martii. Proposuit Bethune, quod Péchi nouam Assecurationem postulet pro persona sua, quia D. Preiner Viennae dixerit, quod deturbetur. Imo in litteris ad Palatinum datis obsidum quoque meminit.

11. Martii, vocabatur Palatinus Posonium per Péchi ex voluntate Bethlen, ut postea simul redeant. Parabat iter. Adiimus Gallos indignitatem conquesti, quod Sándor et Péchi absint et Palatinus, sensim dilabantur. Quaerant modum Legati. Redeat Péchi, et si voluerint abeant simul. Dicant Palatino, quod si ipse abierit, et Legati abibunt. Scripserunt Legati Péchiò.

12. Martii. Rediit Péchi, institit ut D. Palatinus eat Posonium, quo et Bethlen veniet. Petebat nauem Palatinus, dare noluimus. Inhaerebant his, quae promissa erant. Ursimus ut dicat Péchi mentem Bethlenii. Noluit. Nos de quarto Comitatu significauimus, concedendo sine bonis, aut pecuniis, cum conditionibus, sed absque Munkách. Videbantur aegre ferre mentionem conditionum Legati. Insinuabant Legati 7 Comitatus.

14. Martii. Induciae prolongatae.

Induciae V.

15. Martii. Proposuimus non cohaerere, quae dicant. Jurasse Rimai et Dóczi quod Ungari a Turcis non separabnntur, ab altera parte vero pacem tractant, ideo resoluat, an velit rescindere illud iuramentum. Secundo, ut Péchi significet securitates et officia contra Turcas, atque intimet media, quo arma Turcica possint auerti. Tertio, an acceptet Comitatus absque Munkách, et contentus sit. Quarto, has concessiones nullas esse, si S. Mtas armis occupauerit Regnum. Dicebant iurasse, priusquam certi essent de tractatu, media nolle dicere, donec pax fuerit. Optabat Cassouiam et undecim Comitatus, consentire tamen, quod si — — — contentus erit. Septem personis esse significata ea, quae media sunt contra Turcas.

16. Martii. D. Bethune, D. Meggau et Preiner significauit, voluisse Péchium rumpere tractatum, quod plura non promittantur. Tractatum per Gallos, quod contra ipsum in Porta, et diuulgabunt per totam Christianitatem, quod ipse sit causa ruinae Christianitatis. Eodem die abiit Péchi.

19. Martii. Rediit Péchi, 20. egit cum Gallis.

21. Martii. Significabant remittere Bethlenium de postulatis Comitatuum, Cassouiam non petere. Sperare quod cum se humiliauerit titulo, electione et Regno cedendo, in bonis et — — pecunia accepturum, offerebat seruitia contra Turcas et procuraturum, ut a Polonis Turca auertatur et modum indicabit intimis Consiliariis. Siluit hoc negotium usque ad diem 24. Martii, qua Péchi cursorem misit ad Bethlen.

23. Martii. Palatinum accesserunt Meggau, Preiner et Eszterházy, quia urgebat Diploma pro Statibus, in quo Religionis, Conditionum, Amnistiae mentio esset et Viennensis Pacificationis. Dederunt ipsi Diploma, quod Caesar dare velit. Tria numeranit de hoc Diplomate. Primo, ut omittatur, si repugnantibus praetensionibus cum Regni libertatibus renuntiauerit. Secundo, si possibile est ad Diaetam veniet. Tertio, ut ad Diaetam venientibus saluus conductus promittatur, sed ipse intellexit am-

nistiam. Vespere vocauit D. Eszterházy Palatinus ad se et dixit non habere Plenipotentiam, neque eos qui Tyrnauiae sunt, neque posse dare. Bethlenum esse Plenipotentiarium delectum per Regnicolas, ideo negotium Statuum eum Péchio tractandum.

24. Martii. Rediit cursor Péchii. Indicabat se cras resoluturum, sed expectare Statuum Ablegatos, qui venient cras. Hoc nobis nuntiarunt Galli. Nos eosdem a prandio adiimus, significant negotium Bethlenii esse separatum a negotio Statuum, cum illo commisceri non debet, nec hoc illi anteponi. Proinde frustra expectare Ablegatos Statuum, a quibus Bethlen se debeat separare, postquam cum eodem conclusum fuerit. Resoluat se ergo Péchi, velitne Bethlen requisita et conditiones adimplere et contentus esse oblatione S Mtis., facta conclusione se a Statibus separare, confinia et Regnum resignare mox et recedere e ditione S. Mtis. Dixerunt: non propter hoc expectare Péchium Ablegatos Statuum, ut commisceatur vel anteponatur negotium Statuum. Multa postulasse et conditiones multas proposuisse Péchium, quae quia nobis non videbantur aequa, nobis non proposuerunt. Pacificatio est — Bethlenii et Statuum et non esse integram, nisi cum ipsis concludatur, et quidquid cum ipsis fuerit conclusum, Bethlen contentus erit. Péchi paratus ire Viennam, salutare Caesarem et Regem, Bethleniumque Principem Transyluaniae tantum appellare. Diaeta intra duos menses celebretur, si fiat, utque cras se resoluat Péchi.

25. Martii. Nihil propositum. Venerunt Illésházy et Liptay ad Palatinum.

27. Martii. Nulla declaratio facta est. Sed D. Preux fuit apud D. Meggau et statuerunt ire Viennam. Negotium Statuum se tractasse dixerunt in generalibus.

28. Martii. Iuerunt Viennam Dux, Preux et D. Meggau. Induciae prolongatae ad 5. Aprilis.

29. 30. 31. Martii. Nihil egimus, expectando reditum Dominorum. Idem factum 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Aprilis.

Induciae VI.

A 5. die Aprilis usquo ad 15. eiusdem sunt prorogatae rursum induciae.

7. Aprilis. Redierunt Legati Gallici et D. Meggau, Preiner et Eszterházy. Eodemque die egerunt Legati cum D. Péchio.

8. Aprilis. Rursus egerunt Legati cum Péchio et Commissariis Ungaris et Diplomata per Caesarem et Bethlenium inter se danda, ac per Statibus exhibuerunt, sumpserunt sibi eundem diem ad deliberandum.

9. Aprilis, in die Parasceves Péchi ivit Tyrnauiam. Legati eodem die nos accesserunt dicentes, Péchium haec insinuasse. I. Si difficultatem mouet Caesar in Munkách dando, det Tokaj. II. Censebat ea quae tractata sunt, utpote requisita, oblata et conditiones sub nomine et sigillis Commissariorum tractantium esse expedienda, ita ut corfirmentur per Bethlen et Caesarem, neque cum mutatione substantiali. III. Primam conditionem esse cum — consensumque a Regnicolis optarent esseque grauo cum concessione conditionata inter 15 dies se adire debere, nesciens an Status consentiant. (?) IV. Quid intelligendum per bona mobilia Homonnai, quae reddi petuntur. In Diplomate Statuum maior difficultas. I. Quod Conditionum mentio non fiat. II. Ob intruductionem Germanorum in confinia ante Comitia. Si Comitia expectarentur, id fieri posset petentibus Ungaris. III. Esse contra consuetudinem ut omnes iurent S. Mti, satis esse si Vice Comes et Judlium jurent nomine Comitatus, et alii officia tenentes. IV. Esse dura verba Rebellium, Seditiosorum et mutanda in Adhaerentes. V. Inserendum in Diploma, ut pupilli viduae et alii possint requirere damna sua ab his, qui non meruerunt stipendia Caesaris vel Bethlen. VI. Ut ultima verba Edictalis Cassationis referantur in Diploma.

Caetera usque ad rupturam tractatus, quae facta est die 22. Aprilis, leges in actis dicti tractatus.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

VI.

(1621. február 15 körül.)

A francia biztosoknak Dallos M. által fogalmazott nyilatkozata.

Nos etc. Memoriae commendamus etc. Quod cum ad instantiam et interuentum nostrum, auertendasque clades, desolationes et vastitates Regni Hungariae, antemuralis totius Christianitatis, Sacratissima Caesarea et Germaniae, Hungariae, Bohemiae Regia Maiestas amore plane paterno, quo erga praedictum Regnum suum Hungariae afficitur, tractatum pacificationis et reconciliationis cum Illustrissimo Domino Gabriele Bethlen Hungarisque eidem adhaerentibus benigne admisisset, locusque tractationis ex partium consensu Haimburgi Austriae designatus fuisset: conuenientibus nobis ac Commissariis dictorum Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis ac Principis Transyluaniae in praedicta Ciuitate Haimburgensi, cum propter praetensas electionem et titulum Regium dicti Gabrielis Bethlen, Commissarii eiusdem cum Caesarianis mutuum congressum minime habere potuissent, nobis mediantibus ambarum partium voluntates, resolutiones et declarationes alternatim propositae fuerint. Cumque utriusque partis Commissarii consenserint, ut primum et ante omnia ea tractarentur et concluderentur, quae personam Bethlenii concernunt, habitis ultro citroque diuersis discursibus et tractatibus, Spectabilis ac Magnificus Dominus Péchi Cancellarius, vigore Plenipotentiae sibi a praefato Domino Gabriele Bethlen concessae, litterarumque Plenipotentialium coram nobis superinde prodnotarum, nomine et in persona eiusdem Betlenii, secundum intentionem Commissariorum Caesarianorum, die — mensis Februarii anni infrascripti titulum Regium omnemque administrationem, gubernationem et regimen dicti Regni Hungariae totaliter simpliciter et absolute in perpetuum deposuit, nec ullam praetensionem iuris, praetextu praehabitae annullatae, illegitimae electionis in

titulo, vel in Regno Hungariae eiusdemque administratione, gubernatione et regimine pro eodem Domino sno reseruauit, sed omnino illis valedixit, ipsumque nullo unquam sub praetextu se in titulum administrationemque et regimen Regni Hungariae ingessurum mediante compromisit coram nobis.

(Dallos Miklós által sajátkezüleg fogalmazott irat.)

VII.

(1621. február.)

A haimburgi béke-értekezlet biztosai által II. Ferdinand király elé terjesztett amnestia- és alkotmány biztosító diplomának első szövege.

Nos Ferdinandus etc. Memoriae commendamus etc. Quod licet superioribus temporibus praeteritis, ex insperato et sine ulla per uos praebita causa in Regno nostro Hungariae tumnltus oborti fuerint, nos tamen ex ingenita nostra clementia et benignitate singularique affectione, qua erga dictum Regnum nostrum Hungariae afficimur, ad interuentum quoque Legatorum Regis Christianissimi, coram nobis interpositum, pacificationis studia belli incommodis praeferre volentes, Status et Ordines praefati Regni uostri, si iidem ad obedientiam et fidelitatem nobis debitam redierint et constanter perseuerauerint — — electionique Regiae nuper Novizolii illegitime factae renunciauerint, assecuramus et affidamus praesentium per vigorem. Quod nos Status et Ordines eiusdêm Regni nostri, tam Ecclesiasticos, quam saeculares in eorundem iuribus, priuilegiis, libertatibus, et immunitatibus conseruabimus, castra nostra quae in promptu habemus, in viscera eiusdem Regni nou expediemus, ut desolationes et vastitates, quae ex bellorum incommodis emergere solent, praecaueamus; Diaetam quoque generalem de more et consuetudine promulgari solitam, opportuno tempore, eisdem Statibus et Ordinibus publicabimus, et in illa differentias ac dissensiones

complanabimus, uniuersornm quoque Statuum et Ordinnm grauamina, si quae essent, pro qualitate eorundem mediis congruentibus tollemus, alia etiam, quae ad ntilitatem, quietem et tranquillitatem publicam pertinere videbuntur, saluis uniuersorum et singulorum libertatibus, immunitatibus et priuilegiis, disponemus et accommodabimus.

(Dallos Miklós sajátkezű fogalmazata, melyre ezenkivül még reá irta: Formula Diplomatis quod a Sua Majestate posset dari Regnicolis. Formula prima.)

VIII.

(1621. február 27.)

Második előterjesztvény, az amnestia és alkotmány biztositó okmány szövegre nézve.

Nos Ferdinandus etc. Memoriae commendamus etc. Quod licet superioribus praeteritis temporibus ex insperato et sine ulla per nos praebita causa, in Regno nostro Hungariae, intestini motus oborti fuerint, nos tamen ex ingenita nobis clementia et benignitate, singularique affectione, qua erga dictum Regnum nostrum Hungariae afficimur, ad interuentum quoque Legatorum Regis Christianissimi, coram nobis interpositum, pacificationis studia, belli incommodis praeferre volentes, Statibus et Ordinibus praefati Regni nostri, si iidem ad obedientiam et fidelitatem nobis debitam redierint, et constantes perseuerauerint, ac caeteris cum Regni libertatibus pugnantibus praetensionibus renunciauerint, Regiam clementiam nostram offerimus, resipiscentesque gratia et clementia nostra Regia prosequemur. Et licet a malignis obtrectatoribus circumferatur, nos Regnum hoc nostrum Hungariae, libertatibus, priuilegiis ac immunitatibus spoliare, et iugo seruitutis subdere cogitasse, id tamen a vero alienissimum esse, hisce patentibus nostris testatum facimus. Nos enim paterno affectu velut cum filiis agere, cum Statibus et Ordinibus Regni

nostri constitutum habemus, si resipiscere et ad debitam nobis obedientiam redire maturauerint, de qua benigna nostra voluntate, his ipsis litteris nostris, Regni nostri Hungariae Palatinum, ac per ipsum uniuersos et singulos eiusdem Regni nostri Hungariae Status et Ordines assecuramus, affidamus, ac verbo nostro Regio certificamus; sicut et de eo quoque, quod si ad obedientiam nobis debitam redierint, exercitum nostrum, quem in promptu habemus ad hostiles Regni nostri Hungariae vastationes, aut desolationem, in Regnum nostrum non expediemus. Ac denique intra reuolutionem unius anni, generalem Regni istius nostri Hungariae Diaetam publicabimus, eidemque nosmet in persona, si possibile fuerit, intererimus, ac difficultates, grauamina et negotia uniuersorum Statuum et Ordinum, quae tam ob temporis angustias, quam etiam ob illorum, qui praesenti tractationi intersunt paucitatem commode expediri non possunt, in eadem Diaeta complanari, expediri et effectuari curabimus. Harum nostrarum etc. Datum in Civitate nostra Vienna die 27. Mensis Februarii Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo, Vigesimo primo. Regnorum etc.

(Dallos Miklós sajátkezű fogalmazatáról.)

IX.

(1621. mártius 20 körül.)

A francia követeknek Dallos M. által fogalmazott nyilatkozata, melyben kijelentik, hogy Forgách Zsigmond nádor előttök megjelenvén, Bethlen Gábortól elpártolását ünnepélyesen tudomásukra hozá.

Nos Carolus de Valois etc. Philippus de Bethune etc. et Carolus de Laubespine etc. Legati Regis Christianissimi ad Sacram Caesaream Regiamque Maiestatem, Memoriae commendamus, quibus expedit uniuersis. Quod Illustrissimus Dominus Sigismundus Forgách de Ghimes, Regni Hungariae Palatinus

die datarnm praesentium, una eum Magnifieis Dominis N. N. (Jakusith et Aponyi) ad nostram personaliter veniens in praesentiam, coram Nobis, tanquam delectis inter praefatam Sacratissimam Imperatoriam et Regiam Maiestatem nee non Illustrissimum Dominum Gabrielem Bethlen Principem Transyluaniae etc. Mediatoribus, per modum protestationis significauit et proposuit tali modo: Quod cum nonnullorum publicam Regni Hungariae quietem et tranquillitatem conturbantium inquietudine grauissimis atque perniciosissimis in eodem Reguo tumultibus concitatis, praefatus Princeps Transyluaniae, armis parta sibi potentia, paucorum adhaerentium acclamatione, ab aliis vero per comminationem internecionis extorto consensu, contra ius modernae Caesareae Regiaeque Maiestatis se in Regem Hungariae, absente primario Statu Ecclesiastico, contradicentibusque nonnullis Comitatuum Nuntiis violenter eligi, Sua autem Maiestas Caesarea atque Regia Regnum suum per inuasorem usurpatum iure belli recuperare, exercitusque suos iu viscera Regni expedire voluisset, tandem per interuentum nostrum, coram praefata Sacratissima Caesarea atque Regia Maiestate interpositum, ab eadem tractatus pacificationis atque reconciliationis medio certorum Dominorum Commissariorum benigne concessus et institutus fuerit. In quo quidem tractatu longo temporis decursu, uimirum octo hebdomadarum spatio durante, cum ante omnia de his, quae personam dicti Priucipis Transyluaniae, eiusdemque requisita, contentationem, et conditiones concernebant, agere oportuerit, Suaque Maiestas Caesarea atque Regia amplissimis oblationibus Regalibus, utpote prouentibus quatuor Comitatuum Regni Hungariae Szathmár, Szabolcs, Ugocsa, et Beregh, ac in Silesia Ducatibus Opoliae et Ratiboriae, titulisque eorundem Ducatuum ac Principis Sacri Romani Imperii, et bonorum ad valorem trecentorum millium florenorum concessionibus ex sua liberalitate, eundem Principem Bethlen, ultra condonationem et relaxationem damnorum propriorum, cumulare sicque calamitates publicas, eladem imminentem, Regni ruinam, et sanguinis Christiani effusionem avertere, praetactisque munificentiae suae largitionibus,

pacem publicam, communemque Regni tranquillitatem recuperare, et restituere intenderit. Idem tamen Princeps Bethlen, praemissis concessionibus contentus esse noluerit, ac propterea modernus tractatus pacificationis dissolui debuerit. Quo circa memoratus Dominus Palatinus animaduertens ex hac Principis Bethlen immoderata habendi libidine, Regnum Hungariae in manifestum discrimen et periculum incursurum, officio suo Palatinali satisfacere, dictumque Regnum ab imminente clade et vastitate praeseruare et eripere, priuilegia, libertates et immunitates eiusdem Regni sartas tectas conseruare, Suam Maiestatem ad gratiam, clementiam et benignitatem flectere, Statusque et Ordines ad debitam fidelitatem, et obedientiam reducere intendens, se praefatam Suam Maiestatem Imperatoriam atque Regiam, in propria sua persona, amore praeseruationis dulcissimae patriae, suae et commiseratione populorum inductum, accedere debere, et media ad publicam Regni quietem et permansionem [1]) quaerere, supplicoiterque poscere decreuisse [2]), solemniter protestatus est coram Nobis. Super qua Protestatione dicti Domini Palatini, et desiderio iuuandi publicum statum, praesentes litteras nostras protestationales et testimoniales pro futura eiusdem cautela nostris sigillis et manuum subscriptionibus munitas eidem dandas duximus et concedendas. Datum Haimburgi Austriae die. —

(A győri káptalan orsz. levéltárban 2 tisztázott példány, és a Dallos Miklós által fogalmazott példány is található.)

---

[1]) E hat szó a második fogalmazati példányban hiányzik.

[2]) Ez utolsó szó helyett a másik fog. példányban „velle“ és utánua „per quae publicum Regni quietem et permausionem procurare valeat“ szavak olvashatók.

X.

(1621. april elején.)

Gróf Thurzó Imrének Dallos M. által fogalmazott térítvénye, melyben fogadja II. Ferdinand királynak, hogy hű alattvalója leend.

Ego Comes Emericus Thurzo de Bethlenfalua etc. Juro per Deum verum et viuum, creatorem coeli et terrae, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, Sanctam et Indiuiduam Trinitatem. Quod cum Sacratissima Caesarea ac Regia Maiestas Dominus noster clementissimus ad humillimam meam supplicationem, Suae Maiestati factam, super excessibns et adhaesione mea partibus Bethlenianis, tnrbulenta factione, quietem patriae nostrae turbantibus, Regiam suam gratiam, ex innata sua clementia, mihi clementer impertiri dignata sit, exorbitationesquo meas iuuenili temeritate commissas, benignissime condonauerit; ea sub conditione, quod ego, pro benigna satisfactione Suae Maiestatis Sacratissimae, clementiqne intentione sua, in reducendis ad fidelitatem et deuotionem Suae Maiestatis Regnicolis, factioni Bethlenianae adhaerentibus, fideliter ac efficaciter laborabo efficiamque, ut Diploma Suae Caesareae ac Regiae Maiestatis, qnod ex singulari gratia datum est, a Regnicolis sine mora, cum gratiarum actione acceptetur, milesque germanicus in confinia statim recipiatur. In posterum quoque in omnibus ita me semper erga Suam Maiestatem Sacratissimam geram, eaque praestabo, quae fidelis seruitor, constansque subditus legitimo Regi, naturalique suo Domino, in prospera et aduersa fortuna tam pacis quam belli tempore agere et praestare tenetnr et obligatur. In quorum fidem maiusque testimonium has fidei litteras, chirographo et sigillo meo munitas Suae Sacratissimae Maiestati simulcum dandas duxi. Sic me Deus adiuuet. Actum — — —

(Dallos M. sajátkezű fogalmazatáról.)

(1621. april 21.)

II. Ferdinandnak Dallos M. által fogalmazott kegyelmi levele Thurzó Imre részére.

Nos Ferdinandus Secundus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod Nos turbulentum Regni istius nostri Hungariae moderuum statum, in quem per nonnullos seditiosos et rerum nouarum cupidos praecipitatum esse cognoscimus, diligenter perpeudentes, et iterum in optatum tranquillitatis portum reponere, ac ab hac oppressione in pristinam libertatem vindicaro citra dispendium Christiani sanguinis ex paterno nostro affectu desiderantes, inter alia media, quae nobis hac in parte suppetunt, ad humillimam supplicationem Maiestati Nostrae propterea factam, Spectabili ac Magnifico Comiti Emerico Thurzó de Bethlenfalua super excessu et partibus Bethlenianis adhaesione sua Regiam nostram gratiam, ex innata nobis clementia impertiti sumus, exorbitationesque iuuenili temeritate hucusque ab eo commissas, clementer condonauimus. Ita tamen, si ipse quoque Emericus Thurzó, pro benigna satisfactione nostra, clementi intentione nostrae, in reduceudis ad fidelitatem et deuotionem nostram Regnicolis factioni Bethlenianae adhaerentibus, apud quos nimirum idipsum cum praestare necesse et opportunum foret, ut eo facto Regnum ipsum ad pristinam fidem et obsequium nostrum restitueretur, pro virili sua operam et industriam suam impendet et in posterum in omuibus tali pacto se erga nos semper geret, eaque praestabit, quae fidelis seruitor, constansque subditus legitimo Regi, naturali suo Domino in prospera et aduersa fortuna, tam pacis, quam belli tempore agere et praestare teuetur et obligatur. Imo impertimur, indulgemus, coudonamus, in gratiamque nostram perpetuo recipimus. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediaute. Datum in Ciuitate nostra Vienna, die undecima mensis Aprilis. Anuo Domini Millesimo sexcentesimo vigesimo primo. Reguorum

nostrorum Romani secundo, Hungariae et reliquorum tertio, Bohemiae vero anno quarto.

(Dallos Miklós sajátkezü fogalmazatáról.)

XI.

(1621. második felében.)

Dallos M. véleménye a Rabensbergbe (illetőleg Nikolsburgba,) a Bethlen. Gábor biztosaival való alkudozás végett, küldendő k. biztosok utasitásáról.

Necessaria pro Dominis Commissariis.

1. Litterae patentes, quarum vigore tractare, illasque exhibere valeant coram Commissariis Bethlenianis, si opus fuerit, atque si prius Bethleniani suas patentes ostenderint. In patentibus autem danda est potestas postulata, expositioues et media pacis Bethlenianorum audiendi, excipiendi et de illis agendi, atque tractaudi.

2. Instructio.

3. Comitiua sufficiens.

4. Sumptus.

Instructionis puncta.

Praemittatur more solito D. D. Commissariorum laus et fiducia S. Mtis erga illos.

1. Ut ad locum constitutum in Rabensberg pro termino praefixo conueniant D. D. Commissarii.

2. Moneant Bethlenianos ne titulo S. Mti praeiudicante utantur, ac S. Mtem digne appellent.

3. Cum Emericus Thurzó instriterit saepe pro colloquio cum D. Cardinale instituendo, sociosque huius colloquii habeat deputatos per Bethlenium, et promiserit se media pacis ostensurum et propositurum, illa proponat.

4. Tam publice, quam priuatim (si forte aliquando solus Thurzó D. D. Commissarios accedere voluerit) D. D. Commissarii

capacem faciant D. Thurzónem de incommodis Regni, et eiusdem futura ruina. Consideret communem Regni vastitatem, multorum patriae ciuium desolationem, tot millium necem, tot celebrium virorum indignam captiuitatem, miserae plebis depauperationem et nuditatem, tanta onera frequentium Insurrectionum, quibus Regnicolae exhauriuntur, et insufficientes fiunt ad resistendum hosti communi; administrationem Regni turbatam, annonae caritatem, vicinarum Prouinciarum Christianarum, a quibus Hungari auxilia haud contemnenda habuerunt, desolationem; et tot Christianorum abductionem et ignominiosam in viscera Regni Turcarum introductionem, a quibus tandem Regnum occupabitur etc. Ac proinde tot malis finem faciant. His respectibus ut Hungaria conquiesceret, nunquam S. Mtas ab honesta et iusta pace aliena fuit, ideoque prius tentauit pacis tractatum, quam arma miserit in Hungariam.

5. Attendant etiam, ut tractatus de his, quae Bethlenii personam et Status concernunt, non commisceatur, sed proponantur ea, quae personam Bethlenii concernunt. Nam ad firmam pacem Statuum et tranquillitatem lucrandam facit, ut Bethlen se a Statibus separet et abdicet titulum et potestatem Regiam falso usurpatam.

6. Postulata de contentatione Bethlenii audiant dein Commissarii. In quibus, si quid animaduerterint Regiae dignitati, domus Austriacae iuribus et communi aequitati derogare, eorum indignitatem ostendant, et moneant, ut ab eiusmodi indignis postulatis desistant. Postulata autem qualiacumque fuerint, una cum suis opinionibus D. D. Commissarii ad S. Mtem transmittant, resolutionem S. Mtis expectaturi.

7. Si Bethleniani postulata Regnicolarum et Bethlenii simul porrexerint, illa quidem recipi per D. D. Commissarios poterunt, sed in tractatu praemittant ea, quae Bethlenium concernunt, spe libertatis Statibus significata.

8. Si ex tractatu apparuerit Bethlenium fore contentum oblationibus sibi Haimburgi factis, gradatim et per partes ad illam satisfactionem promittendam D. D. Commissarii accedere

poterunt, ita tamen nt requisita Bethlenii eodem modo renouentur, quo Haimburgi conclusa fuere, et conditionalis sit oblatio Comitatuum, utque mox se Bethlen separet a Statibus.

9. Absolutis his, quae Bethlenii personam concernunt, postulata Statuum cognoscantur et ad S. Mtem transmittantur, caueaturque, ne quid praeiudicium S. Mti, religioni, fidelibus S. Mtis tum Ecclesiasticis, tum saecularibus et communi aequitati generetur.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos M. saját irása.)

XII.

(1622. elején.)

Dallos M. véleménye a nikolsburgi okmányok kicserélésének, és a béke-föltételek végrehajtásának módjáról.

Fiat commutatio Diplomatum Nikolspurgensium per Commissarios partium, priusquam Bethlen recedat, ut errores si qui in scriptione emergerent, corrigi queant, ne id eueniat, quod ad Zsitvatorok cum Turcis.

Fiat publicatio pacis in — terminis.

Curet scribi per Bethlenum in tempore de reducendis captiuis.

Commissarii triplices ordinentur: Primi pro Superiori Hungaria. Secundi pro partibns Ultradanubianis. Tertii pro partibus Cisdanubianis.

Circa Commissarios haec consideranda:

Primo, qnot sint.

Secundo, circa quae versabitur officium ipsorum, qualisque Instructio ipsis danda sit.

Tertio, de mediis, quibus officio suo satisfacere valeant.

Quoad primum. Tres pro singulis partibus sufficiunt Commissarii, et ad singulas partes duo Hungari saeculares, tertius Germanus expediantur.

Pro superiori Hungaria: Martinus Móricz, Emericus Czobor, Szentkereszty, Bakith. Praepositus Lelesz. Si eundum esset Ecclesiastico.

Pro partibus Ultradanubianis: D. Caspar Horwáth de Vegla, D. Ostrosith, Caspar Trstyánszki et Frid. Hermannus. Addet Camera Aulica suos.

Pro partibus Cisdanubianis: D. Personalis, D. Bánffy, D. Georgius Zrínyi, Sennyei, Vice-Comes Mosoniensis.

Detur potestas, quos voluerint subdelegandi.

Officium ipsorum versabitur circa executionem Conclusionum Nikolspurgensium et receptionem Regni pro parte S. Mtis. Proinde Instructio instituenda erit secundum normam conclusionum. Arces Bethlenio datas eidem assignent, a Confiniariis iuramentum exigant.

[1]) In Superiorem Hungariam destinati facto Conuentu Comitatuum Bethlenio concessorum, utpote Szathmár, Ugocha, Szabolcs, Beregh, Zemplén, Borsod et Abaujvariensis (quem Conuentum ipse Bethlen indicet) priusquem Bethlenio Comitatus dictos assignarent, Sacram Coronam cum Clenodiis Cassouiam deportare faciant, reuideant causas, enarrent cur inducta sit S. Mtas; tunc demum Comitatus eidem sub conditionibus conclusis assignent. Diuertant etiam in Szendrő. His peractis reducant Coronam cum Clenodiis, quam Bethlen Eperjesinum comitabitur. Ab Eperjesiensibus, Bartphensibus etc. homagium.

Quaeritur an Commissarii ad singulos Comitatus proficisci debeant, significando eis terminum Conuentus, ut opportuno tempore compareant, an vero Comitatus Superioris Hungariae, ut sunt Unghvariensis, Sarosiensis, Scepusiensis, Gömöriensis, Lipto-

[1]) Oldaljegyzet: „Cameralia cognoscant. Recognoscant bonorum Inscriptiones. Recipiant arces Homonnai. Bona Praepositorum Lelesz, Jászó; Capituli Agriensis, Abbatiae Széplak, Capituli Scepusiensis et Capellae Corporis Christi. Agant de libris Capituli Strigoniensis. Captiuos repetant. Aliquis constituendus in Superiore Hungaria, a quo dependeant Comitatus et Confinia. Posset aliis Comitatibus Conuentus indici Eperjesinum. Hic quoque bona — recipiant.

viensis et Hevesiensis Leutschoviae per Nuntios comparere, et homagium praestare valeant.

Si per partes acceptnm fuerit homagium a singulis Comitatibus, ut citius peragere rem possint D. D. Commissarii, habeant auctoritatem mittendi Subdelegatos et tales recipiant a Comitatibus.

[1]) In partibus Ultradanubianis Ciuitates Szakolcza et Tyrnauia recipiantur et iurent. Primum ab Ujvariensibus recipiatur homagium, deinde ad omnia confinia vadent, et inuentaria de artelleria et commeatu confici curabnnt per Subdelegatos. Ubique autem bona fidelium, pro quibus pecuniae datae non sunt, quaeuo post articulos Novizolienses tanquam confiscata inscribi non potuerunt, reddantur, quae qualia sunt ex articulis patet. Maxime restituantur S. Benedictus et alia bona Capitulo Strigoniensi; arx Nitriensis cum bonis Episcopo Nitriensi, et cuique qnod ipsius est. Quoniam autem bona Episcopatus Vaciensis antea per Rmum Paulum Almássy Episcopum Vaciensem possessa fuerunt, cui N. Dallos successit, hanc successionem Commissarii intiment Capitaneo Neogradiensi et commonefaciant ut — — — in bonis defendant — —

Eadem forma procedendum Cisdanubium. Arx Simegh recipiatur.

Medio tempore sunt sumptus pro viatico Commissariorum ordinandi.

Comitiua tam pro reducenda Corona, quam pro Commissariis.

Conseruatores Coronae maneant.

Judex Curiae nominetur D. Eszterházy.

Explicabuntur rationes assignatorum Comitatuum Bethlenio.

1. Ad contestandam benignitatem S. Mtis et paternum affectum, considerauit clementer, quanta Christiani sanguinis effusione, quanta populorum ruina, quanta Regnorum et Prouin-

---

[1]) Oldaljegyzet: „Templa adempta restituantur."

ciarum vastitate, et incendiis, quantis captiuis — caedibus et oppressionibus misellae plebis utrinque dimicatum sit, quantisque periculis imminentibus a Turca inuoluantur — — — maxime vero Hungaria vicina, in cuius possessiouem ac violentam occupationem ac subiugationem Turca inhiat.

2. Propter spem, quam de Bethlenio S. Mtas habet conceptam, quod idem in postea paci studebit, ab omni hostilitate et concitatione abstinebit, grata et utilia seruitia S. Mti, inclitae domui Austriacae et toti Christianitati, dum per S. Mtem requisitus fuerit, prompte et constanter exercebit.

3. Propter utilitatem Regnicolarum, ut eosdem grauiter exhaustos exoneret ab impensis omnibus bellicis, et tranquillitati ac quieti restituat totum Regnum per concessiones certorum Comitatuum, quos tamen a corpore Regni minimo inteudit auellere, aut ipsorum priuilegiis exuere, regales duntaxat prouentus concedit, saluis libertatibus, bonis et prouentibus quorumuis S. S. et O. O. tam Ecclesiasticorum, quam saecularium, prout ex conditionibus manifeste patet, quae recensendae eruut.

Extractum ferant omnium decimarum Ultra- et Cistibiscanarum, tam Capituli quam Episcopi Agriensis, omniumque processuum.

Subdiuidantur, una pars Neogradium eat, pars in montanas Ciuitates, et conueniant in Széchen, et sic progrediant ad Fülek.

Inuentatores deputent pro fodinis, quos reliuquant Commissarii ibidem.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

XIII.

(1623. első felében.)

Dallos Miklós emlékirata, melyben kimutatja, hogy sem a király sem az ország rendei a nikolsburgi szerződést meg nem sértették.

Pro parte S. Mtis.

S. Mti non potest merito obiici, quod contra sensum Diplomatis Nikolspurgensis aliquid egisset in facto bonornm per Principem inscriptorum. Nam S. Mtas non fuit, neque est contraria, quominus Regnicolae sicut eliberationem bonorum fecerunt, ita eos contentarent, qni ad bona inscripta pecunias dederunt.

Contentatio haec non ad S. Mtem pertinet, virtute pactorum Nikolspurgensium, sed ad Regnicolas. Itaque frustra et sine causa Princeps in suis litteris incusat S. Mtem, qnod Diplomati non satisfecerit. Inglorium fuisset S. Mti, bona fidelinm suorum in aliena potestate relinquere, et contra Diploma fuisset, si bona inscripta eliberata non fuissent.

De contentatione nemo apud S. Mtem conquestus est, videturque Princeps suapte occasiones turbandae tranquillitatis et rescindendae pacis quaerere, propter praetensam alienam contentationem, suumque commodum spectare.

Pro parte Regnicolarum.

Regnicolae nihil peccarunt contra Diploma Nikolspurgense. Nam quod sancitum fnit, in primitus celebrata Diaeta bona impignorata eliberarunt, contentatio vero non fuit alligata ad praetactam Diaetam, in qua eliberatio facta est. Quae etiam si alligata fuisset, nihilominus adhuc Regnicolae excusabiles sunt. Nam formam contentationis praescriptam non habuerunt, liberum itaque erat pro statu temporis et aliarum circumstantiarum formam et modum contentationis definire et statuere.

Rationabiliter autem inducti sunt Regnicolae, quod deliberationem de reali contentatione distulerint ad futuram Diaetam, tum quia litteras Inscriptionales ob absentiam plurimorum prae manibus non habuerunt, de summa Inscriptionis, ac diebus emanationum nihil certi cognouerunt, tum quia tempus valde extractum fuit propter tractatus publicos.

Exempla priorum temporum docent, quod licet in Pacificatione Viennensi iisdem fere verbis posita fuerint eliberatio et contentatio: nihilominus Regnicolae ad suum placitum, antiqua ipsorum libertate requirente, articulos diuersos, diuersis annis ediderunt, legesque pro examine bonorum Inscriptorum ac summae et dierum emanationis sub iuramento praescripserunt, quae libertas Regnicolarum Diplomate Nikolspurgensi labefactata aut circumscripta non est. Licitum itaque fuit etiam Sopronii legem conuenientem de modo cognoscendi statum Inscriptionalium litterarum et Inscriptionis, et de futura contentatione decernere, cui commembra Regni se accomodare deberent.

Solet dici, quod differtur non aufertur. Regnicolae quoque per moram non abstulerunt, non praeciderunt spem contentationis, sed distulerunt. Dilationem vero par est, ut aequanimiter ferant hi, qui ad bona inscripta pecunias dederunt. Primo, quia commembra Regni sunt, et se legibus Regni conformare debent. Secundo, quia scienter et volenter pro bonis eiusmodi dederunt, quae aliena et legitimorum possessorum esse cognouerunt; aequiusque fuit legitimos possessores in dominium suorum bonorum imponere, quam istos conseruare, qui proprio motu suas pecunias erogarunt, maxime tempore interdicti et non pro usibus Regni. Tertio, quia utilitatem haud leuem ex illis bonis Inscriptis iam acceperunt. Quarto, quia non fuisset iustitiae iurique consonum solos fideles S. Mtis facta pacificatione pacis fructu et restitutione bonorum destitui, postquam adhaerentes Principis omnes generalem amnestiam sint consecuti.

Videtur Princeps contra Diploma Nikolspurgense fecisse in eo, quod cum ibidem statutum et conclusum sit, ut bona in

proxima Diaeta eliberentur, cui eliberationi in sua ditione restitit Princeps.

Notandum, quod bona, quae ante Novizoliensem Conuentum inscripta sunt, in duplici differentia habeantur. Alia enim per superuenientem exercitum S. Mtis ad reditum et deuotionem S. Mtis recnperata, prioribusque dominis restituta fuernnt ante tractatum Nikolspurgensem, qui tractatus non includit eiusmodi bona. Tuno enim modificatae habebantur tales Inscriptiones, virtute praenotatae realis recuperationis, neqne vinificatae snnt per dictum tractatum. Verba Diplomatis sunt: „Maneant in suo vigore"; si ergo manere debuorunt in suo vigore, qui tunc habuerunt realiter, manifestum erit esse innigorosas, quia exntae erant suo vigore.

Quaedam bona inscripta sponte et beneuole snnt restituta, ut Kesző, Hagymás et Rákos.

Pro parte Principis.

Inglorium non est Principi, quod bona restituta fuerint fidelibus S. Mtis, quemadmodum inglorium non est S. Mti, quod Sopronii art. 7. et 13. donationes S. Mtis et Plenipotentiariorum eiusdem cassatae fuerint et statutum fuerit, ut bona per exercitus S. Mtis occupata restituantur prioribus dominis.

Inglorium non fuit Principi, quod Novizolii adhaerentes eidem Status articulo peculiari cauerint Inscriptionem bonorum Ecclesiasticorum, ne illa absque consensu Statuum inscribantur, ipseque Princeps eosdem articulos confirmauerit, seque et alios ad obseruationem eorundem obligauerit. Quidquid itaque post Novizoliensem Conuentum ex bonis inscriptis inpignoratum est, cadere necesse est, et foeneratores sibi imputent, quod non fuerint cauti.

Praeterea cautum fuit artioulis iisdem, ut eiusmodi bonornm inscriptorum pecuniae ad manus pro tempore constituti Thesaurarii assignentur, consensit Princeps huic quoque puncto; itaquo si qui secus fecerunt, dignosque se reddiderunt amissione pecuniae, non Principi — — sed sibi impntent.

Ad inscriptionem vero bonorum saecularium nulla potestas a Statibus adhaerentibus data fuit Principi. Si tempus praefixum est, ad quem iisdem Statibus coniungerentur adhaerentes S. Mtis et contra nolentes coniungi statutum fuit, ut in aliqua poena conuincantur, illam poenam, étiam si Princeps hucusque potestatem Regiam habuisset, non aliter nisi praeuia citatione et processu iuridico, salua libertate nobilitari, incurrere debuissent. Neque hoc itaque ignominiosum est Priucipi, si cadent tales Inscriptiones bonorum saecularium.

In omni lege sensus et interpretatio legis, magis quam verba, debent considerari. Quae autem mens fuerit adhaerentium Principis de bonis inpignoratis, ex Instructione Commissariis data cognosci debet. Accedit, quod D. Kassai disertis verbis coram Commissariis S. Mtis et Statuum adhaerentium sensum verborum interpretatus fuerit, testantibus documentis eorundem. Stat itaque valide probatum, nihil S. Mtem, nihil Regnicolas coutra Diploma et contra honorem Principis egisse.

(Egykorú fogalmazat. Egész Dallos saját irása.)

XIV.

(1623. május 1.)

II. Ferdinand királynak, az erdélyi fejedelemhez küldött Szentkereszti Jakab és Izdenczy András részére, adott utasitása.

Ferdinandus Secundus etc.

Instructio.

Pro fidelibus nostris Egregio Jacobo Szenttkereszti Camerae nostrae Hungaricae Consiliario, et Andrea Izdenczi de Pruzky ad Illustrissimum Gabrielem Bethlen etc. ablegatis Internuutiis.

Quoniam de sedulitate et dexteritate praefatorum Egregiorum Jacobi Szenttkereszti et Andreae Izdenczi, haetenus variis

in negotiis et expeditionibus ipsorum curae commissis, declarata praelibata Sacra Caesarea Regiaque Maiestas nihil dubitare dignatur, hac quoque vice confidens de sufficientia ipsorum, ad memoratum Principem ablegandos esse voluit.

Dabunt operam dicti Internuntii ut quantocius sese expediant, et accincti ad iter profectionem sic instituant, ne non necessariam moram alicubi trahant, verum quantocius poterunt, ad dictum Principem pertingere contendant.

Inprimis itaque in omnibus suis actionibus et dictis praefati Internuntii Suae Maiestatis, eiusdem dignitatem et authoritatem prae oculis habebunt, attendentque diligenter, ne quid contra easdem committant.

Praesentatis postmodum eidem Principi Credentionalibus Suae Maiestatis litteris, decenter salutabunt Principem, eidemque Suae Maiestatis benignitatem et propensum erga ipsum affectum luculenter declarabunt, significabuntque condignum esse, ut idem quoque Princeps, Suae Maiestatis benignitati et exspectationi de ipso conceptae, respondere satagat.

Reuocabunt in memoriam praefati Principis in Diplomate Nikolspurgensi mentionem fieri Assecurationis Prouinciae Transyluaniae, quam ipsa Suae Maiestati Caesareae et successoribus eiusdem legitimis Regibus Hungariae dare debeat, quod ad septem Comitatus, dicto Principi ad dies vitae concessos, ac Ciuitatem Cassouiensem, nihil iuris et successionis sibi vindicabit, neque in iis citra benignum Suae Maiestatis assensum delectum militum faciet. Non dubitare Suam Maiestatem super tali assecuratione ipsum Principem a Statibus et Ordinibus Transyluaniae litteras Assecuratorias recepisse, pro quarum assignatione et receptione se tanquam peculiares Internuntios missos et destinatos esse significabunt.

Ad haec habere se in mandatis et commissione speciali, siquidem occasione Tractatus Nikolspurgensis habeantur quaedam, quae complananda et dirimenda ipsi Principi repraesentari nomine Suae Maiestatis debuerunt. Ea ut debitis rationibus coram Principe exponant, et ut vigore praedicti Tractatus ad

debitam rationem quaeuis adducantur, ipsique Tractatui satisfiat, resolutionem et effectuationem sollicitabunt.

Primo quidem in serie temporaneae concessionis septem Comitatuum Szendrő expresse excipitur, quo nomine quidquid eidem adiunctum est, una cum pertinentiis intelligi debet. Dictus autem Princeps non solum pertinentias occupauit, verum etiam contigua aedificia eiusdem Praesidii. Tricesima etiam noua ibidem per Principem erecta est, cum tamen ad erigendam nouam Tricesimam nulla potestas data fuerit, sed duntaxat erectae, si quae antea fuissent, non autem denuo erigendae, prouentus concessi fuerunt.

Constat etiam liberum Catholicae Religionis exercitium in absentia dicti Principis Cassouiae minime admitti, nobilesque contra eorundem praerogatiuas Nobilitares, ac liberas Ciuitates ad solutionem Tricesimarum, de rebus non ad quaestum conuectis, sed ex propriis allodiaturis prouenientibus, aut ad usum proprium coemptis, adigi, contra praedictum Diploma Nikolspurgense, cuius vigore in suis libertatibus conseruari debebunt.

Licet Capitanei et Castellani Confiniorum atque Haidonum, Iudexque et Senatores Ciuitatis Cassouiensis, pro termino resignationis Regni, Suae Maiestati coram Commissariis eiusdem iurauerint; quia tamen iuxta vim conclusionis etiam futuri iurare teneantur, iamque personae antea iuramento obligatae, aut amoueri, aut vita fungi potuerunt, opere practium est, ut eiusmodi personae succedentes coram praefatis Internuntiis Suae Maiestatis eidem Suae Maiestati iuramento se deuinciant.

Significatum esse Suae Maiestati, Principem nunc labente anno in superscriptionibus quorundam numismatum, titulum Regium Regni Hungariae, totaliter et simpliciter in perpetuum abdicatum et depositum, usurpare caepisse. Quodsi ita esset, Diplomati contrariaretur, et diuersas cogitationes ingerere posset. Si quid itaque eiusmodi contra scitum et voluntatem Principis contigisset, conueniens esse, ut idem Princeps aduersus eosdem animaduerti faciat. Neque in posterum tale quid committi permittat.

Bona immobilia, quocunque nomine nuncupata, tam Ecclesiasticorum quam saecularium, per hosce motus ablata et occupata, prioribus eorum Dominis et possessoribus pro termino resiguationis Regni, sine dilatione et reniteutia omni, etiam in ditionibus Principi per Suam Maiestatem concessis, per Principem restituenda fuissent, cuius conclusionis virtute bona Széplakiana, Dóeziaua, Forgáchiana, Czoboriana et alia, per Principem ut restitui demandentur, instandum erit. Idem fieri postulabunt de litteris et litteralibus instrumentis, si quae uondum restituta essent.

Decimas item Oppidi Liszka et nonnullorum Pagorum, ad Ecclesiam Agriensem pertineutes, per Cameram autem Scepusiensem vacante Episcopatu praedictae Ecclesiae oppignoratas, a quondam Sigismundo Forgách de Ghymes Regni Hungariae Palatino, non solum ex benigna Imperatoris Matthiae, sanctae recordationis annuentia, verum etiam ex consensu summi Pontificis, et Episcopi Agriensis, pro sex millibus florenis hungaricis redemptas, et Capitulo Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis pro intertentione Alumnorum commissas; quas quidem Decimas, in praeteritis hisce tumultibus violenter occupatas, licet Princeps, tempore Tractationis Nikolspurgensis per Egregium Stephanum Kassai Legatum suum restituendas verbotenus promiserit, et vigore Tractationis eiusdem (eo quod Decimae illae nemini a Principe inscriptae, vel oppignoratae, sed solum ad rationem eiusdem detentae fuerint) immediate post Tractatum illum restituendae erant, hactenus tamen, cum singulari miserorum Alumnorum defectu, contra expressum Pacificationis Articulum, in quo bona a Principe non inscripta, non inpignorata, immediate restituenda erant, remissae et resignatae non fuerint, praefati Internuntii resignationem talium Decimarum accurate et diligenter sollicitare debebunt.

Idem ipsum facere contendendum erit in remittendis bonis et Decimis Capituli Agriensis, quorum possessionem, usum et administrationem liberam hactenus Collegium istius Capituli plene et integre, iuxta praedicti Tractatus Nikolspurgensis pacta

et conuenta non habuit, uti ea omnia quoque libera illis fieri per Principem concedantur, et ab impedimento impetitioneque quorumuis tuti esse possint.

Similiter et de restituendis bonis Episcopatus Varadiensis, utpote de quorum restitutione Princeps modernum Episcopum assecurauerit, apud ipsum Principem diligenti sollicitatione effectuationem eius rei sollicitare debebunt.

Bona Hommouaiana, quamuis restituta fuerint, nihilominus post obitum Dominae relictae viduae, contra dispositionem quondam Comitis Georgii Hommonai, nescitur sub qua praetensione, idem Princeps in eadem se intromisisse dicitur; quamuis in Pacificatione Nikolspurgensi conclusum sit, ut si quid in praescriptis bonis disponendum erit, iuxta Regni iura disponatur; constetque defunctum Dominum Comitem Georgium de Hommoua testamentariam dispositionem de bonis suis fecisse, cuius vigore et continentiis inhaerere deceret.

Post diploma commutatum dictus Princeps cum captiuis, quales fuerunt: Domini Moyses Cziráky, Joannes Darabos, et Paulus Zichy de litro contraxit, illudque exegit, quod cautum erat in eodem Diplomate. Eos itaque, ut a solutione litri exoneratos habeat, et ea in parto damnificatis restituantur, apud Principem sedulo laborandum erit.

A possessoribus arcis Tokaij et pertinentiarum eius eandem et easdem redimendi facultas, deposita prius pecuniae summa, dicto Principi concessa fuit; ad cuius redemptionis succursum Sua Maiestas ex sua munificentia centum millia florenorum hungaricalium benigne obtulerat, quam summam et deposuit relictae viduae quondam Comitis Georgii Thurzo olim Regni Hungariae Palatini, restantis vero summae certam quantitatem ipsum Principem minime satisfecisse fertur, cui ut debita satisfactio impendatur, Dimplomatis contenta exigere.

Quae omnia praenotata, ut per eundem Principem debito modo effectuentur, praefati Nuntii pro sua dexteritate diligenter urgebunt, eundemque inducere studebunt, exemplo Suae Maie-

statis Caesareae et Regiae, quae singulari studio non parcendo laboribus, curis, et sollicitudinibus, etiamnum sedulo in id incumbit, ut promissa quinquaginta millia florenorum rhenensium pro conseruatione Confiniorum, in Comitatibus, praefato Principi concessis, militumque praesidiariorum eorundem locorum exsolutione, subministrari faciet, dictamque summam per Commissarios suos ipsis praesidiariis persolui curabit. Sicut enim hactenus Sua Maiestas nihil eorum in se desiderari passa est, quae a parte sua requirebantur, ut communi saluti et publicae tranquillitati consuleret, ita inposterum quoque, tanquam pacis amans Monarcha, pro conseruatione Regni, et subleuatione misellae afflictaeque plebis paternum affectum clementer declaratura est.

Quodsi in contrarium per Principem allegatum fuerit, contra Diploma eidem datum reuisionem Donationum simplicium, ac pro seruitiis factarum iuxta praescriptam Nikolspurgensis transactionis normam, minime fuisse adimpletam, bonaque per ipsum inpignorata, absque pecuniaria solutione et contentatione ab illis esse adempta, quibus ille inscripserat, eundem rationibus infrascriptis Nuntii Suae Maiestatis inducere debebunt ad deponendas cogitationes sinistras, si quas animo concepisset; rationibus his et similibus utentes.

Quoad Donationes quidem simplices et pro seruitiis factas, reuisionem illarum ad terminum duorum mensium nullo modo inchoari potuisse; id autem ex eo manifestum reddi, quod cum ipsius Principis requisita praemitti primum debuerint, quoad resignationem confiniorum, arcium, ciuitatum, mineralium ac reliquarum Regni partium, et quoad reductionem Sacrae Coronae, quae mense Aprili, hoc est tertio mense post commutationem Diplomatum in Ciuitatem Threnchiniensem reposita est, huius morae tarditas non Suae Maiestati, sed temporis iniuriae et multitudini negotiorum peragendorum tribui debere. Post reditum vero Commissariorum Suae Maiestatis propter maturatam Diaetam, ut Diplomati Statibus concesso satisfieret, tempus locusque praefigi minime potuit. In qua quidem Diaeta praesentibus Statibus et Ordinibus, ac Judi-

cibus Regni Ordinariis certi Articuli constituti sunt, ex aequitatis et communis iustitiae dictamine. Neque vero inglorium sibi ducere debet Princeps, eiusmodi bonorum per Status et Ordines factam restitutionem, cum viceuersa et ex pari ratione in eadem Diaeta conclusum sit, ut per exercitum Suae Maiestatis occupata bona, vel per eandem, aut Plenipotentiarios eiusdem collata, qualia sunt Dominia Köszegh, Kabold, ac alia, prioribus suis possessoribus restituantur, quae et restituta sunt.

Quod ad inscriptiones bonorum attinet, et contentationem eorum, qui pecunias ad illa dederunt, declarabunt Internuntii, Status et Ordines tam clarum Articulum super hoc puncto edidisse, rationesque assignasse, propter quas non productis in Diaeta litteris Inscriptionalibus eiusmodi tractatum et reuisionem differre oportuerit, ut in illis cuiusuis animus conquiescere possit.

His et aliis rationibus, ex litteris ad Principem per Suam Maiestatem nuper datis, quae per extractum hisce annexum ipsi Internuntii ad manus habituri sunt, si Princeps minime adhuc difficilis foret, neque acquiesceret, dabunt operam ipsi Internuntii ut Princeps inducatur ad complanationem differentiarum ultro citroque emergentium et negotiorum Transyluanicorum, quoad foedera et restitutionem bonorum, per Commissarios utrinque denominandos Tyrnauiae, ubi antea quoque tractatum fuit, instituendam.

Si aliquas querelas, de quibus Suae Maiestati non constat, Princeps recensuerit, utpote de interdicto eorum, qui seruiendi causa ad ditiones Principis proficisci niterentur, item de captiuatione Praefecti Opuliensis, de interfectione quorundam studiosorum, Wittembergam causa studiorum proficiscentium, ac de picturis iuxta suam praetensionem ipsum dehonestantibus, responsionem in promptu habebunt: Suae Maiestati nihil certi de his constare, daturam autem operam, ut iuxta tenorem Diplomatis, obseruatis obseruandis, transmigratio ad seruiendum minime impediatur. Inquisituram etiam Suam Maiestatem de statu et causa praetensae captiuitatis Praefecti Opuliensis, et curaturam ne quid sine

praehabita causa alicui accidat, quod tamen minime factum fuisse Sua Maiestas ex Legatis Serenissimi Archiducis Caroli, iam hic Pragae in Aula Suae Maiestatis praesentibus, benigne intellexerit. Studiosornm necem aut fictam esse, aut per eos acoidisse, qui viis ac viatoribus insidiantur, neque Suae Maiestati adscribi posse. Commentitiis quoquo picturis generosos Principum animos minime conturbari debere omnibus notum est, praesertim quod authores habeant occultos et viles, quorum delicta inpunita non manerent, si comprehenderentur.

Demum, cum minime constare possit de particularibus per Principem proponendis allegationibus, illas Internuntii Suae Maiestatis pro ipsorum prudentia et discretione, ac re nata diluere scient, nihil Suam Maiestatem committere velle, ut vel leuiter in contrarium Tractatui Nikolspurgensi fiat; idem ipsum per Principem praestandum esse, rationem eandem suadere. Cum tamen aduertat Sua Maiestas in aduersum committi, quod cum expresse cautum habeatur, in serie Tractatus Nikolspurgensis, nihilominus Suae Maiestatis aemuli et rebelles, qui desperata consilia sequuntur, ad latus ipsius, per quos varie fouentur hostiles practicae apud Portam Ottomanicam, et alibi passim non solum in detrimentum Reipublicae Christianae, sed et inclytae domus Suae Maiestatis eliminationem sollicitantur: talibusque Princeps scienter ac manifeste refugium praestet, illisque subsidio et auxilio sit.

Commouebunt etiam ipsum Principem ad fouendam bonam et mutuam cum Sua Maiestate intelligentiam, ne falsis rumoribus et inani vulgi sermoni fidem faciat, maiorisque reputet authoritatem et dignitatem Suae Maiestatis, quam inanes rumores, per leues et vanitati deditos homines suscitata figmenta; unde fiet, ut mera rei veritate perspecta, magis debito affectu erga Suam Maiestatem feretur, deque Suae Maiestatis gratiosa ac benigna erga se inclinatione magis atque magis certus et securus efficietur.

Curabunt vero, ne duriori sermonis structura in decursu propositionum et tractationum aliquid committatur, quod vel

existimationem, statum ac gradum, conuenientemque personae suae respectum merito laedere posset, verum quaeuis pro industria et dexteritate ipsorum, proque temporis ratione dirigant, ut placide et cum debito effectu quaeuis expediantur, et utrinque bona intelligentia in posterum etiam conseruetur et perduret.

Quodsi durante tempore Comitiorum Prouinciae Transylvaniae eos isthic cum Principe contigerit esse, pro re nata ibi quoque coram Statibus Prouinciae sese gerent, ut Status de Suae Maiestatis inclinatione et affectu quam optime sperare dispositi esse possint.

De iis, quae necessario Suae Maiestatis ulteriorem resolutionem requisitura sunt, ipsique Suae Maiestati necessario innotescere debere cognouerint, per litteras siquidem ita oportebit, sine autem ratio negotiorum et arduitas efflagitauerit, etiam cursorie alter ipsorum Internuntiorum oretenus Suam Maiestatem informare debebunt.

Confectis demum et requisitis praemissis litterarum instrumentis ad se receptis, regressum maturare debebunt, et relationem expeditae huius Commissionis seriatim Suae Maiestati repraesentare et exhibere non omittent. Quibus in reliquo praefata Sua Maiestas Caesarea et Regia clementia sua benigne propensa manet. Datum in Arce Regia Pragensi, die prima mensis Maji Anno Domini, M. DC. XXIII°.

Ferdinandus mp.

Stephanus Sennyey Electus.
Episcopus Bosnensis mp.
Laurentius Ferenczffy mp.

(Eredetiből.)

XV.

(1623.)

Melléklet a (XIV. szám alatti) k. utasításhoz.

In puncto restitutionis bonorum Principi Transyluaniae per Suam Maiestatem, medio Georgii Horwáth, Internuntii Priucipis scriptum est uti infra.

Caeterum quod punctum restitutionis bonorum attinet, de quibus Status et Ordines Regni publico statuto Articulum ediderunt, non videmus cur nam tantopore Dominationem Vestram Decretum hoc Regni mouero debeat, utpote quod firmis rationibus inductum, et diu multumqno negotio tractato et deliberato, tandem communi censura et voto conuentum est, ad vindicandam a laesione et damnificatione quarumuis partium, ad terminum futurae Dietae differendum esse, ita nimirum, ut denuo uniuersis Statibus et Ordinibus in forma generalis Dietae congregatis, qui Conuentus alia occasione et commoditate fieri haud quaquam potest, per fidelem Nostrum Regni Nostri Hungariae Palatinum, acceptis documentis et cognitis legitimis ac vigorosis productionibus ac probationibus, qui nimirum ad bona eiusmodi interesse praetenderent, relatione facta, tandem de contentatione decernerent. Quod quidem Decretum Regnicolarum una cum recuperatis constitutionibus per Maiestatem Nostram ritu consueto confirmatum cum sit, citra eorundem Regnicolarum consensum, quonam pacto fructuose et cum effectu rescindi vel mutari possit medio temporo, non videmus qualiter nobis suggeri queat; cum Nikolspurgensis Tractatus habeat: Regnicolis incumbere de contentationis modo et mediis sollicitos esse, et modum adinuenire debere, neque vero singillatim Comitatus, vel vero reliqui Regnicolae Sacrae Coronae subiecti requiri ulla ratione possent, qui tamen utpote, quibus incumbere deberet onus contentationis certificandi conuocandique forent, et cum iis de contentationis modo conueniendum esset. Quod tamen

Nos eo nimirum pacto, si aequas documentorum et probationum rationes Regnicolae perspicerent, non futuros existimamus eo consilio, ut aequa ratione Inscriptionis vel Collationis per Dominationem Vestram factae perspecta, ad contentationis, vel vero quauis commoda alia ratione, ad satisfactionis aliqua media, ipsis pro occasione temporum magis idonea, non inclinarentur. Maxime vero cum non inconsulto et praecipiti consilio ad decretum huiusmodi sanciendum Status et Ordines deuenerint, sed limitationem de eiusmodi bonorum ratione, ad relationem et recognitionem primariorum virorum pacis et honoris amatorum, quibus fidem merito dandam existimauerunt; quo nimirum sensu et consideratione verba de bonis inscriptis Diplomati inserta fuerint, sufficientem informationem se habuisse censuerit. Sed et secuta iam constitutione Dietali, et ut medio tempore ante recursum termini pro celebratione Dietae commodi, remedium aliquod adhibeatur, neque ex defectu et dilatione contentationis paucorum priuatorum, quos moram aliquam tolerare et statuto Regni, tanquam conciues et commembra Regni, sese accomodare nefas non esset, tractatus et pactorum iura dispendium sentiant, et tranquillitatis ac pacis publicae commoda convellantur, motuumque et calamitosi status semina in Christianitatis ruinam denuo excitentur, benigne eo inclinamur et consentimus, ut de Commissione, ad hoc dirigendum et complanandum, instituenda conveniatur, et illico post regressum a Dominatione Vestra Internuntiorum Nostrorum, quos ad Eandem expedituri sumus, de hoc bonorum negotio certi quid decernatur, quo et partes ab iniuriis vindicentur et Reipublicae salus ac permansio ex hac causa non titubet.

(Kivül: „Pro Egregio Domino Jacobo Szenttkereszti et Andrea Izdenczi.“ és „Pertinet ad Instructionis locum hoc signo signatum.)

(Egykorú másolatból.)

XVI.

(1623 aug. 15.)

Dallos M. levele a királyhoz, Győrről. Figyelmezteti a beszterczei összejövetel határnapjának közeledésére, melyre Dallos is k. biztosnak volt kinevezve; s kéri a királyt, hogy a szükséges intézkedéseket megtegye.

Sacratissima . . .

Fidelium . . . Instat terminus pro die 24. Augusti, benigno iussu S. Mtis V. mihi impositus, ut cum caeteris D. D. Collegis meis Novizolii compaream. Nuper humillime iustiti per litteras, ut Mtas V. sumptus necessarios in eo genere monetae et valore clementer ordinare dignetur, prout Novizolii currit. Exspecto etiam convocationem Illmi D. Palatiui, ut praefigat diem, quo ad eundem conuenire et Instructionem de manibus eiusdem, cum aliis requisitis coniunctim, recipere valeamus, qui num exspectare velit D. Réchei ad Principem per Mtem V. missum, ignoro. Existimo, quod adferet litteras Assecuratorias a Principe, quod fines ditionum V. Mtis non permittet ingredi suis militibus, antequam finis imponatur modernae Commissioni et utriusque partis Commissarii ad suas mansiones redeant. In me nulla mora erit, nisi aliunde accidat. Ab hodierna die computando, non sunt nisi nouem dies usque ad terminum praefixum, quo Novizolii comparendum esset, quorum sex pro itineratione necessarii sunt, plures quam tres labentur donec hae litterae ad V. Mtem perueniant, et ad me clementissima ordinatio V. Mtis, cum requisitis. Illud quoqne humillime suggero V. Mti, si non in specie saltem in paribus ad me vel ad D. Palatinum, mittendas esse rationes de statu bonorum inscriptorum, Principi per D. Szentkereszty porrectas, et responsionem eius patenter sub sigillo datam ad diuersa obiecta, quinimo si omuium per Internuntios productorum paria darentur, consultum censerem. Quod reliquum est, seruet Deus S. Mtem

V. diutissimo florentem, felicissimeque regnantem et triumphantem. Jaurini 15. Augusti. A. 1623.

S. C. Mtis V.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

XVII.

(1623. aug. 24.)

Dallos M. levele a királyhoz, Pöstyénből. Értesiti azon tanácskozmányról, melyet ő és a beszterczei értekezletre kiküldött többi k. biztosok a nádornál tartottak. Kéri, hogy némely szükséges okmányokat s utasításokat küldjön.

Sacratissima . . .

Fidelitatis . . . Benigno mandato Mtis V., intimationi ac requisitioni Illmi D. Palatini satisfacere cupientes, pro Instructione, aliisque instrumentis ad Commissionem Novizoliensem initiendam et continuandam necessariis, recipiendis, die datarum praesentiarum ad thermas Pöstyénienses appulimus, et in absentia Gen. D. Joannis Sándor de Slávnieza, qui se nobis in via adiunget, litteras Mtis V. vice Plenipotentiales, Instructionem nostram, copiam relationis Internuntiorum V. Mtis ad Principem Transylvaniae destinatorum, extractus eiusdem relationis scripti per eosdem Internuntios Principi porrecti, resolutionem seu responsionem eiusdem Principis ad idem scriptum, ac litterarum eiusdem ad V. Mtem datarum; praeterea ternas supplicationes Dominae relictae Doczianae, D. Martini Moricz et Francisci Tamássi, nec non chartam simplicem manu D. Secretarii Hungarici scriptam absque sigillo et subscriptione D. Preineri, super resignatione oblationis Szendrő, de manibus praefati Illmi D. Palatini accepimus; quibus adiunxit, quas V. Mtas ad eundem D. Palatinum dedit. Quibus acceptis humiliter iuxta mandatum V. Mtis ad locum destinatum Deo volente cras mane hinc mouebimus, nobisque se D. Joannes Sándor in via adiunget; quod autem ad praefixum diem comparere non potuimus, sicuti

culpa vacamus, ita factum est absque ullo dispendio negotiorum V. Mtis.

Humillime suggerimus V. Mti, quod in litteris Plenipotentialibus ista verba posita „et de congruo satisfactionis medio cum partibus interessatis conueniretur“, omittenda esse censeremus. Productis enim praetactis litteris V. Mtis Plenipotentialibus, daretur occasio Bethlenianis Commissariis urgendi illam satisfactionem a V. Mte, priusquam a parte ipsorum aliqua dispositio ad praestanda requisita Principis offerretur. Illis itaque verbis omissis, post illa verba: „placidis quoque mediis, destinatis ad hoc Commissionibus“ addendam dictionem „utrinque“ opinamur. In periodo, quae incipit in haec verba: „Eam ob rem siquidem emisisse quidam reputentur“ putamus per errorem contigisse, quod „emisisse“ pro „emersisse“ sit scriptum, si igitur V. Mti videbitur, correctio ex hinc transmitti poterit.

Quoad Instructionem, quam celeriter hac vice percurrimus, consideramus, quod V. Mtas nos de negotio Tricesimarum ad Camerae Hung. informationem clementer dirigat, quam nondum habemus, quemadmodum neque extractum Inscriptionalium, summaeque Inscriptionis bonorum per Principem impignoratorum, neque copiam Instructionis Internuntiorum nobiscum communicata habemus, quae Internuntiis data fuit, de quibus ad nos missis Instructio V. Mtis meminit; ac insuper absque Secretario et absque comitiua proficiscimur, quod V. Mti humiliter pro remedio detegimus. Recognitionem vero Illmi D. Preineri super negotio Szendrő, ut authenticetur sigillo et subscriptione eiusdem, ad faciendam fidem necessarium putamus.

Demum Instructio V. Mtis, cui nos conformare tenemur non dirigit nos, quid in eo casu agere debeamus, si Bethleniani ullam tractationem suscipere vellent de requisitis Principis adimplendis, priusquam nomine V. Mtis satisfactio gradatim de bonis impignoratis permittatur, de quo puncto demisse petimus instrui, quemadmodum de illo, num satisfactionem ita conditionatam offerre debeamus, ut omnia bona, etiam in ditio-

nibus Principi concessis, impignorata de facto restituantur, atque ut per hanc satisfactionem V. Mtis quo modo offerretur, tollatur omnis obligatio contentationis, quam a Regnicolis iuxta Diploma Nikolspurgense exspectare et sperare debebant, qui pecunias suas ad bona largiti sunt Principi. Super his punctis a V. Mte resolutionem clementem demisse exspectamus, et ordinationem, qualiter Novizolio ad proximam postam litteras ad V. Mtem mittere, et ab eadem tuto recipere valeamus, quod commode futurum opinamur, si Novizoliensibus ut Cremnicium, et Cremniciensibus, ut ad postam Bajmoczensem litterae nostrae deportentur, et per eandem viam ad nos mittantur litterae Mtis V. iniunctum fuerit. Haec erant pro nunc Mti V. per nos humiliter significanda. Seruet Deus S. Mtem V. diutissime florentem, feliciter regnantem atque triumphantem. Datum ex thermis Pöstyeniensibus 24. Augusti A. 1623.

S. Mtis V.

Capellanus et Seruitores humillimi.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját írása.)

XVIII.

(1623. aug. 22.—oct. 9.)

Dallos M. naplója, melyet a beszterczebányai értekezletek alatt vezetett.

Diarium Commissionis Novizoliensis.

Anno 1623. die 22. Augusti. Movi Janrino ad Commissionem Novizoliensem causa componendarum differentiarum, quae ratione Nikolspurgensis Diplomatis emersisse videbantur inter Sacram Caesaream Regiamque Maiestatem et Illustrissimum Dominum Principem Transyluaniae, eodemque die sero appuli Posonium, collationemque sumpsi apud Illustrissimum Dominum Archiepiscopum Strigoniensem. Traieci autem Danubium una cum Generoso Domino Personale.

23. Augusti. Mille sexcentos florenos hungaricos, nongentos quidem et quinquaginta in polturis antiquis, sexcentos vero et quinquaginta in moneta hungarica Posonii cusa, accepi ab eodem Illustrissimo Domino Strigoniensi Archiepiscopo, ex qua summa ego fl. 500 leuani pro victu et paratione ad iter, totidem Magnificus Dominus Stephanus Ostrosith, D. Personalis fl. 300, D. Joannes Sándor fl. 300; praeter quam summam causa comparandorum equorum D. Personalis leuauit fl. 400 ab eodem Illustrissimo D. Archiepiscopo; ego vero dedi de totali summa, duorum millium sic partita, quietantiam Domino Archiepiscopo. Eodem die moui Posonio et perueni Tyrnauiam.

24. Augusti. Audito sacro et sumpto ientaculo veni cum Domino Personali ad thermas Pöstenienses, ubi erat Illustrissimus Dominus Palatinus, ibidemque reperimus Dominum Ostrosith. Recepimus de manibus Domini Palatini Plenipotentiales nostras a sua Maiestate datas, Instructionem, et extractus quarumdam litterarum Internuntiorum Domini Jacobi Szentkeresti et Andrae Izdenczi, qui ad Principem Bethlen missi fuerant. Scripsimus Suae Maiestati hac die pro correctione Plenipotentialium, quod comitiua et secretario destituti simus. Sciscitati sumus, quid in eo casu agendum, si Bethleniani urgerent negotium contra Dominum Palatinum et si tractatum nullum vellent inire, nisi prius satisfieret Principi de bonis inscriptis.

25. Augusti. Diuisa est pecunia fl. 1600, quam summam dederat Dominus Archiepiscopus, singuli suas portiones leuarunt; Domini Joannis Sándor leuauit Dominus Ostrosith. Eodem die D. Ostrosith domum profectus est, ego cum Domino Personali venimus ad Kis Strecze, curiam Domini Joannis Sándor, equis rusticorum Domini Palatini.

26. Augusti. Junxit se nobis Dominus Sándor, in Nouák sumpto prandio venimus in Henloua, ibidemque pernoctauimus.

27. Augusti. Audito in priuatis aedibus Henlouensibus sacro, equis subditorum eiusdem loci, traiecto monte Cremnicium,

quod uno milliari distabat, pertigimus. Eodem die pro singulis Dominis Commissariis fl. centum, in toto florenos 400, dedit Camergrauius, promittens caeteram ordinationem se missurum Novizolium ad diem ionis. Ordinatio antem menstruae summae superius est notata.

28. Augusti. Cremnioio appulimus Novizolium, in campo excepti sumus per Dominum Haagh Fervalterum et caeteros seruos Suae Maiestatis, ante portam Ciuitatis per Senatores, postea explosa sunt tormenta minora. Prandio excepti sumus per Judicem et Juratos, erat hora quasi quarta. Eodem die vespere communicauit mecum litteras Domini Bosnyák Dominus Stephanus Orlle, quod die veneris (26. Aug.) cursor per Fülekium transierit a Bethlen ad Suam Maiestatem, et quod Commissarii Principis Novizolium sint venturi.

29. Augusti. Celebrabant festum Decollationis Joannis Baptistae Novizolienses. Misimus litteras Domino Georgio Hoffman, opera Domini Haagh, qui duos equites dedit, seruitores suae Maiestatis; et a Domino Bosnyák, opera Domini Judicis Novizoliensis, sciscitatum de aduentu Commissariorum Bethlenianorum, et de apparatu ac intentione Principis.

30. Augusti. Conuenimus simul nos Commissarii ad meum hospitium et tractauimus de modo excipiendi Commissarios Bethlenianos, et examinare caepimus Inscriptionales Principis, quae nobis per Dominum Palatinum communicatae fuerunt. Modus excipiendi inuentus, ut dum in propinquo erunt, aliquot serui nostri in equis eant illis obuiam, qui salutent ipsos in campo. Ciues vero armati in tota ciuitate sint, tuba infleatur in turri, Judex et Senatores salutent eos in hospitio, et si quid volunt, offerant ad victum. Officiales Camerae et serui Suae Maiestatis domi sint.

31. Augusti. Me iterum proponente, ab exemplo Haimburgensi et Caroliensi, ne forte plus faciamus, quam debeamus, idem conclusum. Deinde descriptae sunt ex Instructione rationes de bonis inscriptis, quibus saluare quaeamus Suam Maiestatem et Status, quod nihil fecerint contra Diploma, et non sit laesus

Princeps per articnlos Soproniensès; et quilibet ex nobis compilauit plures rationes. Eodem die allatae sunt litterae Domini Palatini, cum inclusis Domini Judicis Curiae, ex quibus informabamnr, qni essent futuri Commissarii Bethleniani, et quod Cassonia non mouerent, donec reciperent Saluum Conductum Suae Maiestatis. Idem cognouimus ex litteris Domini Bosnyák post horam unam allatis. Idem ex litteris Domini Judicis Curiae vespere exhibitis.

1. Septembris. Nihil egimus.

2. Septembris. Conuenimus in nnum et decretum, ut in loco communi conueniamus cum Bethlenianis, in domo Caesaris. De modo excipiendi Commissarios, sicuti 30. Aug. ita nunc conclusum. Perlegimus Instructionem, consideratione dignum visum est, ut causa 50,000 fl. a Sua Maiestate informationem capiamus de termino solutionis, et qnid per rectificationem intelligat Sua Maiestas. Commissnm Domino Nagouith, nt Inscriptionales litteras reuideat, et separet Inscriptionales, et in classes redigat: quae summa pro gratia, quae pro seruitiis, quae pro erogatione in solutionem militum, quaene ad bona data sit.

3. Septembris. Fuit Dominica. Domini Collegae mei inerunt ad prandium ad Dominum Stephanum Soos. Accepi litteras a Domino Széchi.

4. Septembris. Accepimus litteras ab Illustrissimo Domino Palatino cum denis litteris inclusis, in qnarum serie est Instructio data Internuntiis Jacobo Szentkereszti et Izdenczio. Eodem die rediit missus tabellarius ad Dominum Hoffman, qui quoniam se Eperiesino, propter metum Bethlenii, recepit Makoniczam, ibidem quaesitus est et repertus, qui responsum dedit ad nostras litteras, et includit quasdam aliorum litteras, ex quibus colligebatur Bethlenium magno apparatu venturum. Eodem die accepimus et D. Bosnyák litteras, quas ad Commissarios scripsit, ut ad Fülek mittantur 200 pedites, quos septem Montanae Ciuitates dare deberent. Adiunxit Dominns Bosnyák litteras Domini Judicis Curiae ad 7 Montanas Ciui-

tates sonantes, quas nos, aduocato in conspectum nostrum Judice et aliis duobus Senatoribus ac Notario Novizoliensibus, eisdem dedimus, adhortantes ut mittant Fülekium dictos pedites, quos conducendos eisdem Dominus Palatinus imposuit pro Insurrectione particulari.

Eodem die idipsum Domino Palatino perscripsimus, nos suasisse hoc Ciuitatibus praedictis, absque derogamine auctoritatis suae, considerata necessitate.

Eadem die dedimus litteras ad Suam Maiestatem, quibus quae audiebantur, edocuimus Suam Maiestatem. Hac enim die rediit homo Camerae Novizoliensis, per nos missus ad Dominum Hoffman, quem non Eperieseni, sed in Makouicza reperit. Scripsimus etiam Suae Maiestati, ut cum Princeps suis Commissariis, de Saluo Conductu prospiciat, in qua nos securitate ponere velit; deinde ut de duobus punctis nos instruat, de quibus Instructionem cupiebamus in litteris, ex thermis Pösteniensibus, ad Suam Maiestatem datis.

5. Septembris. Dominus Ostrosith et Dominus Sándor Commissarii profecti sunt ultra Lipcham ad officinas, in quibus cuprum praeparatur et coquitur. Nos cum Domino Personali quieuimus.

6. Septembris. Accepimus litteras a Domino Joanno Lympacher, quod homines monetarii redierint Cassouia, qui magnam praeparationem ibidem esse dicant et aduenturum Bethlenium.

Eadem die vespere accepimus litteras Domini Palatini cum fasciculo aliarum litterarum. In quo erat Instructio Regnicolarum, data Commissariis Statuum Nikolspurgium proficiscentibus; litterae Principis Transyluaniae ad suos Commissarios Nikolspurgenses datae; par litterarum Domini Palatini ad Principem ex Baymocz. 22. Sept. Anno 1622 datarum; litterae Principis ad Dominum Palatinum datae 9. Nouembris Anno 1622; litterae Stephani Frater et Stephani Kassai, eadem die ad Dominum Palatinum datae. In eodem fasciculo separatim erant litterae Suae Maiestatis ad nos Commissarios datae;

ternae litterae Suae Maiestatis cum earundem copia, ad Capitaneos Fülekiensem, Széchenicnsem et Palankiensem, ut a nobis dependeant in his, quae ad Commissionem spectant; litterae Plenipotentiales correctae; paria litterarum Bethlenii ad Suam Maiestatem datarum et par litterarum Suae Maiestatis recenter ad Bethlen datarum; par litterarum Salui Conductus Suae Maiestatis, Commissariis Principis dati; par litterarum Assecuratoriarum Suae Maiestatis, Commissariis Bethlenianis datarum; extractus ex litteris a Sua Maiestate ad Dominum Palatinum datis; puncta Principis Bethlen; signatura pro Assecuratione Commissariorum Suae Maiestatis. Domino Hoffman Sua Maiestas delegauit, ut pro suis Commissariis a Principe Assecuratorias accipiat.

7. Septembris. Hora 7. conuenimus et perlectae sunt omnes illae litterae. Scripsimus ad Suam Maiestatem, nos recepisse litteras cum inclusis. Scripsimus et ad Dominum Palatinum, quod receperimus nobiscum communicatas litteras. Scripsimus et Domino Bosnyák et eidem misimus litteras Suae Maiestatis, et alias binas Suae Maiestatis ad Capitaneos Széchenicnsem et Palankiensem sonantes. Indicem Novizoliensem cum Notario vocauimus, quid concluserint de mittendis Fülekium ducentis personis, item ut transmittant litteras Fülekinum ad Dominum Bosnyák, et ut nobis dent articulos Pacificationis Viennensis.

Eadem die accepi litteras a Domino Széchi, cuius paria Domino Palatino, et translatio Suae Maiestati est missa. — Vespere accepimus litteras Domini Bosnyák, qui scribit, Turcas in valle Agriensi esse castra metatos, et tendere ad obsidionem Fülekiensem. Has litteras Domini Bosnyák Dominus Joannes Orlle mihi praesentanit, qui multa fatus est de statu rerum, de apparatu Principis, quod ex arce Putnok ad oppidum descenderit Castellanus, iubente quodam Körössio, quod milites inter se de mutatione agant.

8. Septembris. Mane Fülekino Dominus Bosnyák misit ad nos sonantes litteras Principis, quibus significat causam

morae suorum Commissariorum esse Assecuratorias et Saluum Conductum, nondum allatas, quas ut receperit mox expediet, et ut patienter moram feramus. Bosnyák scribit se esse tentatum ad defectionem, unde colligitnr tractatum non esse sincerum. Suae Maiestati scripsimus, et Domino Palatino, et transmisimus copiam litterarum Principis, quae sunt missae per Notarium Cremniciensem. Eadem die idem Notarius et Index cum uno Jurato ac Notarius huius loci excusarunt se, qnod non possint colligere militem, quia fieret cum defectu Fisci, scribit enim, quod hic degunt operarii metallici, praeterea Semnicii regnat pestis, et illi non admitterentur, rogantes ut Domino Judici Curiae scriberemus, offerentes pro 150 personis ad unum mensem pecunias; nos denegauimus scriptionem et hortati sumus, ut conducant militem et mittant Fülekinum, ubi est necessitas. A prandio scripsit Domina Catharina Bottka, relicta Joannis Pográni, de sua afflictione in Wegles, petens consilinm; nos suasimus, si res ita se habet prout explicat, posse sine detrimento suo et orphanorum recedere, relictis ibidem quibusdam ex snis. Scripsit rediisse a Bethlen duos famulos Georgii Pográni. Narrauit filius eiusdem viduae Benedictus Pográni, Georgium(?) conducere equites et pedites et adigere etiam baculis, et iam sex curauit excepi tribus baculis hac causa, et totus minax est. Domino Bosnyák scripsimus, ut de comitiua et honore exhibendo prospiciat Bethlenianis. Relicta Joannis Pográni misit unum vitulum.

9. Septembris. Accepi litteras a Domino Archiepiscopo, a Praefecto Sancti Benedicti et a Blasio Siculo, quibus omnibus respondi et Psaruaczkio. Ex Sancta Cruce pro me miserunt 7 anseres, 14 pullos, butiri medias 3, oua 58, tantundem pro Domino Personali. Ex Sancto Benedicto accepi nnum vitulum, 6 anseres, 12 pnllos, auenam metretas 7. Blasius Siculus scripsit Mussinskium famulum principalem Sandomeriensis Starostae ad Bethlen proficisci, causam non reuelat, sed dicit Polonos Caesari auxilia laturos, contra eius hostes. Egimus cum Judice et Fervaltero, ut eant et redeant cursores,

qni annnncient, qnid Cassouiae agatur. Lora pro sex eqnis, quae emi, misi in Sanctum Benedictum per Mathiam Puskar.

Deonbneram sero, quando aduenerunt litterae Domini Hoffman 6. Septembris scriptae, quas attulit postilion Rosenberghensis, et in illis inclusum erat par Connocatoriarum Principis ad Status 7 Comitatuum, ut ad 10. Septembris Cassouiae, sub poena super his expressa, conneniant.

10. Septembris. Communicaui easdem litteras cum Dominis Commissariis. Misimus Connocatoriarnm par ad Suam Maiestatem per postam Rosenberghensem. Misimus et ad Dominum Hoffman, ut attendat ad propositiones et conclusiones Conuentus, et ad nos mittat. Scripsi et ego Snae Maiestati et Domino Sennyei et Domino Judici Curiae. Venit Prouisor Veterozoliensis Domini Eszterházy et commisi eidem negotinm Pogranianum. Misit ad nos litteras Dominus Széchi et inclusit litteras Domini Michaelis Körössi Vice-Capitanei, qui scribit exploratum tormenta aduehere Bethlenianos, qui 7. Septembris erant trans Tibiscum, Principem Cassoniam iturum, missurum Kornisinm versus Fülek, et quod 400 Janiceri et equitatus Agriensis venerint ad Principem obuiam, et quod habeat Kurtanos 4000.

11. Septembris. Scripsimus ad Dominum Széchi ut exhortetur ad fidelitatem Szendrőienses. Ex litteris Domini Kohári ad Beniczki datis cognouimus Karolium ad 11. Septembris venturum Zsarnoczam, ut cum Domino Eszterházy conueniat. Eadem itaqne die a prandio Dominus Personalis profectus est Zsarnoczam. Hac die Dominos Orlle aduocauimus, ut iuxta litteras Domini Széchi eosdem officii ipsorum, causa defensionis Putnok admoneremus. Solus Joannes Orlle venit, alter se excusauit, qnod pridie egrediens, ubi sclopetorum exercitium fecit, vulnerum dolorem sentiat. Perlectis coram Joanne Orlle litteris Domini Széchi et Michaelis Körössi, dixit Joannem Körössium clauium potestatem inferioris Palancae sibi usurpasse, ideoque, et quia affinis ipsius causa diuisionis Putnokiensis scripserit per Füzessi, venisse ad fratrem suum et quod Körössi praeter consuetudinem eduoillum inceperit. Promisit in scriptis

se responsurum Domino Széchi, nobisque suas praetensiones et excusationes in scriptis daturum. Eadem die vespere allatae sunt ex Fülek litterae Domini Bosnyák et Szécséniensis Capitanei. Dominus Bosniak inclusit litteras Domini Karoli ad se datas, quibus significat se Zsarnoczae futurum die 12. Septembris.

12. Septembris. Scripsimus litteras ad Dominum Bosnyák et Szécséniensem Capitaneum. Iuit Viennam Joannes Orlle, per quem misi litteras Domino Cancellario et in illas inclusi litteras ad Tuczker, ad fratrem, ad sororem, et ad Ketheli.

13. Septembris. Facta est contentio inter Szukai et Gorup. Scripsi Lympachero, ut ad futuram septimanam mittat deputatum salarium menstruum, ideo praemonui, quia scio multas habere ipsum deputationes, ut prae aliis nobis satisfaciat.

14. Septembris. Vespere accepimus litteras Domini Bosnyák cum inclusis 13 scriptis ad ipsum litteris, ex Rimaszombat Commissariorum Principis.

15. Septembris. Accepimus litteras Domini Michaelis Kőrössi Vice Capitanei Putnokiensis ad Dominum Bosnyák scriptas, qui scribit quod Stephanus Egri et Urbanus Röiti cum 28 vexillis iuerint penes Putnok versus Fülek, quod interrogauerint, an Germani sint in Fülek et Dominus Bosnyák. Unum ex his spoliarunt et vulnerarunt, qui erat in excubiis Putnokiensibus in campo, res tamen ablatas restituerunt. Scripsimus eadem die Bethlenianis Commissariis de hoc, et ut redire faciant dictum exercitum. Significauimus hoc Suae Maiestati, Domino Palatino et Domino Eszterházy. In litteras Suae Maiestatis inclusimus litteras Kőrössi. — Eodem die superuenerunt aliae litterae Domini Bosnyák, qui scribit difficulter se extricasse Ztruczium (?) qui usque ad Fülek obuius fuit Commissariis; item quod non plures, quam duo sint Commissarii futuri; oretenus nuntiauit Kamuthium et Hallerum. Jussit nobis attendere, et quod plura non scribet. Has quoque in specie Suae Maiestati simul cum aliis misimus. Vocauimus Judicem Ciuitatis cum Capitaneo et Notario, monuimus eos fidei et fidelitatis, utque alios conciues similiter hortentur, vigilias sufficientes haberent,

aducnientibus externis et de communitate. Rogauerunt nos, ut etiam Dominum Rudolphum Haager Fervalterum moneamus, ut ex valle dominorum, Urvölgye suppeditet, qui similiter vigilareut; volebant, ut ipsi quoque mittereut suos, rogatum Bethlenianos, ut cum paucis intrent, sed de hoc nos antea ipsos monuimus. Misimus ad Bethlenianos seruum Domini Ostrosith obuiam cum uno ciue et litteris, ut redire faciant milites. Dominum Széchi de aduentu Commissariorum certificauimus. Scripsi Domino Archiepiscopo.

16. Septembris. Vocauimus Dominum Haager et promisit pro excubiis 50 vel 60 pixidarios. Comportauimus nostras rationes de bonis inscriptis; reuidimus a prandio requisita Principis. Rediit famulus Domini Ostrosith a Commissariis Bethlen, quos ultra Déuén reperit et promiserunt, quod 200 equites remittent, qui ipsos comitati erant, et quod sincere veniant ad pacem stabiliendam.

17. Septembris. Mane summo, is qui relictus erat apud Commissarios Principis pro responso, attulit litteras cum subscriptionibus Domiui Kamuthi et Domini Kassai sub uno sigillo, quod remittent 200 equites, quod sinceri veniunt, quod affereut pro nobis Assecuratorias Principis et litteras Salui Passus, ac ipsimet praesentabunt nobis. Aduenit et qui Leuchouiae fuit, retulit a se in Hibe visos boues circiter sexcentos, qui ad rationem Prinoipis pelluntur versus Opuliam, et fuerunt antea in aliquot turmis, ac penes boues unius turmae erant 7 muscetarii, postea in Hibe iu uuam turmam sunt coacti; audiunt a Leuchouiensibus, quod plures antea boues sunt pulsi, et quod Mussinski, nomine Starostae Sandomeriensis, iuerit ad Bethlen causa 13 Oppidorum, ne illa inpediantur. Misi litteras ad Dominum Archiepiscopum, ad Praefectum Sancti Benedicti ad Lózsium congratulatum. Kamuthi ex via duos praemisit me salutatum, ego misi tres, qui ipsum reperierunt ad mensam apud Stephanum Soos, qui nuntiauit se a prandio ingressurum. Iuerunt ipsis obuiam mei et Domini Ostrosith famuli ac aliquot equites Suae Maiestatis. Ingressi sunt Novizolium circa horam 4.

postmeridianam Dominus Kamuthi et Dominus Kassai, erant equites circiter 30, quos secum habuit. Unus currus — in quo ipsi ambo erant, una rheda et unus currus pro rebus vehendis, non pro personis, in quo duae hastae erant ligatae. Conuenimus nos Commissarii a prandio. Ego salutaui Kamuthinm per Szuhai, interrogatumque misi, an commodum habeat hospitium. Consultatum est, an hodie deberemus Assecuratorias et Saluum Conductum Principis pro nobis petere ab ipsis, eo quod ex via scripserunt secum habere, et de reducendo milite ex Rimaszombat. Conclusum, ut seqnenti die fiat, hodie quiescant. Georgius Sarffeői Capitaueus Szécheniensis scripsit noua de Turcis, qnod aggregentur, Bethlen sollicitet eos, quod sint in Rimaszombat Bethleniani ad 1500; litterae erant aspersae sanguine, qui tulit fuit laesus in via, septem erant illorum vagabundi. Scripsimus Sarffeőio, et misimus etiam litteras Domino Bosnyák, exploraturi quid ibi agatur.

18. Septembris. Misimus ad Dominum Kamuthi (interea venerunt ipsius quoque famuli nos salutantes) Nagonithium petitum Assecuratorias et Saluum Conductum pro nobis, iuxta tenorem litterarum suarum, quod apud ipsos extarent. Nuntiarunt, ut patientiam habeamus, se ipsos personaliter velle exhibere, quod hodie non potest fieri, quia exspectant alios Concommissarios, qui si hodie non venerint, cras exhibebnut ipsimet. Renuntiauimus nos exspectaturos, interim causas nunc significarent, de quibus in litteris meminerunt, quare exercitus Principis ad ditiones Suae Maiestatis venerit, et ibi resederit, quia Suae Maiestati significandum est, ne indignationem incurramus. Responderunt, se scripsisse, quod causas significabunt ipsimet, ideo diem crastinum exspectemus. Haec fuit causa, quare debuimus cessare a scriptione ad Suam Maiestatem, ut ex fundamento scribamus cras. Scripsimus Domino Széchi venisse Commissarios, utque nos de his informet, quot consederunt in Rimaszombat. Audisse nos, quod seruus suus venerit ad Stephanum Orlle, cui nuntiavit, ut curam habeat de Putnok, quia die lunae Bethlen personaliter obsidebit, sed nesciebamus, qnem die lunae intel-

ligat, hodieruum, vel futurum. Fuit postea apud me iu praudio idem seruus et idem dixit, hodieruumque diem iutellexit. Tempore praudii ad me dedit litteras Domini Eszterházy et abunde respoudi ad illas.

19. Septembris. Mane rediit, qui missus erat cum litteris ad Domiuum Bosnyák. Is equum suum reliquerat iu Déuéu, et pedibus ibat Fülekium versus; a quo Bethleniani milites, iu via litteras acceperunt et ipsum grauiter verberaruut, ac ideo redire coactus est, quibus tamen verba aspera se locutum esse, ipsemet dicit, alias nou fuisset percussus; refert se vidisse, quod templum aggressi sint et confregeriut iidem sui spoliatores, qui erant 12. — Cougressum primum habuimus iu loco commuui domo uempe Suae Maiestatis cum Domiuo Kamuthi et Kassai, praemissa mutua consalutatioue et comprecatioue. Exhibuerunt nobis Assecuratorias et Saluum Conductum Principis. Causam vero introducti et ad Rimaszombat positi militis hauc dederunt, quod Priuceps obligatum se esse seutiat pariter cum Sua Maiestate ad defensiouem libertatum Regni, tum quia portio ipsi cessit, cuius libertates pares suut cum libertatibus aliorum, Diplomateque Nikolspurgeusi esset obligatus conseruare ipsos in libertatibus, tum quia ipse coniunctim tractauit cum Statibus, neque se ullo pacto ab illis separare voluit Nikolspurgi, nisi eorum libertates restitueretur. Restitutis autem libertatibus, etiam 17 conditiones suut viuificatae, iu quibus vetatur introductio Germauorum. Requisitum itaque se uon solum a Statibus 7 Comitatuum, verum etiam ab aliis pluribus, qui iu ditioue Suae Maiestatis suut, ut Germanorum iutroductionem impediret, de qua Sua Maiestas requisiuit Comitatus, ideo sibi et suis uon potuisse deesse; commissionem vero dedisse suis militibus, ut a damno abstineant, solumque attendant ad hoc, ne Germani iutroducantur, quiu etiam ipsos, si venireut, ne impedireut, sed admonerent, iurauit Kamuthi se praesente esse commissum. Respoudimus, nos putasse quod uuum tautum punctum laesum sit Diplomatis per hanc iutroductionem militis Transylvanici, ubi habetur uullam hostilitatem mouebit etc.; intelligimus autem

ex verbis et excusatione, etiam contra primum punctum agere Principem, quod in nullam administrationem Regni se immiscere deberet. Administratio autem per leges et arma fieri consueuit, armis itaque impediendo Suam Maiestatem ab ordinatione in suo Regno facienda, se ingerere videtur in administrationem. Onerosum esset Suae Maiestati, si Princeps ad requisitionem aliquorum, qui opinatiue praetenderent Suam Maiestatem contra suas conditiones fecisse, semper se ingerere vellet et armis cogeret ad seruandas illas. Sua Maiestas nihil egit contra suas conditiones, sed etiamsi aliqua grauamina emergerent in conditionibus Suae Maiestatis, modum esse praescriptum, qualiter illa in singulis Diaetis tolli debeant. Non carere despectu, quod ad ditionem Suae Maiestatis militem miserit, consensisse in Commissionem, ut differentiae, quae occasione Diplomatis emerserunt, tollantur et complanentur; et dum hoc fieri deberet, tunc contra bina puncta notabilia Diplomatis Nikolspurgensis faceret Princeps. Infestantur enim subditi Suae Maiestatis, victualia auferuntur, litterae nostrae interceptae sunt et verberatus, qui Fülekinum ibat, templa confracta sunt, per eosdem, qui id patrarunt, vulneratus, qui ex Széchen venit, et litteras aspersas sanguine attulit, sauciatus Putnokiensis excubator, pulsus Fülekino etc. Insuper administrationem Regni sibi Princeps usurpat, quin imo videtur se supra Regem exaltare, qui potestatem habeat ipsum cogendi ad obseruationem libertatum. Germanos non ita exclusos, ut in casu necessitatis recipi non possint, quin imo in hoc Status consenserunt, quod petituri sunt eos. Nullam exstare obligationem in Diplomate, quod teneatur defendere Regnicolas in libertatibus Princeps, sed quod debeat 7 Comitatus conseruare in suis libertatibus, seu obseruare illas. Itaque rebus sic existentibus, tamquam recentem iniuriam et laesionem, primum tolli et militem reuocari debere. Dixerunt hoc non esse in sua potestate; si permissa fuisset primum introductio Germanorum, illi difficilius auocati fuissent; particulares casus, si contigerunt male factum, et puniendi illi, qui interceperunt litteras, vulnerarunt etc. fideles Suae Maiestatis. Per hoc tamen Commissio-

nem non esse turbandam, scripturos se Principi, quae diximus; intra paucos dies finiendam Commissionem, grauem esse honoris laesionem et tanto grauiorem, quanto ab his procedit, qui proximi sunt Suae Maiestati (intelligebant Dominum Palatinum). Alium esse statum perfectum, alium suspiciosum. In statu perfecto non sic procedendum, sicut in suspicioso. Nunc suspiciones sunt non adimpleti Diplomatis, tollantur primum suspiciones per complanationem, ad quam nunc veniemus et facile erit amouere militem. Respondimus modernam laesionem, quae in feruenti est, esse tollendam. Unus nobilis aegre ferret, siquis suum horreum inuaderet, multo magis Rex, in cuius despectum vergit. Super eo discessimus, ut scribant suo Principi et nos scribemus Suae Maiestati. Separati sumus. Perlegimus Assecuratorias et Salnum Conductum, in illis non est mentio famulorum et rerum ac comitiuae dandae. Nuntiauimus defectum. Respouderunt ita esse formatas litteras, prout signatura fuit Suae Maiestatis. Scripsimus Suae Maiestati haec, et misimus inclusas litteras Domini Bosnyák et Viceeapitanei Széchenieusis. Audiuimus, per Liptoniam quoque Andream Gombos et Nicolaum Abai venturos. Communicauimus cum Sua Maiestate omnia uoua, quae habuimus.

20. Septembris. Dominus Monaki et D. Lónyai ingressi sunt, qui cum centum equitibus propemodum erant, nuntiauimus Domino Kamuthi ipsum esse principalem, venisse cum paucioribus, non esse bonum, ut ipsi cum pluribus veniant. Venerunt cum 50, relicto apud Stephanum Soos aliis. Intelleximus, quod Pográui pariter — pro campo exclusit viduam fratris sui et decimas, ad Cameram pro Sua Maiestate percepi solitas, ad arcem Wegles conuehit. Antequam intrarent Monaki et Lónyai me salutarunt, et ego ipsos per duos equestres meos. Hortati sumus Judicem et Senatores ad constantiam, et ut occludant aliquas portas pro custodia; promiserunt. Item mouuimus, ut 200 pedites, quos Dominus Palatinus ordiuauit pro campo, Novizolii teneant. Rogarunt, ut hoc fiat per Decretum propter alias Ciuitates; concessum est. Scripsi Domino Bosnyák et Sarfőio. Scripsi et Domino Archiepiscopo. Famuli Commissa-

riorum coram nostris famulis vocant Bethlenum: Regem suum, audierunt famuli Domini Personalis. Bis antea scripsimus Domino Széchi, nullnm responsnm venit. Dominus Bosnyák scripsit, quod famulus eius Franciscus Jakoffi, inuentus est obuius redenntibns Cassonia in Szepsi. Postea vero in Rozsnyó tractatum instituerit. Non nuntiauimus inuicem cum Commissariis hodie, sed utrinque siluimus.

21. Septembris. In festo Sancti Matthaei Stephanus Orlle dixit in Muran fuisse terrae motum magnnm et lapides cecidisse nonnullos, ex metu abortinasse Dominam. Retulit idem Orlle, quod Putnok iam sit ad rationem Principis. Auditnm est, finitum esse conuentum Cassouiensem, sed conclusiones clam esse. Nuntiarunt mihi Commissarii Principis, ut tractatus institnamus hodie, quia iam Princeps sit in suo exercitu, et tempus extrahi nequeat. Renuntiaui, nobis nihil gratius fuisse, quam si pridem inchoassemus, tempestiue venimus, sed causa publici boni expectauimus. Post aduentum duorum Commissariorum, utpote Domini Kamuthi et D. Kassai altero die nos nrsisse Conuentnm, ipsos vero noluisse, sed exspectasse alios duos Commissarios, utpote Dominum Lónyai et D. Monaki, qui heri venerunt, ideo hesterna dies quieti data est. Hodie vero est festum d. Matthaei, et Deo quod Dei est dare debemus primum, nos hio templum non habere et oito finituros nostrum seruitium dininum; me nuntiaturum aliis Commissariis et intellecturum (qnandoquidem nonnulli Lutherani siut) qnando ipsi finient et nuntiaturum tempus. Nuntiaui Domino Ostrosith, qui respondit, ante horam undecimam finiendum officium ipsorum. Venit D. Personalis ad andiendum sacrum. Per Nagouith Secretarium nuntiaui Commissariis Principis, ut istam moram feraut patienter. Petimus a Deo spiritum pro conciliandis animis, quandoquidem festum est. Contenti erant, ita ut hora sexta cras conneniamus. Accepimus litteras Suae Maiestatis 13. datas, quibus respondet ad litteras nostras 4. et 7. Sept. ad Suam Maiestatem datas. Scribit in Instructione haberi, qualiter in negotio bonorum inscriptorum tempus lucrari oporteat, donec Suam Maiestatem

informemus debito tempore. Litteras Principis ad Suam Maiestatem datas oblationem pacis continere. Copiosiores exercitus ad confinia collocari fecit Sua Maiestas, defensioni studere volens. Scripsisse Suam Maiestatem de Assecuratoriis ad Principem, nos quoque tamen rebus propriis inuigilemus; de statu harum partium Suam Maiestatem informemus, maxime de iis, quae certa habuerimus. Redditae sunt simul litterae Domini Palatini 17. datae, se in campum proditurum, institisse pro banderio apud Suam Maiestatem, ut vigilemus de nostris personis, et ipsum certificemus; scripserat pro comitiua centum equitum Domino Generali, quos promisit, quando requisiuerimus. Scripsit mihi Blasius Siculus 17. Sept. quod contra Suam Maiestatem mouebit castra Princeps certo, ipse ibit versus Fülek; Abaffi cum Jagendorff per Liptouiam, habet secum Siculos tria millia, Kurtanos mille, hastatos decem millia, totum exercitum ad sedecim millia stipendiariorum. Qui litteras sicuti tulit est subditus Regis Poloniae in Váralya dixit, quod Starosta Sandomeriensis cum 400 equis heri venit, vel hodie veniat ad Váralya, ubi erit etiam Turcicus nuntius, quia eum noluerunt mittere in Poloniam, ideo hic agit cum eo, Szolnokiensem vel Hatuaniensem fere putat. Conuenimus a prandio hora 3. perlectae sunt litterae Suae Maiestatis et Palatini. Conclusum, ut cras conueniamus et experiamur, quid velint Commissarii Principis. Venit homo Domini Széchi ex Muran, ipse neque scripsit, neque nuntiauit, sed tantum commisit Judici exercitus Muraniensis, ut quae audiuit ipso praesente referri per duos milites Szendrőienses, nobis referet. Referebat autem Principem ad Putnok esse, sed an expugnauerit, non sciebat; litteras quoque exhibuit paruulas, quas Stephanus Bakos misit Domino Széchi, quod Stephanus Korlát cum aliquot centenis peditibus et equitibus fuerit sub Szendrő, et petierit ab eo, dicens Commissarios iurasse, quod dabunt Principi et non dederunt. Sero vespere redditae sunt litterae Domini Eszterházy Ujuarino 18. scriptae; scripsit ei Karoli hunc tractatum esse inanem, sine sensu. Esse in promptu 200 equites, aut 300 penes Verebél pro comitiua nostra, quando

requiritnr. Misit paria litterarum, quas ad Stephanum Egri dedit, nt recedat. Idem sero tulit litteras ad Dominum Széchi a Nicolao Forgach; et litteras ad Stephanum Bethlen et Commissarios Principis.

22. Septembris. Congressum habuimus absente Domino Joanne Sándor propter aegritudinem. Dedimus ad perlegendum Plenipotentiales inuicem. Kamuthi dixit, Principem esse in suis castris, non pati moram negotium. Princeps laesus est, nam Nikolspurgi promissa est contentatio de bonis inscriptis, cumque diuersum statueretur Sopronii, Legatos Principis et Nuntios 7 Comitatuum contradixisse in ea parte ibidem, et postea praecepisse in sua ditione Comitatibus, ne quis remitteret bona inscripta. Institisse vero Principem pro satisfactione, per Georgium Horwáth, per quem Imperator litteras misit Principi, quibus intimanit se missurum Internuutios et per eos satisfactionem praestiturum. Quod cum veuissent, et Claudiopoli interrogati fuissent de satisfactione promissa praestanda, dixissentque sibi de hoc non constare, turbatus fuit Princeps, et significarunt Commissionem esse instituendam, in qua fiat contentatio. Principem quoque, non alio fine prout ex litteris eiusdem, per Internuntios datis, patet consensisse in Commissionem, nisi ut de reali satisfactione in ea agatur, et laesioni honoris satisfiat. Itaque restare, ut significemus illam satisfactionem, quam Sua Maiestas dare velit. Diximus materiam tractandorum huius Commissionis esse desumptam occasione Diplomatis Nikolspnrgensis. Contra qnod recenter a pertea Principe peccatum est, per introductionem militis, ante omnia itaque remoueat exercitum; quomodo enim complanatio suscipi qneat, quando data opera difficultates excitantur. Nobis hoc, illis satisfactionem urgentibus, tandem institimus, ut in scriptis darent postulata eorum, qui denegarunt, sed oretanus dixerunt de bonis inscriptis, de laesione famae, de 50 millibus, de reparatione confiniorum, et de prohibitione eorum, qui ad seruitia Principis ire voluerunt, ac de captiuitate seruorum suorum. Cum diu multumque ursissemus eduotionem militis, tandem Kassai: mox finiemus negotinm, voluntne, inqniebat,

Dominationes Vestrae sic existente moderno statu prout est, tractare vel non, categoricam dent responsionem. Nos non dedimus, ne abrumperetur tractatus, sed illud praemittendum ratione ursimus. Urserunt realem et praesentaneam satisfactionem. Diximus hanc non esse promissam, sed consensisse Suam Maiestatem, ut complanentur difficultates, et Principem. Utriusque partis Commissarios in Plenipotentialibus habere haec verba: proponendi, agendi, tractandi et concludendi. Itaque ex tractatu pendere complanationem et ipsos debere proponere. Distulimus ad crastinum. A Domino Bosnyák et nobilibus Fülekianis accepimus litteras.

23. Septembris. Rursus ursimus eductionem militis: illi satisfactionem realem et praesentaneam, quae promissa esset. Nos diximus non esse promissam simpliciter, sed per hanc Commissionem debere fieri complanationem. Multis iterato urserunt. Postea diximus, a quo postulant satisfactionem, a Sua Maiestate vel Regnicolis? Si verba urgent Diplomatis, Suae Maiestati non incumbit, si a Regnicolis, ipsi in Diaeta solent conuenire et concludere, itaque ab illa esse exspectandum, quid de contentatione concludant. Dixerunt Suam Maiestatem per litteras et Internuntios ante Diaetam promisisse satisfactionem. Multis stabiliuimus Suam Maiestatem non esse obligatam iuxta Diploma ad contentationem: Status quoque non peccasse differendo, propter impossibilitatem, quia litterae non erant in promptu Inscriptionales. Incidit hic sermo de sensu verborum ac urserunt, quod eliberatio debuerit fieri in praedicta Diaeta, hoc autem non referre ad contentationem. Praeterea dixerunt Kovachoczium Sopronio redeuntem dixisse Principi, Dominum Archiepiscopum Sopronii dixisse Kovachoczio contentationem esse, si Regnicolae statuant, ut sit contentus quod pecunias dedit decreto Regnicolarum. Si solam impossibilitatem posuissent Regnicolae, potuisse excusari. Interpretationem absque iniuria damnificatorum iurauit Kassai, testibus Deo et Angelis inuocatis, quod neque ipsi Princeps dixerit, neque ipse, quin quod omnia scriptis tractata fuerint, et etiam de rebus minutioribus scriptum ab illis petitum

sit. Confirmauit exemplo Domini Palatini, a quo post finem tractatus petiit D. Archiepiscopus bona Praepositurae Turoczensis inscripta reddi, et quod recusauerit, nisi prius pecuniis habitis; pecuniarum autem non fecisset D. Palatinus mentionem, si absque illis bona restitui debuissent. Diximus: magnorum virorum et plurium testimoniis firmari, illa verba dicta non fuisse, quam e contra, et si Judex inter partes aliquis esset, illorum dicta statueret. Si in proxima Diaeta absque iniuria damnificatorum non debuisseut boua eliberari, quomodo Dominus Archiepiscopus petiisset Dominum Palatinum, ut boua restituat, cum in eo tractatum fuerit; neque Dominum Palatinum dixisse, quod absque pecuniis non reddet, sed quod usque ad Diaetam non reddet, nimirum volebat interim gaudere fructu bonorum. Neminem conquestum coram Sua Maiestate, sed Principem tantum hoc urgere, imo consensisse tanquam membra Regni plurimos articulis Soproniensibus, quoniam coram Domino Palatino ad terminum ab eo praefixum produxerunt Inscriptionalinm paria. Post multa, diximus, quod licet Sua Maiestas non teneatur iuxta Diploma contentationem et Regnicolae bene fecerint differendo, nihilominus ex naturae suae bonitate, ex innata Augustissimae Domus Austriacae benignitate, amore gentis nostrae, ad auertendam cladem et oppressionem misellae plebis, sanguinisque christiani effusionem, supra Tokai augebit triginta millibus inscriptionem ita, ut Princeps contentet eos, qui illi ad bona pecunias dederunt. Interrogarunt, an de iis bonis intelligamus tantum, quae in sua ditione sunt; diximus generaliter de omnibus nos intelligere. Volebat Kamuthi surgere, et quod de his domum eundo colloquentur. Kassai autem ait: multa esse alia, quae complanari debent, maximam autem esse laesionem famae, quam pati non posset, centum, ducenta et plura millia aestimatione illius parum esse. Solutus est conuentus, scripsi Domino Archiepiscopo, misi aeneas res in Sanctum Benedictum per currum Apáthiensem et equites meos.

24. Septembris. Nuntiauit D. Kamuthi venisse litteras a Principe nobiscum necessario communicandas. Relatum est

de quibusdam Magnatibus, quod fueriut apud Dominum Kamuthi. Rediit, qui missus fuerat homo Camerae, pro ductore et comitiua cum his, qui litteras ferebant Principis a Commissariis, quae nos eis adiunxeramus, qui audiuit a Castellano Arcis Déuén, quod nudius tertius, hoc est 22, Turcae Agrienses et alii mille quingenti ad Rimaszombat appulerint et Princeps sit ad Putnok. Rustici ex Kurtanis ad 18 occiderunt in Szénásfalua. Orlle dixit noluisse 7 Comitatus insurgere, sed vanum est. Domino Ostrosith scribitur, quod circa Oppuliam habeantur conscripti milites pro Jagendorffero. Disputauimus materiam inscriptorum bonorum et de laeso honore, quem in eo ponebant, quod Dominus Palatinus dixisset, quod pro forma posita fuerit contentatio in Diplomate; nos negauimus hoc dixisse, sed dixit, quod alii omnes praeter Kassai et Frater dicunt Commissarii, absque iniuria damnificatorum. Diu disputatum est punctum utrumque.

25. Septembris. Eadem materia assumpta est, et dixerunt se nihil postulare, sed audire velle satisfactionem, quam promisit Caesar. Suam enim laesionem Princeps per litteras Suae Maiestati reuelauit. Promisimus quinquaginta millia persoluenda ante Diaetam, utque Princeps ad arbitrium suum contentet hos, qui ad bona pecunias dederunt. Se consultaturos domi dixerunt, circa decimam abierunt. Auditum Szendrő et Putnok capta, Szádvára obsidetur. Transmissae sunt Iuscriptionales Domino Palatino. Nuutiauimus, ut hora sexta sequenti die conueniamus, consensere.

Nuntiauimus ut conueniamus, responderunt, se scripturam conficere, et quando absoluent, venturos. Interim noua allata, quod penes Wegles essent milites; ursimus conuentum, consenserunt ad id audiendum. Exposuimus hostilitates, et quod non sic oporteat tractare. Caeperunt protestari, sibi non constare. Auditum est Principem esse ad Fülek, hodie venturum, praemisisse exercitum ad Szechen, ad Comitatus direxisse Hontensem Zoliensem et alios et personalem insurrectionem parare pro Principe. Pars exercitus versus Lucinam(?) · est. Noluerunt nobiscum agere hodie.

In specie transmisi litteras binas Principis, unas ex Debreczen datas, ut exspectemus Commissarios suos, alteras, in quibus protestatur et certificat nos, se nihil debere et ad nihil obligari iam, quia Bosnyák fecit excursiones.

27. Septembris. Vocarunt Nagouithium ad se Commissarii Principis referendo, quod metuant Principem, et non detur eis honor, qui datus est per Kleselium et Dominum Meggau, cum tamen obuiam iuerimus usque ad ianuam semper, et in primo congressu usque ad gradus, quod obseruatum est Nikolspurgi testante Domino Sándor et in Károl, testante Domino Personali. Iuimus obuiam ante fores anticamerae. Venerunt et antequam scriptum exhiberent, quam digue Princeps se praeparauerit ad bellum, narrarunt. Nam acceperunt hac nocte litteras a Principe, quod is a magno viro Regni audiuerit Dominum Archiepiscopum dixisse Sopronii: „Deo sit laus, duos articulos Regni destruximus, in conditionibus progressum fecimus, spero quod ulterius procedemus et iugum inponemus in collum ipsorum," Transyluanos intelligens. Deinde quod Dominus Archiepiscopus scripserit Domino Nicolao Eszterházy, quae in specie sunt apud Principem. „Audiui, sed certo non scio, quod Halberstadtensis Princeps sit caesus, utinam verum sit, si ita est, habebunt et Transyluani suam partem." Item quendam Abrahamum de Dona gloriatum esse, quod sibi sit promissa Oppulia et Ratiboria. Item Dominum Casparem Horwáth dixisse, etiamsi Sua Maiestas tantas litteras daret, quanta est mensa, tantum vita Suae Maiestatis durante, duraret. Item scripsisse Dominum Eszterházy cuidam Capitaneo de Principe litteras, quae in specie sunt apud eum. „Taedio afficimur propter ipsius perfidiam, oportet, ut baculum apprehendamus contra ipsum, quia ego tanti facio ipsum, tanquam in milio existens spectrum vas et tenens." Haec exaggerata sunt, quod ob haec dignum erat Principem moueri, et legerunt illa ex scripto. Tandem porrexerunt scriptum in quo erant sex puncta.

I. Quod Dominus Palatinus coram Regnicolis dixerit: pro forma esse posita verba illa Diplomatis de contentatione, quasi

ipse aliud corde sensisset, et pro laesione honoris sui extremi quidquam tentaturus esset. Ex hoc dicto secutum est incommodum, quod Regnicolae separauerint Sopronii eliberationem a contentatione, quorum utrumque Nikolspurgi coniunctum fuit. Ideo petunt, coram Regno et Christiano orbe, capite plectendum Dominum Palatinum. Mox et de facto

II. Aut restituantur bona inscriptitiis, aut mox et de facto contententur. Triplicem autem contentandorum ponunt differentiam. Alii Principi dederunt ad bona pecunias; aliis Princeps debebat emerita stipendia; alii suas pecunias pro Prinoipe in stipendia erogarunt militum. Omnibus his mox et de facto satisfiat.

III. Pro duobus annis (nam anni secundi finis appropinquat) centum millia rhenensium dentur mox et de facto ad manus suas, quia cum Sua Maiestas non miserit pecunias, de suo eroganit militibus.

IV. Mox mittantur Commissarii cum nummis, ut fiat debita aedificatio confiniorum, aut quidquid ipse in restaurationem confiniorum insumpserit, cedat in auctionem summae bonorum sibi inscriptorum.

V. Interdicat Sua Maiestas, ne prohibeantur a seruitio suo, qui ad eum venire volunt.

VI. Ut satisfiat de viginti millibus florenis, quos Tartaris soluit Princeps, et Nikolspurgi ex Dica soluendam summam promiserunt. Accepto scripto, diximus nos perlecturos scriptum, et quam primum parati erimus cum responso, significaturos ipsis. Nos qnoque habere, qnae adimpleri debeant a parte Principis et significaturos, si voluerint ore, sin minus scripto. Petierunt, ut scripto fiat. Dominum Personalem rogauimus, ut scriptum responsorium compilet. Haec perscripsi Suae Maiestati, Domino Palatino et Domino Archiepiscopo; de 70 eqnitibus Domino Eszterházy. Rediit missus homo ad Déuén, cui Castellanus dixit, se in arce esse iuratos, qnod neminem cum litteris, neque alium, qui castra exploraturus iret, dimittent, nihilominus hac vice hunc

miserunt. Balássi Franciscus et Andreas ad castra Bethlen iuernut, eodem modo Pográni et Stephanus Sóos, vesperi heri apud Déuén erant. Ciuitas Fülekiensis est capta assultu, dicebat explorator, sed magis accommodatione; noluit Bosnyák succendere, misertus plebi. Magna et crudelis mnltitudo est in castris. Scripto respondendum duximus ad scriptnm Commissariorum Principis, quod Dominus Personalis concepit. Produximus Commissariis numisma aureum in quo erat „Gabriel Electus Rex Hungariae etc. Anno 1623.“ Respondit Kamuthi iocando: erratum est, debuisset sculpi Anno 1622. Quod titulo Regio et sigillo usus sit Princeps ad Turcas, esse magnam causam, sed illam non dixit.

28. Septembris. Praecedente nocte huius diei, redditae sunt litterae Suae Maiestatis 20. Sept. datae, in quibus respondet Sua Maiestas ad litteras nostras 15 datas, quando primum audiuimus, ut ad locum tutiorem nos recipiamus, aduenisse 28 vexilla in ditionem Suae Maiestatis. Domini Palatini litterae 25. post Consilium Hungaricum datae, ad litteras nostras 19. Sept. datas, quando primum congressum habuimus cum Domiuo Kamuthi, quod bene factum sit, quod nos Commissariis accommodauerimus. Conuenimus cum Commissariis, diximus nos nolle tempus terere, sed dicere, quod in Instructione esset, et centum millia florenorum promisimus pro bonis inscriptis, ut Princeps inde contentet inscriptitios, et bona etiam in sua ditione adempta restituantur. Interrogauimus an contenti sint, dixerunt se relaturos Domino suo. Idcirco dedimus responsionem in scriptis. Si negassent absolute, fuisset solutus tractatus. Erant in promptu requisita Principis adimplenda sed latine, noluimns praesentare propter titulum Serenissime vel Illustrissime, sed quod hungarice conficiemus et dabimus, solutus est conuentus. Ista die ipsi scripserunt litteras Principi. Nos autem Suae Maiestati, quas sequenti die transmisimus. Inclusimus in litteras Suae Maiestatis latine postulata Principis, responsionem nostram, requisita Principis adimplenda, et copiam litterarum Principis, quibus sollicitat Liberas Ciuitates.

29. Septembris. Mane misimus ad Dominum Kamuthi, an miserit Principi responsionem, qui dixit se hodie misisse litteras Principi, exspectare responsum die Dominico, vel mane die Lunae. Requisita vero non porreximus consulto, ut videamus qualiter se resoluat ad nostram responsionem, et ne faciamus tractatum difficiliorem multitudine nostrorum postulatorum. Hodie sunt transmissae litterae Suae Maiestati, de quibus est sermo pro die 28., quia tunc fuerunt scriptae. Accepimus litteras Stephani Sóos, quibus significat Casparum Szúnyogh, Paulum Boruemisza, et Franciscum Mikó ad Riber et Hayulik venisse. Retulit, quod dixit homo seniculus, se vidisse currum tectum coriaceum, in quo erant unus senex in habitu hungarico, ego puto esse Turrianum, et alter in germanico habitu procerae staturae cum nigra et densa barba non longa, qui et dixerunt se die Dominico nobiscum collocuturos. Scripsi Suae Maiestati et Domino Palatino de hoc, ista nocte per Pharnocgium (?), qui hic fuit. Auditum fuit, quod Turoczium irent, ego putaui quod in Silesiam irent. Nuntiauit bis iureiurando Dominus Kamuthi cum Kassai vespere, quod nullum periculum instet personis nostris, aut loco tractationis, seque die sequenti nobiscum acturos.

30. Septembris. Conuenimus, ego proposui et ursi reuocationem huius militis, quare vastitates augentur, et viae occluduntur, etiam tempore hostilitatis hoc non est factum. Dixerunt, se non sciuisse, nisi dum litteras legerent vespere Capitanei, qui vellet agere cum Domino Kamuthi, quo fine fierent nescire; locum tractationis et nos esse securos assecurauit, eligamus locum qui debeat esse immunis ab infestatione, propter deferendas litteras. Dixi, nos non posse ullum locum subiicere hostilitati, quod fieret hac electione, sed omnia loca debere esse secura. Nos aliquando per montes, aliquando per S. Crucem litteras mittere. Dixerunt, se scripsisse Principi. Interim Notarii Cremnicienses et Novizolienses et tertius nomine 7 Ciuitatum petierunt accessum; admissique referebant, ut ageremus de reuocatione militum, fecimusque ipsis prae-

sentibus, petierunt etiam, quid illis agendum sit; monni ipsos ad fidelitatem et constantiam coram Commissariis Principis. Etiam priuatim me accesserunt, idem feci. Per Bohus nuntiaui in Silesiam, ut attendant, quia exercitus venit ad has partes, iturus ad Túrócz, et forte in Silesiam per Budetin, quia Szúnyogh ibi esset. Nocte huius diei Ciuitas Zolium misit cum litteris, quid facto opus sit, quia minantur Bethleniani incendium, et non sunt defendendo, coactos se dedere, et super hoc protestari. Moniti sunt ad constantiam. Productae sunt litterae, quas scripsit Princeps Praefectis et Officialibus metallicis, in specie Sebastianus Choessi tulit illas mihi. Distuli ad crastinum.

1. Octobris. Cum Dominis Collegis dedimus responsum Officialibus metallicis, ut respondeant, se primum conueuire debere, ubi conuenerint, petant tempus recurrendi Viennam ad suos superiores, ut possint se excusare, si pax finietur, quia rationem dare tenentur. Notarius Novizoliensis ostendit litteras Cremniciensium Vicenotario scriptas, quod Ciuitates 7 sollicitatae sint et ut mittant de suo medio, cum quibus pro responso dando agant. Nos eramus cum Domino Personali et diximus, hunc modum etiam in rebus minimi momenti non fuisse obseruatum, sed Ciuitati debebant scribere. Alia est ratio Ciuitatum, quae muros habent, alia Officialium, quorum cura ad fodinas est, qui foris sunt. Ipsos debere recursum facere ad superiores, et agant, quod iubeatur. Novizolienses et aliae Ciuitates acceperunt litteras Principis, ut ipsi subiiciantur. Lympachero datum est responsum, quod communicabit consilium cum aliis Officialibus aliarum Camerarum si aufferrent responsum, postea Salnum Conductum sollicitabunt.

2. Octobris. Nuntiauimus iterum causa hostilitatis, quod sollicitentur animi et quod promiserint, maxime hunc locum securum futurum; et si venisset resolutio Principis, ut communicarent. Responderunt de primo se nihil scire, nisi se sponte dederint ciues, oppugnationem non futuram. Nondum venerat resolutio. Relatum est, quod populus Novizoliensis Senatum accesserit, se metuere ne id eueniat, quod sub Bocskai,

ut comburatur Ciuitas. Inducebant populum nobiles, qui se subiecerunt, et causa securitatis primum in Ciuitatem venerunt cum uxoribus et rebus, ex quibus Radvánski unus fuit, qui se dedentes, hoc ausi sunt, ut alios sollicitarent. Tempore prandii nuntiauit Dominus Kamuthi, adesse resolutionem, illam nobiscum velle communicare. Hora secunda conuenimus. Dixerunt Principem nolle a Diplomate recedere, etiamsi quingenta millia promitterentur. Proinde neque Sua Maiestas, neque Princeps teneretur contentare, sed Regnicolae; quisquis contentet, se non curare, modo contententur, in triplici illa differentia bonorum inscriptorum, utpote qui pecunias dederunt, qui soluerunt, quibus Princeps solnere debuisset. Producant litteras, et siue coram nobis nunc, siue aliter, et dummodo contententur, satis est Principi. De Domino Palatino non esse contentum Principem, quia ipse fuit causa sua interpretatione, quod eliberatio separata sit a contentatione. Duorum annorum articulos esse destructos per interpretationem Palatini, unam Diaetam Palatinus congregauit in alteram per Inducias sua Maiestas consensit. Praeterea Dominus Archiepiscopus, Dominus Eszterházy et alii quod dixerint etc. ex his turbatio pacis sequitur, et turbatores pacis poena graui digni sunt. Noluisse Principem et nolle exspectare, ut praeueniatur, nam minae intercesserunt, quod Transyluania inuadetur. Proinde si quid amplius haberemus in Instructione de satisfactione, ut id significaremus. Diximus, nos totum protulisse, quod in Instructione erat, ut per hoc exercitum retardaremus, ne progrederetur, tam benigna Suae Maiestatis oblatione attenta, nos sufficienter respondisse ad omnia, nec plus in Instructione habere. E contra autem Principem sollicitare etiam peculium Coronae, Liberas et Montanas Ciuitates et neque Nikolspurgi processum est ad tractatum, nisi prius sublato fundamento Regali, et quod procedere velit Princeps, ideo nos ulterius non posse progredi, et valedicere, petere comitiuam et ut agant apud Dominum suum ut parcat sanguini. Vota praecati sumus, et dixerunt acta rescissa esse Nikolspurgensia per non obseruationem, maxime autem,

confidentiam urserunt, ut modus quaeratur et tollatur diffidentia. Porreximus et nos ea quae Princeps adimplere debuisset, quorum complanationem proposuissemus, si ea quae respondimus, Princeps acceptasset. Nunc autem videmus, non posse progressum habere tractatum, quia armis progreditur Princeps. Rogarunt, ut biduum exspectemus, si abire volumus, ut Principem certificent. Noluimus. Consultarunt. Dixerunt se videre, quod procul simus a Sua Maiestate, et Principem quoque procedere velle, ad hunc ideo tractatum locum viciniorem postulare, nolle se abscindere tractatum, sed ut loco commodiore fiat, Posonii vel alibi, ut nos Suam Maiestatem ad media pacis hortemur et ipsi suum Dominum. Comitiuam daturos, et suum Saluum Conductum, ita ut et nos demus his Saluum Conductum, qui nos comitabuntur in reditu. Promiserunt et pro equis ac comitiua ad reditum Saluum Conductum. Sic finiuimus. Sero his peractis redditae sunt litterae Suae Maiestatis 26 Sept. datae. Committit Sua Maiestas, ut tractatum abscindamus, nisi velint militem efferre.

3. Octobris. Petierunt colloquium, referentes quod quoddam obliti sunt dicere. Iuimus ad locum solitum. Caeperunt protestari, quod non Dominus ipsorum sit causa tumultus, et quod concludere non potuerint, sed illi Consiliarii Suae Maiestatis, qui Suae Maiestati veritatem non referunt, et non permittunt veritatem sequi, et quod praeexistentibus minis et tot dehonestationibus per Dominum Archiepiscopum, Palatinum Eszterházy etc. factis, merito praeuenerit. Qualem enim confidentiam habere potuerit Princeps. Itaque laborandum, ut confidentia habeatur, quam in eo videbantur ponere, quod usque ad Fátra Principi concedat Sua Maiestas ditionem. E contra nos protestati sumus, sicut et in scriptis respondendo ad postulata, nullam causam belli per Suam Maiestatem esse datam, priuatarum personarum dicta et facta, non fuisse causam sufficientem ad bellum, media salutaria et placida per Suam Maiestatem, in negotio differentiarum occasione Diplomatis motarum, proposita esse, ideo coram Deo et mundo Suae Maiestatis

innocentia sit manifesta. Dicebant etiam, ut nobis praesentibus fieret contentatio, sed hoc longum tempus requireret, donec in omnibus Comitatibus certificarentur inscriptitii, ipse vero nolebat cedere a hostilitate. Diaetae celebrationis etiam meminerunt pro contentatione, sed sub moderno statu. Institimus, nt dent Saluum Conductum sub suis sigillis et comitiuam, promiserunt. Valediximus. Exspectauimus aliquantisper Saluum Conductum, qui allatus est. Monuimus et heri et hodie, ut simul egrediamur, noluerunt. Confirmauimus Novizolienses. Comitiua foris exspectabat. Versus Cremnicium nec volebamus et ecce rapuerunt equos, abstulerunt aliquot pixides ab operariis metallicis, qui nos comitabantur, vulnerarunt agazonem meum et multa mala secuta fuissent, nisi Petrus Bornemisza et Franciscus Mikó superuenissent, equi redditi sunt; non permisit nos ire Cremnicium Mikó, reuersi sumus et ad prandium ducti ad stationem eiusdem Francisci Mikó in bonis Veterozoliensibus, in possessione Hajnik. Ibi quoque ambo hi de confidentia loquebantur, quod si Caesar velit, mox pax fiet. Data est comitiua amplius, quam centum equitum, quibus praeerat Matthias Hadnagy Siculus, ducti sumns in S. Crncem. Ibi pernoctauimus.

4. Octobris ad prandium venimus Zsarnoczam, dedimus Saluum Couductum his, qui nos comitabantur ut redirent. Voluimus, ut primi abirent, dicebant se duos equites Domini Michaelis Dóczy exspectare, qui cum ipsis ibunt. Noluimus ulterius cum comitiua illa procedere, videntes, quod sub hoc praetextu ubique fieret subuectio. Duos quoque in via reperimus equites, qui inramento obligati sunt pro Principe. Post prandium inimus ad Velkapolia et venimus ad vesperam ad Kolos.

5. Octobris. In Kolos scripsi litteras Suae Maiestati et Domino Palatino ac eodem die veni Tyrnauiam.

6. Octobris appnli Posonium fuerunt, obuii Dominus Archiepiscopns, Dominus Casparus Horwath et Dominus Capitaneus Peckrer.

7. Octobris. Veni Viennam, Nagouithio Secretario manente Posouii.

8. Octobris minutaui relationem.

9. Ootobris. Descripserunt relationem et exhibuimus Suae Maiestati.

(Dallos Miklós sajátkezű irása.)

XIX.

(1623. september 2. — october 2.)

Dallos titkára által a beszterczebányai értekezletekről vezetett napló töredéke.

2. Septembris. Circa primum punctum Instructionis de bonorum restitutione, Domini Commissarii seorsim conceptum, siue discursum suum proponunt. Et quia iam Suae Maiestati snperinde scripserunt, num videlicet si casu quo Commissarii Bethlenici ante contentationem eorum, qni pecuniam ad bona dederunt, ad tractionem descendere nollent, ipsis procedendnm, vel quid faciendum sit, resolutionem Suae Maiestatis expectabunt.

Circa secundum punctum. N. B. De die, qnando nempe quinquaginta millia floreni pro confiniis deponendi erunt, si interrogauerint, cum et Internuntios snperinde interrogauerit Princeps.

Quid per rectificationem Sua Maiestas intelligat, et de termino, qnando fieri debeat.

In negotio arcis Szendrő, num nuda arx pro parte Suae Maiestatis sit retenta, vel etiam oppidum et eins pertinentiae. Et an instar arcis Szathmár sit intelligendum.

In Tricesimarum exactione qualiter Nobilitas sese laesam sensit et conqueratur.

3. Septembris dies Dominicus.

4. Septembris sunt lectae litterae Domini Hoffman, Domini Bosnyák et aliae, quae omnes apparatum ad arma, et aduentum Principis Transyluaniae indicant.

A Palatino accepimus litteras cum inclusis. Ad puncta Vienna nulla reselutie. Saluus Ceuductus nen est. Cursor qnid tulerit, igneramus. Judex Curiae unam ir a 200 gyalog felöl, mivel Bosnyák uram nem bizhatik azokhez.

Suae Maiestati. Hic (ante) 8 dies ad mandatum peruenimus, exspectauimus Commissaries Principis, nemina intelleximus, de circumstautiis nihil. Forte per cursorem certificauit, dignetur nos certierarc. Ad due puncta Instructionem dari. 1. Si venirent, de henoris restitutiene. 2. de satisfactieue benerum; si contra Palatinum agereut et si nihil aliud quam de satisfactione bonorum insriptorum, num assentiendum sit? Comitiua, uti erdinauit, si regressu epus foret, quia propius Cassouiam, qnam Viennam sumus; quia venit hostiliter, hinc petit Saluum Conductum.

5. Septembris fuimus in Mustanicz.

6. Septembris. Venerunt litterae a Domine Joanne Lympacher, cui etiam responsum.

7. Septembris. Lectae litterae Suae Maiestatis et Domini Palatiui, allatae etiam Pleuipotentienales. Suae Maiestati: qued demisse mandatum acceperint, moram trahent, et tam auctoritatem Suae Maiestatis, quam commuue bonum prae oculis habituri, et si adueuerint, quidquid effeceriut edocebunt.

Domine Palatine: quod litteras suas acceperint una cum inclusis per Suam Maiestatem transmissis, si Commissarii Principis aduenerint, ita tam ex ebligamiue tauquam Commenbre Regui, tam ex benigne Suae Maiestatis mandato ita mederabunt, quo auctoritas sua illaesa maneat, et animum Principis cemplacarent.

Demino Bosnyák: Transmittuntur Suae Maiestatis mandata, et nt alia ad leca dirigat; az szolgálat kivül requiráltatik, ha mit értott, avagy értene mind az Török, mind Bethlen felül nekünk communicálja. Értettük, hogy Kassán gyülés lenne, emberét küldené be, az prepositiókat.

N. B. A Ciuibus articulos Pacificationis Viennensis petere.

8. Septembris. Venerunt litterae Principis Transyluaniae, ubi — praestolari cupit, donec Assecuratoriae Suae Maiestatis venerint, tunc Commissarios suos dimissurus est.

Item Domini Bosnyák litterae.

Comparuit Judex cum quibusdam suis Conciuibus Senatoribus. Causa ducentorum militum per dominum Judicem Curiae ad Fülek petitorum, quos Dominus Palatinus ad campum petierat, quia miles eiusmodi propter rerum montanarum conseruationem emitti non possit, sed pecuniam pro uno mense ad 150 pedites promittuut. Responsum ipsis, ut limitato ipsis modo militem conscribant et conducant.

Suae Maiestati: Capitaneus Fülekiensis misit litteras Principis, quae quales sint ex translatione cognoscet. Respondimus, quod moram simus patienter laturi. Quid Bosnyák scribat, eo respectu inducti, quod mentionem faciat, qualiter fuerit tentatus. Ista occasione, quid faciendum in titulo dando, si contingat iterum ipsi scribere in missilibus, ne autem peccemus ungarico idiomate expediuimus, occasionem conturbationis in primo limine ne accipiat.

Bosnyák: resolválták magokot, az Varasiak mentik magokot, hogy nem colligálhatnák, pestis vagyon, pénzt is offeráltak, de nem volt arra Instructiónk, sem auctoritásunk. Palatinus és Judex Curiae uramra dirigáltuk. Continentia litterae Bethlen, comittálja őkot tisztességesen, adja értésekre.

Domino Georgio Hoffman: ad suas responsum, et quod iam Commissariorum Principis nomina sciamus, Assecuratoriae ipsi assignabuntur et ut transmittat.

Ciuitati Leuchouiensi: quod Domini Hoffman transmiserit, bene factum, ut in posterum etiam hoc faciant, et de nouis certificent, commendabitur ipsorum diligentia.

9. Septembris. Judex aduocatus, et iniunctum ipsi, ut sicut alias, et modo cursorem certum intertenenat, qui vera semper de conatibus Principis, item ubi sit, ubi castra habeat, quo pergat, et ubi Commissarii ipsius sint, quando venturi, referat.

Venerunt litterae Domini Hoffman, et paria conuocatoriarum Principis ad Congregationem Cassouiensem pro decima huius.

10. Septembris. Responsum Domino Hoffman, et ut tam propositiones Principis, quam conclusiones habere satagat, hucque transmittat.

Suae Maiestati scriptum, et conuocatoriarum paria missa, utque Fülekio prouideat, iuxta petitionem Domini Bosnyák applicatum.

11. Septembris. Litterae Domino Georgio Széchi sunt scriptae, responsum ipsi, quod acceperint litteras, acceperint etiam Bethlenii litteras: 1. de Commissariis scribat, 2. Conuentus erit Cassouiae, habeat curam ut resciat propositiones et conclusiones et communicet. 3. Halberstadtennak maradékját megvertéк — — pis mandatum. 4. Dominus Károli hodie in Zsarnocza cum Domino Eszterházy futurus. Orator Caesareus cum Legato Turcico quinta huius Bassae Budensi apud Zsitua Torok praesentatus; Litterae Domini Palatini transmissae ipsi, quod sine sigillo culpa Secretarii.

Ad litteras Domini Széchi: aduocati sunt Domini Orlle, comparuit Dominus Joannes, praemonitus ut sit memor officii Capitaneatus, et ad officium Putnokium nempe vergat et sese conferat.

Domino Palatino: quod acceperint tam suas, quam de quibus mentionem facit, sicut antea perscripsimus, acceperint. Assecuratorias Dominus Hoffman sollicitabit, Noua, quod Congregatio Cassouiae sit, scripsit Princeps.

Domino Eszterházy: quia intelleximus aduentum Károlii, si quid spei pacis habet, communicaret [1]. Iuit Dominus Personalis.

Discessit Dominus Personalis Zsarnoczam, ad Dominum Judicem Curiae, ubi etiam Dominus Károli est futurus.

12. Septembris. Venerunt litterae Domini Bosnyák, Domini Károlii aduentum in Zsarnocza signantes, et quod Princeps Cassouiae sit, exercitus eius Tibiscum iam traiecisset.

---

[1]) Oldaljegyzet: Nihil scripsimus.

Similiter litterae Georgii Sárffői Vice-Capitanei Szecheniensis, noua tangentes quibus responsum.

13. Septembris. Rediit Dominus Personalis Zsarnocza.

14. Septembris. Retulit Dominus Personalis, quae viderit et audiuerit.

Venerunt litterae Domini Ferenczffy signantes, quod Don Condrea residuitatem Halberstadtianam profligasset, et ciuitatem Meppen in Frisia caepisset, 3000 occidit.

15. Septembris. Venerunt litterae Domini Bosnyák signantes aduentum Commissariorum Domini Principis et litterae Wolffgangi Kamuthi.

Responsum Domino Bosnyák.

Eadem die aliae Domini Bosnyák litterae venerunt, cum Vice-Capitanei Putnokiensis inclusis, signantes numerosum militem Commissarios sequentes.

Item tertiae litterae Domini Bosnyák venerunt, quae significant Bethlenianos Fülekium obsidere cupere et Franciscum Ztruz rediisse.

Scriptae Suae Maiestati binae litterae, continentias Domini Bosnyák significantes, et inclusae litterae eiusdem.

Scriptum Commissariis Bethlenii, ne armata manu veniant, et milites in ditione Suae Maiestatis existentes reuerti iubeant.

Scriptum Domino Palatino, item Domino Eszterházy, nouitates huc scriptae cum ipsis communicatae.

Adscitus est Judex, et interrogatus, si aliqua necessitas ingrueret, quam prouisionem haberent, et quomodo sese hosti opponere possent, cum iam Commissarii Bethlenici aduenturi sint, si forte maiorem comitiuam secum haberent.

16. Septembris. Domino Hoffman significauit Sua Maiestas, quod Assecuratorias pro Commissariis Principis pro ulteriori directione, et pro nobis sollicitandas ipsi iniunxerit, quo in statu res sint significet, praeterea, quae noua habeat, propositiones et conclusiones mittat.

17. Septembris. Dies Dominicus. Venerunt litterae Georgii Sárffői, cui responsum. Item Commissariis Principis

Transylnaniao, Spectabilis et Magnificus Dominus Wolffgangus Kamuthi et Stephanus Kassai, circa horam quartam pomeridianam, cui ego obniam ini salutatum, a quibus paulo ante responsorias ad nostras aeeepimus.

18. Septembris. Scripsimus Domino Széchi, ut si quao noua habet, nobiseum communicot, et quo in statu Principis milites ad Rimaszombat ingressi sint, seque gerant, notificet.

Requisiuorunt Domini Commissarii Suao Maiestatis, alteram partem, ut Assecuratorias et Salui Passus litteras praosentarent, item ut causas, cur miles Principis in ditionem Suae Maiestatis intrauorit, iuxta ipsorum scriptum significent; rogarunt unius diei pationtiam, dum nempe alii Domini Concommissarii ipsorum aduouiant, altero die ad utrumquo se respondoro et assignaro paratos esse.

19. Septembris. Fuit primus conuontus in domo Suao Maiestatis, cum Commissariis Principis Transyluaniao, et mutuis salutationibus sese exceperunt, primi Transyluani salutarunt, et nomine Principalis sui salutem et benouolentiam praecati sunt, ot Assecuratorias cum Salui Passus exhibuerunt, assouerantes, quod etiam sino iis tutissimi, quia noc minimo eupit iniuriam inforro.

Tum Reuerendissimus locutns, quod aduentum ipsorum intollexissont, verum intolloxerant otiam, quod armata mann, oxpansis vexillis venissent, et quod unum saueiassent, eausam militum aduontus in ditionem Suao Maiestatis libontor intelligeront, nti scripto promiserunt; etiam quod litteras nostras intercaepissent.

Respoudit Dominus Kamuthi, se intellexisse, quao dixit. Causa ost, quod quando Princeps oum Sua Maiestato tractasset, conclnsum fuit, quod pariter libertatem Regni defendere tenerotur, obligauit, oum partem Regni possideat, ot Statutum Rogni sit, ut miles germanus ox confiniis et Regno educatur, sed quia intellexit, quod Sua Maiestas in praesidia germanos inducore vellet, nec posse pormittoro, ut gormanus introducatur, donec ab integro Regno contrarium statuatur, quin ot

armis illorum ingressum arcere vellet, hocque omnino statuit, eo quod superindo roquisiuissent sui, otiam ex parte Suae Maiestatis multi admonuerunt.

Replicauit Reuerendissimus Dominus: Principem non teneri pariter cum Sua Maiestate libertatem Regni defendere, cum in Diplomate Nikolspurgensi nednm hoc esset concessum, ut libertates Regni defendat, quin quod se in nullam administrationem Regni se immiscebit, nec arma summot, aut hostilitatem exercebit. Ideo non debuisse militem immittere in ditionem Suae Maiestatis, cum Sua Maiestas nullum germanum immiserit, nec sciant utrum immittet, et ad conclusionem pacis per tractatum et non arma comparuissent. Etiam, ut nomina ipsorum detegerent, qui Principem admonuissent super conseruanda Regni libertate, ot introducendo milite. Itaquo efficiant, ut miles educatur.

Respondit Kamuthi, quod ista militis introductio non sit administratio Regni, cum illa in prouentuum perceptione sit, hoc autem solum factum, ut germani introductio arceatur iuxta statuta Regni.

Dominus Kassai ponit fundamontum introducti militis, quod ad requisitionem ex consilio factum sit, quod contentatio Principis et Regni status pariter fuerint in Nikolspurg tractata; et prout coniunctim tractauit, ita defondere debet libertates.

Respondit Reuerendissimus Dominus: notum esse, in potestate ipsorum non esse ordinationem cum militibus facere, sed in Principis, verum haec ideo proponi, nt Principi notificent, quo miles reducatur. Et hoc ipsum est administrare, cum omnis Regni administratio armis vol logibus fiat, hic autem arma sunt. Ergo.

Dominus Kamuthi: quod amplius in potestate non habeant, sed Principem requirent, et merito ut hostilitates tollantur. Si enim miles germanus introduceretur in confinia, aeque forot — Diploma, vorum quamprimum quid boni conclusum fuerit, reduceretur.

Reuerendissimus proposuit, quod qua via hoc fiat, non videat, cum si se in uno immiscet, immiscebit etiam in aliis, et sic absolutam potentiam nunquam habebit, nec germanos ita legibus Regni esse exclusos, quod nec necessitato.

Responderunt ambo, quod hoc tantum iam fiat, donec difficultates per praesentes tollantur. Et tractatus esse — ratione Diplomatis —, et illud de plano, et non subintellectionibus debeat fieri.

Ad sincerum tractatum pertinuisset, ut nec Sua Maiestas ad Comitatus pro receptione germanorum scribere debuisset, nec Princeps immittere militem, qui tamen ad complanationem difficultatum erunt; et hoc ex turbato statu factum est.

Dixit etiam Kamnthi iurando, qued Princeps Capitaneis serie iniunxerit, ne quenquam in ditione Suae Maiestatis laedant, ad domus Nobilium et Ecclesiasticarum personarum ne diuertant, et quod tantum ingressum germanorum arceant, illos tamen nequaquam laedant, sed ut reuertantur, cegant. Impedimenta ista ex solis suspicionibus oborta, sublatis causis sublatur effectus.

Iniunctum etiam ipsis est, ut quantocius fieri potest, tractatum concludant (res sunt suspicione plenae.)

Suae Maiestati scribendum 1. scripsimus tali die, ubi Commissarii sint et qualiter venerint, duo tali die venerunt, recepimus illos honorifice secundum statum. 2. altero die causa Assecuratoriarum, ratione militis, patientiam illius diei, noluimus promere negotium, hodie praemissa mutua salutatione Assecuratorias accepimus, deinde causam militum ursimus. Reuerendissimus, qued contra duos articulos peccarunt, tenetur Princeps constitutiones Regni seruare, ad requisitionem et etiam pro parte Suae Maiestatis moniti, scribent Principi, quia non habent in potestate remittendi militem. Etiam quod ex Szechen litteras sanguine aspersas tulerint, et ad Fülok missum acceptis litteris exceperunt. Inclusae litterae Domini Bosnyák et Georgii Sarfői, cum Michaelis Kőrössi.

Capitaneo Szechenicnsi: quod litteras accepimus, bene fecit, in futurum etiam faciat et quaerat modum, qualiter mittat, commendabimus Suae Maiestati, uti iam fecimus.

20. Septembris. Vocatus est Judex cum Capitaneo Ciuitatis et aliis Juratis Ciuibus, atque ad fidelitatem Suae Maiestatis adhortatus, praemittendo, quod miles extraneus in Regnum introductus sit.

Decretum septem Montanis Ciuitatibus, ut ducentos illos pedites, qui ad campum per Dominum Palatinum erant limitati, postmodum autem ad praesidium Fülekiense, et non sunt illuc expediti, pro custodia huius Ciuitatis, ad ultoriorem Suae Maiestatis vel Domini Palatini resolutionem, conuertant.

21. Septembris 1621. Festum S. Mathaei. Venerunt litterae Suae Maiestatis et Domini Palatini 14. Septembris datae.

Domino Széchi: quod venerint sui homines, cum litteris Rakos, — — — antea fecit et ausus est, qualem curam habeat ac notas ex hodiernis accepimus, unde bellum non pacem Bethlen. Cogitationes nostrae erant controuersias complanare, sed resistere non possumus Principi, si secus vult; animet Comitatus et in fidelitate existentes, habet curam Sua Maiestas et sicut hactenus fideles remunerat, Rakos de deditione.

Scriptum Lympachero, ut anticipate solutionem militibus germanis in Murán degentibus praestet.

22. Septembris. Conuenerunt secundo Domini Commissarii. Tum Dominus Kamuthi: licet fuerit heri festum, poterat tamen conuentus fieri iuxta illud, licet etiam Sabbatho, et quia exercitum Princeps in Regno habeat et ipse in persona sit, longam moram minime patitur tractatus. Contra Diploma Nikolspurgense in Sepproniensi Diaeta, quod bona inscripta sint adempta sine contentatione, contra quod Nuntii et Comitatus ipsi concessi contradixerunt, et quia a Diplomate ne latum unguem cedere velit. Misit Georgium Horwáth ad Suam Maiestatem hac de re. Et cathegoricam resolutionem petierunt, num satisfactionem facere vellent, et an Plenipotentiam ad hec haberent, videre petierunt.

Rouerondissimus ad haec: nota esse, quae permittantur die festo facienda, quae non, ideo data opera procrastinationem minime fecerunt, constat quod diu exspectent, et altera statim die cupiuerint congressum. Tum Plenipotentiam Principis produci petiit, et nos producturos.

Tum Kamuthi paratum se esse exhibere, et a nobis petiit fieri, et cathegoricam satisfactionem cum auctoritate num habeamus, iterato petiit. Plenipotentiales utrinque exhibitae sunt, et lectae. Prius tamen paululum Reuerendissimus accepit.

„Itaque requisita saepius Sua Maiestate Caesarea, cum tandem in id conuentum esset, ut pro iis, quae circa pacta Nikolspurgi inita emersere, complanandis difficultatibus certi utrinque Commissarii cum sufficientibus ad id mandatis in Ciuitatem Montanam Novizoliensem expedirentur.

Quod cum nihil magis nobis cordi, quam Christiani populi tranquillitas gentisque nostrae quies et optatae pacis securitas, unquam fuerit, illudque in votis semper habuerimus, ut quantum per nos fieri potest, tam innoxii populi calamitati, quam etiam Christiani sanguinis offusioni parceretur. Itaque. (Ex castris ad possessionem Gestol 9. Septembris 1623.) Nos etiam illud nobis haud praetermittendum esse arbitrati, eo certos Commissarios nostros ultima Septembris in eandem Ciuitatem Montanam Novizoliensem ablegandos voluimus, dantes iisdem et concedentes iuxta Instructionem, a nobis super hoc acceptam, cum dictae Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis eo ablegatis Commissariis plenariam et omnimodam agendi, proponendi, tractandi et concludendi potestatis facultatem. Assecurantes nihilominus omnes et singulos, quorum interest, quod quidquid ab iis iuxta dictam Instructionem nostram iisdem datam actum, propositum, tractatum et transactum fuerit, nos etiam omne id ratum et acceptum habituros, prout de his omnes et singulos, quorum interest, certos et assecuratos esse volumus, haneque benignam voluntatem nostram hisce patentibus nostris testatam et manifestam reddimus."

Tum Reuerendissimus: Iure ipsos qualiter in primo congressu potierint, quod antequam tractatus incipiatur, necesse esse impedimenta tolli, militem nempe reuocandum, ad tractatum desiderari negotia facilitari, et non aggrauari, uti per ipsos fit per continuationem, et quod Stephanus Korlát Szondrő petierit, obiecit.

Tum Kamuthi: non negare militem in Regno esse, et pro arbitrio Princeps regit illos, se missos esse, ut super querelis Suae Maestati propositis contentationem faciant et complanent, tunc reuocaturos. Fuit in Diplomate, ut in Soproniensi Diaeta contentatio realiter fiat et satisfactio. Etiam Principem per tractatum agere velle, si concludi poterit, bene; de tentatione Korlát se nihil scire, nec audiuisse.

Tum Kassai interrogauit, num velint tractare, manentibus his difficultatibus, milite in Regno, et an praesentaneam satisfactionem praestare velint?

Reuerendissimus: tempore tractatus Haimburgensis et Nikolspurgensis certi tractus fuerunt excepti, in quibus militi hostilitatem exercere non licuit, hic quoque multo magis opus esse abstinere ab omni hostilitate [1]).

Kassai: processum hunc ideo esse, quod Princeps statum turbatum sentiat, et Diploma Nikolspurgense violatum esse. Et si minimum inhaeserint Diplomati, quasi minus violato, sed in suo esse permanenti, verendum, ne maiores difficultates oriantur. Tractatum hunc sub difficultatibus esse debere, necesse est; quia non est ipsorum disponere.

Quid scribendum, an quod Commissarii Suae Maiestatis sine ablatis difficultatibus tractare nolint, vel cupere quidem reuocari militem, verum nihilominus in his terminis stare, quia moderni temporis statum requirere.

Hoc ipsum repetiit Kamuthi, tractatum hunc sub difficultatibus esse debere, et rogat, ut quam citissime fieri potest, ita sese resoluant, quod tractatui finis imponi queat.

[1]) Ezen hat szó Dallos kezével van a szövegbe igtatva.

Reuerendissimus: quod ex improniso difficnltates ex parte Principis obortae causa introducti militis, ideo aequa petitio nostra ut reuocetur et damna euitentur. Et quia unus ex Commissariis abest, ideo ut postulata nomine Prinoipis scripto exhiboreut, tum pro iuuanda memoria, tum ut communicari possit cum Domino Sándor; et hoc in aliis tractatibus esse factum, uti in Nikolspurg et por Internuntios, et hoc tam vigore Plenipotentionalium, ubi proponendi, tractandi fit montio, quam seruandi tractatns ordinis fieri debere ot litterarum ultimarum Principis ad Suam Maiestatem datarum.

Kamuthi: quod iam Princeps Suae Maiestati postulata sua scripto saepius dedisset, et otiam Legati septem Comitatuum iu ea parte contradixissent Sopronienai Diaetae, ideo satisfactionom realem petere. Utrum autem scripto debeant dare, vidobnnt, si proposuerint, iam tamen petere, num ad illa effectuanda, quae contronertnntur, respondeudi habeant auctoritatem ot satisfaciondum. Ex parte Principis nullam difficultatem obortam se scire, quae vero ex parto Suae Maiestatis emerserunt, dudum ante annum iam Suam Maiestatem esse reqnisitam, ad qnae qualiter Sua Maiestas sese resoluorit, expetere [1]).

Scripto propositiones dare noluerunt, tum quod ita a Principe ipsis sit commissnm, tum quod iam Princeps ipso Suae Maiestati proposuissot; respondeant ad hoc cathogorice, in posterum libenter sese tractaturos.

Reuerendissimus: ordinem tractatus Nikolspurgensis exposcere, nt scripto proposita darent, ad qnae respondere possent.

Kamuthi: collatis consiliis, quod scripto prius propositiones dari non possint, anteqnam sese ad interrogata priora respondeant cathogorico; quo habito, videre possunt, num in tractatu procedere possint.

[1]) Oldaljegyzet: Bona adempta, satisfactio non secuta. Caesio personae. 50,000 millia. Ad Confiniorum restaurationem Commissarii non sunt missi, pro lustratione. Captiuationes nonnullorum factae. A seruitiis Bethlenii detentio.

Reuerendissimus: sperasset omnino scripto exhibituros esse praetensiones suas, sed quia res magni momenti, opus est cum Domino Sandor communicare.

Domino Eszterházy — suas scriptum, et ut 200 equites in Verebél habitos huc mittat, aut plures pedites.

Domino Bosnyák ad suas responsum.

Nobilibus Fülekiensibus per credentionales.

23. Septembris. Tertio conuentum. Reuerendissimus: constare ipsis, quod diu hic exspectauerint, et omnia requisita esse implenda per Principem complananda, uti hactenus et nunc suam Maiestatem praeter amotionem armorum nihil petere, ut administratio pacifica sit et quia utrinque responsum exspectent.

Kamuthi: pariter Principem nihil magis cordi habuisse, quam ut pax conseruetur, et quae requisita contra Diploma Nikolspurgense emerserunt, super iis Princeps Suam Maiestatem requisiuisset, scripto per Internuntios, et in Diaeta Soproniensi; ob id credere Dominos Commissarios eum in finem esse missos, ideo ad puncta hesterna responsum petere; ideo ob modernum statum ne differant, sed sese resoluant, ut videant, tum et ipsi ad proposita nostra, si qua in parte Diploma violatum esset, respondebunt.

Reuerendissimus: nisi ex improuiso difficultates obortae in inductione militis, de qua Sua Maiestas nihil prouidit, fuissent, statim tractatum inchoare voluissent.

Kamuthi: Principem ideo armata manu venisse, ut certi quid concludi queat, de confidentia suo tempore, verum quia saepius Suam Maiestatem requisiuisset, iam realem et praesentaneam satisfactionem expetere.

Reuerendissimus: continentias Plenipotentioualium et litterarum Suae Maiestatis et Principis complanationem difficultatum continere, ideo scripto petiisse, cum ex parte Suae Maiestatis Diploma violatum non sit. Dominus Osztrosith: in Diplomate praefixum esse terminum bona redimendi, de contentatione non esse terminum praefixum, nihilominus spem contentandi non esse abscisam.

Kamuthi: Ergo qnidquid Sua Maiestas conclusit, in potestate Regnicolarum esse et libertatem illa seruare vel non, hoc nunquam in foro fuisse, et hanc contentationem non simul et semel fieri debuisse, et Diplomatis verba aperta esse, nec snbintellectione egere, qnae causae sunt motus et difficultatum. Ergo si stat conclusio Soproniensis super contentatione, violatum est Diploma. Quia eliberatio et contentatio simul et semel debuit fieri.

Kassai: tnnc Dominus Palatinus fuit Concommissarius, habuerunt una Instructionem, bonum fuisset etiam informationem ab illis accipere, non tantum a solo Domino Palatino, cnm bona venia Domini Palatini, plus in illo tractatu laborarint.

Kamuthi, sine Stephano Kassai et Stephano Frater, potueruntne exsplicationem contentationis facere; oportebat omnibus Commissariis unanimiter rem exsplicare.

Joannem' Sándor post ultimum Szakolcza reuersum, Kassai in nullo consilio fnisse, sic recognitionem dare non potest, et qnia Sna Maiestas conseruationem Diplomatis in se suscepit, debuisset Regnicolas ad eius conseruationem cogere; ipsi verbaliter nunquam assecurarunt, viderit Dominus Palatinus cur fecerit, quia nihil verbotenus tamen, sed scripto facta tractataque sunt. Etiam simplices donationes sic cassentur. Jurauit Kassai, nunquam a Principe dictum fuisse, quod tantum pro forma contentationem esse insertam, et quod absque damnificatorum iniuria nnnquam in foro fuit, nec disputatum est, quam quod iuxta formam pacificationis Viennensis. Et Suam Maiestatem Principi ad nulla obligari, quam quae scripto comprehensa sunt.

Dominns Personalis proposuit: suam obseruantiam Princeps pro tot beneuolentiis acceptis, quaestionem seponat, non fore iniuriam. Respondit Kamuthi: non posse, quia esset contra Diploma, et si in parte laederetur, laedetur in toto. N. B. Excerpere ea in parte clausulam Iustructionis a Regnicolis datae, de bonorum restitutione.

Kamuthi: cum omnis tractatns Nikolspurgensis in Diplomate conclusus sit, inhaerent, ut de eius violatione contentatio

fiat, quia Princeps, uti Suae Maiestati porscripsit, clausulam expositionis sine iniuria damnificatorum non admittit. Si tamon ex impossibilitate conteutatio non fuisset facta, et non accessisset explicatio, non fuisset laesus Princeps.

Quod Dominus Archiepiscopus dixisset Stephano Kouacséczy, conteutationem ita intelligendam, quod Regnicolae contentabnnt in receptiono bonorum, et eo ipso essent coutontati. Non glorietur aeque accinctus, uti distinctus.

Reuerendissimus praemisit, qualiter Sua Maiestas nihil unquam sibi ita cordi habnit, quam ut Regnicolae in sancta pace permanéro possent, et no Turcao causa Regnum occupandi praeberetur studuisset, et ad auertendas alias inconueuiontias, parata est Sua Maiostas ad arcem Tokai auctionem dare, pro contentationo, triginta millia florenorum.

Kamuthi et Kassai: quod Princeps non tam contentationem bonorum, vel quinquaginta millia floreños ac reliqua, quam querolam contra Dominum Palatinum urgeat; et qnod prius Princeps Suam Maiestatem super iis requisiuisset, nempe in 20 Martio, quum Internuntii expediti fuissent; ot hanc iniuriam nunquam patiotur.

24. Septembris. Dies Dominicus. Kamnthi: quod venissont de nocto litterao Principis, et uti antoa dixerunt propter victum militem propius accedendum esse, Basa Bosnensis boglorbég vonissot, Szendrő in tutelam accepisso, quia ipsi postulassent, et quod in Putnok esset, ot Ali Basa apud Pest osset. Cum audiuissent Putnokienses Turcam vonire, accesserunt Principem, et ipsi obtulerunt, accepit in tutelam, ea conditiono, si quid boni concluserint, restituet. Turca voluit oppugnaro, sod non permisit; ut continuotur tracta, certo restituet; et Tartari in Maruskösz sunt, et ad Szolnok venient broui, et quod Princeps petat, quo iu statu res vorsetur, edoceant. Et haec idoo indicent, ut potius ab ipsis intelligant, quam sinistre ab aliis, et sicut antea otiam iam non successiue, sed simul ot semol ad propouendas difficultates emersas rosponderi potunt, et resolutionem; quod non tam

pecuniam, vel auctionem, quam restitutionem honoris in integrum urgeret, cum saepius esset laesus; ideo vel cito sese resoluerent, vel sub reuersalibus confinia ipsi interea assignarentur, donec tracta solueretur, cum Turca nimis illa appeteret et maximum Fülek, quare admonendum, qui si occuparet, dificilius esset ex manibus ipsius excipere. Praeterea serio proponit ex iussu Principis, quod licet haec intercesserint, tamen sincere, candide, et aperte velit tractare.

Reuerendissimus: dolenter haec audire, dolere, quod Turca in ditionem venerit, cum Sua Maiestas tam litteras, Internuntios, et nos ad tractatum miserit cum sinceritate, et an non summa iniuria et laesio Suae Maiestatis sit, quod in praesenti et flagranti inuasiones ditionis Suae Maiestatis fiant, nec ausus fuisset Turca hoc attentare, cui vel aliquot Comitatus resistere potuissent, nisi aliunde vocati et animati fuissent.

Kamuthi: de praeteritis frustra esse agere, sed de praesenti tractandum et mature concludendum.

Reuerendissimus iterum: proposita cum dolore cordis intellexisse, etc. hic de tractatu nullam voluisse facere dilationem, mature aduenissent, et tutius faciliusque fuisse remoto Principe tractare, quam milite in Regno existente. Petierunt antea pro memoria iuuanda, ut postulata scripto darent, et quia in simili casu quid faciendum sit, nullam informationem habuerint, quando a Sua Maiestate missi sunt, pacata erant omnia, proposita num ob securitate fuerint (?), petunt adhuc, ut postulata scripto exhibeant.

Kamuthi: Principem satis Suae Maiestati suam laesionem declarasse, quod et vulgariter intellexerunt, cum sine iniuria damnificatorum Principem restitutionem bonorum dixisset, verba illius aliter interpraetatus esset, nec Principis statum prae oculis habuisset, aut reuerentia effecisset. Quod ubi audiuissent Principis fideles, tam inter Status quam Magnates grauiter senserunt, quod cum vitam in periculum causa sui exposuissent, et sauguinem effudissent, ita nullam mercedem accepturos.

Reuerendissimus: hoc ipsum tam Commissarios Suae Maiestatis, quam Joaunem Sándor et nunc aperto fateri, eam fuisse interpraetationem et fuisse mentem, prolata Instructionis paria, negauit Kassai iuxta illam fuisse factam conclusionem, cum quaternas habuerint Instructiones. N. B. Monaki: contentationem tamdiu disputant, donec exercitus appropinquet, et Deus scit, qualiter negotium succedet, quod sane doleret.

Dominus Personalis: nuntiata Domini Sándor retulit, et rogauit aliquem ad se venire ex Dominis Commissariis, quia propter morbum adesse non possit; probaturum se praesentem fuisse in confectione de redemptione bonorum, quod Kassai multoties negauit, et dicit, quod contentabunt, disputatum fuit, quando de simplicibus donationibus fuit actum, et non quando de eliberatione bonorum fuit quaestio, et nunquam declaratio facta est, sed vigore pacificationis Nikolspurgensis conclusum, et quod nec Sua Maiestas Principi, nec Princeps e contra debeat, quam quod scriptum est. Dixit Princeps, quod vel morietur, vel personam Palatini inquiret, ob eius laesionem, quia ut ipsum puniret, Suam Maiestatem requisiuerit. Quoniam Dominus Palatinus dixisset, quod tantum pro forma curasset scribi clausulam.

Reuerendissimus: quod nunquam a Domino Palatino audiuisset, et tantum de Domino Kassai dixisset; unde magis laeditur honor Domini Palatini, quum hoc de ipso dicatur.

Kamuthi: si istam declarationem Principi perscriberet, de contentatione forte maiorem motionem faceret, et etiam quod talibus sub conditionibus 30 millia fuissent profecta.

Kassai dicit: absque iniuria damnificatorum, quare Regnum non contentauit damnificatos, et contentasset, qui bona habuerunt, si Regnum hoc fecisset, forte fuisset Princeps contentus.

Quod absque iuiuria damnificatorum, non tautum Dominus Palatinus, sed et alii Commissarii etiam dixerunt esse bona restituenda, et quod tantum pro forma articulus fuisset scriptus, nunquam Dominus Palatinus dixisset.

Suae Maiestati scriptum de hodierno tractatu, et quod Turca Beglerbegus Bosnensis aqud Putnok sit. Alius Basa apud Pest, Tartari per fluuium Marus transiisse, et ad Szolnok transmissuros. Petunt tractatum cito finiri, quia Turca ambit praesidia, Putnok et Szendrő in tutelam suam accepit, ut Fülekiensibus idem committatur instant. In Wégles 12 equites venerant, Pograni misit obuiam duos ex seruitoribus suis, qui ferunt ipsins exercitum hac nocte vel cras Novizolii futurum.

Scripta haec quoque Domino Palatino, et quod laesus Principis honor per ipsum esset commissus, conqueruutur.

25. Septembris. Venerunt litterae a Principe Transyluaniae, scribit, quod hactenus militem suum continuerit, et quod Dominus Bosnyák captiuasset aliquot ex palulatoribus.

Ursit Kamuthi de satisfactione et contentatione resolutionem.

Reuerendissimus: quod saepius petiisset postulata in corpus unum dari, potuisset resolutio dudum subsequi.

Kamuthi: Princeps quod nec inscriptionem, nec summam petat, sed restitutionem honoris, quare debuit fieri, quod relatio per Dominum Palatinum ita fieri debuit, quia Regnum iuxta illius relationem fecit explicationem, et inde factum, quod articulus in duas partes esset diuisus, contra mentem Principis, et quomodo fideles suos defraudare potuisset, quod tamen contra personam, famam et aucteritatem esset.

Kassai: repetiit, quod Princeps tantum pro forma dixisset. Quod negarunt Domini Commissarii illud dixisse, tamen absque iniuria damnificatorum, nnde nullam laesionem aduertunt.

Kamuthi: quod Princeps nequaquam velit contentationem in se suscipere, quia Diploma nec in toto, nec in parte velit violare, quae simul et semel in proxime futura Diaeta fieri debuisset.

Dominus Personalis: ut medium inueniant, ita urgeant restitutionem honoris Principis, ne et Suae Maiestatis auctoritate, vel Regno contrarietur, ne et ipsi in poenam incurrant.

Kamuthi: quod emeudari so a Diplomate concedatur.

Kassai: num emendabilis vel inemendabilis, si primum frustra tracta, si alterum, tracta admitti potest.

Dominns Ostrosith: hortatus et exemplo Domini Napragi, fortunam esse mutabilem. (?)

De 50 millibus, inxta tenorem Diplomatis, ex Imperio fieri debnit, sed quia Comitia Imperialia non fuerunt celebrata, ideo fieri non potuit. Ex benignitate facit, quod facit.

Kassai: quod annnatim fieri debeat, Sua Maiestas viderit exspectetne a Diaeta Imporiali, nec ne, — quod debeat immediate anno 1622 inchoari. Diploma inter Suam Maiestatem et Principem factum, non potuit Regnum disponere vel exsplicare, praeter quam qnod eliberationem bonorum et contentationem, cum in Pacificatione Viennensi simul factum sit.

27. Docembris data nltima instructio per Regnicolas Commissariis Nikolspurgensibus, ut 17. conditiones per Suam Maiestatem datas, conseruent et donationes secundum Pacificationem obseruentur, et per hanc Instructionom priores informationes non destrnentur; neo potuit Regnnm secus exsplicare cum Regnnm, Caesar et Princeps ita oonclusissent.

Reuerondissimus: Modia nnm habeant, quae ad conseruationom pacis facorent.

Kamuthi: resolutionom ursit.

Renerondissimus: Ut pax pormaneat, mutua beneuolentia inter Principes et douastationes euitentur, ad bona vel pecunia, 50 millia promisit, ut tam Sua Maiestas quam Regnum ab omni onore liberotur, ot hoc pro opportuno remodio.

Kamuthi iutollexit dicta, sicut antea Principem pluris facere laesionem, quam contontationem, talis personao laesio in quantum oxtendatur. Et ut hostilitates arceantur in hoc sit.

26. Soptembris. — Reurondissimus: quod non iuxta priorom causam milos Priucipis venerit ad arcendos germanos ab ingressu coufiuiorum, sed iam usque ad Ochona (?) ot Wegles venisset, quod etsi fuissent, qui rebus sic stantibus noc in tractatum sose immisissent.

Kamuthi: quod sicut autea dixerunt, quod non esset ipsorum regore Prinoipem vel militem, se de aduentu militum sane nihil scire, sed simus securi et tuti per Christianam suam fidom, nec capillus laedetur et ipse in persona vult nos ad tutum locum comitari, si opus fuerit.

27. Septembris. — Nuntiarunt de minus exhibito honore ipsis in excipiendo. Respondit Reuerendissimus, quod non in contemptum ipsorum, sod exemplo Nikolspurgensis et Karoliensis tractatus factum; nec secus interpraetentur.

Kamuthi: quod quoties conquesti sint meminerint, quod ad Domini Principis praetensiones resolutionom dedissent, quia non acceperunt, dabunt in scriptis, et videbunt causam Principis esse iustam et merito ipsum commotum esse. Archiepiscopus dixit: „Laus Domino, duos Articulos per Regnicolas factos rupimus et in conditionibus dilationem multum obtinuimus, Deo volente et reliqua suporabimus et hominum capita sub iugum adducemus."

Dominus Horwáth Gáspár Kouacsóczio: „Si Reuersales instar mensae daret, tantum vita durante Suae Maiestatis erit." Abraham de Bona dixit, quod Caesar Ducatum Opuliae et Ratiboriae ipsi dedisset.

Litteras Domini Eszterházy megis kezdé velünk uutatni az sok hitotlenségét, Bethlennek nagy tractához nyulni, de azt én csak egy kötésbon vorebek előtt folvont vázának tartom.

Archiepiscopus litteras scribit Domino Esztorházy. „Mihi non scribunt, sod audio Halberstadtensem profligatum esse, sed non inuenitur, 6 porsonas principales captas, si ita est, quod utinam sit, sentiet Transyluania, de qua confirmationem expecto." „Iziben esik Erdélnek is, adja Isten, legyen igy, confirmatiot várok felölle."

In prohibitione poculi, pro Regis sanitate cum interrogasset, quod ille, ipsum cum nominasset, dolorem inquit, si alium intelligeret (?).

Postulata itaque porrexerunt et accepimus. Verum quia palam esset, quod etiam ex parte Suae Maiestatis sint, quae

secundum requisita Diplomatis, adimplere debuisset Princeps, num in scriptis, num verboteuus exhiberi velint.

Veuerunt litterae Domini Hoffman 25. data, cum paribus Principis ad Liboras Ciuitates littorarum datarum, in quibus ad pristinam erga ipsum fidelitatem praestandam hortatur, ut e numero ipsorum certos ad illum ablegent cum potestate. Violatis conditionibus violantur pacta, — — — qui absente altera parte altorum iudicat, etiam si bone iudicat, non beno iudicat.

28. Septembris. Veuerunt litterae Suae Maiestatis 20. huius datae, in quibus scribitur, si hic periculum esset, ad alium tutiorem locum nos conferamus.

Reuereudissimus habito breui oxordio de hesterno actu, responsum ad postulata ipsorum exhibuit, centum millia florenos pro contentationo promittendo.

Kamuthi dicta Domiui Archiepiscopi exsplicare cupit, uec Dominus Esztorházy scribere illa dobuisset. Confidontia debet esse, ut secura permansio fiat.

Exhibuit praeterea difficultates per Dominum Principem.

Scriptum Suae Maiestati et paria postulatorum utrinque habitorum transmissa et litterarum Domini Principis ad Ciuitates datarum.

Nuntiatum super Ostrovka milites venisse.

29. Septembris. Festum S. Michaelis.

30. Septembris. Reurondissimus ursit, modum adinuoniant, quo miles rouorteretur.

Kamuthi, prout antea, nihil sciuit milites Principis huc progressuros.

Impedit ira animum, uo possit ceruere verum.

Comparuerunt nomino 7 Ciuitatuum Montauarum Notarii locorum, orantes ut siquidem miles Bethlouicus maiori numero adueniat, ne Ciuitatibus irrumpendo damna inferant.

1. Octobris dies Dominicus et oxspoctata resolutio Principis.

2. Octobris. Kamuthi, — qualiter ad primum punctum responsionis super inscriptione et contentatione se resoluerit, quia contra Diploma peccare vel in minimo non vult, ideo cupit, ut iuxta Diploma, qui contentationem in se recepit, ipse satisfaciat, utpote Regnum, et si ipsi quinquies centena millia darentur, non susciperet, verum quod ad Regnum distulerit. Ut autem satisfiat utrique, ut interessati quibus aliquid inscriptum est, vel coram Domino Principe, vel nobis Commissariis ius suum producant, et contententur a quocunque.

2. Negotium Domini Palatini, quod tam facile de illata iniuria obliuiscatur, fieri non potest, cum ex ipsius interpretatione contentatio et eliberatio diuisa est, et quod conclusiones Diaetae Novizoliensis cum ipsius Domini Principis praeiudicio cassatae fuisseut; inueniant alium modum, quo ipsius honori consulatur. Et si primum super contentatione satisfieret, tamen si Dominus Palatinus hoc faciat et Illustrissimus Dominus Archiepiscopus talia proferat, quomodo possit fidere. Ad quae si auctoritatem habent, ut proferant, et propius accedant ad tractatum, et ita de sinceritate efficiant, quo confidentiam illaesam seruare queat, quia iam violata sunt pacta et per consequens Diploma. Et dicunt iam certum esse, quod armis prosequendo volit tractatum terminare, nec arma deponet ante conclusionem, quamuis Princeps praeter salutem animae nihil alma pace magis desideret.

Reuerendissimus Dominum Archiopiscopum defendit, quod scriptum ipsius post profligatum Halberstadtensem sit factum. Quomodo potest fieri, ut quibus bona inscripta sunt ad certum terminum comparere possint.

Reuerendissimus sperasset oblationem Suae Maiestatis nomine factam, Domino Principi gratam fuisse, cum Sua Maiestas ex singulari sua benignitate pro conseruatione Regni, quod non tenebatur fecisset, pro contentatione obtulerit, sed quia nihil amplius in Instructione haberent, modum procedendi in tractatu non viderent, tum postulata, ex parte Domini Principis complananda, exhibuit pro futura notitia.

Kamuthi: quandoquidem primum punctum de contentatione eiusmodi esset, quod complanari posse sperassent, ut fama Domini Principis illaesa apud posteros maneat.

Causa Domini Palatini, quod tam leuiter respondisseut, forte non habere Instructionem, puniendum esse tanquam turbatorem pacis.

Etsi tracta ista hic non potuerit componi, tamen non abscindunt tractatum, et quia Princeps ascendere magis cogitet, debebit illud differri, nam hic si Princeps ascenderet, nos in medio essemus constituti, et sic litterae nostrae non possent ad Suam Maiestatem perferri, quia hic non est locus tractationi congruus.

Kamuthi repetiit priora, et scripturum pro Comitiua dixit, et valedixit.

(Eredeti fogalmazat. Egy helyen Dallos által javitva.)

XX.

(1621. september 16.)

Bethlen Gábor békebiztosainak levele a királyi biztosokhoz intézve, az értekezlet összejövetele tárgyában.

Reuerendissime, Magnifice, Generosique Domini . . .

Az kegyelmetek levelét megadák minekünk itt Diuén alatt die 16 Mensis Septembris, kiből értjük, kegyelmetek minket jó szivvel és szeretettel vár az szent békességnek tractálására; mi is kegyelmetekhez jó szivvel szeretettel megyünk azon jó igyekezettel, hogy az Úr Isten az szent békességet, kegyelmetekkel eggyütt adja jó végben vinnünk. Értjük azt is, hogy kegyelmetek mint informáltatott, mind az ő fölsége az mi kegyelmes urunk hadai 's mind az mi menésünk felől; ugy vagyon, hogy az mi kegyelmes urunk hadának egy részecskéje ide előszállott Rima-Szombathoz, kinek bizonyos okait, Isten kegyelmetekkel

szemben juttatván, magunk megmondjuk, magunkal pediglen higyje meg kegyelmetek, hogy semmi had nem leszen, hanem csak kísérésnek okáért hoztuk volt el valami kétszáz lovast, melyeket az havason tul mingyárt viszszabocsátunk; magunk csak igen keveseḋ magunkal akarunk bemenni; igen megnyugodjék abbau kegyelmetek, hogy kegyelmetek oly bátorságos helyen és oly bátorságos állapottal vagyon és lészen, mintha Bécsben volna, mi kegyelmetekhez békesség tractálni, és csak igen könnyű szerrel megyünk, az hadak pediglen, mi ugy tudjuk, hogy az ő Fölsége hivei illyen semmi ellenkező dolgot nem cselekedtek, sem cselekesznek.

Római császár ő Fölsége az mi kegyelmes urunktól kegyelmetek számára az mincmű Assecuratoriát és Saluus Conductust kivánt, azokat is ő fölsége in eadem forma megadta, kezüuknél vagyon, melyeket magunk kegyelmeteknek meg is adunk. Megnyughatik kegyelmetek abban, hogy az mi kegyelmes urunk részéről is az tracta sincere fog instituáltatni. Mi kegyelmeteknek szeretettel igyekezünk szolgálni, az mi kegyelmes urunk után. Tartsa meg Isten kegyelmeteket jó egésségben. Datum in Diuén die 16. Septembris, Anno 1623.

Reuerendissimae Magnificae Generosi
Dominationum Vestrarum

Seruitores et Amici paratissimi
Wolfgangus Kamuthi mp.
Stephanus Kassai mp.

XXI.

Följegyzése azon magyarországi (nagy részt) egyházi javaknak, melyeket Bethlen Gábor erdélyi fejedelem az 1619—1621-dik években elidegenített.

(Kivül Dallos Miklós saját kezével: Inscriptionalium litterarum registrum, quas produxerunt coram Illustrissimo Comite Palatino, apud quem ex tunc — Inscriptiona — tenent.)

11*

Inscriptionales Arcis Surán cum omnibus pertinentiis Stephano Horváth in sedecim millibus florenis hungaricalibus. Quinque quidem millibus ad solutionem exercitus ex proprio erogatis, aliis quinque personae suae debitis, et sex ob recompensam meritorum ipsius. In Castris ad Érsekujvár positis, 25. Julii, Anno 1621.

Inscriptionales totalium et uniuersorum bonorum possessionariorum Capituli Posoniensis, Capellae Sancti Ladislai, domus Praepositurae, et bonorum ad Archiabbatiam Sancti Martini Montis Pannoniae pertinentium, in et pro decem millibus florenis hungaricalibus mutuo exceptis Ciuitati Posoniensi. Posonii 19. Nouembris, Anno 1619.

Inscriptionales possessionum Alsó et Fölső-Janok in Insula Csallóköz Sancti Monialium pro sexcentis talleris imperialibus, Joanni Schremsser factae. Posonii, 13. Januarii, Anno 1620.

Inscriptionales possessionis Marianka et aliquot vinearum ad Thal pertinentiarum pro florenis hungaricalibus mille, eidem Joanni Schremsser factae. Posonii, 20. Nouembris, Anno 1619.

Inscriptio possessionis Chiakand (?) ad Abbatem Pilisiensem pertinentis in sexcentis talleris imperialibus Joanni Schremsser facta. Posonii, 23. Nouembris, Anno 1619.

Inscriptio possessionum Tárnok cum praedio Fenyer in Posoniensi, item Apácza Szakállos in Comaromiensi et Patas in Jauriensi Comitatibus pro bis mille florenis hungaricalibus mutuo leuatis Danieli Karner facta. Posonii, 13. Januarii, Anno 1620.

Duae vineae Virginum Sancti Monialium Posoniensium Jacobo Milcz Chirurgo Posoniensi iure perpetuo, saluo iure alieno conferuntur. Posonii, 17. Januarii, Anno 1620.

Inscriptionales super possessione Nyavalyad in Comitatu Zaladiensi Joanni Vky in florenis quadringentis hungaricalibus pro fidelibus seruitiis factae. Posonii, 29. Septembris, Anno 1620.

Inscriptio possessionis Palii ad Praeposituram Pápócziensem pertinentis in et pro duobus millibus et quingentis florenis

hungaricalibus Paulo Körmendi facta; pro bis quidem millibus ex proprio militibus erogatis; quingentis autem pro fidelibus seruitiis computati. In Hunnabrod, 11. Decembris, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Kenese et portionis possessionariae in Kajár pro fidelibus seruitiis Petro Kenesei in et pro quadringentis florenis facta. Posonii, 3. Nouembris, Anno 1620.

Inscriptio totalis possessionis Tapolcza in Comitatu Zaladiensi in et pro summa trium millium florenorum hungaricalium Nicolao Lengyel facta. Mille quidem pro erogatis ex proprio in solutionem militum, mille pro emerito suo stipendio. Mille gratiae nomine ordinati. In Hunnabrod, 14. Decembris, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Vaszar ad Episcopatum Jauriensem pertinentis Balthasaro et Nicolao Lengyel facta in et pro duobus millibus florenis. Mille quingenti causa exsolutionis militibus ex propriis; quingenti vero gratiae nomine computantur. In Hunnabrod, 11. Nouembris, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Padragh in Comitatu Wesprimiensi ad Moniales Wesprimienses pertinentis, Petro Kenesei in et pro florenis hungaricalibus sexcentis pro seruitiis facta. Tyrnaniae, 4. Januarii, Anno 1621.

Bona uniuersa ad Abbatiam Tihaniensem spectantia Petro Kenesei et Joanni Zepsy in et pro summa duorum millium florenorum inscribuntur, mille quidem et trecentis pro eo, quod ex propriis erogarunt, gratiae vero nomine 700 adduntur.* In Castris ad Érsekujvár, 20. Julii, Anno 1621.

Inscriptio trium possessionum in Rendes ad Episcopatum Wesprimiensem pertinentium, Andreae Vásárheli in et pro sexcentis florenis hungaricalibus facta. Ducentis quidem pro exsolutione militum factis, quadringentis ex gratia additis. Hunnobrodi, 18. Octobris, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Gecze, ad Prioratum Lövöldiensem pertinentis, in et pro summa bis mille florenorum Joanni Zepsi facta, mille florenis pro erogatis ex proprio ad solutionem

militum. Mille vero pro gratia conferuntur. Ex castris Érsekujvariensibus, die 19. Julii, Anno 1621.

Inscriptio praedii Patha ad Prioratum Lönődiensem pertinentis, Valentino Kantor pro erogatis ducentis et quinquaginta florenis hungaricalibus in milites factis; datum in Hunnobrod 7. Nouembris, Anno 1621.

Domus et fundus cuiusdam curiae nobilitaris in Neboisza habitae, Martino Kassai pro fidelibus seruitiis, in et pro trecentis florenis hungaricalibus inscribitur. Ex castris ad oppidnm Zempcz positis, 19. Septembris, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Boleráz in Posoniensi et utrinsque Kolos cum Jeskofalva in Nitriensi Comitatibus atque ad Sancti Moniales de Insula Leporum pertinentium pro parato aere nouem millium florenorum hungaricalium Joanni Lukach et Georgio Bornemisza facta. Novizolii, 26. Augusti, Anno 1620.

Eidem Georgio Bornemisza officium Perceptoratus Hustaportiensis (?) pro duobus millibus florenorum confertur, in quem finem tantum mille deposuit. Novizolii, 26. Augusti, Anno 1620.

Officium Tricesimae Galgoczensis Joanni Lukach confertur, ad quod testantibus litteris Joannis Krausz, mille florenos hungaricales deposuit. Ex castris ad oppidum Zempcz positis, 13. Augusti, Anno 1621.

Donationales super oppido Bátorkeszi et possessione Ujfalu in Comitatu Strigoniensi Magnificorum Petri Kohary et Francisci Kegleuich, Georgio Pográni pro seruitiis factae. In castris ad Ujvár habitis, 21. Julii, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Vermecs, Magnifici Domini Pauli Apponi, gratis Georgio Pográni, in et pro quatuor mille florenis facta. In castris Ujváriensibus, 25. Julii, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Solmos ad Capitulum Agriense pertinentis Magnifico Francisco Priny in bis mille florenis gratis facta. Cassouiae, 6. Martii, Anno 1620.

Inscriptio Hidvég-Ordo in Comitatu Tornensi Hieroslao Zmeskal propter capitis sui tuitionem factas expensas et fidelia

seruitia in florenis hungaricalibus decem millibus facta. Hunnobrodae, 20. Octobris, Anno 1621.

Inscriptionales aliae eidem super possessione Mindszent, pro sui alimentatione in tribus millibus florenis hungaricalibus, alias ad Praepositurам Jasoviensem pertinentis. Hunnobrodae, 13. Nouembris, Anno 1621.

Inscriptionales super quatuor medias sessiones domorum colonicalium, alias ad Capitulum Agriense pertinentium Thomae Katona pro quadringentis florenis, pro fidelibus seruitiis factae. Cassoniae, 5. Aprilis, Anno 1620.

Inscriptionales Hoszu-Szer vocatae in possessione Széplak et domus lapideae in Ciuitate Cassouiensi, alias ad Capitulum Agriense pertinentis pro duobus millibus florenis mutuo datis Petro Alvinczi. Cassouiae, 7. Junii, Anno 1621.

Inscriptio Gyöngyös-Püspöki ad Dominos Orlle spectantis Urbano Roith pro exsolutione sui salarii in bis mille et quingentis florenis hungaricalibus facta. In castris Ujvariensibus, 2. Augusti, Anno 1621.

Item domus balneatoria Fülekiensis eidem Urbano Roith pro mille florenis in praefatam rationem confertur. In Strasnicza, 1. Octobris, Anno 1621.

Inscriptio possessionis Várkony in Comitatu Borsodiensi et ad Capitulum Ágriense pertinentis pro fidelibus seruitiis Stephano Vathay et Demetrio Tiboth facta in et pro summa duorum millium florenorum hungaricalium. Cassouiae, 10. Junii, Anno 1621.

Inscriptio cuiusdum curiae nobilitaris cum decem colonis ad arcem Zádvára pertinentis propter fidelia seruitia Gregorio Buday in et pro bis mille florenis facta. Cassouiae, 25. Maji, Anno 1621.

Inscriptionales possessionum Gömör-Panit, Mohi et Szinhegy Joanni Bornemisza de Abos ob fidelia seruitia in bis millo florenis hungaricalibus factae, saluo iure alieno. Ex castris Ujvariensibus, 9. Julii, Anuo 1621.

Eidem Bornemiszu possessio Kaza Andreae Hethei, in et pro mille florenis in recompensationem meriti salarii inscribitur. Datum ibidem 12. Julii, Anno 1621.

Inscriptionales possessionis Petri vocatae in Comitatu Abaujváriensi ac ad Capitulum Scepusiense pertinentis pro fidelibus seruitiis, factis expensis propriis, et emerito salario Stephani Korlát, pro octo millibus florenis factae. Novizolii, 24. Julii, Anno 1620.

Item eidem possessiones Pálfalva, Parma, Tajti, Alsó és Fölső-Függő Joannis Jánosy pro duobus millibus in recompensam salarii sui inscriptae. Cassouiae, 1. Junii, Anno 1621.

Inscriptionales possessionum Tapoleza in Borsodiensi et possessionis Leker et Szent-Eörsébet in Hevesiensi Stephani quondam Daróczy, Paulo Odal et Thomae Katona gratis pro florenis hungaricalibus mille et quingentis factae.

Inscriptionales possessionis Lőrinczi in Comitatu Neogradiensi ad Episcopatum Vaciensem pertinentis Francisco Jagóffi, in et pro summa trium millium florenorum hungaricalium gratis factae. Ex castris Fülekiensibus, 6. Julii, Anno 1621.

Inscriptionales possessionis Kisfalud ad Capitulum Scepusiense pertinentis Stephano Petri — gratis pro quatuor mille florenis factae. Hunnobrodi, 19. Octobris, Anno 1621.

Inscriptionales possessionis Nádasd cum curia Magnifici domini Nicolai Forgách, pro fidelibus seruitiis et emeriti salarii contentatione in et pro summa trium millium et quingentorum florenorum hungaricalium Stephano Kovacsoczi factae. Hunnobrodi, 17. Nouembris, Anno 1621.

Inscriptionales supe. curia lapidea et bonorum ad Capitulum Scepusiense pertinentium, pro Emerico Thurzó in quadraginta millibus florenis hungaricalibus pro fidelibus seruitiis et expensis factae. Ex Castris ad Posonium positis, 25. Augusti, Anno 1621.

Inscriptionales super possessionibus Vásárhely, Lovas, Iszkáz, Kis Szőlős, et Csősz Sancti Monialium Balthasaro Lengyel et Valentino Hathos pro fidelibus seruitiis, in sex

millibus florenis hungaricalibus factae. Posonii, 22. Octobris Anno 1620.

Inscriptionales possessionis Rákos cum curia ad Episcopatum Jauriensem pertinentis, Ciuibus Soproniensibus pro duodecim millibus florenis hungaricalibus factae, quinque in paratis numeratis, quinque pro expensis, et duo millia gratis numeratae. Cassouiae, 28. Februarii, Anno 1620.

Inscriptionales possessionis Vantola Episcopi Wesprimiensis Georgio Zetzer pro exsolutione mutuati, mille florenis in eadem summa factae. Tyrnauiae, 25. Nouembris, Anno 1620.

Inscriptionales possessionum Peczienits, Alsó Almás, Nádas, Eőgőgh, Ság, Tesmagh et Vásáros-Palotha in Comitatu Nagy-Honthensi, atque ad Praeposituram Sagiensem spectantium, pro mutuatis decem millibus florenis pro Michaele Doczi factae. Novizolii, 30. Junii, 1620.

(Azonkori másolat.)

XXII.

(1623. sept. 24.)

Dallos Miklós levele a királyhoz a beszterczei értekezletek folyamáról.

Sacratissima .... Miserunt hodie ad nos Commissarii Principis Transyluaniae, petentes, ut etsi festus dies esset, quia tamen litteras a Principe accepissent, earum tenorem nobiscum communicare velleut. Cum quibus, sperantes aliquid optati, quod ad promotionem huius tractationis foret, intellecturos, libenter conuenimus. Tum Wolfgangus Kamuthi exposuit nobis, qualiter Princeps statum et aduentum Turcarum in hoc Maiestatis Vestrae Regnum, ipsis perscripsisset, ipsorum tamen arbitrio reliquisset, utrum nobiscum communicandum censerent. Retnlerunt itaque inprimis nobis, exercitui Principis propter victus penuriam sensim propius accedendum esse, quia Turcae in

bonis ipsis dedititiis ipsorum — molesti fierent, ac etiam cum valida manu Beglerbegum Bosniensem aduenisse, et ad Pest consedisse, Ali Bassam etiam Putnok oppugnare voluisse, Tartaros per fluuium Maros transiisse et penes Szolnok transmissuros ad loca propinquiora; verendum esse, ne ex ipsorum aduentu Confinia, quae summe appetunt et Regnum detrimentum accipiat, quod ut praecaueatur maturationem Tractatus huius et super difficultatibus cathegoricam resolutionem urserunt. Significarunt etiam, quod tam Szendröienses, quam Capitaneus Putnokensis ex terrore vel alia causa protectionem ipsius expetiuissent, ideo Principem dictum Praesidium Maiestatis Vestrae Szendrő et Putnok, ut ab occupatione Turcarum et expugnatione vindicaret, in tutelam suam accepisse, ea tamen cum conditione, ut quando Tractatus iste optatum sortiretur effectum, illico restituturum Maiestati Vestrae esse. Et quia Turca prae aliis, Praesidium Fülekiense nimium sollicitaret, si ordinationem faceremus, ut et illud tutelae suae sese committeret, consultum censerent, atque superinde resolutionem nostram expeterent, quo Principem informari possent, ad quam instantiam tanquam indiguam nec responsum dare dignati sumus, quin imo statum Putnokensem et Szendrő magna animi perturbatione audiuimus. Instituerunt, ut de omnibus eorum postulatis cathegoricum responsum daremus, petiimus licet et — saepius ut illa scripto nobis exhiberent, nam nos illa omnia intelligere non posse. Tum laesionem personae Principis in hoc fundarunt, quod Illustrissimus Dominus Palatinus coram Regnicolis in Diaeta Soproniensi protulisset, dictum Principem tantum pro forma articulum illum super contentatione bonorum fecisse. Quod tamen nos negauimus a Domino Palatino audiuisse, sed quod Dominus Kassai sine damnificatorum iniuria contentationem fieri debere dixisset, unius dicti testes et recognita sunt praeter ipsum Kassai et Stephanum Frater, omnes alii ab utraque parte Commissarii.

Soluto conuentu hoc vespere, Judex et subditus Domini Joannis Pográni retulit, nocte praeterita 12 equites arcem

Végles ad Georginm Pográni intrasse, et ipsum postmodum statim duos ex seruitoribus suis obuiam exercitui Principis misisse, quem hac nocte vel cras hic Novizolii affuturum ferunt. Ex his itaque et aliis litteris nostris ac relationibus Maiestas Vestra benigne cognoscere poterit, quo in statu Tractatio ista nostra sit posita, quaeque pericula Regno et nobis immineant, quibus, ut obuiam ire et remedia clementer adhibere dignetur, demisse supplicamus, nostra vero pericula, quae dudum prouidemus, amplius declarare superuacaneum vidimus, cum illa aliis litteris nostris iterato Maiestati Vestrae perscripsimus, nec responsum ad illas accepimus, nihilominus ex debita obedientia ut hactenus perstitimus et resolutionem Maiestatis Vestrae exspectauimus, ita et in posterum exspectaturi sumus, nihil dubitantes clementem Maiestatem Vestram nostri rationem habituram esse. Seruet Deus . . . Novizolii, 24. Septembris.

(Dallos titkárának irása.)

XXIII.

(1623. sept. 25.)

Dallos M. levele a királyhoz Beszterczebányáról. Értesiti a beszterczei értekezlet menetéről.

Sacratissima . . . . Fidelitatis . . . . Binas per praesentes Maiestati Vestrae S. Principis Transyluaniae litteras, unas quidem remote exaratas et placidas, alteras minis plenas et ex propinquo nobis missas transmittimus, quarum continentiam Maiestas Vestra S. pluribus cognoscere dignabitur.

Quo in cardine vero Tractatus noster cum dicti Principis Commissariis versetur, qualesque praetensiones haberent, et quid nos ad illa responderimus, Maiestati Vestrae S. hesterna die pluribus demisse perscripsimus. Hodie itaque postquam iterum conuenissemus, statim cathegoricam ad postulata, ratione contentationis bonorum inscriptorum et oppignoratorum, reso-

lutionem nostram petierunt. Quibus respondimus, resolutionem dudum fieri potuisse, si sicut ab initio statim cupiuimus et saepissime ursimus, in scriptis postulata sua, utpote in uno corpore, nobis exhibuissent, qui ut antea, iam illa Maiestati Vestrae S. tum scripto, tum per Internuntios proposita fuisse responderunt, ideo nullam amplius resolutionem requiri. Quos cum a proposito auellere nulla ratione potuissemus, ut mutua beneuolentia conseruetur, effusioni Christiani sanguinis parcatur, ac a deuastatione Regnum vindicetur, ex singulari Maiestatis Vestrae benignitate, viginti adhuc millia florenorum aliis triginta nuper promissis addidimus, ut tam Maiestas Vestra, quam Regnum hoc opportuno remedio ab omni eiusmodi onere liberaretur. Ad quam nostram oblationem dixerunt, Principem non tam contentationem, (quam tamen primo loco proposuerant) quam laesionem honoris et personae suae praetendere, quam quidem personae suae laesionem, multis argumentis disputauimus, Principem nequaquam esse laesum, cum informatio illa, de Domino Palatino ab eius relatione longe aliena esset, quandoquidem nihil aliud, quam quod contentationem absque iniuria damnificatorum fieri debere dixisset, uti Kassai retulisset, nihilominus si superadditione nostra collocuturos dixerunt, et sic — vultu indignabundi quasi minasque, uti alias humaniter abiere. Accepimus hodie non solum Putnok et Szendrő in potestatem Principis deuenisse, sed et arcem Zaduara obsessam esse, ipsum vero Principem ad Rimaszombat peruenisse, ferunt etiam hac nocte ad arcem Végles duo millia militum peruenturos esse.

(Dallos titkárának irása.)

XXIV.

(1623. september 28.)

Dallos M. levele a királyhoz Beszterczebányáról. Értesíti a beszterczei értekezlet menetéről, s az avval kapcsolatban levő ügyek- s eseményekről.

Sacratissima . . .

Fidelitatis . . . Proxime praeterita nocte, qua par est humilitate recepimus benignum responsum V. Mtis ad litteras nostras 15. labentis mensis ad V. Mtem datas, iubemurque Novizolii inuigilando Commissioni persistere, in graui autem periculo migrare ad locum tutiorem, et inde Mtem V. informare, eiusdemque resolutionem exspectare. Humillime significamus Mti V. nos hactenus Commissioni nostrae inuigilasse, et de omnibus quae hic agebantur, quaeque ad nos perferebantur Mtem V. demisse informasse. Locum vero securum, ad quem in periculo confugiamus, non nouimus, quem tametsi nossemus, ad illum nos debito tempore accedere debuissemus, neque a nobis informationes exspectari possunt, quamprimum securitas mittendi et obedientia subditorum cessauerit, quorum opera uti queamus. V. autem Mtas nosse dignetur a die 15. Septembris, quo ad Mtem V. litteras nostras dedimus, ad quas hac nocte responsum accepimus, multa accidisse. Szendrő et Putnok arces, et Comitatus aliquot occupati. De Széchen vero et aliis locis, in quo statu sint V. Mtas ex Noua Arce informationem capere dignabitur. In ditione V. Mtis cum magno detrimento subditorum castra externa versantur, hostilitates et infestationes apertae contra Diploma exercentur, liberae Ciuitates ad defectionem sollicitantur, ut fidelitatem Principi praestent, aliaque eiusmodi hactenus gesta sunt, quae sincerae tractationis methodum excedunt. Nos nihilominus intentionem Principis et eiusdem difficultates cognoscere voluimus. Quas cum aliquot diebus iteratis vicibus re assumpsissemus et rationes ubertim refutassemus, tandem

hesterna luce in scriptis accepimus idiomate hungarico, ad quas nos hodie eodem idiomate respondimus in scriptis. Tam postulatorum Principis, quam responsionis nostrae translationem cum praesentibus V. Mti mittimus. Visum erat nobis iuxta instructionem gradatim procedendo, promissione centum millium florenorum, pro contentatione bonorum inscriptorum facta, si Commissarii Principis aquiescere nollent, cessare a tractatu, et hinc abire, eo quod ante tractatum ortae et sub tractatu continuatae hostilitates exerceantur, ac per hoc lusorius tractatus esse videatur. Nihilominus cum ad Principem pro resolutione nostrae responsionis recursum postulauerint, causa publici boni responsum praestolari voluimus, exspectantes resipiscentiam. Dedimus etiam nos propter titulum hungaricum in scriptis difficultates, et puncta requisitorum Principis, quae per ipsum non sunt adimpleta, et secundum rescriptum Principis moderabimur nostram profectionem. Qualiter liberas Ciuitates sollicitauerit, et quae sit intentio Principis ex paribus annexis V. Mtas benigne intelligere dignabitur. Superest ut V. Mtas, cui Deus Regna et populos regendos subiecit, pro sua paterna sollicitudine curam fidelium suorum suscipere, et ab usurpatoris inuasione Regnum Hungariae, tot calamitatibus immersum, eliberare atque ad hanc rem efficiendam, non solum grauis sed leuis quoque armaturae milites in promptu habere et imminentibus malis obuiam ire clementer dignetur. Neque hoc latere voluimus Mtem V., quod heri priusquam Commissarii Principis nobis scriptum suum exhibuissent, graui cum querela oretenus proposuerint, exinde quoque ansam defendendi accepisse Principem, quod de ipso primarii seruitores V. Mtis malo locuti fuerint et scripserint. Illmum D. Archiepiscopum Strigoniensem dixisse Sopronii haec verba: „Deo laus, duos articulos Statuum destruximus (Posoniense et Novizoliense intelligendo) in conditionibus progressum fecimus, spero quod ulterius procedemus et iugum nonnullis in collum inponemus.“ Deinde quod idem D. Archiepiscopus scripserit Dno Eszterházy Generali: „mihi — inquit — non scribitur Vienna, sed aliunde intellexi, quod Halberstad-

tensis Princeps caesus sit, quod si ita est, ac utinam ita sit, habebit etiam Transyluania suam partem.“ Obiecerunt etiam quemdam Abrahamum de Donau gloriatum fuisse, quod V. Mtas eidem contulerit Oppuliam et Ratiboriam, qualem itaque Princeps habere queat securitatem. Proposuerunt quoque D. Casparum Horwáth dixisse, quod etiamsi Diploma unius mensae instar daretur, duraret tantum ad dies vitae S. Mtis. Demum in quibusdam litteris, quas Princeps in specie habet, scripsisse D. Eszterházy Generalem de Principe: „Taedio afficimur ob perfidiam Principis, certe et nos baculum apprehendemus, ego enim tanti facio ipsius terriculamenta, quanti facio spectra ad terrendum in milio posita.“ Haec omnia in grauem despectum Principis cedere, et ob talia dicta tantorum virorum, qui S. Mti proximi sunt, merito Principem commoneri debuisse, utpote quod exinde intentiones aduersus se colligebantur. Ad quae omnia responsionem simul cum satisfactione postulabant. Nos quidem diximus heri ex non causa causam facere non oportere, neque nos ad diluenda verba, vel scripta aliquorum, sed ad complanandas difficultates occasione Diplomatis emersas missos esse. Priuatarum personarum dicta et scripta pro bello mouendo non esse sufficientia. Quemlibet suorum verborum interpretem esse, distinguenda esse tempora et Principis dispositiones, si quid prolatum fuisset; et alia adiecimus, sed minime fuerunt contenti, urgentque quam satisfactionem de his Principi dare velimus. Verum prout hae obiectiones prouisae non sunt et leues sunt, ita in his immorari noluimus. Haec erant V. Mti per nos pro statu moderni temporis demisse significanda. Seruet Deus . . . Novizolii 28. Sept. 1623.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

XXV.

(1623. sept.?)

Dallos Miklós véleménye azon kérdés fölött, mit kelljen Bethlen békebiztosainak előterjeszteni.

Extractus punctorum, quae omisso nomine Nikolspurgensis conclusionis, Principis Transyluaniae Commissariis proponi possent, quoad requisita Principis, praemisso praeambulo, quod cum Principis Commissarii prout sperabatur, propius ad tractatum accedere distulerint, Commissarii S. Mtis sincerum tractatum facere volentes proponant; haec requisita Principis — adimplenda cum securitate.

1. Quod D. Princeps Transyluaniae titulo et sigillo Regio, etiam ad Sultanum, Basas et quosuis alios scribendo, omnique administrationi, regimini ac insignibus Regni Hungariae totaliter, simpliciter et in perpetuum renuntiet, neque se ullo tempore aut occasione et praetextu in titulum, sigillumque Regium, ac administrationem, Regimen et insignia Regni sese ingeret et immiscebit. In cuius rei documentum ex nunc in perpetuum nullas litteras etiam ad Turcas cum titulo et sigillo Regio expediet, et sibi subiectos, qui eum Regem nominarent, vel scriberent primum obiurgabit, et relapsos seuere puniet.

2. Quod idem D. Princeps in posterum contra S. C. R. Mtem, Ser. Domum Austriacam, eiusque fideles subditos, quouis sub praetextu et occasione, nunquam hostilitatem exercebit, neque arma sumet, nec ullo modo infestabit et molestabit, neque hostes S. Mtis C. et R. Augustissimaeque Domus Austriacae adiuuabit, nunquam cum ipsis correspondentiam habebit, Turcas et Tartaros aliosque Regni aemulos contra Regnum Hungariae et alias ditiones S. Mtis non concitabit, neque euocabit, neque militem proprium aut conductum in ditiones S. Mtis introducet, neque intromittet. Consilia noxia contra S. Mtem ad turbandam

pacem et tranquillitatem Regnorum et Prouinciarum Christianarum non agitabit, quin imo noxias aliorum suggestiones et sollicitationes in signum sincerae erga pacem affectionis, S. Mti manifestabit Princeps [1]).

3. Quod omnes captiuos sub moderna inuasione ditionum S. Mtis, quouis loco et occasione comprehensos, cuiuscumque conditionis sint, gratis absque ulla pactione et lytri solutione Princeps libertate donabit, atque dimittet [2]).

4. [3]) De damnis S. Mti eiusdemque fidelibus illatis condignam satisfactionem Princeps inpendet, et omni conatu suo aere, captos sub praeterita inuasione per Turcas in captiuitatem abductos, Christianos redimet.

5. Quod idem D. Princeps confinia, Ciuitates et arces cum omnibus pertinentiis et utilitatibus, tormentis, pulueribus ac quibuslibet munitionibus et instrumentis bellicis, commeatu, rebusque quae tempore occupationis in illis repertae sunt, S. Mti C. integre restituet, nec quidquam ex iisdem auehi, distrahi et asportari faciet vel patietur, quinimo si quid auectum, distractum et asportatum esset, — Capitanei confiniorum, milites praesidiarii, Officiales et alii, qui D. Principi iuramento adstricti fuerunt, ab illo de facto liberi pronuncientur, et illi ad rationem S. Mtis iurent, quorum opera S. Mtas uti voluerit.

6. Quod bona et uniuersos fiscales prouentus, mineras et omnis generis metalli fodinas cum omnibus instrumentis ad eas spectantibus, sine ulla destructione et corruptione S. Mti de facto cedet et assignari faciet, nec amodo in posterum eiusmodi prouentus pro se usurpabit aut occupari faciet, fructumque hactenus ex fodinis receptum S. Mti restituet.

[1]) Oldaljegyzet késõbbi irás: „Addendum: idem a parte S. Mtis fiet".

[2]) Ugyanigy: „Additum, quod absque praeuia tractatione, si quae differentiae orirentur in Diplomate, non mouebit bellum".

[3]) Ugyanigy: „Ex quinto et sexto factus est unus Articulus".

Quod si autem aliqnando idem Princeps ad Regnum Hungariae, Regalemque Coronam aspiraret, titulumque Regium, sigillum, insignia administrationemque et regimen Regni affectaret, illisque etiam ad Turcas scribendo uteretur, et se immisceret; militesque eiusdem Principis in ditiones S. Mtis mittere vel introducere, Turcasque et Tartaros concitare et euocare niteretur, ex tunc uniuersi et singuli subditi eiusdem D. Principis ab obligatione et fidelitate eiusdem Principis exempti et liberati esse censeantur, possintque et teneantur eidem omnibus viis et modis resistere, et super hoc speciales Assecuratorias a S. S. et O. O. Transylvaniae Princeps extradari et S. Mti transmittere teneatur.

Quod Princeps nullam laesionem, damnum aut destructionem inferri permittet Archiuo Camerae Scepusiensis Cassouiae existenti.

Quod Princeps uniuersa bona et arces cum omnibus tormentis, munitionibus, et clenodiis domesticis orphanorum D. quondam C. Georgii Homonnai, qui ex testamento paterno tutores habent, de quorum pietate et fidelitate nihil dubitari queat, eisdem orphanis totaliter, absque ullo damno mox et de facto restituet, neque se in officium tutoratus ingeret, testamentariisque tutoribus paternis, in bonis paternis totalem ordinationem, gubernationem, Officialium et Praefectorum constitutionem absque ulla turbatione relinquet, a quibus iidem tutores cum utilitate orphanorum rationes exigere valeant. Quaecumque autem arces eorundem orphanorum iussu D. Principis destructae sunt, illas propriis sumptibus restaurari faciet.

Quod bona relictarum Andreae Dóczy et Sigismundi Forgách, uniuersas arces, cum omnibus tormentis, pulueribus, quibusuis munitionibus et litteralibus instrumentis, et cum cunctis earundem arcium pertinentiis, bonaque immobilia quocumque nomine nuncupata, tam Ecclesiasticorum, quam saecularium, quocumque praetextu sub posterioribus et prioribus motibus occupata, donata et inscripta ubiuis existentia, legitimis eorundem Dominis et possessoribus, nimirum a quibus ante

eosdem motus pacifice possidebantur, vel legitimis eorundem bonorum haeredibus, successoribus mox et de facto absque damnum D. Princeps restituet et realiter restitui faciet. Eiusmodi autem sunt bona Abbatiae Széplakiensis Capituli Strigoniensis; domus Cassouiensis, cum possessionaria portione Széplakiensi Hesszúszer vocata, possessionesque Palkona, Babona, Aroktő, Bogach, Poroszló, Galgócz et alia Capituli Agriensis; bona Capellae Christi in Ecclesia Scepusiensi fundatae, Zeghi, Kisfalud, Kolbáz et Somogyi, ac decimae districtus Liszkensis. Bona Abbatiae Trium fontium de Bél et de Tapolcza. Bona Garamiana, Seberiana, S. Martini, et Szalancziana. Relictae quondam D. Sig. Forgách de Ghymes Tarpa, Kis-Ár, Aranyos, Megyes cum curia nobilitari, Angyalháza, Máronfalua, Achád et Parlagh, cum terris arabilibus et in possessione Némethi molendina supra fluuium Szamos, quae per D. Principem occupata sunt; ac possessionem in Megyesalja, quam quondam D. Andreas Dóczy a familia Prényi comparauerat et iidem Domini Prényi occupauerunt, relictae eiusdem D. Andreae Dóczy. Similiter particularia bona orphanorum D. Homonnai in possessionibus Kis-Kemencze, Nagy-Kemencze, Karna, Gesztel, Agart, domus quadam in Homonna, possessionariae portiones in possessionibus Virana, Monik et Kupon, ac tribus vineis in promontorio Talyeni existentibus; portiones possessionarias in possessionibus Berzencze una cum curia nobilitari et in Szalók, relictae quondam Andreae Hethei; arcem Szádvára cum pertinentiis D. Georgii Pethe; arx Torna una cum pertinentiis et domus quaedam in oppido Beregh, cum quibusdam vineis D. Martini Moricz; bona intra fluuium Körös et Maros pro redemptione bonorum Toruensium D. Sigismundo Koruis in sex mille florenos inpignorata, ut uxoris et liberorum sepulturam peragere possit, ac alia bona sub Makra existentia, circiter ad trecentos colonos eiusdem Martini Moricz. Praeterea ultra summam centum millium florenorum, quam S. Mtas ad redemptionem bonorum et arcis Tokaj dedit, Princeps reliotam viduam quondam D. Georgii Thurzó Palatini non contentauit, neque

de decem millibus florenis, quibus portio possessionaria in Rakomaz, per quondam Gabrielem Báthory praefato quondam Georgio Thurzó inscripta fuerat, D. Princeps eidem viduae satisfactionem minime inpendit.

Cum itaque ius diuinum aeque ac humanum requirat, ut suum cuique tribuatur, praenotata atque alia etiam quaelibet bona non specificata, non secus ac si specificata essent, legitimis suis possessoribus, absque eorundem damno mox et de facto sine dilatione restituantur.

Praemissis itaque benignis aeque ac iustis propositionibus S. Mtis ad media pacis, publicaeque tranquillitatis promotionem spectantibus, si D. Princeps consenserit, securitatemque obseruationis demonstrauerit, Sua quoque Mtas benignitatem suam deinceps erga D. Principem elementer declarare dignabitur. Atque haec sunt, quae deputati Domini Commissarii S. Mtis, Dominis Commissariis Suae Celsitudinis pro nunc proponere habuerunt, responsum et assensum super his praestolantes.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

XXVI.

(1623. október 1.)

A beszterczebányai k. biztosoknak válasszirata Bethlen biztosainak előterjesztésére.

Az Imperiumbeli és Erdélyi Fejedelem ő Fölsége Beszterczére rendeltetett Commissarius uramék 27. die Septembris irásban adatott postulatumokra az mi kegyelmes Urunk Császár és Király urunk ő Fölsége Commissariusitól való rövid felelet.

Az kegyelmetek irásban nekünk az Erdélyi Fejedelem ő Fölsége nevével proponált postulatumokat böcsülettel vettük és megértettük: jóllehet igen akartuk volna, hogy kegyelmetek az mint mi, még az először lött szembelételtől fogva kévántuk, irásban adta volna az postulatumokat, holott az üdő nem láttatik

szenvedhetni késedelmet, ő Fölsége az Tractának ideje előtt és alatta hadait az mi kegyelmes urunk ditiójában beküldvén s naponként előbb menvén, mellyet kegyelmetek azelőtt nem akarván cselekedni, és mi ahhoz képest illyen szent dolognak előviteléért az szóval proponált postulatumokra mediis complanationis positis feleltünk is, mindazáltal most is írással njonnan rövideden felelünk, tudván azt, hogy ez ideig való sok izben több szóval lett feleletünk és ratióiuk kegyelmeteknél in recenti memoria vagyon.

Az mi az első és második postulatumokat illeti, holott kegyelmetek ő Fölsége nevével azt állítja, hogy mivel **Palatinus urunk** ő nagysága, ő Fölségét böcsületiben igen megsértette az nemes ország előtt, **mondván, hogy az Nikolspurgi diploma szerint való végezés az inscribált jószágok felől, csak pro forma lett volna**, és arra való tekintetből az nemes ország az diplomának illetlen magyarázatjára ment volna, az eliberatiót de facto decernálván sine contentatione, kivánván ő Fölsége nevével kegyelmetek, hogy illyen méltatlan cselekedetiért Palatinus uram az egész keresztyén világ és az nemes Magyarország előtt halállal büntettessik meg halladék nélkül, az contentatio minden rendbeli inscribált jószágokról mox et defacto meglegyen és az nemes országtól Palatinus urunk szavaira cedáltatott articulus cassáltassék.

Nem remélhettük volna, hogy kegyelmeteknek, hazánk szabadsága szerető nagy embereknek, illyen kivánságai legyenek, mellyek mind ezféle dolog eligazításának szokott formája ellen s mind az mi kegyelmes urunk authoritása és az nemes ország szabadsága ellen látatnak lenni, melyre az Erdélyi Fejedelem is ő Fölsége igen kötelesnek tartja magát lenni; rövideden az magistratusnak senkit nem illik inauditum megbüntetni, sőt az regula juris, hogy qui non audita parte altera judicat, etiam si recte judicat, non recte facit.

Ő Fölsége az mi kegyelmes urunk, mint kötelezte pedig legyen magát, tempore felicis eius Majestatis coronationis, és

azután is, az Nikolspurgi diplomának erejivel, kegyelmeteknél nyilván vagyon; az nemes ország penig, mint igyekezett legyen mindenkort, ezt az sok vérontással és az egész keresztyénységnek való szolgálattal talált szabadságot, hogy senki ad cuiusuis simplices instantias non auditus etc. in personis et bonis ne büntessék, megtartani, ex forma juramenti omnium Regum tempore coronationis praestare soliti, és minden üdőbeli constitutiókból és historiákból kitetszik, az kivöl penig de conseruando Palatino in sua authoritate bizonyos constitutiók vannak.

Ehezképest az igazságnak közönséges szolgáltatásával az mi kegyelmes urunknak authoritásával és az nemes országnak szabadságával ellenkező dologra minekünk is lépnünk lehetetlennek láttatik, és akármely jó itiletü ember is ezt könnyen esziben veheti.

Az kivöl penig, az mi ezt az praetensiót illeti, kegyelmetekkel együtt lévén, sok és helyes ratiókval állattuk, (állítottuk) hogy ez az contentatio az diploma szerént is nem ő Fölségét illette volna, hanem az nemes országot; az hol penig kegyelmetek az állatja, hogy Palatinus uram az ország előtt azt mondotta volna, hogy ez az szó Contentabunt, az diplomában csak pro forma irattatott volna: arra most is azt mondjuk, az mint azelőtt, hogy mi az országgyülésében és egyebütt is, az hol ez dolog tractáltatott, jelen voltunk, de soha azt az mi emlékezetünkre Palatinus uram nem mondotta, mert ugy az contentatióról emlékezetet sem köllött volna tenni, és az országnak is illyen módot, az minemőt ez elmult gyülésben articulo edito, impossibilitateque ibi expressa interueniente szabott, nem köllött volna találni, hanem Palatinus urunk ő Nagysága, az több, mind az kétféle Commissariusokval egyaránt, kivévén Kassai István és Frater István uramékat, kik az gyülésben jelen nem voltak és nem is lehettek ugy declaráltak és recognoscáltak, hogy ollyan értelemmel irták in ea parte az diplomát, az háboruságnak könnyebben való lecsöndeséttéséért, hogy az contentatio absque iniuria damnificatorum értettessék.

Holott pedig semmi mód nem végeztetett Nikolspurgban, az contentállás felől miképpen legyen, és ez elmult gyülésben illyen impossibilitás intervenialt, az minémüt kilenczedik Articulus Diaetae proxime praeteritae szépen declarál, és az jüvendő megelégítésről semmiképpen az reménység nem abscindáltatott, hanem inkább facilitáltatott, az szerént végezvén, az mint az nevezett articulus tartja, és az országbelieknek nagy része Palatinus uram előtt produkálták is in termino praefixo Inscriptionalis leveleket, és azokat Palatinus uram regestráltatván, immár ez jövendő gyülésben, melyet hiszünk rövid időn megleszen Isten segítségéből, facta relatione, csak az nemes ország deliberatiója kivántatnék.

Azért így lévén nem látjuk okát, miért kölljön ő Fölségének ezt igen fájdalni, és illyen nagy bántásnak tulajdonítván, Palatinus urunk ellen is illyen nagy haragot concipiálni.

Mindazáltal értvén az mi kegyelmes urunk az erdélyi fejedelemnek ő Fölségének, ebben panaszkodással való praetensióit ad complanandas differentias condescendált, és szép mediumot pro alta Suae Maiestatis prudentia, minden kötelesség nélkül, kiváltképpen az ő Fölségéhez való jó affectiójából, ő Fölsége és az ország authoritásával is eggyezőt talált, azoknak is iniuriájok nélkül valót, az kik pénzt adtak volna az jószágokra.

Tudni illik, bizonyos summa pénz fizetésre való módot, mely okon immár mi florenum 50,000 igértünk volt, de kegyelmetek arra csak választ sem adott. Hogy pedig az mi kegyelmes urunk jóakaratja ő Fölségéhez, kedves országához, és az közönséges békesség megtartására, az mi szegény hazánknak penig utolsó romlásának eltávoztatására való igyeközeti, ennél is inkább öregbödni tapasztaltassék, az ő Fölsége nevével finaliter et cathegorice százezer forintot igérünk megadni ad certum terminum.

Ezen ő Fölsége az mint reméllük megmaradván, az ő Fölsége böcsületiben való sérelemnek minden praetensiója tolláltatik, az ország authoritássa is helessen marad, az mi kegyelmes urunk jóakaratjának pedig öregbülését tapasztalhatja ő Föl-

sége, az kik penig pénzt adtak volna afféle jószágra, semmi injuriájokat nem fogják praetendálhatni, sőt jó néven vehetik az contentálás ideinek megelőzését, mely contentálást ő Fölsége az Erdélyi fejedelem az megnevezett summából könnyen elvégezhet.

Kérjük azért kegyelmeteket, mint az mi szegény hazánknak igaz fiait, hogy illyen méltó oblatión authoritate sibi attributa acquiescálván, az had népe vitessék ki defacto az ő Felsége ditiójából, és ablicentiáltassék, adempta restituantur, az oblatio szerént, és az mi fáradságunkal avertáljuk azt, hogy az mi kegyelmes urunk győzedelmes hadai is, az szomszéd országokból felesben az mi elpusztult hazánkban bejövén, ne szörözzünk veszedelmet hazánkban, és mi üdőnkben az mi kezeinkvel az megnevezett szegény hazánknak, mellyet az mi eleink nagy vérontással találtak, és minden ellenség ellen mind ez ideig megoltalmaztak, utolsó veszedelméről való Epitaphiumát ne ragaszszunk fel, az mi természet szerént való ellenségünk örömire és ragadományjára, minekünk pedig örökkén való szidalmos emléközetünkre.

Hogy az 50,000 rénes forint ez ideig az végekre nem administráltatott, oka semmi nem egyébb, hanem hogy az diploma szerént, annak az imperiumbeli contributióból köllött volna lenni, mely occasio eddig nem lehetett; nem kicsin oka volt az monetában való confusio is. Az kívül az Erdélyi fejedelem ő Fölsége fenyegetődési és hadra való készületi, mindazáltal az ő Fölségéhez való jó akaratjából az mi kegyelmes urunk egy alkalmatos terminusra az maga tárházából megadja.

Az mi az végházaknak állapatját illeti, császár és király urunk ő Fölsége az diploma szerént annak gondját viseli, Commissariusit oda expediálván jó gondviseléssel és elegendő instructióval az hadak eloszolván, nem is illik immár abban más módot az diploma kivöl valót követni.

Nem tudunk semmi okot, hogy az diploma ellen valaki az Erdélyi fejedelem ő Fölsége szolgálatjától tilalmoztatott és ez után is megtartván abban inserált formát, senki nem tilalmaztatik.

Az 20,000 forintról semmi tanuságunk nincsien, es nem is értettük, hogy az mi kegyelmes urunk ez felöl requiráltatott volna, mindazonáltal ha ő Fölsége megigérte, assecuráljuk kegyelmeteket, hogy az oblatio szerént meg is adja.

Mind ezekből nyilván kitetszik, hogy az mi kegyelmes urunk részéről semmi az diploma ellen nem committáltatott, sőt ő Fölsége im most is mi általunk az közönséges békesség megmaradásáért hazánk romlásának eltávoztatásáért, illyen szép oblatióra megyen.

Azért ha kegyelmetek illyen méltó oblatiókon nem requiescál, mi mind az élő Isten, az ő szent angyali és ez világ előtt az mi kegyelmes urunk nevével solenniter, tudományt teszünk, hogy ő Fölsége az fegyverfogásra, országunk romlására, iszonyu vérontásra occasiót nem adott, és hiszszük Istent, hogy az igaz igyet megsegíti.

(Eddig terjed az azonkori egyszerü másolat, melyet Dallos Miklós püspök sajátkezüleg javitott ki.)

XXVII.

(1623. octóber 2.)

A besztercebányai k. biztosok által Bethlen követeinek átnyujtott emlékirat, melyben a Bethlen által a nikolsburgi szerződés ellen elkövetett sérelmeket fölsorolják.

Az mint minekünk Császár urunk ő Fölsége tanácsi és az Beszterczei Tractára néminémő difficultásoknak, mellyek az Nikolspurgi Diploma ellen emergáltak volna, complanatiójára bocsiáttatott Commissariusinak, az Imperiumbéli és Erdélyi Fejedelemnek ő Fölségének Commissariusi difficultásokat irással beadtanak. Hasonlóképpen mi is, az mi ő Fölsége részérül adimpleáltatni és tolláltatni köllenék, akaránk beadni ez szerént:

Mivelhogy az Nikolspurgi Diplomának continentiája szerént az Erdélyi Fejedelemnek ő Fölségének Erdély országnak

nevében asseenratiót köllött volna csiászár urunknak ő Fölségének beadni, és assecuralni arrul ő Fölségét, hogy az hét vármegyében az kik éltig engedtettenek ő Fölségének, és az Kassai várason semmi igazságát, avagy successiót nem praetendál és azokban csiászár urunk ő Fölsége engedelme nélkül hadakozó népet nem fogad. Mivel azért az megnevezett asseeuratio Erdélytül ő Fölsége kezénél vagyon, kivántatik mindeneknek előtte, hogy azt kegyelmetek által kezünkhöz adassék, mellyet csiászár urunknak ő Fölségének fölküldhessünk.

Az Nikolspurgi tractában mindenek syncere et candide tractáltattanak és értettenek. Nyilván vagyon penig az, hogy noha az hét vármegyének concessiójábul Zakmár néven csak az vár értethetnék, de ő Fölsége az hozzá való jószágokat is érté rajta, az minthogy birja is. Hasonlóképpen Zendrő néven is nemcsak az várat magát, hanem az hozzávaló jószágot is köll érteni várasával együtt, holott császár urunknak ő Fölségének mindenkor presidiumja tartatott, kitetszik abbul is, hogy nevezve engedtetett ő Fölségének az ott való harminczad, kit nevezni nem köllött volna és kivenni, ha az jószágot is oda engedték volna. Hogy azért az benn lakók köztt minden viszavonás eltávoztassék, szükséges, hogy az diploma szerént ő Fölsége az jószágbul kezit kivegye, az harminczadot megtartván.

Az Catholica Religiónak exercitiumjában való dolgot a mi illet, magára vette volt ő Fölsége, hogy az Nikolspurgi articulusokot mind maga megtartja 's mind másokkal megtartatja. Vagyon azért egy az articulusok közt, hogy az hét vármegyékben is, mellyek ő Fölségének engedtettenek, mindenütt az Catholica Religiónak exercitiumja és az egyházi szabad és igazság békével megtartassék és maradjon. Méltó azokáért, hogy az Kassaiakot is annak megtartására ő Fölsége erőtesse.

Az Internuutiusok által ennek előtte is ő Fölségének nem kevés panaszok adattanak eleiben, hogy az harminczadnak megvételében az régi szokás nem tartatnék, de főképpen, hogy az szabad várasokon és az nemességen, az magok hazájokban és majorságokban termett s nevelt marháktól is megvennék az

harminczadot. A mellett az minemő marhát az ő Fölsége ditiójábul kihoznak, avagy hajtanak, attul Kassán az egész harminczadot megveszik, holott ennek előtte chiak felét szokták ott megvenni, itt is csiászár urunk számára megveszik, és igy duplával vetették meg rajtok, kiért az kereskedő embereknek fölötte nagy neheztelések vagyon. Hogy azért az régi szokás és az diploma szerént exigáltassék az harminczad kivántatik.

El volt végezve az Nikolspurgi tractában, hogy akármi néven nevezett jószágok, az elmult háboruban kik elvétettek volt, mind az egyházi 's mind világi rendnek, és az ő Fölsége birtokában levők is megadassanak. De találtatnak sokan, a kiknek az diploma ellen mind ez óráig sem adattanak meg.

Nem adatott először az Esztergami káptalannak Széplak Apáti abbatiának jószága, hanem mind eddig más kéz alatt vagyon, hogy azért az diploma szerént megadassék szükséges és az igazság kivánja.

Hasonlóképpen az Egri káptalannak elvétetett jószága meg nem adatott, ugymint az Kassai ház az Széplaki portióval együtt, kit Hoszuszernek hinak Abauj vármegyében. Item Kisfalud, Palkonya, Bábóna, Ároktő, Bogács, Poroszló és Galgócz Borsod vármegyében Miskoczi altariával, és Szent-Margit Szabolcs vármegyében különb rendbeliektül birattatnak.

Az Szepesi káptalanban fundáltatott Corporis Christi capellának jószágát, ugymint Kisfaludot Zemplin vármegyében Petneházi uram, Szegit Cseruel György és Ibrányi Mihály, Petrit, kinek fele az káptalané, fele az préposté Abauj vármegyében, és Liszkán egy udvarházat, mellyet az káptalannak kötött volt Danczházi György, birják.

E szerint Forgách Zsigmondné aszszonyomnak Szent-Mártoni és Garami jószágát mind ez ideig az erdélyi fejedelem ő Fölsége kezénél tartja. Az Sebesi jószágot azonképpen, hanem hogy egy Nagy-Szilva nevü faluját Stankói Miklósnak, más Szeni nevü faluját penig ugyan azon Stankainak Bornemisza Jánossal együtt adta volna. Szalánez várát is minden jószágával ő Fölsége birja.

Hasonlóképpen Dóczi Andrásné asszonyomnak jószágát ugymint Matócsi portiót egy udvarházzal, Kis-Árt, Tarpát, Aranyast, Megygyest egy udvarházzal, Madarászt és más udvarházat Szakmárt, Szamos vizén levő malommal, ezekenkivül Nagy-Udvart, Angyalházán, Marosfalván, Acsádon és Parlagon levő portiókot szántóföldeivel, és Németiben az Szamos vizén több malmokot is mind ő Fölsége birja. Megygyesalján levő portióit is, kiket az Príni uraktól vett volt szegény Dóczi uram, viszszafoglalták és birják az megnevezett Príni urak.

Nem különben szegény Homonnai György uramnak Árvai jószági külömb rendbeliektől birattatnak, ugymint Zemplin vármegyében Kis-Kemencze Révai Ferencz uramtól, Nagy-Kemencze Rákóczi Jánostul, Karna Bornemiszsza Jánostul, mely Hethei Bálintnál volt inscribálva, Viravának portiója egy szolgájánál az Fejedelemnek. Moniknak fele az Baranyai harminczadostul, Kupont 200 jobbágy Dancsi Miklóstul, Gesztel magátul ő Fölségétül. 3 szöllő az Tállyai hegyen Alapi Menyhárt uramtól, és Homonnán egy ház az ott való contrátul (ellenőr) Agárdal együtt birattatnak.

Szegény Hethei Bálint maradékinak és árváinak is jószágok másoktul birattatnak, ugymint Karnát Zempléu vármegyében Bornemiszsza János, Brezenczei udvarházat 18 jobbágyal Palatics János és Szalókon való portiójokat Morvai János maradéki birják.

Panaszolkodik kassai polgár és áros ember Tamási Ferencz azon, hogy midőn ő az elmult háborunak előtte, ugymint kalmári kereskedéséhez képest, marhának vételéért Bécsben fölment volna, semmit az következendő háboru felöl nem halván avagy értvén, feleségét, gyermekit is az anyok és atyafiak látogatásáért kihozta volna, kiknek látogatásokban és az marhának megvételében tovább mulatván, az véletlen háboru támadott, és minden helek ellenkezőkkel rakva voltak volna, annyira való félelmes utra fejét vetni nem mervén. Az Kassaiak minek előtte ő Fölsége beérkeznék, minden jószágát elfoglalták, és ingó marháját magok köztt fölosztották volna.

Moricz Márton uram jószági, mellyek az elmult háboruban elocenpáltattak volt, éppen meg nem adattanak, mert az Beregszászi házat egynehány szőllejével ő Fölsége számára birják. Bereg vármegyében levő Polyánka nevü faluját Nyári István uram, Borsod vármegyében Papfalvát Puskás János birják; egyébb jószágit, kik ő Fölsége birodalmában Erdélyben Kőrös Marus köztt vannak, Kornis Zsigmond uramnak Tornai jószágának kiváltásáért, hogy megholt feleségének és gyermekinek az föld szinén levő holt testeket eltemettethesse, kételenségbül, hogy az Tornai jószága meg nem adatott, 6000 forintban kötötte, ezenkívül Petneházi Kovács Péter és Csiatári Márton uramék Makraaljában közel 300 ház jobbágyát birják.

Turzó Györgyné aszszonyom is az 100,000 forinton fellyül levő summárul is, kit császár urunk ő Fölsége megadott, nem contentáltatott. Rakamazi portió is, mellyet Báthori Gábor ő Fölsége 10000 forintban inscribált volt Turzó György uramnak, minden pénz nélkül tőle elvétetett.

Mely és az Tapolczai apátursághoz és egyébb efféle elvett jószágok is, hogy viszontag mennél hamarább az előbbeni igaz uroknak megadattassanak, mind az Nikolspurgi diploma, s mind az közönséges igazság magával hozza.

A Tiszán innen levő dézmákat, ugy vagyon, hogy az Egri káptalan és az püspök, mikor az ő szokott jövödelmét az Egri völgyből, magok szőllőjökbül, molnaikból és jószágokból beszedhették, és magoknak táplálásában külömb módjok volt, az Szepesi kamarának árendálta, minekutánna azért Eger elveszett volna, maga az káptalan in specie colligálta, az mint 1597 és 1598 esztendőbeli articulusok bizonyítnak. Más az, hogyha szintén mi igazságok volt volna is az királyoknak hozzá, de ő Fölsége ebbeli auctoritássa az Nikolspurgi diploma szerént limitálva vagyon ezekkel a szókkal: Quod decimas omnes Cis Tibiscanas ad rationem Ecclesiasticorum ac legitimorum possessorum idem Princeps relinquat, probáltatik abbul is, hogy császár urunk ő Fölsége az Ungvár vármegyei dézmát in specie hagyta, és hagyja is az káptalannak beszedni. Kivántatik

azokáért mind az igazság, mind az diploma szerént, hogy ő Fölsége az Tiszán innen levő dézmákat az káptalannak és az püspöknek engedje beszedni. Az káptalanhoz való dézmák penig ezek, ugymint Zemplin Vármegyében Szerencsi districtus, Szabolcs vármegyében insula Taktaköz, egész Kapos-Ujvári districtus, kiben Leleszi, Lánczi, Szinmai, Forrói, Aszaló és Gönczi processus vagyon, és Abaujvárban Foni, Borsodban Kis-Borsod, az többi az püspöké.

Hogyha az Liszkai dézmának beszedése Esztergami érsek uramnak megengedtetett volna, nem sollicitálta volna ennek előtte és most sem sollicitálná, kit méltán mind abból kivánhat, hogy 6000 forinton váltotta ki, mind ő Fölségétől Kassai uram által Nikolspurgban promissuma vagyon, mind penig Kovacsóczi uram Sopronbul megtérvén, irta, hogy levele által ő Fölsége annak beszedését szabadon hagyta és engedte volna. Hogyha azért Bellavári uram ő Fölsége akaratja ellen csielekedett, megelégszik Érsek uram azon, ha az beszedett jövedelmet restituálja.

Az Váradi püspökséghez való jószágoknak megadásárul tött válaszon császár urunk ő Fölsége megelégszik, nem is kételkedik, hogy ő Fölsége ajánlását be ne teljesítse.

Mivel Homonnai György uramnak árváinak atyjok testamentuma szerént istenfélő és elegendő tutori vannak, ő Fölségének tutorság nevével nem köllött volna jószágokhoz nyulni. Mivelhogy az tutorok elegendő instructióval hites gondviselőköt és számadásra köteles tisztartókat az jószágokban rendeltek volna, kik ha mi kárt tettenek, avagy vétettek volna, volt volna módjok azoknak megbüntetésekben. Minekokáért igen méltónak láttatik, hogy az szegény megholt Homonnai uramnak testamentuma szerént, az tisztviselő szolgák az tutoroktul függjenek, és az jószágoknak jövedelme az árvák hasznára fordíttassék.

Minthogy Czyriáki Moyses, Petho György, Zichy Pál és szegény Darabos János uramékon az sarcz, az Nikolspurgi tractatus és végezés után, az mint császár uramot ő Fölségét informálták, lött s vétetett meg, méltó, hogy vigore diplomatis is még nekik megtéríttessék.

Noha az végbeliek és hajdnság kapitányi, azonképpen az Kassai biró és tanács az országnak resignatiójakor az Commissarinsok előtt csiászár nrunk ő Fölsége hivségére megesküdtek, minthogy azért az végozés szerént az jövendő kapitányok és tisztviselők is azon hittel tartoznak, és vagy az megholtak, vagy az kik tiszteket elhagyták, azok helyett mások rendeltettenek, hogy azok is csiászár urunknak ő Fölségének hittel kötelezzék magokat, kivántatik.

Hogy ő Fölsége az király titulustól, kit in perpetuum abdicált, abscendáljon, méltó. Mert találtattak ő Fölségének ez esztendőben veretett pénzei, kiken Electi Regis Hungariae titulus vagyon, az minthogy egy arauyja ollyan titulussal meg is mutatjnk, higyjenek. Mondják azt is, hogy az minemő leveleket Török országban ir, azokban is királyi titulnssal él, kitől hogy ő Fölsége ezután hasonlóképpen abscendáljon, kivántatik.

Legfőképpen az is el volt végezve az Nikolspurgi tractában, hogy ő Fölsége az Magyar országi administratióban magát nem immisceálja, fegyvert nem fog, és semmi hostilitást nem exerceál. Mely végezés ellen szemlátomást ő Fölsége cselekedni láttatik naponként, holott feles hadaival csiászár nrnnk ő Fölsége ditiójában bejövén, végházait megveszi, mindenekből disponál, és az szabad városokot is, maga hivsége és birodalma alá hajtani igyekezik. Kivántatik azért az szent és egyenlő békességnek megmaradásáért, hogy ő Fölsége mind az administratióbul kezét kivegye, népét kivigye és elbocsiássa, az elvett helyeket viszaadja, magát mindenekben az diplomához conformálja.

Ezek azért az difficultások, mellyek az diploma ellen ő Fölsége részéről emergáltak, complanáltatni kivántatnak.

(Dallos titkárának irása, melyre a külzetet Dallos püspök irta.)

XXVIII.

(1623. október első napjaiban).

Dallos M. óvás-javaslata, melyet a beszterczei értekezletre küldött k. biztosok emelni szándékoztak Bethlen Gábor és annak biztosai ellen, kik azon értekezletet eredménytelenné tették.

S. C. R. Mtis Commissarii Novizolium ad complanandas difficultates, quae occasione Nikolspurgensis Diplomatis utrinque emersissent, sincere per eandem S. Mtem destinati solemniter protestantur super eo, Quod cum Illmus D. Gabriel . . . . per litteras suas ad praefatam S. C. R. Mtem exaratas et per Plenipotentiales Commissariis suis datas ad complanationem difficultatum utrinque occasione praedicti Diplomatis emersarum, locumque tractationis, receptis utriusque Assecuratoriis et Salui Passus litteris conseusisset; nosquo Commissarii Caesarei, Commissarios Principis trium hebdomadarum spatio, admoniti per Priucipem de exspectatioue Commissariorum suorum in tam salutari compositionis publicam tranquillitatem concernente negotio, specialibus litteris eiusdem Principis, 3. Septembris ex castris ad Debreczen positis ad nos emanatis, ex commissione S. Mtis C. prompto animo expectassemus, Tandem Sp. ac Mag. D. Wolfgangus Kamuthi etc. et Gen. D. Stephanus (sic) aduenientes, eosdem caterua militum cum aliquot vexillis subsecuta est, et in ditionem S. Mtis consedit, de cuius amotione eosdem in via existentes requisiuimus; quae causa eius rei, se oretenus relaturos per litteras responderunt, sed nullam firmam dare potuerunt, illaque quae protulerunt contra primum requisitum dicti D. Principis in Diplomate Nikolspurgensi positum militabat, in quo ingestio iu administrationem Regni cauebatur. Urgentibus itaque nobis et nihil proficientibus, ut introductus miles Principis, qui in ditione S. Mtis C. hostilitatem et iufestationes varias exercebat, tractationem suscepimus, in quo

ad omnes praetensiones Principis circa Diploma Nikolspurgense exortas sufficientibus rationibus respondimus, atque ut Regnum pace ac tranquillitate optata frueretur, ad auertendas calamitates oppressionesque populorum et sanguinis Christiani effusionem, Regnique exterminium, quod ex mutua digladiatione nasci posset, quamuis ex vi articulorum Soproniensium deliberatio de contentatione eorum, qui pecunias ad bona D. Principi dederunt, per Regnicolas dilata fuerit, Suaque Mtas ad hanc contentationem obligatus non fuerit, sed Regno incumberet; nihilominus pro suo paterno erga Rempublicam Christianam affectu, placida media compositionis applicando, atque Diaetam futuram anticipando, usque ad centum millia florenorum eidem Principi numeranda benigne promisit, ut D. Princeps eos, a quibus ad bona pecunias leuauerat, quam in sua, quam in S. Mtis ditione eos contentet, legitimique possessores omnes, qui maxime in ditione Principi concessa nondum potestatem bonorum suorum receperunt, bonis suis realiter restituat. De quinquaginta millibus florenis rhenensibus pro exsolutione militum per Commissarios S. Mtis ad id deputandos, facienda, quae summa ex contributionibus Imperialibus praestari, ideoque ad hanc contributionem habendam Comitia Imperialia exspectari debuissent, satisfactionem de summa praenotata pro uno anno (nam secundus annus nondum est completus) ex aerario S. Mtis promisimus. Cum itaque tantam benignitatem S. Mtis declarauerimus, et ad quasuis praetensiones dicti D. Principis sufficienter responderimus, ac nihilominus Commissarii D. Principis minime acquiescere voluerint, neque difficultates circa requisitorum Principis adimpletionem complanauerint. Quocirca quod Commissio moderna optatum finem consequi non potuerit, et quidquid incommodi exinde secutum et in posterum secuturum est, non S. Mti C., neque nobis eiusdem Commissariis, sed D. Principi, ipsiusque Commissariis, qui legitimae complanationi locum dare noluerunt, tribuendum esse. Super quo omni meliori via et modo protestamur.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

XXIX.

(1623. október 9.)

A beszterczebányai k. biztosoknak jelentése, melyet a királynak átnyujtottak.

Sacratissima . . . .

Plane paterna cura ac sollicitudine placuit Sacratissimae Maiestati Vestrae multis laboribus, variis impensis, munificentissimis largitionibus, et amplissimis dignitatibus Principi Transyluaniae concessis, pacem cum eodem Nikolspurgi pactam conseruare, publicam calamitatem, clademque et incommoda, quae ex bellis nascuntur, inito consilio suscepto, placidisque ac Christiano Imperatore dignis, mediis adinuentis et applicatis auertere, nisi contumacia Principis et animus ad ciendos tumultus natus obstitisset. Hec tota aestate actum est, Maiestate Vestra pro conseruatione pacis excubante, satisfactionem de praetensis difficultatibus offerendo, et per Internuntios ad complanandas, si quae occasione Diplomatis Nikolspurgensis emersissent difficultates, planam viam Commissionis proponendo, in quam licet Princeps consenserit binis suis litteris, quarum priores per Internuntios Vestrae Maiestatis Jacobum Szentkereszti et Andream Izdonczi, posteriores per Stephanum Keresztúri Secretarium Spectabilis ac Magnifici Domini Judicis Curiae ad Vestram Maiestatem dedit, plenas mollis et votorum, interposita inuocatione diuini nominis, nihilominus clam tunc maxime delectum militum faciebat, gladium hostilem corde acuebat, Turcas in auxilium disponebat, et omnes praeparationes ad inuadendum Regnum Hungariae more suo ordinabat, prout euentus docuit.

Ad hanc Commissionem complanationis difficultatum peragendam Vestra Maiestas pro loco Commissionis primum Tyrnauiam, non consentiente vero Principe, Eperiessinum vel Leutsouiam postulante, Nevizolium clementer nominauit; pro

termino autem inchoandae Commissionis, Princeps per Internuntios diem 15. Augusti optabat, Vestra Maiestas festum Sancti Bartholomaei Apostoli in 24. Augusti incidens, praefixit, et de his, personisque nostris ad Commissionem destinatis, Principem per praefatum Korosztúry certificavit. Qui priusquam a Principe rediret, urgentibus nos binis clementissimis mandatis Vestrae Maiestatis, ut ad praenotatum terminum Novizolii comparamus, itineri nos obedienter accingentes, postpositis quibusuis priuatis nostris negotiis, ad Illustrissimum Dominum Comitem Palatinum, in thermis Pösténiensibus ipso festo Sancti Bartholomaei reportum, concessimus, et de manibus eiusdem iuxta praeceptum Vestrae Maiestatis, litteras Plenipotentiales, et Instructionem nostrae Commissionis accepimus, iterque continuantes.

28. Augusti Novizolium peruenimus, aduentumque Commissariorum Principis, tribus hebdomadibus ad benignum mandatum Vestrae Maiestatis et requisitionem Principis prompte alacriterque exspectauimus [1]).

Qui donec Novizolium appulerunt, interea nos ad diuersas partes versus Makouiczam, quo Georgius Hoffman, Perceptor prouentuum Superioris Hungariae, se ob securitatem receperat, ad Dominum Georgium Széchi et Dominum Thomam Bosnyák in arcem Fülek, et quocunque necessitas postulabat, litteras nostras dedimus, partim eosdem et quoslibet alios ipsumque Dominum Széchi confortando, partim ab iisdem statum partium Superioris Hungariae, apparatusque praeparationes et aduentum Bethleni inquirendo, et quidquid ad nos perlatum fuit, Maiestati Vestrae aut scripsimus, aut in specie litteras nonnullorum ad

[1]) Ezen utóbbi 16 szót Dallos püspök javítá bele, kitörölvén a következő — szinte érdekes — pontot: „et Principe rogante nos per litteras, tertia die mensis Septembris ex castris ad Debreczen positis emanatas, nobisque die octaua eiusdem exhibitas, ut patienter feramus moram, propterea quod tarde fuerit certificatus, praestolemur aduentam suorum Commissariorum causa communis boni publicaeque tranquillitatis." A fejedelem ezen említett levelét lásd a Győri történelmi és régészeti füzetek. II. 266. 267. l.

nos datas, misimus, humillimoque nos referimus ad easdem, diuersis temporibus expeditas.

Praeterea ne tempus inutiliter diffluerot reuidimus, et regestauimus litteras Inscriptionales Principis nobiscum per Dominum Palatinum communicatas et secrouimus eorum litteras, qui pecunias ad bona inscripta dederunt, ab aliis. Relegimus quoque Instructionem nostram accurate, a Vestra Maiestate informationem petiimus de termino solutionis quinquagiuta millium rhenensium pro confiniariis iuxta Diploma soluendis, et quid per rectificationem, quae circa idem punctum commissa fuit, intelligendum sit, sed nullum responsum venit.

Percrebescente interim rumore de apparatu et appropinguatione, Principis ad instantiam Domini Judicis Curiae et Domini Bosnyák frustra hortati sumus iteratis vicibus Montanas Ciuitates, quibus Dominus Palatinus conductionem ducentorum peditum pro insurrectione particulari imposuerat, ut eosdem pro defensione arcis Fülek, quae obsidenda metuebatur, conuerterent, quos cum procrastinationibus uti videremus, passu Fülekiensi occluso, 50 pedites Cremnicio Novizolium introduximus, qui nobiscum usque ad finem Commissionis, nostrumque discessum manserunt.

Priusquam in ditione Vestrae Maiestatis exercitus Principis venisset, sollicitabantur fideles ad defectionem, prout et Dominus Bosnyák tentatus est, Dominus autem Széchi, sicut intelleximus, se tempestiue accommodauit. Proceres et 7 Comitatuum membra ad diem 10. Septembris Cassouiam pro Conuentu faciendo conuocabantur per Principem, cuius Conuentus propositiones et conclusiones habere non potuimus, quamuis diligenter in id incubuerimus.

Dum haec agebantur, appulerunt Commissarii Principis Wolfgangus Kamuthi et Stephanus Kassai 13. Septembris ad Oppidum Rimaszombat, suumque appulsum Domino Bosnyák intimarunt, et ipso nobis. Hos Commissarios subsecuti sunt milites Principis in ditionem Vestrae Maiestatis penes arcem Putnok precedentes cum vexillis 28, prout ex litteris Michaelis

Kërössi Vice-Capitanei Putnokiensis informabamur, qui mox in ipso ingressu et vulneratione excubitoris Putnokiensis, et direptionibus variis atque excursionibus hostilitatem exercuerunt, hominem nostrum, per quem litteras ad Dominum Bosnyák mittere volebamus, ademptis litteris grauiter verberarunt, et quem Capitaneus Széchéniensis cum litteris ad nos misit, vulnerauerunt, qui ad nos sanguine — litteras attulit.

Postquam tantorum militum ingressum in ditionem Vestrae Maiestatis cognouissemus, mox ad praefatos Principis Commissarios nostras dedimus litteras, conquerentes contra Diploma, cuius difficultates complanaudas venimus, manifeste militare, infestationem subditorum Vestrae Maiestatis et arma illata, ac proinde remittendos esse milites et expectandum a decursu et fine Commissionis. Rescripserunt et nuntiarunt Commissarii Principis, se cum sinceritate venire ad tractatum, non plures quam ducentos per montes Deuenienses secum ducturos pro comitiua, et monte traiecto, ipsos quoque dimissuros, et causam aduentus militum oretenus reddituros, secumque Assecuratorias et Saluum Conductum pro nobis allaturos.

Tunc diligentius agere caepimus cum Ciuibus Novizoliensibus de excubiis et auctiori numero excubitorum, fecimusque, ut pro securitate loci et nostra, ex operariis metallicis sexaginta pixidarios adderet Praefectus Camerae Nevizoliensis, quod et fecit, et iussimus Ciuibus diligenter portarum custodiam, durante Commissione, ne quem externum nobis inscii intromitterent, sed in hoc processerunt segniter.

Tum Kamuthi et Kassai circiter cum 30 equitibus uno curru coriaceo, una rheda, et tertio onerato rebus curru Novizolium 17. Septembris ante prandium peruenerunt, diesque illa data est ipsis ad quietem.

Sequenti mane misimus Secretarium Nageuith ad recipiendas litteras Assecuratorias et Salui Passus, utque causam introductorum militum significarent, eosque remitterent. Responderunt se scripsisse, quod ipsimet dictas litteras nobis assignabunt, et causam introducti militis reddent, illum diem patienter

esse oxspectandum, praestolari se aduentum aliorum Dominorum Commissariorum, qui siue venerint, siuo non, altero die nobiscum colloquium habebunt.

19. Septembris nondum venerant duo alii Commissarii, Nicolaus Monaki et Sigismundus Lónyai, quando primum congressum habuimus in aedibus Vestrae Maiestatis, peractaque mutua consalutatione et comprecatione felicis successus praesentis Commissionis, assignarunt nobis Assecuratorias Principis et Saluum Conductum, non omnino in ea forma, in qua ipsi a Vestra Maiestate habuerunt, sed cum defectibus, quos defectus non aliunde irrepsisse dicebant, nisi quod in punctis ad Principem missis, illa duntaxat consignata fuerint, absque ulla mentione rerum et comitiuae.

Causam vero introducti militis hanc dederunt, quod Princeps pariter cum Maiestate Vestra obligatum se esse sentiat ad defensionem libertatum Regni, quodque pares sint libertates septem Comitatuum sibi concessorum, cum libertatibus aliorum, qui in ditione Vestrae Maiestatis degunt, ac vigore Diplomatis Nikolspurgensis obligatus esset conseruare Status in suis libertatibus, a quibus se in Nikolspurgensi tractatu noluit separare, simulque tractauit suam contentationem et restitutionem libertatum Regni. Restitutis vero libertatibus etiam 17 conditiones vigorem suum sunt consecutae, in quibus vetatur introductio militis externi. Requisitum fuisse Principem non solum a Statibus 7 Comitatuum, verum etiam ab aliis pluribus, qui in ditione Vestrae Maiestatis sunt, ut germanorum introductionem in confinia impediret, de qua introductione Comitatus certificati essent, ipsumque Principem sibi et suis deesse non potuisse, militesque modernos misisse, ut impedirent introductionem germanorum in arcem Fülek, nominique nocituros.

Quibus nos respondimus, clara esse verba Diplomatis, quo cauetur, quod Princeps contra Maiestatem Vestram, Serenissimam domum Austriacam, eiusque fideles subditos nunquam hostilitatem exercebit, aut arma sumet, neque eos infestabit, consiliaque noxia agitabit, quae mala tanquam recentia primum

telli, exercitusque introductus remitti debent. Sentire infestationem fideles Vestrae Maiestatis, quorum victus rapitur, et grauiter affliguntur. Nondum esse germanos in confinia introductos, neque eosdem totaliter per Statuta Regni arceri, imo admitti in casu necessitatis, qualis haec est. Praeterea, etiam si quid contra conditiones acciderit, non ideo Princeps armis ditiones Vestrae Maiestatis lacessere, et sibi occupare deberet: illae enim eaedem conditiones modum praescribunt, qualiter grauamina, quae tempore regiminis Vestrae Maiestatis emergerent, in singulis Diaetis, quolibet tertio anno celebrandis, telli debeant. Defensio quoque libertatum Regni, in Diplomate Nikolspurgensi, non est Principi concessa, sed obseruatio illarum, ne ipse contra libertates affligat Status Comitatuum sibi concessorum. Habere Vestram Maiestatem multa Regna et Prouincias, quas feliciter absque Gubernatore regeret, quo neque in Hungaria opus esset: imo onerosum videretur Vestrae Maiestati, si Princeps toties armis Regnum Vestrae Maiestatis inuaderet, quoties aliqui se opinatiue, aut alio modo laesos in libertatibus praetenderent, ipseque videretur esse coactor Vestrae Maiestatis, et ideo supra Vestram Maiestatem. Recordari deberet Princeps Nikolspurgi non aliter ad pacta processum esse, nisi prius resolutione Principis habita, quod titulum Regium, omnemque administrationem et regimen insigniaque Regni totaliter et simpliciter in perpetuum abdicaret, et deponeret, neque ullo unquam praetextu in administrationem et gubernationem Regni sese ingereret et immisceret. Dum itaque Princeps se pariter cum Vestra Maiestate ad defensionem libertatum Regni obligatum esse dicit, armisque rem gerit, in administrationem Regni se ingerit, quae legibus et armis fieri solet. Esse contra naturam tractatuum et complanationum, ut tunc grauiores iniuriae paterentur, quando sublationi difficultatum studere oporteat. Itaque ante omnia opus est, ut miles euocetur e ditione Vestrae Maiestatis et sic ad tractatum accedamus.

Responderunt hoc non esse in sua, sed in Principis potestate situm, scripturos se Principi, propter vulnerationes autem

et impedimenta priuatarum personarum non esse tractatum rescindendum. Aliam esse considerationem perfecti, et aliam turbati status. Hoc in perfecto statu requiri quod dicimus, in turbato autem statu, qualis nunc est, de Principe de sua laesione conquerente aliud cogitandum esse. Tollantur prius difficultates, postea facile est reuocare exercitum. Sed comperiebatur in tractatum in statu perfecto consensisse, turbatum vero esse per Principem. Responderunt haec se ad Principem relaturos, nosque ad Vestram Maiestatem per litteras pro informatione nostra, quid nobis agendum foret, demisse retulimus.

Post haec 20. Septembris Nicolaus Monaki et Sigismundus Lonyai cum 100 equitibus Ciuitatem Novizoliensem ingredi volebant, quibus commoti et Domino Kamuthi nuntiauimus, non esse conueniens, ut hi maiori numero venirent, quam Praeses Commissionis, Kamuthi. Venerunt itaque circiter cum 50 equitibus, postea vero ob negligentem custodiam portarum in uniuersum duconti circiter numerabantur de familia omnium Commissariorum Principis. Quo die propter aduentum praedictorum Monaki et Lonyai, ut quiescerent, sequenti vero die propter festum S. Matthaei Apostoli et Evangelistae, reuera autem, ut informationem a Vestra Maiestate interea acciperemus, quiouimus.

Diu multumque, praenotatis duobus diebus quieti datis, consultauimus, an propius ad tractationem accedendum esset, quandoquidem videbamus frustra nos agere de eductione militis, quin imo in dies cumulabantur difficultates, Szendrő et Putnok obsidebantur et capiebantur, Liberae Ciuitates ad deditionem sollicitabantur, et Princeps ipsemet cum uniuerso exercitu suo veniebat. Generosum quidem videbatur ab omni tractatione desistere, et redire; nihilominus cogitauimus, nos coram plurimis culpabiles futuros, nisi oblationes Vestrae Maiestatis et placidissima pacis media proponeremus, deinde pro innocentia Vestrae Maiestatis declaranda, si Princeps oblationibus non acquiesceret, si vero acquiesceret, pro euitandis primo quoque tempore incommodis Regni, et reductione militis, proque

declaratione malae intentionis Principis placuit, (praemissa semper postulatione eductionis militis) tractationem experiri. Confirmabamur in hac, etiam ex litteris Vestrae Maiestatis, quibus iubebamur ad securum locum recedere, et Vestram Maiestatem informare, eiusdemque resolutionem exspectare.

Itaque 22. Septembris exhibitis utrinque litteris Plenipotentialibus, fere in eundem tenorem et sensum erant Plenipotentiales Commissariorum Principis, quemadmodum nostrae; urgebant ipsi satisfactionem praesentaneam ob laesum honorem Principis contra Dominum Palatinum, et contentationem eorum, quibus bona inscripta sunt, hoc fine duntaxat consensisse Principem in Commissionem, prout ex litteris eiusdem constaret. Refutauimus posteriores esse litteras Principis Plenipotentiales, et quas Kereszturi ad Vestram Maiestatem portulit, aliisque per Internuntios allatae sunt: fit autem in Plenipotentialibus mentio proponendi, agendi et tractandi, et in litteris missilibus per modernam Commissionem complanatio ponitur difficultatum, ideo requiri, ut sua postulata proponant, et quidem pro iuuanda memoria ac certiore ordine et responso habendo, in scriptis.

Ab hoc die usque ad 26. diem continuo ursimus, ut in scriptis porrigerent postulata, daturos nos quoque in scriptis, quae a parte Principis contra Diploma commissa essent, quare effectuari deberent, et numero plura et pondere grauiora. Circa hanc materiam isto et sequenti die diu versati sumus, et iuxta Instructionem nostram abunde deductis rationibus ostendimus in negotio bonorum inscriptorum contra Diploma Vestram Maiestatem nihil egisse et Regnicolas non peccasse, Principi quoque nullam esse illatam iniuriam, neque illis, quibus bona fuerunt inscripta. Per Dominum Palatinum vero non esse laesum honorem Principis, quia idem Dominus Palatinus hoc duntaxat recognouit coram Statibus, quod alii omnes Commissarii demtis Stephano Kassai et Stephano Frater. Negauit saepe cum iuramento Kassai, per se non esse prolata ea verba, quod contentatio debuerit fieri absque iniuria damnificatorum. Plurium tamen et grauissimorum virorum testimoniis dandum magis esse locum,

quam Stephani Kassai et Stephani Frater eius seruitio add — nos multoties assoueranerimus paratusque erat et Joannes Sándor collega noster tunc (?) valetudinarius recognitionem super prolatione praedictorum verborum facere, siue coram quibusdam de consessu nostro ab utraque parte exmittendi sive personaliter coram consessu vel in aegritudine comparendo, illi autem dissimulatione rem praeterierunt.

His non obstantibus ex mera bonitate et dulcedine naturae Vestrae Maiestatis proposuimus Vestram Maiestatem supra arcem Tokai triginta millium floronorum summam auctionarie inscripturam, ut idem Princeps contentet inscriptitios, qui serme displicebat vehementer. Post diuersos tractatus et ratiocinationes, die 25. Septembris obtulimus in paratis pecuniis quinquaginta millium florenorum summam Principi ad certum terminum numerandam, ut idem Princeps contentet inscriptitios. Noluerunt acceptare, sed promiserunt se in scriptis daturos sua postulata, quae non die 26., prout ipsi annotarunt, sed die 27. Septembris nobis sunt exhibita.

Priusquam autem die praenotato scriptum, sex puncta continens, lingua hungarica nobis exhibuissent, granem querelam deposuerunt contra Illustrissimum Dominum Archiepiscopum Strigoniensem, quod is coram quodam magno Regni viro dixerit, duorum comitiorum (nos de Posoniensi et Nevizoliensi Comitiis sub rebellione celebratis intelleximus) articulos esse destructos, in conditionibus progressum factum, et nonnullorum collis iugum imponendum; praeterea scripsisse eundem Dominum Archiepiscopum Domino Eszterházy, Halberstadtensem Principem esse caesum, quod si ita est, atque utinam ita sit, habituram Transyluaniam suam partem. Magnificum Dominum Casparum Horwath dixisse coram Kouacsoczio, etiam si Princeps a Vestra Maiestate Diploma instar magnitudinis mensae haberet, durare tantum ad dies vitae Vestrae Maiestatis. Abrahamum de Dona gloriatum, quod Vestra Maiestas ipsi contulerit Oppuliam et Ratiboriam. Dominum Eszterházy scripsisse cuidam Capitaneo, litterasque prae manibus Principis esse: taedio,

inquit, afficimur propter perfidiam huius Principis, contra quem baculum accipimus, ego enim tanti facio eius minas, quanti terriculamenta seu spectra in milio posita. His praemissis et hinc deducere volentibus iustam causam belli habuisse Principem, propter minas, ac scripta et verba, voluisseque malas intentiones praeconire, postea exhibuerunt scriptum, cum sex postulatis, cuius copiam sub littera A. demisse praesentamus, eiusdemque translationem ad Vestram Maiestatem misimus. Ad particularum vero personarum dicta et scripta respondimus, quemlibet suorum verborum esse interpretem et tempus dictorum et scriptorum conferendum esse cum tempore. Quando enim Halberstadtensis caesus est, praemissae erant minae et praeparationes bellicae Principis; primumque membrum continebat in se narrationem rei gestae, postremum membrum coniecturam rei futurae, si Princeps hostiliter inuaderet Regnum Vestrae Maiestatis; et quaedam ex his utpote, quae Domino Casparo Horwath et Abrahamo de Dona affinguntur, contra Vestram Maiestatem potius, quam contra Principem militare, etiam si dicta essent. Priuatarum personarum dicta et scripta non esse iustam causam belli, ex quo plurima damna nascuntur, magnorum virorum esse, separare iniurias priuatas, et alia eiusmodi addidimus, non ruinas Regnorum parare.

Die 28. Septembris, quam in Instructione nostra habuimus positam, totalem summam centum millium florenorum per Vestram Maiestatem ante Diaetam, ad certum terminum Principi numerandam obtulimus, ita ut idem contentet inscriptitios, et bona omnium, quae nondum restituta sunt, etiam in ditione Principis, realiter et de facto prioribus legitimis Dominis restituantur. Hoc autem ea consideratione inducti fecimus, quod tam opulenta et benigna oblatione Vestrae Maiestatis sperauimus Principem contentum futurum, et ab infestatione destiturum, si autem non desisteret, cessuram hanc oblationem ad excusationem innocentiae et testimonium benignae munificentiae Vestrae Maiestatis. Dixerunt se relaturos Principi, simulque responsionem nostram ad postulata Principis in scriptis lingua

hungarica dedimus, quam ipsi Principi suo miserunt, cuius responsionis nostrae exemplar sub littera B. demisse exhibemus, eiusque translationem Vestrae Maiestati Novizilie misimus.

Interea penes Deuen versus arcem Wegles traiecerunt Siculi equites circiter mille, sub ductu Caspari Szunyeg et Francisci Miko. Nuntianimus Kamuthio hanc esse moram hostilitatem et non obseruari modum in tractatione seruari solitum. Stante hostilitate in tractatibus Nikolspurgensi et Haimburgensi, certa loca fuerunt ab hostilitate exempta, nunc ubi complanari deberent difficultates, ibi exercentur et hostilitates. Cum iuramento uuntiarunt Kamuthi et Kassai personas nostras et Ciuitatem Novizoliensem extra periculum esse. Euentus autem secus docuit, quia ad deditionem sollicitatae sunt omnes Ciuitates Montanae, nulla excepta et Officiales Camerarum, caeperunt Nobiles Comitatus Zoliensis deficere a Vestra Maiestate, et Ciues Novizolienses ad similem maculam inducere cum periculo nostro. Unde voces populi audiebantur, expedire unum sacerdotem et reliquos Commissarios, una cum Judice e Ciuitate amouere, quam Ciuitatem in periculum coniicere; hocque nomine Senatum requirebant, ut cauerent incendium Ciuitatis, ne idem euouiat, quod tempore Bochkay.

Secunda die Octobris venit resolutio Principis ad nostram responsionem, quam resolutionem nobiscum communicauerunt eiusdem Commissarii. Nolle Principem a Diplomate recedere, neque in se assumere contentationem, quae mex et de facto fieri deberet, non exspectata Diaeta. Posse autem fieri contentationem siue nobis praesentibus, siue aliter seque contentum esse, modo contententur illi, quibus bona per — eorum alienata, tamquam inscripta essent, interim autem ab hostilitate cessare nolebat, longumque tempus ad certificationem et conuentionem inscriptitiorum desiderabatur, aeque teudebat, ut impossibilia peterentur, quoad punitionem Domini Palatini et modum contentandi inscriptitios. De quatuor aliis punctis nullam obiectionem fecerunt, utpote de 50 millibus florenorum ex aerario Vestrae Maistatis ad solutionem confiniorum

erogandis, de Commissariis causa restaurationis Confiniorum mittendis, de tollenda prohibitione eorum, qui Principi seruire volunt, et de 20 millibus Tartaris datis. Iterum grauiter contra Dominum Palatinum et contra praenotatos Dominos, ipsorumque minas dicta et scripta conquesti sunt, et inde frustra probare conati sunt, iusta arma per Principem esse sumpta praeueniendo minas, monueruntque ut proferremus, si quam aliam satisfactionem laesi honoris haberemus in Instructione. Nos nihil amplius habere et quidquid habuimus ad auertendam cladem praesentem proposuisse, Vestram Maiestatem pro conseruanda pace plus in se assumpsisse, quam in Diplomate Nikolspurgensi continebatur. Contentationem ad Regnicolas, non ad Vestram Maiestatem spectasse, 50 millia rhenensium ex contributionibus Imperialibus deponi debuisse, nihilominus totam hanc summam, pro bono pacis Vestram Maiestatem, de suo aerario promisisse. Tandem de tollenda diffidentia, et procuranda confidentia egerunt multis, sed non explicarunt, in quo ponenda sit confidentia. Diffidentiae fundamentum ponebant dicta et scripta praenotatorum Dominorum. Aperteque significarunt rescissa esse pacta Nikolspurgensia, atque ut modus quaeratur, quo tollatur diffidentia. Porreximus et nos ea, quae Princeps effectuare et complanare debuisset, non alio fine, nisi ne putaret Princeps Vestram Maiestatem contentam fuisse responsione eius per Internuntios data. Valediximus inuicem. Rogaruntque nos, ut biduum exspectaremus, quod nos facere noluimus. Tandem resoluerunt se, quod cum procul simus a Vestra Maiestate, et Princeps iter atque institutum suum continuare velit, locumque tractationis esse incommodum, se non abscindere tractatum, sed differre ad locum Vestrae Maiestati viciniorem, Posonium vel alium. Comitiuam vero nobis daturos, atque etiam sub suis sigillis Saluum Conductum. His peractis eiusdem diei vespero venerunt Vestrae Maiestatis litterae, ut tractatum abscindamus, nisi vellet Princeps militem e Regno educere.

3. Octobris petierunt Commissarii Principis colloquium a nobis breuis temporis, quibus non negauimus exspectantes resi-

piscentiam. Caeperunt protestari, quod non Dominus ipsorum sit causa tumultuum, quodque pax concludi non potuerit, sed illi Consiliarii Vestrae Maiestatis, qui Vestrae Maiestati veritatem non proponunt, et non permittunt eam sequi, quodque praeexistentibus dehonestationibus, minis dictis et scriptis, praenotatorum Dominorum, iustam causam belli Princeps habeat, et merito praeuenerit minas. Qualem enim confidentiam habere posset Princeps, ubi tam magni viri, et intimi Consiliarii de ipso male sentiunt. Laborandum itaque esse, ut confidentia habeatur, quam in eo ponere videbantur, ut usque ad montem Fatra Vestra Maiestas eidem Comitatus concedere dignetur. Addebant, se non rumpere tractatum, sed ad locum commodiorem transferre. Nos e contra protestati sumus, nullam iustam causam belli Principem habere, neque per Vestram Maiestatem ansam esse praebitam, imo placida media, cum proprio detrimento adinuenisse, pro satisfactione Principis et contentatione inscriptitiorum, ideo coram Deo et mundo innocentia Vestrae Maiestatis innotescet, quod bellorum et incommodorum belli causa non Vestrae Maiestati imputari debebit, Deo iustae causae Maiestatis Vestrae patrocinante.

His finitis ab inuicem recessimus, et comitantibus nos 50 peditibus Cremniciensibus, ac 60 operariis metalicis versus Cremnicium 3. Octobris procedebamus, partim propter securitatem, partim Ciues Cremnicenses confortandi causa, et ecce equites ordinati inuaserunt et diripuerunt equos nostros, famulum meum, Nicolai Dallos grauiter vulnerauerunt, et prout postea accepimus interemerunt. Superueniente vero Capitaneo Francisco Miko, equi restituti sunt, Paulusque Bornemisza unum ex inuasoribus lethaliter vulnerauit. Per viam autem Cremniciensem redire proficisci, nos Franciscus Miko non permisit, sed deducti sumus ad stationem militum Bethlenianorum, ibique prandio sumpto, adhibita comitiua unius vexilli ad Sanctam Crucem, ac sequenti die ad possessionem Zsarnoviczam deducti sumus. Ibi remissa cum Saluo Conductu nostro comitiua, noluimus ad Sanctum Benedictum procedere, sed per

montes Volikapolenses in Comitatum Nitriensem, inde ad Vestram Maiestatem venimus.

Hunc processum modumque agendi Principis Transyluaniae, et sine causa quaesitas occasiones rumpendorum pactorum Vestrae Maiestati fiedeliter consignauimus, et de facto praesentamus. Ex qua relatione nostra rebusque gestis Principis, Vestra Maiestas manifeste cognoscere dignabitur, quod licet verbo tractatum non ruperit, sed distulerit, et ad locum commodiorem transferre visus sit, non aliter tamen pacem amplexurum, nisi habitis quae desiderat, aut si profligetur.

Nostra vero tenuis opinio est, ut Vestra Maiestas perniciem Regni, quam Princeps inducere, Regnumque Vestrae Maiestatis sibi usurpare nititur, ab imminenti periculo clementer eripere dignetur, ut quem benignitas Vestrae Maiestatis ad officium et quietem perducere non potuit, eum acriora remedia compellant.

Hoc autem fiet, si Vestra Maiestas diuersione utatur, missis exercitibus Polonicis in Transyluaniam vel in Superiorem Hungariam, qui ne promiscue in misellam plebem saeuiant, consultum censemus pro ipsorum directione et receptione incolarum in fidelitatem et obsequium Vestrae Maiestatis quosdam ex Ungaris Proceribus eo destinare, quales sunt Dominus Casparus Horwath de Wogla, Nicolaus Forgach et alii. Praeterea absque mora priusquam Princeps, qui celeritate utitur, montes albos et Tyrnauiam occupet, pro securitate Tyrnauiensium aliquem peditatum et equitatum eo collocandum censemus, propter rationem commeatus. Habebit ad certum tempus annonam sufficientem exercitus Vestrae Maiestatis Tyrnauiae, donec potenti manu et coadunatione militum res armis iustoque exercitu cum Bethleno decernatur. Qui cum eo stratagemate uti consueuerit, ut declinet pugnam, et obequitando fatiget exercitum Vestrae Maiestatis excursionibus, necessarium est leuis armaturae milites habere in castris, qui campum defendant, et volitationes impediant. Horum quoque opera Comitatus, qui Bethleno necessitate urgente adhaeserunt, reduci poterunt ad obsequium si placide tractentur,

incendiaque et rapinae deuitentur, atque miles in disciplina contineatur, ne exacerbentur Regnicolae. Aduoniente quoque brumali tempore summe necessarium est, partem stipendii militaris pro indumentis militum, contra asperitatem frigoris aptis, conuertere potius quam ut lusu aut comessatione paucorum dierum totum stipendium exhauriant, et deinceps fame ac nuditate enecentur. Demum quod nostra haec Commissio, et in ea prompto alacriterque praestitus exiguus labor, sine fructu optatae pacis contigerit; Vestra Maiestas non nobis, qui omni conatu pacem stabilire et cladem auertere voluimus, sed Principi ad alta aspiranti benigne imputare, nostros vero conatus, ex virtute obedientiae etiam cum periculo vitae susceptos, pro sua benignitate clementer acceptare dignabitur. Seruet Deus Sacratissimam Maiestatem Vestram diutissime florentem, feliciter regnantem et triumphantem.

Sacratissimae Maiestatis Vestrae

Seruitores fideles et Capellanus humillimus
Nicolaus Dallos Electus Episcopus Jauriensis
Stephanus Ostrosith de Giletincz
Benedictus Pakai Personalis Praesentiae.

(E három aláirett név Dallos Miklós saját keze irása, különben is ő és két társa sokszor javították ezen fogalmazaton.)

XXX.

(1624.)

Dallos Miklós véleménye azon kérdés iránt: vajjon Bethlent fegyverrel kell e visszaszoritani, s ha igen mikép, vagy békealkudozásokat kezdeni vele?

Quandoquidem S. Mtas V. benigne mandare dignata est, ut singuli Consiliarii Hungari in scriptis sua vota dent, quid de eo sentiant: bello ne Princeps Bethlen sit reprimendus, et quali-

ter; an vero per tractatum pax cum ipso componi debeat; meam de hoc negotio humillimam opinionem obsequenter detegam.

Multas iustasque causas habere V. Mtem contra Bethlenum, foederum violatorem et ditiones V. Mtis, aperto bello ascitis copiis Turcicis, hostiliter vastantem, arma sumendi, ipsumque inuadendi, notum est, optandumque fuisset pro manutenenda dignitate Imperiali, pro castigandis Bethleni factis temerariis, pro refraenanda eiusdem audacia, quod innasionem et ambitionem Regni, usurpationemque tituli et sigilli Regii, pro terrore factiosorum, et sponte a fidelitate deficientium, factionesque quouis modo fouentium, pro defensione et solatio fidelium, qui toties periculis et damnis immersi onerantur et exhauriuntur, coadunatione diuisorum Statuum et pro recuperatione Regni atque ablatorum; si vindicibus armis, potenti manu et cum bona disciplina militum, rebusque ad expeditionem bellicam necessariis, quas rebus militaribus innutriti clare et fuse enumerare possunt, contra Bethlenum procederetur, relicta eidem spe in suo Principatu permanendi, si ad meliorem frugem rediret.

Verum quandoquidem Mti V. clementer visum est, in tractatum modernum in loco residentiae propriae annuere, ulterius progrediendum reor, etiam per quasdam concessiones, ne putent V. Mtem tantum ad speciem tractatum admisisse, et ne in desperationem cadat Bethlen, indeque occasionem capiat, quaeuis extrema tentandi per Turcas, in eorundem potestatem traditis nonnullis Regni confiniis, et per Tartaros spoliis inhiantes.

Versatur in animo, quod nullam securitatem maiorem obseruandarum conclusionum offerant Commissarii Principis, quam antea, utpote Diploma cum interposita fidei et verbi Principalis vinculo, quo maius non potest esse apud Principes salutis et honoris amantes, meritoque praesumi potest eum, qui semel pacta violauit, idem deinceps facturum.

Pro redimenda itaque tranquillitate Regni et prouinciarum V. Mtis tractus ille ex 7 Comitatibus concedi posset Principi ad dies vitae cum certis conditionibus, tractus ille qui ultra

Tibiscum est, ex Comitatibus eidem antea concessis, nulla facta mentione conclusionum Nikolspurgensium. Ad illam vero quaestionem recenter per Commissarios Principis propositam, num V. Mtas Nikolspurgenses conclusiones pro fundamento modernae tractationis admittere velit, nullam categoricam responsionem dandam esse censeo, quemadmodum ipsi non responderunt ad ea, quae per Commissarios V. Mtis proposita fuerunt. Instandum adhuc, quam securitatem de totali abdicatione tituli et sigilli, etiam Turcis scribendo, Princeps promittat. Deinde quam satisfactionem V. Mti, eiusdemque fidelibus Princeps offerat de damnis et vastitatibus illatis, quaerendum est. Tum demum ad concessionem usque ad Tibiscum procedendum demisse puto.

Interim tamen apparatus bellicus contra Bethlenum, cum omnibus requisitis, certa solutione, prouisione annonaria, bonaque disciplina ex omni natione, inutilis bello aetas et sexus amoueantur, ductor belli occasiones ne omittat et ne protrahat bellum.

At quemadmodum propter inconstantiam Bethleni certitudo secura non habetur, ita propter pericula et incertos exitus bellorum in illis securitatem pacis ponere non possum. Considero successus in vicinis locis ad Nouam Arcem et Göding habitos; considero, quodsi exercitus V. Mtis ad interiores Regni partes processerit, totas vires suas Bethlen colliget, omnesque vias et modos adhibebit, ut Barbarorum quoque auxilia habeat et aleam fortunae experiatur; cui si pugna (quod Deus auertat) successerit, exercitus V. Mtis delebitur, quia non habet locum, quo se recipiat; si vero se viribus inferioribus viderit, nihilominus praesidiis firmando loca munita, quae multa in sua potestate habet, facesset negotium et non permittet securam pacem, Regnique possessionem. Considero demum bellum Turcicum ex hoc bello nasciturum, eo quod Bethlen sit Vasallus Turcae. Considero demum, quod non sint prospecti animi omnium Regnicolarum, multique propensi sunt ad sequendas factiones, maxime appropinquante aduersa fortuna. Considero quoque, quod futurum sit, si miles insolutus et indisciplinatus

fuerit, aut Ductores belli cunctando processeriut, bonasque occasiones neglexerint, non finire sed protrahere bellum cogitantes. Haec mea tenuis opinio est, cum omni subiectione proposita, precorque Deum, ut pro sua diuina bonitate suggerat V. Mti ea, quae salntem populi Christiani concernunt.

(Eredeti fogalmazat. Egész Dallos püspök saját írása.)

XXXI.

(1624.)

Dallos Miklós véleménye azon kérdés fölött: mily magatartást kelljen Bethlen békebiztosai iránt tanusitani.

Opinor ego aduenientibus Commissariis Bethlenianis primum ab eisdem postulata ipsorum esse audienda, tum quia Princeps instituit apud S. Mtem pro admittendis snis hominibus, quibus responsum dari non potest, priusquam audiantur; tum ut cognoscat S. Mtas intentionem Principis, quorsnm collimet; quibus perspectis et intellectis, tunc responsio condigna ordinari poterit, suo tempore.

Pro parte autem S. Mtis, uno atque altero die post receptionem postulatorum Principis, haec proponi possent Commissariis Principis.

S. Mtem semper tranquillitati publicae, communique saluti et permansioni Christianitatis studuisse, eoque respectu diuersos tractatus cum Principe instituisse, quorum nonnulli quamuis absque conclusionibus culpa Principis soluti fuerint, quales erant Haimburgensis et Novizoliensis, nonulli tamen tractatus certas conclusiones sortiti sunt, datis utrinque Diplomatibus, quales erant Karoliensis etc. et sub praeteritis tumultibus contra priora Diplomata motis, Posoniensis atque Nikolspurgensis. Et quidem contra tenorem Posoniensis conclusionis qualiter Princeps impegerit, si actus ipsius cum tenore Diplomatis Posonii dati conferantur, manifestum erit. Non modo enim Regnicolas ad

deuotionem S. Mtis reducere non curauit, quinimo iisdem Novizolii congregatis propositiones contrarias dedit et ad electionem suam alios sollicitauit, alios impulit interpositis minis, si qui electionem impedirent.

Contra Nikolspurgense Diploma autem quid Princeps egerit ex scripto Interuuntiorum S. Mtis Jakobi Szentkereszti et Andreae Izdenczi Bethleuo exhibito, et copiosius ex scripto per Commissarios S. Mtis Novizolii recenter Commissariis Bethlenianis dato manifestum redditur [1].

Et licet Princeps quoque praetenderit quaedam puncta Nikolspurgensis conclusionis a parte S. Mtis non fuisse obseruata, missis aliquoties utriuque Nuntiis, tandem conclusum fuit, ut difficultates occasione eiusdem Diplomatis utrinque emersae, per Commissarios utriusque partis complanarentur. Hoc fine instituta fuerat Commissio Novizoliensis, quo priusquam Commissarii Principis peruenerunt, exercitus quoque eiusdem in ditionem S. Mtis hostiliter ingressus est, et circa Fülekium consedit, contra consuetudinem sinceri tractatus.

Candor autem, pariterque beniguitas et liberalitas S. Mtis erga tractatum vel ex eo enituit, quod cum Princeps de contentatione eorum difficultatem mouisset, qui pecunias ad bona dederunt, quae Regnicolas concernebat, centum millia florenorum obtulerit; et pro exsolutione confiniariorum de sua bursa quinquaginta millia rhenensium, quae summa ex contributionibus Imperialibus exspectanda erat.

Verum reiectis benignis et liberalibus oblationibus S. Mtis, placuit Principi cum suis et Turcicis et Tartaricis, aliisque exteris nationibus Regnum Hungariae saeuiter percurrere et vicinas prouincias vastare, atque concurrere ad duram captiuitatem tot millium Christianorum, placuit diuersis litteris ad diuersas Ciuitates datis, rescindere acta Nikolspurgensia, et sic quietum Regni statum turbare.

---

[1] Oldaljegyzet: „Promisit decem millia in auxilium S. Mti contra Bohemos anno 1619, quos parabat contra S. Mtem, prout effectus docuit.“

Quocirca cum scriptis et factis conclusiones Nikolspurgenses Princeps resciderit, dignum est, ut Sua quoque Mtas concessiones suas liberales Nikolspurgi factas casset, quae iure optimo de facto pro cassatis habendae sunt.

Restituat Princeps tam septem Comitatus eidem ad dies vitae concessos, quam alios recenter occupatos, cum omnibus Ciuitatibus, arcibus et bonis, et contentus sit prioribus terminis, prout Transyluania possidebatur ante annum 1619 per eundem Principem.

Peculiares litteras det Princeps, super inualiditate electionis suae, et quod se nunquam ingeret in negotia Regni, neque libertates et statum eiusdem turbabit, nunquam in ditiones S. Mtis arma, exercitumque mouebit; nullam cum rebellibus S. Mtis correspondentiam habebit, neque eos iuuabit; Turcas et Tartaros contra Regna et ditiones S. Mtis, aliorumque Regum et Principum Christianorum non concitabit; factiosorum noxias machinationes et instigationes cum eorum nomiuibus S. Mti manifestabit, prout sinceritas requirit, ab omni hostilitate manifesta et occulta cessabit, toto vitae suae tempore.

Damna omnia sub moderno tumultu patrata, iuste repeti possunt a Principe, qui fuit causa damnorum.

Omnia quidem haec iuste et merito per S. Mtem proponi possunt et debent, verum cum probabile non sit Principem ad haec omnia accessurum; a difficilioribus per tractationis viam descendi poterit ad faciliora.

Ad minimum itaque restituat Princeps omnes Comitatus ademptos, arcesque, Ciuitates et bona.

Restituat ex Comitatibus sibi concessis totam plagam, quae Cis-Tibiscum est. Et quia Cis-Tibiscum sunt Tokai et Munkách, a quibus se Princeps auelli difficulter patietur, permitti ei potest dominium praetactorum bonorum, ita tamen ut in praedictis arcibus Capitaneus et praesidium S. Mtis sit, prout S. Mtas ordinauerit.

Restituat omnia bona Homonnaiana orphanis eiusdem integre, et si quas res mobiles eiusdem habet. Decimas Ultra-

Tibiscanas Episcopatus Agriensis, et quartas Capituli eiusdem pacifice percipi aut arendari patiatur, si potestas eidem usque ad Tibiscum concedetur.

Fideles in ditione S. Mtis habitantes, sua bona tam in Transyluania, quam in partibus ultra Tibiscum habita, ab eisdem liberè possideantur, et quae ablata fuerunt ab anno 1619, restituantur.

Bona Episcopatus Varadiensis, et alia quae Novizolii specificata fuerunt, legitimis possessoribus restituantur.

Hajdones ultra Tibiscum eximantur, si fieri potest, a potestate Bethlenii, siquidem Regiis priuilegiis utuntur.

Decimas Episcopatus Vaciensis ultra Tibiscum habitas pacifice permittat arendari. Anno enim praeterito Princeps conabatur Vásárhelyienses eximere, datis ad me litteris, quo exemplo etiam Nagy-Túr conabatur a decimis se immunem facere. Anno 1622 ego arendaui Nagy-Túr, et ante me alii.

Haec nunc obiter occurrunt mihi, quae licet omnibus fere sint peruia, volui tamen etiam aegro corpore aliquem laborem meum pro communi bono conferre.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját irása.)

XXXII.

(1624. február 12.)

Dallos Miklósnak, a nádornál tartott tanácskozmány alkalmával, tett jegyzetei.

12. Februarii. D. Palatinus S. Mtis nomine proponit. S. Mtas.

An procedere debeat ad secreta et puncta, an vero ipsi dent puncta.

Si quid sit, quod ad promotionem negotii spectet, informet S. Mtem Consilium.

Ut secreta maneant, quae proponentur.

Relationem dedit in scriptis S. Mti D. Palatinus.

Secretum vero tale fuit propositum per Commissarios Principis [1]):

1. se posse separari a Turcis, et quod velit. Promittit se pugnaturum contra Turcas pro Christianitate, ita ut S. Mtas modum inueniat.

Si non habet modum pugnandi contra Turcas, liceat — detinere Turcarum quaesitis praetextibus et coloribus externis, occasione autem accedente, ea quae verbis promittit, etiam opere complebit. Itaque S. Mtas stabiliat confidentiam, et viam ostendat Principi, qua promissa effectuare valeat. Ita ut tutum reddat Principem in dominio sui Principatus. Conditiones autem post haec aperire volunt. Haec sunt illa proposita.

Tyrnaviae fuit conclusio cum Principe, duo diplomata sunt data. Unum quod bellabit contra hostes domus Austriacae, dempto Turca; aliud occultum, ubi illa exceptio non est, et utrumque exstat apud S. Mtem et subscripsernnt omnes Transyluani [2]).

D. Molard, Archiepiscopo et Pethe secretum dixit Péchi, debere se mittere auxilium contra Polonos Skendero. Promisit tunc se Turcas illos caesuros et Nandor Albam iturum et expugnaturum, neque optare ut interea Caesar aliquid det, sed tantum litteras petebat Assecuratorias.

Nikolspurgi etiam assecuratus fuit, quod si occasione illius tractatus impugnaretur.

S. Mtas nunquam Principatum inuadere cogitauit.

Conditiones ipsi aperiant.

---

[1]) Oldaljegyzet: „10. Febr. fuit propositum secretum D. Palatino, Cancellario et Collalto."

11. Febr. retulerunt S. Mti.

12. Febr. Factum Consilium.

[2]) Ostendi deberet Diploma, ut adducatur in odium coram suis. Quia et litterae, quas misit Princeps D. Palatino in odium Turcarum trahatur, quod libenter habeat, si inuadantur Turcae et liberentur Christiani.

Acceptanda oblatio ad casum rupturae cum Turcis.

Turrianum misit in Imperium, Murza ad Bethlenum, Nikapolynál vannak, Moldva határinál vannak, cui sub amissione honoris promisit se hostem ostensurum. Bornemissza rediit Constantinopoli.

Nunc Comitia celebrant Cassoniae, attendendum, quid ibi proponet.

Violauit inducias modernas, quia petit fructus minerarum.

S. Mtas Montanas Ciuitates serio commendat.

(Eredeti fogalmazat. Dallos saját irása.)

XXXIII.

(1624. mártius 28.)

Dallos M. jegyzetei azon tanácskozmányról, mely Bécsben tartatott a nádornál, a Bethlen Gábor biztosaival folytatott békealkudozások ügyében.

28. Martii conuenimus ad D. Palatinum pro cognitione difficultatum, quas Commissarii Principis in articulis sibi porrectis habent.

Art. 11. Reiiciunt titulum Ducatuum Opoliae et Ratiboriae usque ad —

Art. 12. Concessio Comitatuum acceptatur. Perlegerunt resolutionem S. Mtis Nikolspurgi factam de Szendrő, in qua continebatur: ut in arce Tokai et Szendrő praesidium S. Mtis remaneat et exsoluat, ad praesidium collocandum Szendrő petitum est, non respectu bonorum [1]).

Verum respectu Comitatuum sunt arces praenotatae positae. Consenserunt, ut cum oppido ibidem exstructo sit S. Mtis. Dixit — — — 50 subditos ad Szendrő, Szathmár, cum bonis

[1]) Oldaljegyzet: „A várban kapitány lakik, Gecheben praesidium vagyon. Bebek várában is laknak."

possessis. Dixit Bornemissza esse Bebek vára munitam, in qua habitant officiales et aliquot pedites. Oppidum est Geche (?) in quo est praesidium, et nobiles ibidem habitant, ao alii alterius conditionis [1]). D. Kamuthi ait: ex Plenipotentia nobis concessa oppidum Szendrő concedimus. Dixerunt etiam, quod Commissarii S. Mtis dederunt pertinentias Principi, arce Szendrő S. Mti relicta.

Art. 13. De iuramento Comitum, Capitaneorum, Castellanorum, Officialinm in Confiniis, Haidonum, Judicum et Senatorum Ciuitatnm et Oppidorum. Consentiunt, ut iurent iuxta tenorem Nikolspurg... Dicunt, ut Haidones iurent, non esse consuetum, neque stipendiarii.

E contra obiectum, quod praesidiarii soleant iurare in Confiniis. Consentiunt, ut qui iurant Principi, iurent S. Mti. Ipsi dicunt, quod praesidiarii milites et Haidones non iurant Principi. Diximus etiam, quod tractatus iste propter securitatem pacis sit susceptus. Haidones insurrexerunt, ergo nouo vinculo iuramenti sunt adigendi.

Consentiunt, ut Officiales futuri tempore electionis. Alia maneant, sicut Nikolspurgi conclusum.

Art. 14. Non habent in eo difficultatem, quod coniungant Comitatus contra Turcam, si rumpant pacem.

Art. 15. De decimis Ultra- et Cis-Tibiscum. De Cis-Tibiscanis aiunt esse additas Quartas, deinde volunt uti eo iure arendandi, quo Domini terrestres, demum praeferendum esse bonum publicum priuato. In Archiuo exstare, quod Maximiliani et Rudolphi temporibus arendare solita. Quartae excinduntur ex decimis. Viuere non potest Capitulum ex arenda. In usu continuo fuerunt. Articuli annorum 97 et 98 sonant, ut in specie peroipiant.

Art. 16. Placet et manet, ut hominibus Regni Comitatus subsint. Collatio bonorum Ecclesiasticorum et Jus Patronatus.

[1]) Oldaljegyzet: „A német vár puszta, két avagy három lakik benne."

Art. 17. Parenthesim volunt omitti: Salua iudiciaria auctoritate Comitis Palatini in, talium nota infidelitatis conuictorum bonis, conferendis permanente. Ratio est, quia collatio bonorum Principi est concessa, confirmatio reseruata S. Mti, ergo etiam Palatinus non habet ius conferendi, sed confirmandi. Responsum: 1. Palatini auctoritas non est translata in Principem. S. Mtas ius suum saltem dedit. 2. Secundum statuta Regni potest conferre D. Palatinus, ut in Diaeta, ubi intererant etiam 7 Comitatus. In singulis Diaetis stabilitur auctoritas Palatini. In usu conferendi fuit etiam seruitoribus Principis, etiam in 7 Comitatibus.

Redeyo contulit, et ad commendationem Principis contulit.

Dixerunt: fungatur officio D. Palatinus, si fuit in usu.

Est etiam in Diplomate, quod dicti Comitatus legibus Regni subsint.

Dixerunt: quod si usu fuit D. Palatinus, maneat etiam modo, sed noua clausula est, ergo non apponatur, ne noua fiat occasio nouarum disputationum.

Inhaerent ambae partes suis dictis. Propter — — volo meum est contra mentem meam dixit D. Palatinus —

Remaneat loco suo — — siquidem D. Palatinus (inquit) dicit —

Art. 18. De libero exercitio religionis etiam Cassouiae et Jurisdictio Ecclesiastica perseueret. Difficultarunt verba: „etiam Cassouiae". Responderunt in vocula „ubique" contineri et Cassouiam. Responsum: verum est, nisi impeditum fuisset exercitium. Abnuerunt absolute se posse consentire, ut specifice ponatur Cassouia, non auderent proficisci in Hungariam.

Art. 19. De regressu Comitatuum post obitum Principis et de — ratione Transyluaniae. Consenserunt.

Art. 20. Munkách. Manet.

Art. 21. De Tokai, de restantiis D. relictae Thurzó declarat Kassai, quod in Donationalibus Thurzóianis fuit promissum D. Thurzó, ut redimat Keresztur et Tarzal. Keresztur autem fuit inscriptum in 40 millibus florenorum, et liberum

erat redimere, et haec 40 millia, sunt in summa 100 millium posita, plusque soluit S. Mtas, quam vidua quam debuit. Vocatus est Illavai et dixit, non scire quod restet [1]).

Art. 22. De Eched manet, ut est.

Art. 23. Ut Commissarii procedant. Manet.

Art. 24. De commercio mutuo et migrent ad seruitia, qui volunt. Manet.

Art. 25. Artifices pro usibus Principis etc. Manet.

Art. 26. De malefactoribus. Manet.

Art. 27. De habitatione libera, his qui bona sub Principe habent. Manet.

Art. 28. De auxilia contra Turcas praestando Prinoipi. Manet.

Art. 29. Ut bona fide se obseruaturum omnes conclusiones promittat, et de A. promittat et Transyluania et 7 Comitatus ac milites praesidiarii ac Haidones. Putant ipsi esse complanatum. Jurent ad conseruandas has conclusiones Haidones et praesidiarii, dixit Kassai et satis est. Ut insurgant contra Principem, si vellet Princeps gerere bellum, non posse peti obligationem.

De bonis inscriptis et secundum formam Diaetalium articulorum permaneaut. In hoc non consentiunt. Volunt, ut maneant bona apud eos, qui nunc possident. et simul fiat eliberatio et contentatio. D. Palatinus ait: conscientiose se debere dicere, quod Nikolspurgi conclusa sit deliberatio et contentatio simul. D. Palatinus sentit esse bona prae manibus relinquenda apud possessores modernos, usque ad Diaetam.

De Ratibora et de 50 millibus, ut in suspenso maneat.

De restauratione confiniorum et arcium non est mentio facta.

De armis comparandis in ditione S. Mtis.

De certificando Rege Poloniae [2]).

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját írása.)

---

[1]) Oldaljegyzet: A százezer forintot nekem sem adták meg, ait.

[2]) Oldaljegyzet: Inuecti sunt contra me, quod dixerim in Diaeta Soproniensi conclusum esse, ut decernat Regnum de bonis inscriptis,

XXXIV.

(1625. június 12.)

Horvátország és Slavonia rendei fölszólítják Dallos Miklóst, hogy a slavoniai bizottság összejövetelét mielőbb eszközölje.

Reuerendissime . . .

In recenti tenere memoria Rmam D. V. non dubitamus, qualiter S. C. R. Mtas . . . Rmam D. V. cum certis aliis, per eandem S. C. R. Mtem cum Rma D. V. deputatis, Praesidem et Commissarium ratione resignationis Valachorum in hoc Slauoniae Regno degentium, perficiendae, constituerit et praefecerit. Cuius rei gratia etiam congruum et competens fuisset Rmam D. V., tanquam Praesidem requisiuisse, apud eandemque sollicitasse, ut sibi commissam prouinciam hactenus exequi dignata fuisset; sed considerantes temporis inconstantiam et dubiae pacis tractatum, negotio satisfacere nequeuntes, supersedimus. Jam vero cum et tempora singularis Dei benignitas tranquilliora concesserit, pacemque optatissimam cum teterrimo Christiani nominis hoste confirmauerit, et occasio melior commodiorque offeratur, praetermittere non licuit, quin ad Rmam D. V. nostrum ablegaremus Nuntium, generosum videlicet Stephanum Laczkovych, confratrem nostrum, una cum S. Mtis S. litteris et Instructione, ut tandem aliquando idem negotium deducatur ad effectum, finemque sortiatur optatum. Quare

et me nescire, quid decernet. Dicebat Kassai NB. et quod ad Principem habendi (?) sint relata, quod nolint facere contentationem, sed dilationem ab una Diaeta ad aliam, et hanc fuisse causam. Dixit, ut post NB. scribat de futuris contingentibus non esse determinatam veritatem, me nescire quid cras comesturus sim, multo minus, quid Regnicolae statuent. Prudens est Princeps, non eo fuit commotus, quod aliqui ominarentur et dicerent, ab una Diaeta in aliam esse reiiciendam de contentatione decisione.

Rmam D. V. officiose rogamus, ut praedictae Commissioni terminum, quo breniorem et commodiorem poterit praefigere, superindeque introscriptos Dominos Collegas suos de eodem mature certificare, nobisque similiter eundem terminum significaro dignetur, ut eidem D. V. Rmae, Collegisque eiusdem expensas pro itinere transmittere iu tempore, hicque eosdem pro dignitate excipere et tractare valeamus. Quod nos Rmae D. V. omni officiorum uostrorum genere, cum maxima gratiarum actione, grataque animi nostri memoria recolere et compensare studebimus. Caetera vero a praenominato Nuntio nostro Rma D. V. intelliget, cui etiam fidem indubiam adhibere dignabitur. Quam de caetero diutissime florentissimam valere exoptamus. Datum ex generali Congregatione nostra in Ciuitate L. R. Montis Graecensis Zagrabiensis 12. mensis Junii celebrata, A. D. 1625.

Rmae D. V.

Seruitores et Amici addictissimi
Status et Ordines Regnorum Croatiae
et Slauoniae.

(Eredetiből.)

XXXV.

(1625. június 13.)

A zágrábi püspök levele Dallos Miklóshoz a slavoniai bizottság ügyében.

Reuerendissime . . .

Jam pridem fuisset Rma D. V., uti Praeses Commissionis Valachicae, nomine Regni istius Slauoniae, ratione eiusdem Commissionis debito fine concludendae requisita; verum existimauimus eandem, quoad tractatus pacificationis cum Turca optatum sortiretur effectum, silentio praetereundum. Nunc autem cum Deo auspice pax conclusa esse perhibeatur, praedictam Com-

missionem commode, atque tempore peropportuno posse peragi existimauimus, et quidem si ante celebrationem futurae Diaetae Regni Hungariae, accedente Rmae D. V. beneuolo consensu fieret. Quapropter posteaquam afflictissimae nunc istius Zagrabiensis Ecclesiae status etiam alios quosuis in sui commiserationem allicere videatur, res autem haec eam concernat non leuiter, Rma D. V. haud dubie, non tam veteris uostrae necessitudinis intuitu, quam boni communis, et potissimum ecclesiastici, promouendi studio, eam adhibebit operam, ut mature de termino et loco certiores redditi, dictae Commissionis finem adhuc ante futura Ungarica Comitia nanciscamur. Regnum tanti accepti beneficii erit semper memor, Ecclesia vero in membris suis gratam se exhibere nunquam desinet. Caeterum seruet Deus optimus, maximus Rmam D. V. incolumem ad annos optatos. Datum Zagrabiae 13. Junii 1625.

Rmae D. V.

Seruitor et frater in Christo deuotus
Petrus Episcopus Zagrabiensis. m. p.

(Eredetiből.)

XXXVI.

(1625. junius 22.)

Bánffy Kristóf gróf sürgeti Dallos Miklóst a slavoniai bizottság mielőbbi összehívására.

Reuerendissime . . .

Kedves kiváutha sok iókkal ió szerenchékkel álgya megh Isten kegyelmedeth. Mivelhogy az Tóth Országh az Oláhok Commisióia végeth kegyelmetekhez Generalis Gyeölésbeől keöveteket rendelth, kegyelmetek azoktúl mindeneketh beővebben megh érthj, melyreől noha énnekem Zábrághi Püspök Vram ir, de tudom, hogy kegyelmedet is arról certifical. Én ezen dologhról tegnap Eszterházy Miklós Vramnak, minth ez dologban

interessata personának irtham, és ő kegyelmének az Tóth Országh végzését tudatára attam, minthogy eő kegyelmeök azth kivánnya ez dologban interessata personáktul, hogy usque ad locum residentiae kegyelmeteketh az maghunk keöltséghével elkésérjük s azután eő kegyelmek kegyelmetekre keölth; melyről Eszterházy Vramath certificalván, hogy az teöb interessata personák kegyelmeteketh az magok keöltséghén ide kölgye, eő kegyelmének intimáltam, és én innéd szintén odáigh az hova keöl kegyelmeteknek meuui, ngy minth ad locum residentiae kegyelmetekre gondoth viselek. Hogyha penigh kegyelmetek inkáb bizonyos sumáth kivánna keöltséghre, tehát kegyelmeteket arról Eszterházy Vram véghez és engem feleőle certificálván, én is a mi reám nézendő, azth meg keöldem; hogyha kedigh chak az szerenchétlenségtől tarthváu, erre nem akarna kegyelmetek iönni, kegyelmednek arról azt irhatom, hogy kegyelmetek bizvast eliöheth, merth minthogy most az szenth békességeth publicálták, mindeneöth az ellenségh is chendességben vagyon. És azérthau ha kegyelmetek kivánnya chak kegyelmetek, ugyminth Personalis Vram és Czirákj Vram Szombathelyre gyöllyen s énnekem mikor akar kegyelmetek innéd meghindulni irion, szintén Keörmeöndigh kegyelmetek eleiben késéreőketh keöldök, kikkel kegyelmetek bizvást eliöhetne. Az mi illeti az Varasd állapattyáth, noha azth hirdetik, hogy ottan pestisben igen halnának, de kegyelmetek azth el ne hidgye, mert ha úgy lenne a dologh, tudom, hogy Tóoth Országhi General Vram nem laknék ottan feleségével eggyöth, sem penigh a Gurczensis Püspek Vram (mely maid harmadfél hétigh ott vagyon) nem — volna ottan, de hogy ollyan városban méghis egy avagy kéth ember megh nem halna, de az is nem pestisben, az lehetetlen. Igy lévén azérth a dologh, noha kegyelmeteketh az Németh Vraimék iiezgetik, de én nem a magam priuatum bonumiath, hanem Vrunk eő feölséghe reputatióiáth és az keözeönséghes ióth meg tekenthvén, chak kegyelmetek erre iöien, ha szintén erővel köll is kegyelmeteketh oltalmaznom uggy is kész leszek megholtalmazni. Hogy ha penig kegyelmetek erre

ugyan nem icivn, teháth Eszterházy Vrammal véghezzen feleöle és kegyelmedeth mind Vramath Atyámath kérem, kegyelmed méltóztassék érette lenni, hogy az arathás uthán mennél hamaréb leheth az Comissio legyen megh, és enghem kegyelmed késedelem nélkül mindenekről certificállyon, ha eliön-e kegyelmetek és merre iön, avagy penigh az költségeth kegyelmetek ha inkáb magok kezéhez veszeu e, avagy nem, hogy én is tudgyam magamath mihez thartani. Kegyelmed is énnekem minden ideöben paranchollyon és kegyelmednek minth Vramnak Attyámnak szeretettel szolgálni igyekeözem. Ezzel tarcha és éltesse Isten kegyelmedeth sok esztendeigh kedves iavaiban. Datum Also Lyndua die 22. Junii. A. D. 1625.

Rmae D. V.

Seruitor paratissimus et in Christo filius
Comes Christophorus Bánnffy mp.

(Eredetiből.)

XXXVII.

(1626. mártius 3.)

A zágrábi püspök Dallos Miklósnak ír a slavoniai bizottság ügyében.

Reuereudissimo . . .

Litteras, quas nuper causa Commissionis Valachorum ad Rmam D. V. dedoram, intellexi prae manibus Rmi D. Episcopi Vesprimiensis esse, utpote medio eiusdem Rmae D. V. porrigondas, ex quibus et si D V. Rma statum meae petitionis luculenter cognoscere possit, neque has tamen superfluas fore existimaui. Nam cum Rma D. V. sub praesenti iudiciorum octaualium termino Posouii futura sit, ibique tam cum Illmo D. Palatino, quam cum Spect. ac Magnif. D. Comite Christophoro Bánffy, quod e re dictae Commissionis fuerit, concludere valeat, mihi quoque inde peropportune significare poterit, quod

me hic in negotio institutionis dictae Commissionis facere voluerit. Et si Instructio ex Consilio Ungarico Rmae D. V. tradita est, et nihil est reliqui, quam ut Rma D. V. et alii Domini Commissarii manum operi admoueant, deductio et reductio eorundem non facit difficultatem, ea oteuim ita disponetur, ut dignitati eorundem respondere possit. Methodum eius ex D. Bánffy intelliget. Quod reliquum est, oro Rmam D. V., velit mihi per praesentatorem seruitorem meum, quid cum praedictis Dominis, Palatino et Comite Bánffy concluserit de termino, deque loco Commissionis, quem ego Crisium, Ciuitatem R. L. et praesidio S. Mtis validam, prae caeteris commodiorem arbitrarer, per suas intimare. Cui de caetero mea officia offero, et precor felicitatem diuturnam. Datum Zagrabiae 3. Martii 1626.

Rmae D. V.

seruitor et frater in Christo addictissimus
Petrus Episcopus Zagrabiensis m. p.

(Eredetiből.)

XXXVIII.

(1626. mártius 26.)

Dallos Miklós válasza a zágrábi püspök levelére.

Reuerendissime . . .

Ex litteris Rmae D. V. 3. die Martii scriptis, mihique Posonii 13 eiusdem exhibitis, animaduerti meas binas litteras, quarum priores Rmo D. Vesprimiensi ad transmittendum, posteriores vero Fratri Vicario Monastorii Jauriensis ad perferendum dedi, Rmam D. V. tunc nondum accepisse, quando istas exaranit. Ex illis itaque binis meis litteris, quid desit et requiratur, hucusque Rma D. V. cognoscere potuit. Muniri debet instar aliorum Commissariorum, qui pro defuncto Personali per S. Mtem substituetur; optarem ego si aliquis ex Statibus Regni Slauoniae substitueretur, siue D. Draskouith,

siue alius. Ad Illmum quoque D. Generalem Slauoniae mandatum simile est necessarium, de quorum expeditione et transmissione debeo certificari, quemadmodum etiam de eo, an — Commissarios antea deputatos, una cum D. Generali conuocare debeam, vel solum D. Generalem. Ad puncta mearum difficultatum Soproenii S. Mti exhibitarum, nullam habeo resolutionem. Locus Commissionis placet, ut sit Crisium, prout Rma D. V. insinuat, nisi suspicio infectionis prohibeat. Terminus praefigi non potest, donec praenotata instrumenta expediantur, una cum Plenipotentialibus litteris, in quibus exstare debent nomina Commissariorum, in quibus factis est mutatio. In reliquo Rmam D. V. feliciter valere opto. Posonii 16. Martii A. 1626.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját írása.)

XXXIX.

(1626. július 16.)

Gróf Trautmansdorf Zsigmond Frigyes Dallos Miklós győri püspököt a slavoniai bizottság kitűzött határnapjának elhalasztására fölkéri.

Reuerendissime . . .

Iuxta Suae Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis Domini nostri Clementissimi Instructionem, pariter et Reuerendissimae Dominationis Vestrae intimatorias, pro expedienda Slauonica et inter Valachos morante Commissione Jaurini 23. die Maii datas hodie a Reuerendissimo Domino Zagrabiensi Episcopo e manibus accepi, et tenorem earum intellexi. Licet quidem ad hoc onus releuandum, arduae mihi satis excusationes iustae incumbant, attamen Suae Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis tam benignae voluntati et mandato obsequens, Commissarii vices pro posse agere studebo, det Deus ut bene et ad vota peragatur. Et quoniam ad huiusmodi Commissionem deducendam, Reuerendissima Dominatio Vestra locum Crisium,

terminum vero festum diui Bartholomaei Apostoli denuntiat: locum quidem mihi commodum, terminum vero certorum negotiorum causa, usque in diui Matthaei Apostoli festum cum praedicto Reuerendissimo Domino Zagrabiensi Episcopo differendum existimaui. His ad arbitrium Reuerendissimae Dominationis Vestrae paucis humaniter respondere volui, exoptans ut eandem Deus quam diutissime saluam et incolumem conseruare velit. Datae Warasdini die 16. Julii, Anno 1626.

Reuerendissimae ac Magnificae Dominationis Vestrae
Seruitor paratissimus
Sigismundus Fridericus Comes in
Trautmaustorff m. pr.

(Eredetiből.)

XL.

(1626. július 24.)

Dallos Miklós válasza Trautmansdorf gróf levelére.

Illustrissime . . .

Litteras Illustrissimae Dominationis Vestrae die 16. Julii ad me datas, hodie Jaurini mihi exhibitas accepi, et ex illis cognoui, quod meae, quas ad eandem 23. Maii dederam, tarde hoc est praedicta die 16. Julii fuerint redditae. Mihi perplacet, et bono consilio facta videtur dilatio termini Commissionis Slauonicae ad festum diui Matthaei Apostoli, interea enim manifestabuntur consilia cordis Bethleniani, et quid Turcae congregati velint, opinorque, quod si bellum in Hungaria, quod Deus auertat, exarserit, ipsimet Status et Ordines Regni Slauoniae Commissionis dilationem postulabunt ad tempora pacatiora. Significo autem Illustrissimae Dominationi Vestrae me ante festum Pentecostes in grauem morbum incidisse, a quo neque nunc liberatus sum. Quem meum statum considerans Consilium Hungaricum Posonii ante aliquot septimanas congre-

gatum, proprio motu opinionem dedit, ut sua Maiestas Reuerendissimum Paulum Dauid Electum Quinqueecclesiensem dignaretur loco mei delegare, confidoque Suam Maiestatem se benigne resoluturam et mei status debilis condignam rationem habituram. Quod si ita fiet, ego eidem Reuerendissimo Domino consensum Illustrissimae Dominationis Vestrae de loco, qui Crisium erit, et de termino festi Sancti Matthaei Apostoli indicabo, ut sciat locum et terminum partibus significare. Neque enim dubium est, quin Illustrissima Dominatio Vestra Capitaneos interessatos certificatura et conuocatura sit, quemadmodum et Valachi per Antesignanos certificari debebunt. Faxit Deus, ut Commissio feliciter succedat, et Sua Maiestas a molestiis liberetur. In reliquo Illustrissimam D. V. feliciter diutissime valere opto.

Jaurini 24. Julii, anno 1626.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos saját írása.)

XLI.

Dallos Miklós emlékirata a magyar kath. egyházi rend megsértett törvényes jogainak visszahelyezéséről.

Pro Statu Ecclesiastico.

Templa Catholicorum a tempore Bochkaianae Insurrectionis ablata de simplici et plano confestim ubique per S. Mtem restituantur Catholicis Sacerdotibus, cum integris eorundem prouentibus.

Omnia Capitula, omnes Episcopatus, Abbatiae, Praepositurae, Archidiaconatus, aliaque cuncta beneficia Ecclesiastica cum totalibus suis antiquis dignitatibus, priuilegiis, immunitatibus, Jurisdictionibus, officiis, castris, claustris, decimis, quartis, pactatis Cathedraticis, aliisque prouentibus et emolumentis, uniuersisque bonis immobilibus quouis nomine nuncupatis et ubiuis existentibus, non obstante quauis donatione, collatione,

inscriptione, aut confiscatione, statim et de facto in integrum restituantur, et restituta esse censeantur. Contrarium per se vel per alios facientes iure extraordinario per Judices Regni Ordinarios in amissione et confiscatione propriorum suorum bonorum conuincantur.

Sedes Spirituales in antiquum suum statum reducantur in quo olim fuerunt, omnesque causae ad forum Ecclesiasticum, iuxta diuersa Regni Decreta pertinentes, ibidem iuxta Sacros Canones iudicentur, et executioni (si opus fuerit) etiam brachio saeculari demandentur.

Quicunque Jus Patronatus in aliquibus Ecclesiis habent, iidem nunc vacantia beneficia, aliis vero successiuis temporibus tunc vacatura, a die vacationis computando infra spatium sex mensium benemeritis Catholicis Sacerdotibus absque pactis simoniacis iuxta fundationes conferre teneantur, secus facientes amittant Jus Patronatus, — — eo casu Rex vel Dioecaesanus eadem beneficia conferat, et tales beneficiati in pacifica possessione bonorum et prouentuum eiusmodi beneficiorum (si opus fuerit) etiam cum brachio saeculari manuteneantur.

Quibuslibet Religiosarum personarum Ordinibus in Regno Hungariae et partibus eidem annexis liberum exercitium iuxta regulas Ordinum suorum permittatur et qui illos turbarent, aut turbare niterentur, nota infidelitatis iure extraordinario per Judices Regni Ordinarios puniantur.

Quicumque res mobiles aut, prouentus, Capitulorum, vel aliarum personarum Ecclesiasticarum, vel clenodia Ecclesiarum sub his tumultibus siue proprio siue alieno nomine abstulerunt aut perceperunt, legitimis possessoribus restituere teneantur. Quod si facere renuerent, contra tales eodem modo et breui processu ac poena damnificati agere et procedere valeant, prout de violentis occupatoribus et detentoribus in annis 1608, 1609, 1613 et 1618 sancitum est.

(Eredeti fogalmazat. Az egész Dallos sajátkezű irása.)

XLII.

Dallos Miklós emlékirata azon módokról, melyeken a magyarországi kath. egyház állapotán lendíteni lehetne.

Sanctum et salutare consilium, nonnisi diuini Spiritus afflatu Summo Pontifici, non solum Sanctae Romanae verum etiam uniuersalis Ecclesiae Pastori et Gubernatori suggestum est de instituenda Sacra Congregatione Purpuratorum Patrum, aliorumque Praelatorum, quorum sollicitudine, cura et industria, cooperantibus et coadjuuantibus S. Sedis Apostolicae Nuntiis et diuersorum Praelatis fides Catholica non solum inter fideles conseruari, verum etiam ad haereticos, schismaticos atque infideles propagari et extendi queat.

Ut autem pii huius instituti fructus etiam ad Ecclesias Hungaricas transeat, opère praetium est primum illarum modernum statum cognoscere, deinde modos et media, quibus iuuari valeat suggerere.

Regni Hungariae potior pars a Turcis occupata possidetur, quaedam partes tributariam pensionem quotannis soluunt, residui tractus et populi ab his immunes sunt, quorum in superiore Hungaria certi Comitatus et gentes post nuperam factionem domesticam Principi Bethlen Caluiniano cesserunt ex vi pacti (saluo tamen libero exercitio Catholicae Religionis) maiore Regni parte, quae a violenta occupatione Turcica superest, ad obedientiam Imperatoris Ferdinandi secundi redeunte.

In toto autem Regno Hungariae, tum potestati Turcicae et Bethlenianae, quam Christianissimi Imperatoris subiecto, diuersae haereses maxime vero Caluiniana et Lutherana inundarunt, et sub ditione Turcica etiam Ariana subintrauit, Quinqueecclesiis et in locis vicinis; superior vero Hungaria quasi totaliter ab haeresi absorpta est.

Caeterum in aliis Regni Comitatibus Imperatori Christiano subiectis ita Catholici haereticis permixti sunt, ut longo plures et potentiores sunt isti, quam illi. Omnibus vero Magnatibus, Nobilibus, Ciuibus Liberarum Ciuitatum, et rusticis quorumcumque Dominorum tam Ecclesiasticorum quam saecularium in toto Regno commorantium a paucis annis tanta libertas Religionis et exercitii concessa est, ut quilibet inpune siue orthodoxam Religionem, siue sectam pro suo arbitrio amplecti, eligere, deserere et sequi possit. Jurisdictiones etiam Ecclesiasticae, maxime in visitationibus Ecclesiarum et causarum fori Ecclesiastici recognitionibus ac reuisionibus debilitatae et decurtatae sunt. Quae omnes qualescumque causae sint, solum matrimonialibus exceptis, ad tribunal saeculare per Mandata (ut vocant) Declinatoria Judicum Regni Ordinariorum, vigore publicorum Regni articulorum transferuntur.

Praeterea maximum defectum, illumque calamitosum et periculosum experiuntur Ecclesiae Hungaricae ex paucitate et penuria Sacerdotum Catholicorum, quae ex defectu Alumnatuum oritur. Qui licet respectu multitudinis populi pauci sint, multaque loca Presbyterorum solatio careant, ex his tamen ipsis plerique vulgarem eruditionem habent, qui haereticorum technis et argutis captionibus occurrere minime possunt, alii vero vocationis et voti ipsorum immemores concubinis publice adhaerentes illicitum concubinatum honestate connubii tegere et palliare non verentur. Quos Praelati inuiti tolerare coguntur, ne si amoueantur, aut ipsi in haereses labantur plebemque secum trahant, aut populus Parocho destitutus, Praedicantum opera uti incipiat, in tanta Sacerdotum raritate.

Quo statu Ecclesiarum Hungaricarum cognito, manifeste apparet poenis et censuris Ecclesiasticis in Hungaria, ubi officium Sanctae Inquisitionis exerceri non permittitur, amplissimaeque sunt concessiones liberae Religionis factae, neminem in fide Catholica conseruari, aut ad illam adduci posse.

Qua via non succedente alia ratio ineunda est iuuandi Regnum Hungariae nimirum per missiones, ut suaui tractu

Spiritus Sancti per conciones et institutionem christianam haeretici ducantur ad fidem et Catholici altins informati, confirmentur in illa.

Ut autem missiones indesinenter fieri et pro illis idonei Sacerdotes haberi queant, quamuis scholae Collegiorum Viennensis, Olomucensis, Brunensis et Graecensis Patrum Societatis Jesu in vicinis partibus Regni Hungariae exstent, in quibus iuuentus erudiri queat, maior tamen in his locis annonae caritas, minorque — studiosos alendi habetur, quam si in ipsa Hungaria scholae formatae erigantur. Et quidem sicuti tres sunt partes Regni Hungariae utpote: Superior, Ultra Danubiana et Cis-Danubiana, ita si in singulis partibus scholae haberi possent, ut ex locis vicinioribus singularum Regni partium ex diuersis nationibus constantium iuuenes confluentes sustentationi suae quotidianae commodius prospicere valeant, multum certe ad incrementum Ecclesiae faciet. Per illos enim bene educatos et institutos iuuenes, ipsorum parentes, amici ac consanguinei utriusque sexus priuatis colloquiis imbui et sanam doctrinam discere possent, aut ad minimum Catholica iuuentus in locum haereticorum parentum succresceret. Deinde ex singulis partibus, pro ipsarum incolis, quorum linguam notiorem et mores haberent perspectiores, utiliores alumni reperiri possent, qui functiones missionis cum fructu obire valeant.

Hoc quam operosum est, magnosque sumptus requirit, in tot locis Collegia erigere, in quibus et Professores sufficientes interteneantur et Seminaria pro alumnis multiplicentur; certe ad minimum curandum esset, ut Tyrnaniae, ubi Patres Societatis scholas habent, quo copiosior fieri posset alumnorum Hungarorum et Slauorum numerus pro locis Turcis subiectis et non subiectis, ex filiis eorundem colligeretur et condignus respectus commendationis Praelatorum, praecipue egentium, habeatur in receptione eorum alumnorum, qui in locis dedititiis Deo et Ecclesiae sacrum ministerium subire vellent.

Subsidia autem pro fundationibus talium alumnorum propter nimiam paupertatem, exilesque pronentus Praelatorum Hun-

gariae, pauci ex ipsis conferre possunt. Quibus vero facultas est, suauiter per Nuntium Apostolicum inducendi essent, ut haud granatim in tam pium opus intertentionis Alumnorum opem ferrent; de quo subsidio praestando etiam saeculares Magnates Catholici nomine Suae Sanctitatis requiri deberent.

Verum exhaustis per diuersa bella externa et domestica Hungaris Catholicis, oppressisque Praelatis, nisi aliorum Regnorum et Prouinciarum impensis opus tam pium in Hungaria subleuetur, ipsi Catholici Hungari Ecclesiastici et saeculares seipsis iuuandis non sufficiunt.

Itaque quod circa curam nationis Germanicae Summi Pontifices clementer pariter ac paterne fecerunt, atque in variis locis Germaniae Alumnatus fundarunt, hoc tanto maiori sedulitate, ut erga Hungaros praestetur, extrema necessitas ipsorum postulat, quorum domestica auxilia praecisa sunt, subueniendi incolis Hungariae.

Hue spectare videtur diligens inquisitio fundationis Hungaricae in alma Urbe, ut pro qualitate pronentuum numerus alumnorum condignus, non ex quacumque natione assumptorum, sed Hungarorum Romae continuo interteneatur, et de viatico eorundem pro reditu ex iisdem reditibus prospiciatur pro egentioribus, et quibus ex Hungaria prospici non potest.

Deinde paucissimi sunt in Hungaria Parochi, qui ex reditibus Parochiarum suarum, se non solum digne sed et sufficienter alere queant, certum depositum esset colligendum et in certum locum assignandum, ex cuius censu, per certos deputandos, de medio alicuius Capituli, Perceptores, Parochi et alii, qui missionum functiones obirent, secundum necessitatem cuiuslibet adiuuentur, ne rebus ad pastum necessariis destituti in medio cursu operis deficiant.

De his si bona ordinatio facta fuerit, sensim magnus profectus et iuuamen Ecclesiae Catholicae animaduertetur.

Pari modo etiam pro conuersis ab errore, maxime vero ministris haereticis, certae prouisiones continuae instituendae essent, ut subsidiis temporalibus adiuti, faciliores se ad resi-

piscendum exhibeant, aliosque secum suo exemplo trahant. Fit enim, ut nonnulli in errore persistant causa solius temporalis alimouiae, quae ex Praedicantico clamore sibi, uxoribus et familiae aquirunt.

Pro facilitando negotio receptionis haereticorum resipiscentium consultum esset, ut Praelati Hungariae, circa absolutionem ab haeresi, casusque reseruatos dispensationes et facultatem ordinandi extra tempora, extensiorem facultatem a S. Sede Apostolica, (cum potestate aliis communicandi potestatem de absolutione ab haeresi et casibus reseruatis) acciperent, quam aliorum locorum Praelati, quorum oues infectao non sunt, et meliorem in casibus emergentibus ad S. Sedem Apostolicam recurrendi habent commoditatem.

Demum singuli Praelati in suis Dioecaesibus aduigilare studeant, ut quantum in ipsis est, animas lucrifaciant et Parochos idoneos pro administrandis Sacramentis et pascendis populis in Parochiis constituant. Quibus non inuentis peritos et exemplares laicos adhibeant, qui sermones ex Postillis (ut vocant) populo praelegant, eundemque in fide Catholica conseruent, infantesque sacro fonte, absque unctione sacrorum liquorum, tingant, et funera fidelium, iuxta ritum consuetum, comitentur.

(Eredeti fogalmazat. Dallos püspök irása.)

TARTALOM.

		Lap
	Dallos M. Élete	3
I.	Dallos naplója az 1618-iki országgyűlésről	49
II.	Dallos pontjai Bethlen fölkelésének következményeiről	52
III.	Dallos javaslata. 1620.	54
IV.	Dallos emlékirata. 1620.	61
V.	Dallos naplója a haimburgi értekezletről. 1621. jan. 24.—april 22.	66
VI.	A franeia követek nyilatkozata. 1621. február 15.	81
VII.	Amnestia-okmány javaslata. 1621. február.	82
VIII.	Második javaslat. 1621. február 27.	83
IX.	A franeia követek nyilatkozata. 1621. mártius 20.	84
X.	Thurzó Imre téritvénye; és a király kegyelem-levele. 1621. mártius 20.	87
XI.	Dallos javaslata. 1621.	89
XII.	Dallos javaslata. 1622.	91
XIII.	Dallos emlékirata. 1623.	95
XIV.	K. utasitás az Erdélybe küldött követek részére. 1623. május 1.	99
XV.	Melléklet az utasitáshoz	107
XVI.	Dallos levele a királyhoz. 1623. aug. 15.	109
XVII.	Dallos levele a királyhoz. 1623. aug. 24.	110
XVIII.	Dallos naplója a beszterczei értekezletről. 1623. aug. 22.—október 2.	112
XIX.	Dallos titkárának naplója. 1623. sept. 2.—október 2.	140
XX.	Az erdélyi biztosok levele a k. biztosokhoz. 1623. sept. 16.	162
XXI.	Följegyzése a Bethlen által elidegenitett javaknak	164
XXII.	Dallos levele a királyhoz. 1623. sept. 24.	170
XXIII.	Dallos levele a királyhoz. 1623. sept. 25.	172
XXIV.	Dallos levele a királyhoz. 1623. sept. 28.	173
XXV.	Dallos javaslata. 1623.	176

		Lap.
XXVI.	A k. biztosok válaszirata. 1623. október 1.	180
XXVII.	A k. biztosok emlékirata. 1623. október 2.	185
XXVIII.	Dallos óvás-javaslata. 1623. october	192
XXIX.	A k. biztosok jelentése. 1623. október 9.	194
XXX.	Dallos javaslata. 1624.	208
XXXI.	Dallos javaslata. 1624.	211
XXXII.	Dallos jegyzetei az erdélyi alkudozásokról. 1624. febr. 12.	214
XXXIII.	Dallos jegyzetei az erdélyi alkudozásokról. 1624. . . mártius 28.	216
XXXIV.	Horvátország és Slavonia rendeinek levele Dalloshoz. 1625. június 12.	220
XXXV.	A zágrábi püspök levele Dalloshoz. 1625. június 13. .	221
XXXVI.	Bánffy Kristóf levele Dalloshoz. 1625. június 22. . .	222
XXXVII.	A zágrábi püspök levele Dalloshoz. 1626. mártius 3. .	224
XXXVIII.	Dallos válasza. 1626. mártius 26.	225
XXXIX.	Trautmansdorf gróf levele Dalloshoz. 1626. július 16. .	226
XL.	Dallos válasza. 1626. július 24.	227
XLI.	Dallos emlékirata	228
XLII.	Dallos emlékirata	230

Nyomatott Bécsben, Holzhausen Adolfnál.

TÁRGYMUTATÓ.

Abaffy 127.
Abai Miklós 125.
Abauj vármegye 4, 92, 168, 187, 190.
Abos 168.
Acsád 179, 188.
Agárd 179, 188.
Ágoston püspök VI.
Alapi Menyhért 188.
Albert király VI. 64.
Ali basa 154, 157, 170.
Almás 169.
Almássy Pál 93.
Alsó-Lendva 224.
Alvinczi Péter 167.
Anglia 15.
Angoulesmi herceg 23.
Angyalháza 179, 188.
Apácza-Szakállos 164.
Apáti 130, 187.
Apponyi Pál 10, 22, 74, 77, 85, 167.
Ár l. Kis-Ár.
Aranyos 179, 188.
Árokto 179, 187.
Árva 188.
Aszaló 190.
Austria 70, 81, 90, 94, 130, 176, 177, 198, 215.

Bábona 179, 187.
Bakacs Tamás püsp. VII.
Bajmóc 112, 116.
Bakith 92.
Bakos István 127.
Balásfi Tamás 55.
Balássi család 134.
Bánfy család 92, 222, 224, 225.
Baranya vm. 55.
Baranyai 188.
Bártfa 92.
Báthori Gábor 4, 180, 189.
Báthori Zsigmond VII.
Bátorkeszi 166.
Báttyány Ferenc 10, 50.
Bebek 216.
Bebekvára 217.
Bécs 3, 5, 6, 9, 13, 16, 19, 21—23, 25, 27, 32, 39, 43—45, 53, 69, 71, 76—79, 84, 88, 96, 120, 136, 139, 141, 153, 158, 175, 188, 216, 232.
Bécsujhely 8, 9.
Bél 179.
Bellavár 190.
Beniczki 119.
Bereg vm. 85, 92, 179, 189.
Beregszász 189.
Berzence 179, 188.
Besztercebánya 6—8, 12, 17, 27, 29—34, 37, 39, 43, 44, 46, 47, 54—57, 61, 70, 82, 93, 97, 109, 110, 112, 114, 116, 117, 121, 125, 135, 136, 139, 140, 149, 157, 161, 166, 168—173, 175, 180, 185, 192, 194—197, 200, 202, 204, 210—212, 214.
Bethlen Gábor 5—20, 22—40, 42—44, 52, 54—61, 66—81, 84—92, 94, 98, 111, 113—123, 126, 134, 136, 140—144, 148, 151, 160, 162, 164, 185, 192, 195, 206—208, 210—212, 214, 216, 226, 230.
Bethlen István 128.
Betlenfalva 87, 88.
Bethune Fülöp 73, 77, 78, 84.
Bohus 136.
Bocskai István 20, 76, 136, 204, 228.
Bogács 179, 187.

Bolerás 166.
Bona (de) Ábrahám 159.
Bornemisza csal. 135, 139, 166, 168, 188, 206, 216, 217.
Borsod vm. 92, 167, 168, 187, 189, 190.
Bosniai basa 154, 157, 170.
Bosniai püspök 106.
Bosznyák Tamás 114, 115, 117, 118, 120, 122, 123, 125, 126, 129, 132, 134, 140—144, 147, 152, 157, 195—197.
Bottka Katalin 118.
Bród (Magyar) 165—169.
Bruck 8, 9.
Brünn 232.
Buda 143.
Budai György 168.
Budetin 136.
Buquoy 22, 77.

Castorius 44.
Collalto 215.
Condrea (Dou) 144.
Csákánd 164.
Csallóköz 164.
Csatári Márton 189.
Csehek VII. 7, 12, 59, 70.
Csernel György 187.
Csősz 169.
Csőszi Sebestyén 136.
Cziráky Mózses 102, 191, 223.
Czobor Imre 60, 92, 101.

Dallos család 3.
Daucsi Miklós 188.
Danczházi György 187.
Dánia 15.
Darabos János 102, 191.
Daróczy István 168.
Dávid Pál püsp. 227.
Debrecen 33, 132, 192, 195.
Desiderius püsp. VI.
Dévény (Nógrád vm.) 33, 121, 123, 131, 133, 134, 162, 163, 197.
Dóczi család VII, 78, 101, 110, 139, 169, 178, 179, 188.
Dona (de) Ábrahám 132, 175, 202, 203.
Draskovits csal. VII, 225.

Eckenberg 9.
Ecsed 219.
Egeg (Eőgőgh) 169.
Eger 3, 77, 92, 94, 101, 117, 119, 131, 167, 179, 189, 214.
Egri István 120, 128.
Eperjes 30, 92, 115, 116, 194.
Erdély VII, 5, 7, 10, 14—16, 20, 29, 39, 40, 42, 45, 51, 69, 71, 74, 75, 77, 79, 81, 85, 98, 99, 104, 106, 107, 110, 112, 116, 123, 132, 137, 140, 142, 145, 157, 170, 172, 175, 176, 178, 180, 181, 184—186, 189, 194, 202, 207, 213, 214, 218, 219.
Erdődy Tamás 50.
Érsek-ujvár 93, 127, 164, 166—168, 174, 210.
Esztergom 3, 5, 31, 38, 42, 51, 55, 61, 92, 93, 101, 112, 113, 166, 175, 179, 187, 190, 202.
Eszterházy Miklós 10, 13, 15, 23, 26, 29, 39, 42, 43, 51, 55, 60, 69, 76, 78—80, 93, 119, 120, 123, 127, 132, 133, 137, 138, 143, 144, 152, 159, 160, 174—176, 202, 222—224.

Fátra hegy 43, 138, 206.
Fenyér 164.
Ferdinand (I) király VII 64, 68, 82—84, 87, 88, 98, 106.
Ferdinand (II) király 9, 28, 32, 49—51, 63, 230.
Ferenczffy Lőrinc 106, 144.
Florenc 70.
Fony 190.
Forgács Miklós 128, 168, 207.

Forgács Zsigmond Nádor 10, 22, 23, 49, 50, 84, 101, 178, 179, 187.
Forró 190.
Francia követek 8—12, 15, 17, 18, 20—23, 26, 66, 67, 69, 72, 76—82.
Frater István 116, 131, 153, 171, 182, 201, 202.
Fridrik (I) német császár VI.
Fridrik (III) német császár VI.
Frisia 144.
Függő (Alsó és F.) 168.
Fülek 94, 114—120, 122, 124, 127, 129, 131, 134, 142—144, 147, 148, 152, 157, 167, 168, 170, 195, 196, 198, 212.
Füzesi 119.

Gál Péter 29.
Galgóc 166, 179, 187.
Garam 179, 187.
Gecse 166, 216, 217.
Gerváz püsp. VI.
Gesztely 149, 179, 188.
Géza (II) király VI.
Géza vezér VI, 62.
Giletincz 208.
Gimes 84, 101, 179.
Gombos András 125.
Goroszló 187.
Gorup 120.
Göding 210.
Gömör 92.
Gömör-Panit 168.
Gönc 190.
Görcz 223.
Grebecsi Ilona 3.
Grécz 232.
Gregoriancz Pál VII.
Gyöngyös-Püspöki 167.
Győr V—VIII, 3, 4, 27, 28, 30, 31, 43, 44, 46, 55, 60, 109, 112, 165, 169, 208, 225—227.

Haagh (Hager) Rudolf 114, 121.
Hadnagy Mátyás 139.
Hagymás 97.
Haimburg 9—11, 15, 19, 23, 24, 26, 27, 46, 66, 67, 71, 81, 82, 86, 90, 91, 114, 150, 204, 211.
Hajnik 135, 139.
Halberstadti herceg 39, 132, 143, 144, 159, 161, 175, 202, 203.
Haller 120.
Harduin püsp. VI.
Harrach gróf 9.
Hatvani 127.
Hatos Bálint 169.
Hédervári János püsp. VI.
Henlova 113.
Hermannus Fridrik 92.
Hethei András 168, 179.
Hethei Bálint 188.
Heves vm. 93, 168.
Hibbe 121.
Hidvég-Ardó 167.
Hoffmann György 4, 114—116, 119, 140, 142—144, 160, 195.
Homonna mváros 179, 188.
Homonnai család 51, 55, 58—60, 80, 92, 102, 178, 179, 188, 190, 213.
Hont vm. 131, 169.
Horváth Gáspár 92, 132, 139, 159, 175, 202, 203, 207.
Horváth György 107, 128, 148.
Horváth István 164.
Horvátország 220, 221.
Hoszuszer 167, 179, 187.
Husztaporta 166.

Ibrányi Mihály 187.
Illavai 219.
Illésházy 79.
István (I, szent) király, V, 62, 63.
István nádor VI.
Iszkáz 169.
Izdenczy András 29, 98, 108, 113, 115, 194, 212.

Jagendorfi herceg 127, 131.
Jákófi Ferenc 126, 168.
Jakusith Endre 10, 17, 20, 22, 72, 77, 85.
Janak (Alsó és F.) 164.
Jánosi János 168.
Jászó 92, 167.
Jeskófalva 166.
Jezsuiták 46, 50, 55.

Kabold 104.
Kajár (Veszpr. m.) 165
Kálmán király VI, 63.
Kalocsai érsek 9
Kamuti Farkas 33—36, 45, 120—123, 125, 126, 128, 130, 131, 134, 135, 137, 144—163, 170, 192, 196, 197, 200, 204, 217.
Kántor Bálint 166.
Kapos-Ujvár 190.
Karna 179, 188.
Karner Dániel 165.
Károly főherceg 105.
Károly (Nagy) 114, 159, 211.
Károlyi 119, 120, 127, 132, 143.
Kassa 10, 20—22, 30, 40, 41, 76—78, 92, 99—101, 115, 116, 119, 126, 141, 143, 167—169, 178, 179, 186—190, 192, 196, 216, 218.
Kassai István 33, 35, 37, 45, 98, 116, 121, 122, 126, 128—131, 135, 145, 146, 150, 153, 154, 156—158, 163, 173, 182, 196, 197, 201, 202, 204, 218—220.
Kassai Márton 166, 171.
Katona Tamás 167, 168.
Kaza 168.
Keglevits Ferenc 167.
Kenese 165.
Kenesei Péter 165.
Keresztur 218.
Kereszturi István 194, 195, 201.
Kesző 97.
Kethelyi 120.
Kis-Ár 179, 188.
Kis-Borsod 190.
Kisfalud 27, 168, 179, 187.
Kis-kemencze 179, 188.
Kis-Márton 11.
Kis-Szőllős 169.
Klesel bibornok 49, 51, 132.
Kohári Péter 119, 166.
Kolbász 179.
Kolos 139, 166.
Kolosvár 128.
Komárom vm. 164.
Konstantinápoly 216.
Korlát István 127, 150, 168.
Kornis csal. 119, 179, 189.
Kovács Péter 189.
Kovacsóczi 129, 154, 159, 169, 190, 202.
Körmend 223.
Körmendi Pál 165.
Körmöcz 4, 112—114, 118, 135, 136, 139, 196, 206.
Kőrös folyó 179, 189.
Kőrös (Kőrös vm.) 45, 226—228.
Kőrösi család 117, 119, 120, 147, 197.
Kőszeg 104.
Kraus János 166.
Kupon 179, 188.
Kuthassy István püsp. VI.

Laczkovits István 220.
Lamminger 7, 8.
Lammormain 46.
Láncz 190.
László (I, szent) király VI, 63.
László (V) király VI.
Laubespine (de) Károly 84.
Lekér 168.
Lelesz 92, 190, 215.
Lendva (Alsó) 224.
Lengyel család 165, 169.
Lengyelek 19, 59, 68, 74, 77, 78, 118, 127, 207, 219.
Lépes Bálint püsp. VII, 9.

Limpacher János 116, 120, 136, 141, 148.
Linc VII.
Lipcse 116.
Liptay 79.
Liptó vm. 92, 125, 127.
Liszka 27, 101, 179, 187, 190.
Liszti János püsp. VII.
Lónyay Zsigmond 35, 125, 126, 198, 200.
Lósi Imre 5, 46, 121.
Lovas 169.
Lőcse 30, 93, 121, 142, 194.
Lőrinci 168.
Lövöld 166.
Lukács János 166.
Lucsivna 131.

Madarász 188.
Makovica 115, 116, 195.
Makra 180.
Makra-alja 189.
Mariánka 164.
Maros 154, 157, 170, 179, 189.
Martonfalva 179, 188.
Matócs 188.
Mátyás (I) király VII, 65.
Mátyás (II) király 49, 101.
Maythéni László 51.
Meggau Lénárd gróf 9, 10, 13, 15, 16, 23, 68—70, 72, 73, 75, 77—80, 132.
Meggyes 179, 188.
Meggyes-alja 179, 188.
Miklós tárnokmester VI.
Mikó Ferenc 135, 139, 204, 206.
Miksa király 64, 68, 217.
Miltz Jakab 165.
Mindszent 167.
Miskolc 187.
Mohi 168.
Molard 49, 215.
Moldva 216.
Monik 179, 188.
Monoki Miklós 35, 125, 126, 156, 198, 200.
Morvai János 188.
Morvák 67, 70.
Móric Márton 92, 110, 179, 180, 189.
Mosony vm. 54, 92.
Munkács 20, 60, 75—78, 80, 213, 218.
Murány 126, 127, 148.
Murza 216.
Mussinski 118, 121.
Mustanicz 141.

Nádasd 168, 169.
Nádasdy család 59, 60.
Nagovich 31, 115, 122, 126, 132, 139, 197.
Nagy-Kemence 179, 188.
Nagy-Szilva 188.
Nagy-Szombat 10, 13—15, 17, 20, 29, 30, 55, 70, 71, 79, 80, 93, 104, 113, 139, 165, 169, 194, 207, 215, 232.
Nagy-Tur 214.
Nagy-Udvar 188.
Nagy-Várad 7, 102.
Nándor-Fehérvár 215.
Naprágy Demeter püsp. VII, 158.
Nebojsza 166.
Németi 179, 188.
Nikápoly 216.
Nikolsburgi béke 27—29, 32, 34—37, 40—42, 89, 91, 92, 95—97, 99—103, 105, 107, 112, 116, 123, 124, 128, 132, 133, 137, 146—151, 153, 156, 159, 176, 181—183, 185—187, 189—194, 198, 199, 204, 205, 210—213, 215—217, 219.
Nográd 93, 94, 168.
Novák 113.
Nyári István 189.
Nyavalád 165.
Nyitra 55, 93, 166, 207.
Nyulsziget 166.

Ocsova 158.
Ódal Pál 168.
Oláhok 45, 221, 222, 224, 227.
Olmütz 232.
Oppeln 14, 19, 20, 75, 76, 85, 104, 121, 131, 132, 159, 175, 202, 216.
Orle család 114, 117, 119, 120, 122, 126, 131, 143, 167.
Ostrosith István 30, 31, 92, 113, 116, 121, 126, 131, 152, 158, 208.
Osztrovka 160.
Örkény 3.

Padrag 165.
Pákai Benedek 30, 31, 208.
Palánk (Drégely) 117.
Palatits János 188.
Pálfalva 168.
Palkonya 179, 187.
Palota (Vásáros) 169.
Pályi 165.
Panit l. Gömör-Panit.
Pannonhalma 164.
Papfalva 189.
Pápócz 165.
Parlag 179, 188.
Parma 168.
Pata 166.
Patas 166.
Pázmán Péter 4, 5, 7, 9, 21, 25, 31, 43, 45, 46, 48, 49.
Péchi Simon 7, 10, 13—18, 20—24, 68—72, 74—81, 215.
Peckrer 139.
Pécs 5, 7, 10, 28, 55, 59, 82, 83, 227, 230.
Peczienits 169.
Pest 154, 157, 170.
Pethe György 179, 191, 215.
Pethe Márton püsp. VII.
Petneháza 187, 189.
Petri 168, 187.
Petri István 168.
Pharnoczki 135.
Pilis 461.
Podiebrád cseh k. VII.
Pogrányi család 118, 119, 125, 134, 157, 167, 171.
Polyánka 189.
Poroszló 179.
Pozsony 10, 13, 15, 16, 20, 26, 31, 39, 42, 51, 54—57, 59, 70, 77, 90, 112, 113, 138, 139, 164—166, 169, 175, 202, 205, 210, 211, 224, 225, 226.
Pöstyéni fürdő 31, 110, 112, 113, 116, 195.
Prága 4, 106.
Prajner Siegfried 9, 10, 16, 23, 68, 70—73, 75—78, 80, 110, 111.
Preux (de) 8, 23, 68, 79.
Priny (Perényi) család 167, 179, 188.
Pruszki 98.
Puskár Mátyás 119.
Puskás János 189.
Putnok 117, 119, 120, 122, 124, 126, 127, 131, 143, 144, 154, 157, 170, 171, 172, 174, 196, 197, 200.
Pyber 7, 9.

Rabensberg 27, 89.
Radkersburg VII.
Rádvánszky 137.
Rákóczy János 188.
Rakomaz 180, 189.
Rákos 97, 148, 169.
Ratibor 14, 19, 20, 75, 76, 85, 132, 159, 175, 202, 216.
Réchei 109.
Regente 44.
Regensburg VI, 219.
Rendes 166.
Révai Ferenc 188.
Ribár 135.
Rimai 78.
Rima-Szombat 33, 120, 122, 123, 131, 145, 163, 172, 196.
Rogér norman király VI.

Róma 44, 233.
Rózsahegy 119.
Rozsnyó 126.
Röjti (Roith) Orbán 120, 167.
Rudolf király VII, 217.

Ság 169.
Sági prépost 169.
Salamon király VI.
Sándor János 10, 17, 30, 72, 74, 77, 110, 111, 113, 116, 128, 132, 151—153, 156, 202.
Sárfői György 122, 125, 144, 147.
Sáros vm. 92.
Sebes 179, 187.
Selmec 118.
Sennyei István 44, 92, 106, 119.
Skender 215.
Sólymos 167.
Somogyi 179.
Somogy vm. 55.
Soprony 10, 32, 36, 38, 55, 96, 115, 128, 129, 130, 132, 133, 148, 150—153, 169, 171, 175, 190, 193, 219, 226.
Sós István 115, 121, 125, 134, 135.
Schremser János 164.
Strasznicz 167.
Strucz Ferenc 120, 144.
Surány 164.
Sümeg 93.
Svéd ország 15.
Szabolcs 76, 85, 92, 187, 190.
Szádvár 131, 168, 173, 179.
Szakolca 55, 93, 153.
Szala vm. 165.
Szalay László 10.
Szaláuc 179, 187.
Salm Fridrik 10, 77.
Szalók 179, 188.
Szamos folyó 179, 188.
Sandomiri starosta 118, 121, 127.
Szász herceg 76.
Szatmár 40, 76, 85, 92, 140, 186, 188, 216.
Szécsény 94, 117, 120, 122, 124, 125, 131, 144, 147, 148, 174, 197.
Széchény György 31.
Széchy György 26, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 126, 127, 128, 143, 145, 148, 195, 196.
Szegi 179, 187.
Székely Balázs 118, 127.
Szempez 166.
Szénásfalva 131.
Szendrő 40, 92, 100, 110, 111, 119, 127, 131, 140, 150, 154, 157, 170, 171, 172, 174, 186, 200, 216, 217.
Szeni 188.
Szent-Benedek 93, 118, 119, 121, 130, 206.
Szent-Erzsébet 168.
Szent-Kereszt 26, 118, 135, 139, 206.
Szent-Kereszti Jakab 29, 92, 98, 108, 109, 113, 115, 194, 212.
Szent-Margit 187.
Szent-Márton 16, 179, 187.
Szepes 68, 92, 101, 168, 169, 178, 179, 187, 189.
Széplaki apátság 92, 101, 167, 179, 187.
Szepsi 126.
Szepsi János 165, 166.
Szerémi püspök 51.
Szerencs 190.
Szicilia VI.
Szilézia 14, 70, 85, 135, 136.
Szilva l. Nagy Szilva 188.
Szinhegy 168.
Szirma 190.
Szlavnica 110.
Szlavonia 43, 45, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227.
Szolnok 154, 157, 170.
Szombathely 223.
Szőllős l. Kis Szőllős.
Sztankói Miklós 188.
Sztrecze (kis) 113.
Szuhai 120, 122.
Szunyog Gáspár 135, 136, 204

Tajti 168.
Taktaköz 190.
Tállya 179, 188.
Tamási Ferenc 110, 188.
Tapolca 165, 179, 189.
Tapolcsány 168
Tarczal 218.
Tárnok 164.
Tarpa 179, 187.
Tatárok 77, 133, 154, 170, 177, 178, 205, 209, 212, 213.
Tesmág 169.
Thal 164.
Thurzó család 4, 14, 24, 34, 87—90, 102, 169, 180, 189, 218.
Tibolt Demeter 167.
Tihany 165.
Tisza 14, 19, 74, 119, 143, 190, 210, 213, 214, 217.
Tokaj 80, 102, 130, 154, 180, 202, 213, 216, 218.
Torna 167, 179, 189.
Török István 50.
Törökök 5, 19, 24, 52, 53, 55, 56, 61, 74, 75, 76, 78, 90, 94, 117, 122, 127, 131, 134, 141, 143, 154, 155, 157, 170, 176—178, 209, 210, 212, 213, 215—217, 219, 221, 226, 230, 232.
Trautmansdorf Frigyes gróf 9, 45, 226—228.
Trencsin 103.
Trienti zsinat VII.
Trstyánszki Gáspár 92.
Tuczker 120.
Tur l. Nagy-Tur 214.
Turóc 130, 135, 136.
Turri 135.

Udvar l. Nagy-Udvar.
Ugocsa vm. 76, 85, 92.
Ujlaki Ferenc. püsp. VII.
Ujfalu 166.
Ujvár l. Kapos-Ujvár és Érsek-Ujvár.
Ulászló (II) király 63.
Ulm cs. biztos 49.
Ungvár 4, 190.
Urvölgye 121.
Üki János 165.

Vác VII, 27, 28, 44, 93, 168, 214.
Valois (de) Károly 84.
Vanyola 169.
Váralya 127.
Várad 190, 214.
Varasd 223, 228.
Várkony 167.
Vásárhely 169, 214.
Vásárhelyi András 166.
Vásáros-Palota 169.
Vaszar 165.
Vathay István 167.
Vegla 92, 207.
Végles 118, 125, 131, 157, 158, 171, 173, 204.
Velkapola 139, 207.
Verebély 127, 152.
Veszprém vm. 54, 165, 166, 169, 224, 225.
Vince váci püsp. VII.
Virava 179, 188.
Vittenberg 104.

Zágráb 221, 222, 224, 225, 227, 228.
Zápolyai János király 68.
Zemplin 4, 92, 187, 188, 190.
Zetzer György 169.
Zichy Pál 102, 191.
Zmeskál Hieroslaus 167.
Zoluski 127.
Zólyom 4, 119, 131, 136.
Zrinyi György 92.
Ztrucz l. Strucz.
Zsarnóca 119, 120, 139, 143, 144, 206.
Zsigmond király VI, 64, 65.
Zsitvatorok 143.

